

an quilla a 2000

~~1545~~ OG 63.5898

Ed

D. W. Lombard, Den 20 Febr. 1842

D. Dythous om lanchen komende bedodag de.
20. D. verd. aany

D. fremene ~~...~~ d. g. Maan 1842 aany

D. Schelbunge, verzonden aan

D. Gansmaeye - Verzonden aan
D. Bredaerode is

B R I E F
VAN PROVISIONEELE
DANKZEGGING

AAN DEN HEER
BIOGRAPHUS HONORARIUS

TE ROTTERDAM,
ALS DEN *SCHRYVER* VAN
HET *LEVEN* VAN

JANUS VLEGELIUS,

GESCHREVEN DOOR DEN

N E E F

VAN DEN

LUTHERSCHEN KOSTER,

IN 'S GRAVENHAGE

*Waarin getoond wordt, hoe onverantwoordelijk en
baldadig de Biographus Honorarius*

Veele groote, geleerde en braave Mannen in ons Land,
mishandelt, terwijl teffens over

*De Hijpothefe van de ZIELS-VERHUIZING, over
het stuk van de TOLERANTIE en INTOLE-*

RANTIE, over den PELAGIANISMUS en over

de GROOTE MACHT DIE DE DUIVEL

NOG THANS over den Mensch gezegt

wordt uitteoeffenen, enz. enz. enz.

zedig en vrijmoedig gehandelt wordt.

TE AMSTERDAM,

BY MATHYS SCHALEKAMP,

EN

IN 'S H A A G E,

BY C. P L A A T.

1 7 8 1.

VII G
33
4406

B E R I C H T

Dewijl deeze Brief het vervolg van de ANTI en ANA in zich bevat ; zo heb ik de bladzijden laten voortloopen , ten einde, het tijtelblad van dit Vervolg weggesneden zijnde, beide stukken bij elkanderen zouden kunnen worden gevoegt. Ziet het Nabericht van den Heer Revisor achter het Eerste stuk.

N A B E R I C H T

V A N D E N

R E V I S O R

A A N D E N

L E Z E R.

Het woord van OPWEKKING, *aan den NEEF van den Vroomen en Eerzaamen* LUTHERSCHEN KOSTER, dat ons voor eenige dagen in de *Courant* beloofd wierd, schijnt nog in de pen van den Heere PIETER TUINMAN uit DRENTHE, te blijven zitten. Dewijl Mijn Heer de NEEF zijn geheele ANTI-en-ANA, reeds den 25 van Mei aan mij heeft toegezonden, en wij nu met dit gedeelte van zinnen brief in de wereld verschijnen, behoeft deze OPWEKKING 'er ook niet uit te komen. Ondertuschen heeft NEEF, die onnoemelijk veel Stof in voorraad schijnt te hebben, in de laatste vervolgen van zinnen brief, nog het een en ander bijgevoegd; zo dat ik, en den Heer B. H, en den bescheiden Lezer op mijn woord verzekeren kan, dat de Eerste voor zijne moeite, en de Laaften voor hungeld, de behoorlijke waarde zullen ontfangen. Maar dewijl het in de Drukkerij te druk is, om zo spoedig klaar te geraaken als ik gewenscht had, en de menigvuldige vragers naa NEEFS BRIEF niet langer konden worden opgehouden, heeft NEEF, op mijn voorstel, 'er in toegestemd, om zijnen Brief te splitzen; de eerste helft thans, en de andere helft eerlang, in het licht

te

NABERICHT VAN DEN REVISOR

te geven. Hoewel het hem, zo wel als mij, zeer spijt, dat die tweede helft, welke vrij zwaar bevrucht is, niet te gelijk met deze eerste heeft kunnen verzonden worden.

De REVISOR is van gedachten, dat in dit gedeelte van NEEFS ANTI-en-ANA, zo wel als in het geene nog volgen zal, verscheide zerpzoete invallen zijn, die de Heer B. H. met smaak en stichting zal kunnen lezen. Maar de REVISOR kan niet ontkennen, dat NEEF verscheide plaatzen wat diep in de schaduw gelegd heeft, zo dat iemand die de kaart van het land niet kent, bezwaarelijk derzelve rechte zin en mening zal kunnen treffen. Zo maakt NEEF (om slechts één en ander voorbeeld bijtebrengen) wel eens van een *Perfoon* een *Plaats*, en van een *Domine* een *Vischer*. Dit moet den Lezer in de war helpen, en hem zijne *Tramontana* doen verliezen. NEEFJE zal 'er zeker zijne redenen voor gehad hebben, waarom hij de zaak juist zo en niet anders behandeld heeft; maar ik vertrouw, dat hij mij niet kwalijk zal nemen, wanneer ik voor de moeite, die ik tot het *Revideeren* van zijnen brief heb moeten besteedden, het recht en de vrijheid aan mij neme, om zonder zijne kennis of toestemming, tot opheldering van twee duistere plaatzen in zijn brief, het volgende aantemerke:

Dat, pag. 41 en 42, de *Tekst* de *Nota*, en dan wederom de *Nota* den *Tekst*, zeer duister en onverstaanbaar maakt. Volgens den *Tekst*, schijnt de *luidruchtige Scheveninger* veel smaak in JANUS VLEGGELIUS te hebben, en uit de *Nota* zoude men het tegendeel besluiten. Het schijnt volgens de *Nota* een *vierkante Scheveninger* van enen sijnen smaak te

AAN DEN LEZER

te zijn, (hoe NEEF op den zonderlingen inval gekomen is, om eene *vierkante Geestigheid* met eenen *finen Smaak* in het huwelijk te doen treden, weét ik niet te verklaaren, dan ten zij, dat NEEF, gelijk *Leibnitz* en *Wolf*, wel de helft meer gedacht dan geschreeven heeft.) en volgens den *Tekst*, is het een *luidruchtige, onbeschaaft Boer*. Kortom! Ik wist niet wat ik 'er van maaken zoude; waarom ik eindelijk besloot, mijn neus eens in de *Correspondentie* van NEEF te steken, en *per Missive*, na de gebeurde zaak nauwkeurig te *informeeren*, en toen heb ik ontdekt, 't geen ik hier tot opheldering van deze duistere plaats, aan den Lezer zal mededeelen. Dit namelijk:

Dat de *luidruchtige Scheveninger*, niemand anders is, dan die knaap, die omtrent tien jaaren geleden, door zijne vervaareljke *Orthodoxe* en *Intolerante* stem, al de Schelvischen en Kabbeljauwen, van het Scheveningsche Strand, heeft weggeschreeuwd en weggeboend, en voor de rest een trouwhartige jongen, maar tamelijk *suffisant* is! — enz. enz. enz.

Wijders, dat pag. 46, in plaats van *aan het Fonteyntje*, moet gelezen worden: *door den Wel Eerwaardigen Heer DE LA FONTAINE*, die eertijds Predikant geweest is te 's *Gravezande*, en thans *Emeritus* zijnde, niet verre van LEIJDEN woont.

DE REVISOR.

L I J S T

L I J S T.

VAN ALLE DE WERKEN VAN MIJN OOM, die onvolledig door den Heer *Biographus Honorarius*, in zijne *Biographie* aangehaald zijn, en bij den Drukker deezes, bij SELSCHOP en HUART te AMSTERDAM, en bij C. PLAAT in 's HAGE, voor bijgestelde Prijzen worden uitgegeven:

1. BRIEF van eenen LUTHERSCHEN KOSTER en SCHOOLLEERAAR, aan de Heeren *Ned. Bibliotheekschrijvers*, groot 128 Bladzijden, gr. Octavo. f. : 11 : -
2. TWEDE BRIEF van *denzelven* aan *dezelven*, groot Octavo 83 bladzijden, waarbij gevoegt is de *Recensie* van H. SCHUBERTS Predikatiën, die in de *Ned. Bibliotheek*, Deel V. No. 2. gevonden wordt. . . . . f. : 10 : -
3. ANTWOORD aan den Heer P. V. D. H. Z. door den LUTHERSCHEN KOSTER gegeven, gr. Octavo 124 bladz. . . . . f. : 11 : -
4. Vervolg en Slot van het ANTWOORD aan *denzelven* door *denzelven*, gr. Octavo 228. bladz. . . . . f. : 2 : -
5. De vriendelijk berichtgevende RECENSENT, en de dienstvaardige

LIJST VAN BOEKEN.

tegenberichtende LUTHERSCHE KOSTER, gr. Octavo 64 bladz. . f-:8 :-

6. ANTWOORD van den LUTHERSCHEN KOSTER, op het noodwendig Ver-
toog ter verdediging van de Eer der
SCHRIJVEREN der *Ned. Bibliotheek* ,
gr. Octavo 16 bladz. . . :-:4 :-

7, DRIETAL van BRIEVEN, aan de
Heeren *Schrijver*en der *Nederland-
sche Bibliotheek* in 't gemeen, en aan
den Heer *Recensent* van JOHAN CHRIS-
TIAN BAUMS, PROEVE OVER HET GE-
BED, enz. in 't bijzonder, door den
LUTHERSCHEN KOSTER geschreeven ,
gr. Octavo 54 bladz., waarbij gevoegd
is op 10 bladz. de *Recensie* zelve. :-:8 :-

8. NIEUW VERVOLG en SLOT, van
het Antwoord aan den Heer P. V. D.
H. Z. door den LUTHERSCHEN KOS-
TER, gr. Octavo 174. bladz. . :-:12 :-

9. BUNDEL van BRIEVEN, aan den
Heer Prof. PETRUS HOFSTEDÉ, bij ge-
legenheid van deszelfs *Oostindische
Kerkzaaken*, gr. Octavo 164 bladz. Bij
hetwelk gevoegd is, het uittrekzel,
uit de O. I. Kerkzaaken, waartegen
de Bundel van Brieven gericht is. NB.
NB. NB. *hinc certe ille lacrimae!* DIT

LIJST VAN BOEKEN.

is de Bozewicht die 't hem berokkend heeft. . . . . . f. 121

10. KRITIEK over de Voorrede ,
 waarmede de Heer PETRUS HOFSTEDÉ,
 het tweede Deel van zijne O. I. KERK-
 ZAAKEN , heeft opgeschikt ; groot
 Octavo 96 bladz. NB. NB. NB. *et*
binc procul dubio illæ iræ : en DEEZE
heeft den Schepel tot overloopens toe vol
gemeeten. 9

Bij J. VAN CLEFF, in 's Hage, en bij boven-
 gemelde Boekverkoopers, is ook nog te beko-
 men: *De MESSIAS, Israëls Koning; ofte PROE-*
VE over het Koningrijk van CHRISTUS. Bepaal-
delijk over zijn allerbijzonderst, erfelijk en ei-
genlijk gezegde Rijk, over het Land en Volk van
Israël. Door J. C. BAUM, LEERAAR in de Lu-
 therfche Gemeente te CULEMBURG. Het nieuwe
 Tijtelblad, benevens eenige gewigtige bijvoeg-
 zels, raakende voornamelijk de geschiedenis der
 verklaringen, die van de eerste Eeuw af, tot
 op onze tijden toe, zo verschillende door de
 Leeraaren in de Christelijke Kerk gegeven zijn,
 aan de bekende en merkwaardige plaats: Pfalm
 II. vers 7. *Gij zijt mijn Zoon, beden heb ik u*
geteeld, worden den geenen om niet gege-
 ven, die het werk reeds bezitten.

M Y N H E E R !

Het is mij volstrekt ondoenlijk U het genoegen, met levendige en sprekende kleuren, naar waarde te schilderen, 't geen mij Uw bij uitstek geestig, naar de gestrengere regelen der waarheid, en naar de zachte wetten der Zedenleer opgesteld en deftig uitgedost *Avertisement*, dat ik op den 6den van Mei in de *Couranten* moest lezen, veroorzaakt heeft. Van blijdschap bijnaa buiten mij zelve, riep ik als in eene vervoering van vreugde uit: *Eindelijk! Eindelijk! leest men dan eens weder, een schrander, geleerd, sichtig, leerrijk en verbeven, Avertisement, in dat gedeelte van de Courant, 't welk voornamelijk voor de Heeren Makelaars, en voor de geleerde Waereld bestemd is!* — En welk Menschenvriend zal en moet zich niet verblijden, wanneer hij gewaar wordt, dat de rechtmatige eigenaars van zekere voorrechten, in het gerust bezit van dezelve schandelijk gestoord, en uit hunne huizen verjaagd geweest zijnde, weder tot het genot hunner *Privilegien*, en tot de

bezitting hunner wooningen geraaken? Leert ons niet de ondervinding, zedert eenigen tijd herwaards, — ik zeg het openlijk, en — schaame mij 'er over, in den naam van allen die het zullen goedkeuren, hoe dat gedeelte van de *Courant*, 't welk alleen voor de Heeren *Ministers* der Heeren Kooplieden en Geleerden moest openblijven, lang genoeg geheel is ingenomen geweest, door het talloos heir van *staatkundige Tinnegieters*, (het zeer klein getal van *goede staatkundigen* niet te naa gesproken,) die over staatszaaken raaskallen, en over het gedrag van hunnen *Souverain*, van *Vorsten* en *Staatsdienaaren*, met *brutaliteit tinnegietende*, hunne groene, onrijpe, ongezoute en verschaalde geestigheden uitventen, en als *politische Schoenlappers* het volk van Nederland, ook door zotte *Avertisfementen*, trachten ten toon te stellen! — Leert ons niet de ondervinding, dat dit wangedrag van die Bende zelfs zo ver gaat, dat zommige der dienstvaardige en onbaatzuchtige *DIRECTEUREN van onze Westindische Suiker- en Coffij-Plantagien*, (die uit eene aangeboore edelmoedigheid, voor de uitgezochte mondbehoefden, die zij den uitgemergelden Planteren goedgegunstelijk toezenden, nooit meer geld nemen, dan zij op allerlei, door eene, onder hen heerschende gewoonte, *gecanoniseerde* wijze,

wijze, maar immer krijgen, grijpen en van-
 gen kunnen,) er met hunne bekendmakingen,
 nauwlijks tusfchen komen, en pas zo veel
 plaats vinden kunnen, als zij noodig hebben,
 om aan de hoopende en jammerlijk gefopte
Geldfchietenen, de gewigtige, en voor de *Di-
 recteuren* (de ongelukkigen uitgezonderd)
 ruim zo *troostrijke*, als voor de *geldfchietenen*,
troostroovend Waarheid bekend te maaken: 'Er
 zullen dit jaar geene *Intresfen* betaald wor-
 den! —

Deeze *staatkundige Rafernij* heeft nu reeds
 langer dan vijf maanden en bijgevolg lang ge-
 noeg geduurd en *getijrannifeerd*, om eindelijk
 eens wederom op te houden. En Dank! —
 groote, lange en dikke Dank! zy U daarom
 gezegd, Heer BIOGRAPHUS, dat gij door mid-
 del van Uw overheerlijk *Avertisfement*, het
 heldhaftig begin gemaakt, den hollenden
politifchen Schoenlapperen het eerste *struikel-
 blok* voor de voeten geworpen hebt, en met
 het tweefnijdend zwaart van *Uwe kostelijke
 Biographie*, die niets dan moed en wraak
 ademt, gelijk een tweede ROELAND of DON
 QUICHOT, ridderlijker Memorie! in de gele-
 deren der staatkundige *Highbaijnen* gedron-
 gen zijt, en onder hen, eene ten vollen ver-
 diende eereplaats hebt ingenomen! Dit kloek-
 moedig gedrag, zal en moet U, *uwten Kinde-*

ren en *Kindskinderen* (a), tot een onsterffelijken roem verftrekken, die groeijen en bloeijen zal, gelijk — *de flokvisch in Noorwegen*. Van U geldt, 't geen VIRGILIUS zegt:

Semper bonos, Nomenque tuum, laudesque manebunt.

Io! triumphe! Io!

Wildet Gij mij Uwe poëtische *Rofnante* leenen, en wist ik, dat mij dat dartele beestje niet tot een zandruiter maaken zou, zo wilde ik haar wel eens beklimmen, om de latijnsche woorden van VIRGILIUS, den *onvertaalden Lezeren* (b). — te paard te vertolken, terwij

(a) Uwe overige *waardige Familie*, waarvoor ik alle achting heb, zal het, zo als ik vertrouwd, niet als een blijk van eene nijdige gierigheid, die mij in 't geheel niet bezielt, aanmerken, dat ik HAAR aan den roem, dien Gij door deeze *Kampvechтеріj* behaalt, niet heb en niet zal doen deel nemen. Die roem zij en blijve dus, een eigendom *alleen van U, en van Uwe Kinderen en Kindskinderen!*

(b) Ik bekenne het, maar in 't geheel niet tot mijne schande dat de uitdrukking, ONVERTAALDEN LEZERN, tot de verklikkende *MOGELIJKE Misflagen* behoort, welker verbetering, ons zomtjids veel moeite en nog meer GEDULD VEROORZAAKT. Maar hoe grof ook die misflag zijn moge, zo wordt hij nogthans daardoor, mijns bedunkens ten vollen goed gemaakt, dat ik bij het begaan van

wijl ik bij mangel van uwe uitmuntende be-
kwaam-

---

van denzelven, gelijk LEIBNITZ en WOLFF, bij het opstellen hunner Schriften (zie *Uwe Biographie* pag. 147, 148.) *nog wel de helst meer gedacht dan geschreeven heb, en daardoor eenigzins duister ben geworden.* Gij zelve, Mijn Heer! hebt deezen *characteristiken* mislag ook begaan en wel pag. 64. reg. 9. Wel is waar, gij hebt den *onvertaalden Lezer* op pag. 186. onder de *drukfeilen* geplaa st. Maar dat zijn loopjes, en die gelden niet. Wanneer een Schrijver in zijn *Manuscript*, *ontaalkundige Lezer* heeft, dan zal de *zetter in de drukkerij* daar voor nooit noch nooit, *onvertaalde Lezer* zeten. Laaten wij elkanderen niets wijs maaken! — *Ontaalkundige Lezers* zijn pag. 186. *verbeteringen* of *Correduuren!* en *onvertaalde Lezers* zijn pag. 64. geene *drukfouten*, maar hebben in *Uw Manuscript* ge-
staan! Ik wou *mijn Oom* in den Haag wel eens gezien hebben, toen hij den *onvertaalden Lezer* het eerst onder zijn oog kreeg! — Hij zal vast gemeesmuild en zo niet gezegd, ten minsten gedacht hebben: *Ecce iterum CRISPINUS!* *daar is Krispijn al weër in levensgrootte*, en de *Verbetering* op pag. 186. zal hem zeker verblijd hebben. Want zij is een teeken, dat hij 'er tocu ten minste *Vrees* in gebragt heeft, en op de *Vrees* volgt zomtijds *Oplettenheid* en *Verbetering*. — Deze *duistere Note*, zal eene *zijlingsche* opheldering verkrijgen, doorde *Note*, welke men pag. 72-79. in den *BUNDEL van brieven* vindt, die *Mijn Oom*, aan den Heer Proff. P. HOFSTADE 1779. heeft geschreeven. Ik neem aan, nog een dozijn van zulke *kritische Taalfouten*, al zij zij zo

kwaamheid in het rijden op dit diertje (c), en bij gebrek van uw poëtisch beestje, het Vaars nu te voet dus vertaale:

Uwe Vermaardheid zal, als die van HEROSTRATUS, den roest der tijden verduuren!
 HOP SA SA! *Biographie* pag. 103.

Ik zoude onredelijk handelen, zo ik niet geloofde, dat Gij redenen hebt, om te denken, en U hartelijk te verblijden, dat gij door uwe heldendaad, een geheel *bijzonder Soort* van roem, bij een geheel *bijzonder soort* van Menschen behaald, en daardoor eenen *berg van*

grof niet, uit de *Biographie* bijeen te zaamen, zo dra ik eens lust heb, een *lastig* en *verveelend* Werk meer dan dit te doen.

(c) Ik verklaar als een eerlijk Man, dat ik Uwe vaarsjes die aan het slot van elk hoofdstuk pronken, niet doorgelezen heb. Ik heb 'er slechts hier en daar een oog in geslagen en begreepen, dat zij voor mij als geen Poëet zijnde, veel te verheven waren. Maar een kenner van de *Rijmelarij* heeft ze gelezen en bestudeerd, en die zegt, dat de *ryke* Poëet N. N. omtrent Uw weergaé is, en dat van U eens zal gezegd worden, 't geen JUVENALIS van den welbemiddelden Poëet LUCANUS, in eene van zijne *Satijren*, ik weet niet juist in welke, zegt:

Contentus Fama jaceat LUCANUS in hortis.

Marmoveis. ———

Uw graf, zal eerlang eens, met Distelen en Brandnetelen, beplant worden.

van Eere beklommen hebt, zo hoog, dat hij alleen met den hoogsten berg in het geheele *Westland*; dien meene ik, waardoor het be- roemd STALDUINEN in de *Geographie* zo ten uitersten merkwaardig wordt, kan vergeleeken worden Neen! ik geloof het zeer gaarne, dat Gij redenen hebt, om U deswegen te verheugen, en ik twijffele niet, of gij zult, van de *echte en regte Jan Vlegelsche Familie (d)*, welker

---

(d) Menig eenvoudig Lezer zoude gevaar kunnen loopen, te denken, dat de Heer BIOGRAPHUS, een Lid van deze *Familie* is, wanneer hij pag. 38. leest, dat de Heer BIOGRAPHUS met ronde Woorden zegt, ONZE *Vlegeliaansche Familie*. Maar! deeze Lezer gelieve te weten, dat zulk eene manier van spreken, slegts eene redekundige *Figuur* is, die alleen uit *onkunde* of uit *chicane*, kan misbruikt worden. Neen! de Heer BIOGRAPHUS behoort niet tot *deze Familie!* Hij is slegts een vertrouwd Boezemvriend van dit *grootte* huis, dat uit eene menigte van *kleine* en *laage* Menschen bestaat. Want, wie anders dan een vertrouwd Boezemvriend, zou den haghelijken, moeilijken, en zo veel geduld vorderenden arbeid op zich nemen, om deeze *Biographie* op te stellen? — Wie anders dan hij, die door den band van hartelijke Vriendschap aan dezelve verknocht is, zoude de moeite op zich nemen, om de *verouderde, bevleete en door den schietworm half opgegeete papierbrokken en geslachtregisters* te doorsnuffelen, om 'er eene *Biographie* uit samen te flansen? — Wie anders dan de PILADES van dee-

ker naam gij in uwe uitmuntende *Biographie* vereeuwigd hebt, door een staatelijk gezandschap begroet, en zo bewierookt worden, dat gij, in de duizeling en in de katzwijn van uwe verhitte en benevelde eigenliefde, zult gevaar loopen te denken, dat de *Florentijner* LAMMUS, dien de Heer Profesfor P. HOFSTEDE, in zijne *Voorrede voor het tweede gedeelte zijner* O. J. KERKZAAKEN, ten bewijze, dat Hij zich zijner *mogelijken Misflagen* bewust is, tot een blijk van zijne nederigheid, en tot zijn troost pag. 10. aanhaalt, (e) niet zo algemeen had behooren te spreken: dat Gij *Mijn Heer* BIOGRAPHUS eene uitzondering van den regel zijt, en dat Gij, zo al niet in den rang der *aardsche Goden* gesteld, ten minste onder het

---

ze Familie, die een groot gedeelte van derzelver waardige Leden, by naam en toenaam kent, die *sterk in de Genealogie is*, en de naamen van eenen MARSIAS, TYRIBUS, BAVIUS, MEVIUS, ORTWINUS en FRANS BALTENS op zijn Duimtje heeft, zou in staat zijn, om deeze *Biographie* te kunnen schrijven.

(e) De Woorden van den *Florentijner* zijn deezen: *Het is onmogelijk, dat die geene, welke eenig Werk ondernemen, schoon zij noch zorg, noch vlijt, noch oplettenheid spaaren, niet nu en dan eens, met sluimering zouden bevangen worden, en om geen GODEN TE SCHIJNEN, in dwaalingen vallen.*

het getal der *Onderaardschen*, moet *veronderaardscht* worden. — Ik twijffel ook niet, of die *hoogaanzienlijke Deputatie*, zal uw zoeken te beduiden en diets te maaken, dat gij een tweede *Cervantes*, een tweede *Gerundio di Campazas* (f) een tweede *Nicolai* zijt: dat gij in uwe geheele *Biographie*, *nooit*, tot schande van uwe geestigheid *achronistische* mislagen begaan: *nooit* tegen de wetten der waarfchijnlijkheid gezondigd: *nooit* den heiligen weg der waarheid verlaaten: *nooit* de deugd: *nooit* uwen onfchuldigen evennaaften: *nooit* de eer en den goeden naam, van eerlijke, braave en geleerde Mannen gekrenkt, aan derzelver welverdienden roem *dente canina* geknaagd, of met uwe fluweele tong gelikt: *nooit* uw geweten bevlekt, en *nooit* het onzalig oogmerk verraaften hebt, om het verrotte zaad van twist,

---

(f) Ik ben, terwijl ik dit fchrijve, verwijderd van mijne Bibliotheek, en bevinde mij op de Buitenplaats van een *Menschenoriend*, die dit Landgoed, om zijn evennaaften aan de kost te helpen, tot een Paradijs gemaakt heeft, en zijn geluk hier met zijne Vrienden deelt. Mij is de naam van den Schrijver deezer voortreffijker recht *pragmatifchen Roman* ontschooten. Ware ik op mijn Boekvertrek, zo zoude ik den naam van den Schrijver noemen.

twist , tweedragt , haat en vijandschap , tus-
schen *Protestantsche Broederen* , uit den kuil ,
waarin het begraven ligt , optebaggeren , aan
herzeive een nieuw leven te geven , en het op
nieuw uittestrooien ! Met één woord : dat dit
Eerste gedeelte van uw geschrijf , eene beschaaf-
de , zedige , leerrijke en *pragmatische Biogra-*
phie is , waaronder Gij eerlang eens , zonder
zwarigheid , en zonder vrees voor schande , ja
zelfs met eér , en tot roem van die Ambten ,
die Gij mischien bekleedt , uwen naam zet-
ten kunt .

Maar ! — of dit alles inderdaad zo is , dan
of mischien vlak het tegendeel daarvan waar
zij ? zal ik de Vrijheid nemen , om van naabij
te onderzoeken en met eene zedige vrijmoedig-
heid te beoordeelen , om U den uitflag deezer
mijner onderzoekingen , onder het oog te bren-
gen , ten einde , *is het mogelijk* , U overtehaalen ,
dat *Uw* — zich bij het opstellen van *het Ver-*
volg van *Uwe Biographie* , voorzichtiger , ver-
standiger , en christelijker moge gedragen .
En deeze vrijheid , al wilde Gij ook nog zo
gaarne , kunt en zult Gij mij niet benemen .

Of *Mijn Waarde Heer Oom* , weet en goed-
keurt , dat ik dit doe en zal doen ? — Is eene
Vrage waarvan het Antwoord U zo veel mede , als
mij tegen zal vallen . — Dat Hij het *weet* , is
waar ! Maar dat Hij het voor zijn Persoon af-
keurt

keurt — *sterk* afkeurt, is ook waar! Maar, *Mijn Heer Oom* heeft *zijne*, en ik heb *mijne* redenen, en zo als *Hij* zijn eigen hoofd, en zijne eige luimen heeft, zoo heb *ik* ook mijn eigen hoofd, en mijne eige luimen. Wanneer Hem (ik zegge het met alle achtig die ik aan Hem schuldig ben) zijne oude palmhoute pruik van het linker oor afgeschooven, en half op zijne linker wang beland is, dan begrijpt hij wat hij begrijpt, en dan drijft hij wat hij drijft, al was het ook maar eene kudde, van eenige verdwaalde en verwilderde — *Recensenten*, zonder te vraagen, of hij niet iets beters en nuttigers zou kunnen doen. Want *Vryheid* is zijne Keuze in het Rijk der weetenschappen. En om dat *Vrijheid* ook mijne Keuze is, zo laat ik aan hem de zijne, en ik houde de mijne.

Ik had aan Hem in het vorstelijk 's *Gravenbage* geschreeven, en mijn voornemen bekend gemaakt; maar mijn geschrijf moet hem in geen goeden luim aangetroffen hebben. Want het antwoord dat ik op mijn vriendelijken brief in dato den 10 van Mei a. c. ontvangen heb, is vrij *lakoniek*. Om hetzelfde te beter te verstaan, zal ik U de *Momenta* van mijn Brief kortelijk mededeelen.

Waar-

Waarde en zeer Geëerde Oom!

— „ Heeft Uw Ed ook bijgeval aan iemand *Commissie* gegeven, om de *Biographie* van eenen *Janus Vlegelius* te schrijven, en zal Uw Ed hem voor zijne moeite ordentelijk *salarieeren* of betalen?

2. Hoe gevalt Uw Ed. het *characteristiek Avertisfement*?

3. Heeft Uw Ed. niet ongemeen veel zin in den geestigen *Aliasnaam*, dien hij aan U *schijnt* te geven?

4. Wat zegt Uw Ed. van de zachte en lieflijke verwen, die hij in zijn schilderij gebruikt heeft?

5. Uit welken ouden verwkopers-winkel zou hij die wel gehaald hebben?

6. Wordt de edelmoedige Heer BIOGRAPHUS, niet van eene waare christelijke Menschen- en broederliefde bezield en geregeerd?

7. Weet Uw Ed. ook, of iemand van die Mannen, die hij van pag. 100 tot 113. mishandelt, hem beledigd heeft?

8. Wie mag toch wel de Schrijver van deze *Biographie* zijn?

9. Zou ik niet wél doen, indien ik om de volgende driendertig redenen, aan den Heer BIOGRAPHUS een brief schreef, zo als ik denke, dat hij zijn moet?

Voor-

Vooreerst. Indien ik mij op het toneel be-
geve, en door middel van myn brief, ééne
van de rollen mede speele; zal de *beroemd-
maakende Heer BIOGRAPHUS*, mij denkelyk mede
op den *Stalduinschen Berg van Eere* sleeten,
en ik zal, althans door een gedeelte van de
westlandsche waereld, gezien, en tot aan den
boek van Holland beroemd worden. — *Oompje
lief!* ik verheug mij reeds als bij Voorraad in
den geest over mijnen vermaarden en beroem-
den Naam! 't Geen waarvan over dag onze geest
vol is, daarvan droomt onze ziel des nachts!
In den voorleden nacht, heb ik in den droom
eene *Groupe* gezien! eene *Groupe!* — O zo
vermaard! en woorden gehoord! — Woorden!
— O zo beroemd! — Wil ik U
van de eerste eene flauwe schets geven! en
wenscht Uw Ede ten naasten bij te vernemen,
wat ik gehoord heb? Zie en luister dan!

De *Westlandsche NIMROD*, de Heer KODDE-
BEIJER, (g) stond boven op het toppunt van
dee-

(g) *STALDUINEN* is de vermaarde berg in het *Westland*
in wiens Holten een talloos heir van *Konijnen* resideert,
en die met zijn kruin zo verre boven de zeeduinen uit-
steekt, dat ik hem nog *beden*, by helder Weeder, van
den berg, waarop het *klopfoksche* huisje staat, op den
af.

deezen vermaarden *Stalduinſchen Berg van Eere*, en liet de beesten, die van zijn bevel afhangen, een vervaarlijk gehuil, en een verſchrikkelijk gejang maaken. Allernaast hem, stond de *beroemdmaakende Man*, met een groot papier in zijne eene hand, dat juist *elf en zeven achtste vel* groot was, en waarop met groote *Uncial letteren* de woorden: *BIOGRAPHUS*, geschreeven waren, (zoo ik mij in den droom niet bedrogen heb, zag ik ook op dat papier, hoewel met zeer kleine letters, de woorden geschreeven: *Vroom, Eerzaam, Koster, Neef, Oom, Brief*, de rest kon ik niet duidelijk zien, en wie ziet in een droom duidelijk?) Met de andere hand, wees hij op de blaffende en jankende Schepzeltjes en zeide: *dat zijn de Trompetters, die den roem, welke ik door mijne BIOGRAPHIE behaald heb, zullen uitblaffen, dat het in het gebeele WESTLAND, van STALDUINEN af, tot aan den HOEK VAN HOLLAND toe, van daar tot*
in

---

afstand van wel een *half uur*, — neen, laat ik mij niet vercijfferen, zo als onze Heer *Biographus* doet pag. 158. reg. 23. vergeleeken met de *Verbeteringen* (niet *drukfeiten*) pag. 186. — van wel *drie Quartieruur* heidens, met *mijne eige oogen* gezien heb. De Heer *KODDEBEIJER*, is de *Gouverneur* van de konijnen, en de *Commandant* van deezen Eerenberg. — Aantekening voor Lezers, die onkundig in de vermaarde *Geleerde Geographie* zijn.

in den HAAG, van den HAAG over ROTTERDAM tot in KRALINGEN, van KRALINGEN tot in GRONINGEN, en van GRONINGEN tot in het dorp waar de NAAMSTUDENTEN vergaderen, en waar de waereld eindigt, geboord zal worden. Een weinig ter zijde stond Gij, waarde Oom! maar in eene geheel bijzondere attitude of houding. Met een gebukt hoofd, hieldt Gij met de ééne hand uwen grijzen *Combinatie-hoed*, (dien gij als eene eerwaardige *Antiquiteit*, van Uwen Overgrootoom geërfd, en als een heiligdom zorgvuldig bewaard hebt) voor Uwe oogen, en de andere hand lag op Uwe borst. — Met één woord! Gij stond daar — *sans comparai-son!* — als een oude knol die de kar heeft omgesmeeten. — Of Gij u over de beroemd-
 maakende *Biographie*, achter uwen hoed schaamde, dan of Gij openlijk boete deedt, dat gij tegen zommige *Recensenten* die aan de *Nederlandsche Bibliotheek*, geknoeid hebben, de pen hebt opgevat, dat kan ik zo eigenlijk niet zeggen. En mischien hebt Gij nog eenen anderen BUNDEL op uwen rug gehad, onder wiens last Gij zo gebukt stondt, ten minsten, dit komt mij allerwaarschijnlijkst voor. — Nog wat meer ter zijde, en wat laager stond ik, met mijn brief in de hand. De *beroemdmaakende* Man riep mij toe: *klim hooger op JONGELING! en staa hier boven! ik zal u BEROEMD*

MAAKEN! — Maar *die Man*, riep dit, met zulk eene trotsche, door eigenliefde zo vreeslijk uitgezette, en vervaarlijke stem, dat ik van schrik wakker wierd, en merkte dat ik in mijn bed lag. —

Wat zegt Uw Ed. van deezen *Prognostiken* droom, en dus van de *eerste* rede, waarop mijn voornemen steunt? — Uw Ed. heeft verbeeldingskracht, geest en verstand genoeg, om de overige *tweeendertig* redenen, zelf te ontdekken, daarom zal ik de achting niet kwetzen, die ik aan Uw Ed. verschuldigd ben, en het bij deeze ééne zeer voldoende rede laten berusten. In hoope van een spoedig engewenscht antwoord, blijf ik met alle achting enz. Den 10 van Mei 1781.

Het antwoord op deezen brief luidt als volgt:

N E E F!

Word toch niet gek! — Of denkt Gij mischien, dat ik het geworden ben! Hebt gij een afschrift van Uwen brief gehouden, zo is het goed, en dan zult gij dit antwoord kunnen verstaan. Maar hebt gij geen *copie* van Uwen brief, dan kunt gij U maar met dit antwoord *ad Vulcanum* spoeden! Uwen brief heeft hij reeds.

Op Moment. 1. Ik weet van geen *Commissie*
iets,

iets, en kan mijn geld wel beter gebruiken, dan om *Voddeschrijvers* te *salarieeren*. Ik heb eenige *kritische verknoeide Themata*, van eenige armzalige *Recensenten* in de *NED. BIBL. gecorrigeert*, en hun, volgens mijn ambt, dat ik mij zelven gegeven heb, naar verdienste de plak gegeven; en daarom zou ik beroemd moeten gemaakt worden? En dat wel door een huur-ling? — *Tanti poenitere non emos! Zo zot zal ik niet zijn!*

Op Moment. 2. Onze knecht *KLAAS*, heeft heden, zo mij gezegd is, aan de meiden in de keuken verteld, dat over de geestige vinding die in het *Avertisement* heerscht, in het *Koffijbuis*, daar de *Aschbeeren*, *Kruijers*, *Salade-* en *Mos-selverkoopsters* vergaderen, helder gelagchen wordt.

Op Moment. 3. *Suum cuique!* laat aan elk het zijne. *Ergo redeat ad suum quod fuit ante dominum.* Ik benijde den eigenaar niet 't geen hem eigendomlijk toekomt. Ik *beet*, gelijk gij, en elk die *mijne brieven* gelezen heeft, weet, ik *ben* *ALETHOPHEL*, en woonde, toen ik die brieven schreef, te *Orthodoxopel*. Om kort te gaan *Nee!* het *aletopbelen* heeft *Hem* in 't harnas gejaagd. Ik heb te veel waarheden geschreeven, aan menschen, die prijzen omgepreezen te worden! Gij weet immers: *veritas odium parit:* dat de waarheid niet wil ge-

zegd zijn : dat hij die ze spreekt , zich een *odium implacabile*, dat bij zommige menschen *diabolicum* wordt, op den hals haalt, en dat die haat , gelijk de † ✕ ✕ Duivel omgaat, en als een briefschende Leeuw de *Aletophels* tracht te verflinden. *Veritas odium parit! De waarheid baart haat!* Waarom is dat toch zo waarachtig? —

Op *Moment*. 4. Wat praat gij van *Verwen* en van *Schilderijen!*

Nil nisi faces et saxa volant —
Spreek van vergif en gal.

Op *Moment* 5. 6. 7.

— *furor arma ministrat!* —

Uit de *Nijd*, uit de *gramschap*, uit den *toorn*, uit de *woede*, laat zich veel begrijpen en verklaren.

Op *Moment*. 8. *Neef!* hebt gij uw neus, of heeft uw neus zijn reuk verlooren! Ik geloof, dat, al wandelde gij te ROTTERDAM onder de *Boompjes*, alwaar de *Heer Professor P. HORSTEDÉ*, de *Heer Predikant BOON*, en veele *fatzoenelyke Heeren* wonen, en 'er wierden eene menigte *Pik·Teer* en *Traantonnen* verbrand, waarvan de wind den rook naa u toe woeij, — gij evenwel niets zoudt ruiken!

Op *Moment*. 9. *Neef! Neef! noli irritare crabrones, nec gregis ducem laceffere caprum. —*
Stoor toch geen Wespennest. De *Bijen* zullen u geen kwaad doen.

Occurare capro (cornu ferit-ille) caveto!

— *Et niger est, bunc tu Romane caveto!*

En wacht U wacht

Wel voor den Zwarten Bok,

Want bij sliet lest, twee knoopen van mijn Rok.

Ad Moment. 10. Weet gij dan niets beters en verstandigers te doen, dan *æthiopem lavare*, Bouter aan de galg te smeeren en U beroemd te laaten maaken?

Ik geloof *Neef*, dat gij met open oogen gedroomd hebt. Ik heb nooit van mijn leven in zulk een postuur gestaan. Klim niet hooger op *Neef*, en laat u niet *beroemd maaken!* Ik raade het u! Denk, *qui bene latuit bene vixit.* In de boek van den baard zit gy gerust. *Mox pluribus.* Vaarwel! ik ben, enz 's *llage* 12 van Mei 1781.

Dat deeze brief van *mijn Oom*, die zo bont als een ekster is, mij niet zeer gesmaakt heeft, behoef ik u niet te bewijzen. Hij zal zeker muizenesten in zijn humeur gehad hebben, toen hij mijn' brief gelezen, en zijn antwoord opgesteld heeft. Maar, als *de Oom* grillen en kwaade buijen heeft, moet dan *de Neef* altoos naar de pijpen dansen, die de Oude freet? Kortom! het mag gaan zo als het wil, ik zal het zwaare werk en den lastigen arbeid op mij nemen, *mij beroemd te laaten maaken.* Hoewel ik dus in veele stukken anders denke, dan *mijn Oom* denkt, zo ben ik het toch daarin met hem eens, dat, om de slegte tijden en de

schaarsheid van geld, waaraan de Heeren *Directeuren*, van welken ik te vooren sprak, in 't geheel niet schuldig zijn, noch Hijden *BIOGRAPHUS*, noch ik mijnen *Beroemdmaaker*, *salarieeren* of betaalen moet. Dan, hetgeen Gij daardoor aan Uwe inkomsten verliest, zult Gij weder aan uwe *Tijtelen* winnen. Gij zult niet alleen blijven 't geen Gij weleer waart, met den geheelen trein van Uwe *Tijtels*; Neen! Gij zult van nu af het recht hebben, om den staart van deeze Uwe *Tijtels*, met dien van *BIOGRAPHUS*, en wel bepaaldelijk van *BIOGRAPHUS HONORARIUS*, om dat Gij voor Uwe *BIOGRAPHIE* niet betaald wordt, langer te maaken. Gij zijt dus bijgevolg, van nu af, *BIOGRAPHUS HONORARIUS* of een *Eer* — (*b*) *LEVENS BESCHRYVER*. Maar, om der kortheds wille, zal ik in 't vervolg, in plaats van den vollen *Tijtel*: *BIOGRAPHUS HONORARIUS*, slechts de twee letters zetten, waarmede de tijtelwoorden beginnen.

Ik geloove, dat Gij met dit teken van erkentelijkheid zeer wel te vrede zult zijn, en ik ben zelfs van oordeel, dat ik U beleedigen zoude,

ZO

(*b*) Het Woortje: *Eer* ——— moet nog aangevuld worden. Ik zal den Lezer de *Vrijheid* niet berooven, om hetzelfde naar gemoede te doen, en daarom heb ik plaats opengelaaten.

zo ik U geld aanbod; omdat ik overtuigd ben, dat Gij een zeer welbémiddeld man zijt, die aan de gierigheid niet sterven zult. Althans het komt mij zo voor, dat — zo Gij maar *Tijzels* ontfangt, en alles wat maar berucht kan gemaakt worden, — inzonderheid *u zelve* en Uwe lieve vrienden onder de Heeren *Nederlandsche Bibliotheekschrijvers*, — door Uw geschrijf berucht maakt, de wensch Uwer ziele vervuld is, en Gij voor U zelve niets meer begeert. Het blijkt ook duidelĳk en middagklaar, uit Uwen edelmoedigen inval en recht verheven voornemen, door U pag. 112 te kennen gegeven, dat gij niets anders zoekt, dan : *uwen Naasten BERUCHT te maaken*, zo gij 'er maar in staat toe waart. Want gij zegt op de aangehaalde plaats : *zo ik merk*, (maarelk braaf en weldenkend man, — als ik mij niet krachtig bedriege, — zal van gevoelen zijn, dat gij het nooit, althans niet van de EDELEN onder den volke, merken zult) — „ *zo ik merk*, „ *dat dit weinige behaagd, zou bet wel kunnen* „ *gebeuren, dat ik bet gebeele Handschrift zijner* „ (LIBERI) *reizen, ('t zal denkelĳk ein Kirchen* „ *und Toleranten Almanach*, (i) naar uwen
smaak

(i) Te HÆRESIOFEL in *Ecclesia presfa*, is ook naar den
smaak

„smaak zijn) het welk onder mij berust, en,
 „bebalven het reeds gemelde, vels merkwaar-
 „dige ontmoetingen in zich bebelst, ter druk-
 „pers overgaf en het, tot meerder afstrek, ten
 „beboeven der Armen liet debiteeren.”

Maar, Mijn Heer! zo Gij dit ter uitvoer
 brengt

smaak van den Schrijver 1781. *ein Kirchen und Ketzer Almanach*, uitgekomen, waarin onder anderen, de Heer *Profesor* PETRUS HOFSTEDE, zo zwart als valsch *gesbilbouÿtteers* en als een *stupiden Mönchskopf* getekend is. Elk die den Heer *Profesor* kent, weet, dat hij op verre na geen *stupider Mönchskopf*, maar schrander, belemen en geestig is, zo dikwijls hij maar zelfs wil. De *Portraiteur* van den Heer HOFSTEDE zij wie bij zij, hij heeft hem in dit stuk niet getroffen. Ik weet van goeder hand, dat een zeker iemand uitgestrooid heeft, dat een *Hoogduitsch Predikant in den Haag*, die echter part noch deel in den *Almanach* heeft, de Schilder van dit Stukje is, en dat dien Heer, en wel niet zonder redenen, deeze *lastve* en onverstaende Beschuldiging, zeer euvel heeft opgenomen, verklaarende, niet te weeten, wat voor begrippen de *Almanach-Schrijver* met de uitdrukking: *stupider Mönchskopf* verbindt. Maar zo het in vollen ernst gezegd en door dien *zekereren iemand* staande gehouden wordt, dat hij de Schilder is, dat dan, een *stupider Mönchskopf*, bij hem Predikant, een Man zijn zal, die zijn *Kerkelijk Sijstema* noch bondig bewijzen, noch grondig verdedigen kan, en dat bij dan meer dan één *STUPIDEN MÖNCHSKOPF*, onder de *Catbolijken, Lutheraanen en Gereformeerden* kent. enz. enz.

brengt en zo deeze Uwe handelwijze en deeze daad, *zedelijk goed* zijn en blijven zal, zo zult Gij, hoope ik, t'evens zorge dragen, dat de inhoud van uw gefchrift, ook *zedelijk goed* zij. Immers denkt Gij niet, dat, wanneer iemand als een geleerde *Higwaijman*, in en door zijne fchriften, zijnen evenmensch van zijne Eer en goeden Naam berooft, hij dan den Hemel met aalmoesen, als met een fteekpenning omkoopt, en op de wijze van KRISPYN, voor zijne zonden boeten kan? De *Pbarifeeuwen*, hoe boos zij ook waren, dagten edeler. Dan daarover verder te oordeelen, is niet mijne, maar uwe zaak, en de zaak van Hem, die alles zal beoordeelen. Gij moet maar alles doen, wat gij denkt als *zedelijk goed* te kunnen verantwoorden, en ik zal doen, 't geen ik beflooten heb, zonder in 't minst beducht te zijn, dat ik mij de verantwoording, van 't geene ik in dit stuk doe, zwaar of onmogelijk maaken zal.

Laaten wij hier op de grensfcheiding, die het *Avertisfement* van de *Biographie* zelve afzondert, een weinig uitrusten.

Het vervolg hier na.

E E R S T E V E R V O L G .

Het gebeurde op den 7den van Mei; zijnde de eerste dag van de Haagfche Kermisweek, — ik zal het nooit vergeten, *Heer B. H!* — dat ik, de klok agt uren *precies*, de *Couranten* ontving, en bijkans aan het slot van de Haagfche, het deftig en weergaloos *Avertiffement* ontwaar wierd, maar, om redenen ftraks te melden, ook terftond befloot, het *Pamphlet* — niet te koopen of te lezen. Dit befluit wierd genomen, en ftond — ten minften drie uren pal en onverzettelijk vast, om dat ik een werk onder handen had, daar haast bij was, en dat geen uitftel lijden kon. Mijne werk, dat in een paar uren afliep, voltooid zijnde, herkauwde ik in gedachten het *Avertiffement*, en wierd hoe langer hoe meerder in mijn vermoeden bevestigd, dat de B. H., nog eenige mijnen achter LEUVEN fchuilten moest; dat zijne *Biographie*, niets dan een vuil *Pasquil* zijn, en niet verdienen zou, gekocht en gelezen te worden. Want *Pasquillen*, andermans verdriet en *chagrijn* te lezen, zal geen braaf en welkendend man fchielijk en gaarne doen; en elk die het laat blijken, dat hij zulke *blauwe Boekjes* gaarne en met fmaak leest, kan een goed zedelijk karakter hebben; maar! — het karakter zou met dat al toch beter kunnen zijn.

De

De redenen van mijn vermoeden, dat uwe *Biographie* tot het gemelde slag van *Brochuren* behoorde, en t'evens die van mijn voorneemen, om dit boekje noch te koopen noch te'lezen waren de volgende.

Een jaar geleeden, wierd aan mijn Oom een *Avertisement* vertoond, dat in de *Courant* zou gep'aatst worden, omtrent van deezen inhoud, en met de *eige* welbekende hand van den Schrijver geschreeven: *De ontmaskerde Lutbersche Koster, met de brommende Bas Viool &c. &c. Wie het Manuscript gelieft te koopen, kan zijn bod doen, en zich adresseeren aan N. N.* (ik zal zijn naam liefst niet noemen.) De Heer *Courantier* heeft geweigerd, dit *Avertisement* in zijne *Courant* te plaatsfen, en met de volgende vraag aan zijn *Correspondent* geantwoord: *Is die man uit het dolbuis geloopen, of wil hij 'er naa toe?* — Hier bot gevangen hebbende, vervoegde hij zich met zijn *Manuscript* aan den Heer *Profesor N. N. &c.* — en verzocht deszelfs *bulp* en *geld*, om het Werkje te laten drukken. Dan de Heer *Profesor N. N.* de voorzichtigheid met eene edelmoedige menschenliefde verbindende, schreef naa *Warrenstein*, alwaar mijn Oom gestudeerd heeft en zeer wel bekend is, om zich naa de zaak in *questie* te informeeren, en ontving van daar een antwoord 't welk de Schrijver van het *Avertisement*, zo de

Heer *Profesfor* N. N. hetzelfde aan hem *gecommuniceert* heeft, 't geen ik echter *niet weet*, niet voor de glazen zal steeken. Dan, te — geen *bulp* en *geld* vindende, heeft hij zich met zijne *brommende Bas-viool*, naa de *Provincie* van — begeben, om ze daar te laten stemmen, gelijk aan *mijn Oom*, door een van zijne vrienden gemeld is, met bijvoeging, dat men den speelman of landloopenden *Biervioolist Adres* naa e'ders, aan iemand gegeven heeft. Of hij daar zal slaags raaken, moet de tijd leeren. *Mijn Oom* heeft meer dan eens in gemoe-
de verklaart, van zich niet te kunnen erinne-
ren, dien *Ontmaskeraar* ooit beledigd te heb-
ben. Maar wel staat het hem voor, dat hij
dien man behandeld heeft, als een menschen-
vriend een' ongelukkigen man behandelen moet,
dien hij, helaas! te onrecht maar *alléén* voor
ongelukkig houdt. Ik moet al weder *meer*
denken dan schrijven, en dus duister worden.

Ik heb den naam *Warrenstein*, door u ge-
koozen behouden. Maar ik kan niet begrijpen,
waarom en uit wat redenen Gij *mijn Heer!* zo
vies en nauwgezet zijt, dat Gij overal in uwe
Biographie, *Warrenstein* zet, waar een ande-
re naam staan moest. Gij zijt immers op ande-
re plaatzen in uwe *Biographie*, zo behoedzaam
en zo *scrupuleus* niet, en weet zeer wel, wan-
neer het *personen* raakt, die eere bezitten en
te

te verliezen hebben, hunne rechte naamen te spellen. Zie maar eens het IX HOOFDSTUK van uwe *Biographie* naa. En daar, waar 'er niets door zou verlooren, maar wel gewonnen worden, verbergt gij *U*, en de *plaats* die Gij in het oog hebt, achter het doorschijnend gordijn van een *aliasnaam*, of spelt den rechten naam, met verkeerde letters (pag. 103. Gij weet immers zeer wel, waar *mijn Oom*, ruim tien jaaren lang *gestudeerd* heeft, zo wel als gij weet, dat hij, zo lang hij daar *gestudeerd* heeft, van het eerste uur af tot aan het laatste uurtje toe, met zijne *Medestudenten* — om in die *Metapher* of verbloemde manier van spreken te blijven, die Gij gekoozen hebt — in eene rechtgewenschte rust, liefde en eendracht geleefd heeft; dat hij deeze dagen mede onder de aangenaamsten van zijn leven rekent, en den hemel 'er voor dankt. Dat geen agt dagen na zijn vertrek, uit de Academie een WARRENSTEIN geworden is, is hartelijk te beklagen, maar de schuld van *mijn Oom* niet. Dewijl Gij nu dit alles weet — het tegendeel zult Gij nooit durven beweeren noch staande houden — zo hadt Gij in 't geheel niet noodig gehad, uwe kennis achter eene verbloemde bewoording te verbergen, om *quasi* de *huizen*, *wallen* en *muuren* niet te beleedigen, of hen van hunne eer en goeden naam te berooven. Wat zeer veelen weten, en op veele plaat-

plaatzen geen geheim is, behoeft Gij niet te bedekken. Dat Gy WARRENSTEIN in het *Graafschap* UTOPIA plaatst, is, of een onverwinnelijk bewijs, van eene geheel onrijpe, behoeftege en schraale schranderheid, en armoedige geestigheid, of het is een doorflaande blijk van uwe *grieksche onkunde*, die u belet, om te begrijpen wat Gij schrijft. Het laatste geval, *kan, wil en zal* ik niet vooronderstellen. Zo echter tegen alle mogelijke verwachting, dit geval mogt plaats grijpen, zo *adresseer* u aan *mijn Oom* in den HAAG, die nog wel zo veel *oppervlak-kige kennis* in de grieksche taal, (pag. 62 en 63) bezit, als 'er vereischt wordt, om u uit de *Etymologie van het woord* te leeren, dat *Utopia* een land is, alwaar de Nederlandsche Gereformeerde Kerk, tot dus verre een *Generaal superintendent*, en een *supremum librorum censorem* gehad heeft, en waar *alle Predikanten verstandige en recht christelijke TOLERANTEN* zijn, maar 't welk noch op de *landkaart* noch in de *waereld* gevonden wordt. (*k*) Dus schiet 'er nog maar het eerste geval over, en dat geval houde ik
voor

(*k*) Mij is verhaald, dat bij LEIJDEN, boven de deur van een *tuinje* staat: UTOPIA of *τοπος*. dat is: *geen buitenplaats*, maar slechts een *tuinje*. — Die Slimme!

voor het waare geval, waarin Gij u bevindt, met uwen inval van het Graaffchap UTOPIA. Ik bid u, mijn Heer ! leg toch eens uwe hand over uw hart en vraag u zelven eens : Is *DIE Schrijver* van eene *Biographie*, niet ten eenemaal van alle *gezonde en echte fchrandereid* ontbloot, en bezondigt hij zich niet aan den *sensus communis*, aan het *gemeene Menschenverstand*, die iemand, dien hij beroemd *wil* maaken, op eene *Academie* laat *studeeren*, die nergens noch in de *onder* noch in de *bovenmaansche* *waereld* te vinden is. (pag. 75) Die 'er een *vaatje Bronswijfsche Mom* laat *beenen* zenden, waar eene *onaangebroomen ilias van Hamburger Krakelingen* (dat noem ik eerst *fchrandereid* ! *De geestige menschen sollen leben* ! ! !) waar *Ukrainer Tabak*, (pag. 96) gevonden wordt, en waar — doch het verveelt mij, die *laffe* invallen, die het aan niets dan aan *geraffineerd zout* (pag. 21) ontbreekt, af te schrijven. — Ik heb eens ergens, maar ik kan *thans* niet zeggen waar, de volgende aanmerking gelezen : *De domheid heeft zo wel haar SUBLIME als het verstand. En bij die daarin tot het ABSURDUM opklimmen kan, heeft het VERHEVENE in dit soort bereikt, 't welk voor fchrandere (geschäute) menschen altoos een bron van vermaak is.* Is het niet strafte genoeg, die ik voor de *kritische euveldaad van mijn Oom* ondergaan heb en nog ondergaa, dat

dat ik uw geschrijf moet doorlezen, dat ik een gedeelte van uw *Nonsens* afschrijven, en helaas! nog langer op dien mageren en ondankbaaren akker ploegen, en aan den ijzeren ploeg van uwe dood magere schranderheid trekken moet? — Heb medelijden met mij, Mijn Heer! schrijf in 't vervolg ten minsten *Bonsens* en geen *Nonsens*, en toon, dat Gij niet alle achting voor u zelve, en voor het geestig en verstandig volk van *Nêerland*, uit uw hart gebannen hebt! — *Mijn Oom*, moet weêr *Kosters Brieven* schrijven! — Als hij dat doet, dan droom' ik hem vast en zeker, wederom tot op het hoogste toppunt van den *Stalduijnschen Eereberg*, en laat hem daar staan! — 't Zou mij haast beginnen te verveelen.

Ik heb u de voorgaande *Anecdote* — (pag. 25 en 26) uit de *historia litteraria scandalosa* gemeld, om u de redenen onder het oog te brengen, waarom ik Uwe *Biographie* niet voornemens was, te koopen noch te lezen, veel minder 'er op te antwoorden, te weten, om dat ik dacht: *het zal zeker de brommende Basviool, onder een anderen ijtel zijn.* — Deze gedachten bleeven mij bij tot elf uren toe, en zo lang bleef ik ook bij mijn voornemen. Maar ten elf uren schoot mij te binnen, *dat de waarschijnlijkheid dikwerf bedriegt*, en dat dit ook hier het geval zou

zou kunnen zijn. Voor deeze gedachte, maakte de voorige plaats, met hem vertrok mijn voornemen; ik liet Uwe *Biographie* van een Boekverkooper haalen, en doorlas dezelve, zo als ik die boeken, die ik koop of onder mijn oog krijg, voor de eerste reize doorleze. Deeze eerste tocht dien ik door een nieuw boekje doe, kost mij zelden meer, dan vijf, tien of vijftien minuten, en binnen dien tijd was ik ook met Uw boekje klaar, leide het ter zijde, gaf aan mijn Papegaai zijn eeten, en deed hem allerlei vraagen, die hij mij, met zijne gewoone vriendelijke beleeftheid, naar zijn doen, al zeer verftandig beantwoordde; want om minder verftandige en beleefde praat te hooren of te lezen, dan ik van mijn Papegaai verwachtte, daartoe was ik juist toen niet opgelegd!

Dat ik Uwe *Biographie*, na 'er omtrent vijf minuten in gelezen te hebben, reeds wederom ter zijde leide, en toch wist, of zij *niet* of *al*, met verzuim van dien tijd waarin ik iets goeds konde verrichten, van mij verdiende gelezen te worden, zal U misfchien vreemd voorkomen. Maar, gelief te weeten mijn Heer! wanneer ik een boek dat ik niet kenne, voor de eerste keer in handen krijg, zo leze ik hier en daar, voor, in het midden en achter, op verscheide bladzijden een of twee *perioden*. Heb ik dan het ongeluk, op geene ééne bladzijde ééne *periode*

de te vinden die mij voldoet, en uitlokt om verder te lezen, en heb ik dus vijf of vijftien minuten verlooren, zo beklaag ik mijn verkwistten tijd, en besluit, dat 'er voor mij uit dat geschrijf niet veel te haalen zal zijn, enz. En vind ik zelfs volzinnen, die mij als van zich wegstoeten en van het verder voortlezen afschrikken; zo denk ik: het is, zo al geen blauw boekje, ten minsten eene vodde, die de *attentie* van een ordentelijk man niet verdient. Ik laat 'er u zelve over oordeelen, mijn Heer! wat ik van Uwe *Biographie* denken moest, toen ik op het tijtelblad en op veele, zeer veele andere bladzijden, een' *Jan vlegel* of JANUS VLEGEIUS vond, pag. 1. Een *Ezel ontmoette*, pag. 2. *Het SCHEDELBEESJE van HEINSIUS*, (is dat ook uw poëtisch rijpaardje?) pag. 6. Een *stekel Varken*, een *Gier*, een *Ratelslang*, pag. 8. Een *zwarten Schallebijter*, pag. 10. *Katten*, pag. 11. *Vinken*, pag. 16. Een *kleinen Vlegel*, die pag. 12. *bet water bevuilt*, met zijnen *Godsdienst den spot drijft* (van deeze bittere, zo als van meer andere soortgelijke ongegronde *vulnerende* beschuldigingen, zult gij hier of hier namaals *satisfactie* geven, en die *satisfactie* die ik zelve nemen *kan* en *mag*, zal ik in 't vervolg van deezen brief wel krijgen) en *tanden beest als die van een Adder*. Op pag. 18. een *kleine guit* wordt, en pag. 21. in een *gewambuisde bansop*
met

met bellen verschijnt. Die pag. 25 de Gereformeerden voor onkundige, booze en ketterfche menschen houdt. Pag 39. als een zot, van onbegrijpelijke onbegrijpelijkheden raaskalt; op verscheide bladzijden in de *Biographie*, boeken leest, die in gewigt en geestigheid, wel is waar, de *Biographie* verre overtreffen, maar met dat alles toch, in deeze uwe *Biographie* een zotte en van het lezen afschrikkende figuur maaken. (1) Die pag.

65

---

(1) Ik heb geen lust om de naamen, van alle door u aangehaalde *Authores Classici* hier uit te schrijven. Elk die ze gelieft te leeren kennen, kan ze op pag. 50, 61, 66, 79, 80, 81 en 83 vinden. FRANS BALTENS, is *dux gregis* de eerste of voornaamste. Ik sta in groote verzoeking, van op den argwaan te komen, dat Gij mijn Heer B. H! eenen zekeren veel *Colledanea* bezittenden Heer, zijne *adversaria* of afgeleend of zelfs wel ontfuzeld hebt. Want hoe is het in de waereld mogelijk, dat iemand zonder veele zwaarwigtige *kwartijnen* van *Colledanëen* in handen te hebben, zo veele *Authores Classici* kan citeeren, en van 't Noorden en Zuiden, van Oost en West spreken, als of het niet met al is! Dat hij van *Philippus van Griekenland*, pag. 38 van *Ladij Montaigne*, *Anecdoten* weet, die alleen maar aan Profesoren kunnen bekend zijn. Dat hij pag. 57. met de *Indische Simmen*, *Saarmatische Wolven* en den *schilder Thimantbes*, met de *Tartaaren* en *Kosakken* in de woestijnen van *Persien* kan omdwaalen! enz pag. 70. van het *Afiatische riet* spreken, als of hij de *Straat SUNDA*

C

65 de *Ned. Bibliotheekschrijvers*, *vermaledijde Antagonisten* noemt, pag. 91. 92. een geheele

---

bezeeld had, en pag. 100. bij de *Severambes* en *Krinkesmes* geweest ware.

(*Crescentem tumidis inflas sermonibus utrem.*)

als HORATIUS zegt: (*Gij moest u wat opblaazen, en toonen dat Gij in Oostindiën geweest zijt!*) — Dat hij zo *borribel sterk* in de *Litteratuur* zijn, en VOLTAIRE, ROUSSEAU, MARMONTEL, D'ALEMBERT, SEMLER, TOLLNER, SPALDING, EBERHARDT, TELLER, BAHRDT, BASEDOW, MAURICE, VERNET, en VERNES kennen kan, als of het *Nederlandsche Bibliotheekschrijvers* waren, en LESSING en STEINBART, om redenen vergeet te noemen. Dat hij pag. 118 zelfs van ZOMOLXIS, van CATO en van het *Corpus Juris* iets kan vertellen, het welk, op den 7 van Mei mijn Barbier nog niet eens wist, aan wien ik het als eene geheel nieuwe *Anecdote* verhaald heb. Dat hij om zijne letterdieverij des te beter te verbergen en den lezer van het nest afteleiden, — zo als Gij getracht hebt mij bij uwe gestoole of geleende *Pansophisterij* te doen, door uwen vrij wel gemaskeerden schrijfstijl, uwen waaren en eigen stijl *looslijk verlobbenede*, en mij redenen en gelegenheid in overvloed te geven, om deeze duistere *Parenthese* te maaken, en nog wel de helft meer 'er bij te denken, dan ik schrijve. — Op pag. 120. den *Profesfor HOFSTEDÉ*, — hij had gerust kunnen zeggen: MIJN HEER DEN PROFESSOR HOFSTEDÉ! — aanhaalt, juist als die *Ned. Bibliotheekschrij.*

le *Ilias* van scheldwoorden aanhaalt, en van het *Calvinische Turkendom* droomt. Die van pag. 99. tot pag. 112. geleerde *Straatschenderij* be-
gaat, en den geleerden reiziger, vuiligheden en de
balletjes pijpklei, pag. 82. die hij in zijne schuil-
boek, met nijldige handen gemaakt heeft, uit
zijn bol kwaadaartig in 't aangezicht blaast.
Die pag. 102. of den hemel lastert, of niet weet
wat hij schrijft, of eene onverschoonlijke on-
kun-

---

schrijver doet, die, gelijk mijn Oom, in zijn vierde brief
aan den Heer P. V. D. H. Z. pag. 24 getoond heeft, en
aanneemt bondig te bewijzen, het *kritisck Collegie* van den
Ridder MICHAËLIS geplunderd heeft, en om zijn geleer-
de diefflal te bedekken, op eene afgelegen plaats den naam
van den Ridder noemt! *Par nobile Fratrum!* Een voor-
treffelijke handelwijze van twee geleerde *Highbaijmen*.
Met dat alles wenschte ik echter wel, die *adversaria*,
waarin zo veele heerlijke en uitgezochte zaaken staan, eens
te zien, om te kunnen beoordeelen, of het der moeite
waardig ware, dezelve aan hem die ze eens erven zal, te
benijden. — Het doet mij wonder, dat onder de *auto-
res classici*, die mijn Oom in zijn jeugd zal gelezen heb-
ben, ook niet aangehaald is het boek, dat HENRICH PETER
REBSTOCK, 1566, onder den tijtel, *meditationes etc.*
Facetiae van — (Neen! den naam van dien grooten man,
noem ik u niet, Gij kunt 'er uwe *Colledanea* over na-
zien) in 't Duitsch in 't licht heeft gegeven. Gij zoudt
ten minsten van dit boek een aardig gebruik hebben kun-
nen maaken.

kunde te kennen geeft, of een blinde dienaar van God is Die pag 139. van *Ratelslangen*, *Buffels*, *Lindwormen*, *leugenachtig*, *hovaardig* enz. spreekt, pag. 156. den *Gereformeerden*, *boornen*, *boksvoeten* en *staarten* aandicht, pag. 160 met *Schavuit*, *Dikkop* en *Ezel* om zich smijt, als of het Eeretijfels waren, en pag. 167 als een *maartsche Kater loht*, enz. enz. enz. Van het onverantwoordelijk en at mijn begrip te boven streevend — ik gebruik het woord ook hier ongaarne, maar gij dwingt 'er mij toe door uwe *Biographie*, — liegen en lasteren, waarmede Gij u aan *mijn Oom* en aan *andere braave mannen* groflijk bezondigt, zal ik hier niet gewaagen. — Gij gelooft immers toch wel niet, van uwe pen, 't geen de Graaf van *Zinzendorf* van de zijne geloofde, terwijl hij beweerde: *dat in zijne pen de openbaarste leugens tot waarheden moesten worden?* — Zeg mij eens om 's hemels wille, mijn Heer! welke lezer, zal, wanneer hij bij het doorbladeren van een boekje, zulke en nog veel meer andere staaltjes, van eenen gemeenen geest en eene laage schrandrheid overal ontdekt, van de lust bekroopen worden, 'om hetzelfde te doorlezen? *Eenige vaarsjes*, (m) twee of drie verdra-

---

(m) De *Grieken* vefuaalen, maar ik kan om reeds gemel.

dragelijke goede en bruikbaare gedachten, b. v. die van de *Geit*, pag. 90. van de *Waterfknip*, pag. 54. en die weinige Bloemen, die Gij uit *Rabeners Satijren* ontleend, uit den tuin van *mijn Oom* gestoolen, uit hun verband en zamenhang gerukt, en zonder eenigen smaak en oordeel, op den mageren, armoedigen, verwilderden en akeligen Akker van uwe *Biographie*, als *membra poëtae disjecta*, als *Tuinftaaken* ter nedergeflanst hebt, kunnen immers de woestenij van uwe *Biographie*, niet tot een *Paradijs* maaken! 't Schijnt, dat Gij noch vrees voor den geleerden *Fiscaal*, noch eerbied voor Neêrlands schrandere volk, noch achting voor u zelve hebt, dewijl Gij in staat zijt geweest, uw *schilderij* openlijk ten toon te hangen. *Pu-*
de-

---

melde rede niet zeggen waar, dat een HERDER eens van een tak van een Laurierboom gegeten heeft, en terflond een Poëet geworden is. Maar dat geschiedde in dien tijd, toen de Ezels nog spreken konden. Gij zijt zeker een geboore Poëet. De inval van de *Marleson* is zo kwaad niet! Hoe vaart toch uw *Confrere*, die groote *Moralist*, die de zedeleffen door het Bomgat van de ton sprak? volgens het bericht, dat *mijn Oom* van hem in den vriendelijk berichtgevendenden Luth. Koster, pag. 63. 64. geeft. Knoeijt hij nog mede aan de *Ned. Bibliotheek*? — — Ik kan niet begrijpen, waarom Gij de schriften van *mijn Oom*, waaruit Gij uwe *Biographie* zamenflanst niet alle aanhaalt, of dienen zij u in uwe kraam niet?

deat te pudoris fies capax. Beter u! — Op den 6 Mei voordemiddag, had ik geen lust of trek, om verder te zien en te lezen; en thans ben ik 'er niet toe opgelegd om verder te schrijven. De ondankbaare arbeid heeft mij vermoeid.

T W E E D E V E R V O L G .

Na tafel begon ik, om niet te slaapen, *uwe Biographie*, bij het *desfert* van vooren af aan te lezen, en vond, een half uurtje geslaapen hebbende, dat ik, voor dat ik in den slaap viel, al lezende tot aan pag. 21 gekomen was, en 't geen ik zegt reeds ontdekt had, te weeten den B. H. Had ik die ontdekking niet gedaan, en ware ik niet bijkans op elke bladzijde, zo wel als door drie of vier oordeelkundige braave Mannen, (want meer anderen heb ik, van huis zijnde, 'er nog niet over hooren spreken,) in mijne mening, dat mijne gedaane ontdekking niet eene ingebeelde, maar eene waare ontdekking zij, niet bevestigd geworden, ik zou nooit nochte nooit beslooten hebben, *deezzen brief van provisio- neele Dankzegging* op te stellen. Bedriegen wij ons echter in onze eenpaarige mening, en bezondigen wij ons dus in onze gedachten, aan eenen onschuldigen; zo hebt Gij niet als een *braaf en eerlijk man* behandeld, dat Gij in *uwe Biographie* zo veele verraderlijke en verklikkende kentekenen, *lineïmenten* en trekken hebt te pas gebragt, dat men zijne oogen sluiten moet, om hem niet bij het heldere maanlicht, duidelijk te kennen, hoewel Gij zijnen glans- en bloem-

rijken stijl , door eenen geleenden , vrij wel verdooft , en op veele plaatzen onkennelijk gemaakt hebt. En zo valle dan ook alle verantwoording op u terug ! Ware ik in *Zijne* plaats , en had ik geen deel HOE GENAAMD , in dit libel van *Biographie* ; zo zoude ik vast en zeker mijne onschuld openlijk , zo als 't behoort aan den dag leggen , en dan u mijn Heer , aan de wroegingen van uwe Conscientie overlaten ! Werp mij niet tegen mijn Heer , dat uwe *Biographie* immers niet eens daar gedrukt is , waar zijne andere werken gedrukt zijn , en dat hij dus *wolstrekt onmogelijk* , part of deel 'er aan hebben kan ! Ei lieve ! wie *debiteert die Courant* te A . . . . die *hij* te R . . . . drukt ? — Hoe heet de *Schoonvader* van uwen Boekverkooper *Schooneveld* ? — Gij zijt zeker te naa bij het nest staan gebleeven , en hadt 'er veel verder van moeten afgaan , om geen achterdogt te verwekken. — Kortom ! zondigen wij , en alle die geenen , die hieromtrent zo gevoelen als wij denken ; zo zal en moet u die straffe treffen , die een vervoerder des volks verdient , en zo zal het mij altoos spijten , dat ik aan deezn Brief , eene eenige letter of regel geschreeven , en de *Biographie* , hoewel niet zonder moeite en walging , met horten en stooten , bij *articulen* gelezen , en eindelijk 's avonds circa agt uren het beste in uwe geheele *Brochure* ,
het

het kostelijke en lang gezochte einde gevonden heb. Ik twyfel niet, of men vindt 'er, die uw heerlijk werkje met smaak in één trek doorlezen, en 'er wonderbaarlijk mede in hun schik zijn zullen. Gevallig is 'er gisteren een tamelijk *luidruchtig Scheveninger* in de *Stede* geweest, in welkers *Contreijen* ik mij thans bevinde, en heeft gezegd, van uw Boekje sprekende: *Jongens! dat moet je leezen! je zultje half capot lagchen.* (n) De smaak is verschillende.

Pro captu lectorum, habent sua fata libelli!

De heerlijke zamenspraaken van EGMONDS LOUW en KRELIS, — doch wat spreek ik van *bonette* en geestige zamenspraaken, want met uwe *Biographie* vergeleeken, spreekt EGMONDS LOUW en KRELIS, *bonnet* en *geestig*, — en andere blauwe boekjes, worden ook met smaak gelezen.

Toen ik dan bij den schat, dien ik zoeken moest, — bij het einde gekomen was, *personificeerde* ik uw geschrijf, en wierp eenige vragen op, om ze door uwe *Biographie*, als door

een

(n) Men zegt, dat Gij de edelmoedige gewoonte hebt, om voor uwe geleerde *Farraginem, quisquillas*, of geleerde *werken*, van den Boekverkoper nooit geld te nemen,

een kind te laten beantwoorden. Dan, dewijl ik overtuigd ben, dat het niet wijs en goed gehandeld is, als men kinderen meer vraagt, dan men gevraagd wordende, zelve gaarne zoude willen beantwoorden; zo heb ik dit onnozele *schaap* ook niet naa den flootenden Bok, deszelfs heer Vader gevraagd. Het hair en de pootjes, waarmede het opgeschikt en voorzien, en de stal waarin het geworpen was, maakten daarenboven, deeze vraage zeer overtoellig. *Ex ungue leonem. Men kent den Bok*
aan

men, maar 150 of 200 *Exemplaria* van het werk, dat hij voor u laat drukken, van hem te ontfangen, en die onder uwe *Vrienden, Buuren* en *Bondgenooten* te verdeelen, om dezelve in de waereld bekend te doen worden. Mischien is de *Domine* van *Sobeveningen*, één van uwe *Vrienden* en *Bondgenooten*, en heeft ook een *Exemplaar* van u ontfangen? Ik hoope evenwel, dat Gij hem niet hebt laten weeten, dat het van u komt! Want gij kent HEM! Zyn hart weet van geene geveinsdheid, zijne tong kent geene valscheid, en zijne *gulle* en *ronde*, ik zou haast zeggen, zijne *vierkante geestigheid*, zou hem ten vollen in staat stellen, van uw Boekje niet alleen, *als zijner Lecture onwaardig*, aan de *Sobeveningers* te geven, gelijk hij schijnt gedaan te hebben, maar ook *uwen naam* en *toonaam* 'er bij te noemen, om het u betaald te zetten, dat Gij van hem geloof, dat hij in uw *geestloos* boekje, zijn tijnen geest zou kunnen voeden, en in uwe harde doornen en magere distelen smaak vinden!

aan zijne hoorens. Mijn hoofdvraag was deeze: *Welk wettig, geoorloofd, goed, gewichtig en waardig oogmerk, heeft toch uw vader getracht te bereiken, daardoor, dat bij u in de waereld geflooten heeft?* — Zo als kinderen doorgaands antwoorden, wanneer hen eene vraag wordt te voeren gelegd, die zij in 't geheel niet te verwachten waren, daar zij niet 'eens om gedacht hebben, en waarop zij dus ook geen goed, bepaald en voldoende antwoord geven kunnen; — juist zo antwoordde ook dit schaap op mijne vraag; dat is te zeggen: *beteuterd, twijffelachtig, beschaamd, afgebroken, stamelend, en met niets dan met woorden, die zich verschrikkelijk verwonderden, hoe zij bij elkanderen te staan kwamen; bij voorbeeld: om te vermaaken — een blauw boekje meer in de waereld te helpen — te onderrichten — eere en goeden naam te rooven — den moed te koelen — Collectanea aan den man te brengen — medelijden te verwekken — belagchelijk en verachtelijk te maaken, enz. enz. enz. Ik brak de Catechisatie af en filosofbeerde 'er alléén over!*

Zo het vermaak en de vervrolijking van den Lezer, uw doelwit geweest is, zo beklag ik oprecht alle die geenen, bij welken Gij uw oogmerk bereikt hebt, en benijde hen hunnen smaak en vermaak in geenen deele. Het geen in uw boekje gevonden wordt, en in een goeden zamenhang voor-

voorgefteld zijnde , zou kunnen vermaaken , is geleend en geroofd , en zo *mal à propos* in uw gefchrijf te pas gebragt , dat het mij toefchijnt , dat Gij het *verbevene* waarvan ik , pag 29 fprak , haast zoudt bereikt hebben . Maar om dat Gij het niet ten vollen bereikt hebt , zo hebt Gij ook aan oordeelkundige en fchrandere menfchen , geen gelegenheid gegeven , om zich door uw boekje zo te vermaaken , dat zij openlijk zouden durven zeggen : *de Biographie heeft ons gefmaakt* . Want welk braaf man zal zeggen , *ik vinde fmaak in het lezen van* — neem het niet kwalijk mijn Heer ! dat ik u de plaats aantoon waar Gij uw Boekje vinden kunt ! — *blauwe Boekjes* ! En dat uw gefchrijf , als eene *Species* foort) tot dit *genus* (geflacht) behoort , dat hebt Gij zelve , in uwe *Biographie* , bondig bewezen . Vergun mij , dat ik u eenige van die bewijzen — want mij op allen in te laten , daar zou ik u hartelijk voor bedanken , — aanhaale .

Ten opzichte van het begrip of denkbeeld , dat men met de uitdrukking : *blauw Boekje* , verbinden moet , zullen wij het denkelijk wel eens zijn , en gelooven , dat het prulfchriften zijn , *waarin de Schrijver , diegeenen aan welken hij zijnen moed wil koelen , zo duidelijk befchrijft , en dezelve zo kennelijk maakt , dat 'er niets anders dan de RECHTE LETTERS van bunne naamen aan ontbreken , en dan , — hierop komt het eigen-*

eigenlijk aan, — *niet anders dan onwaarbeden en leugens van hen vertelt!* — Zo dra 'er de *rechste naamen* bijgevoegd worden van hen, op welken een *blauwboekjeschrijver* het gemunt heeft, zo wordt 'er een *pasquil* uit, (o) gelijk Gij uit uw IX Hoofdstuk gemaakt hebt. Doch wat praat ik daar lang en breed van. Gij hebt buiten allen twijffel den *Groninger Naamsstudent*, de *Kralingiana* enz. wel gelezen! Laat ik bewijzen, 't geen ik beloofd heb te zullen doen!

De held van uw toneel woont niet in de Maan, maar in 's *Gravenhage*, volgens het tijtelblad van Uwe *Biographie*; en de *Hoofdschrijver* dien Gij bedoelt, en wiens Brieven Gij geplunderd hebt, is *of Domine GUICHERIT of Domine NIEUWLAND (p)*, *of Domine RUTZ*. Dat de *twee eerste HEEREN*, *mutatis mutandis*, en als hen dat gebeurd ware, 't geen den *laasten* is overgekomen, nooit zwaarigheid zouden maaken, te doen, 't geen de

---

(o) 't Kan zijn, dat mijne *definitien* of beschrijvingen van een *blauw boekje* en van een *pasquil* niet juist zijn, en u niet voldoen. Maar ik ben in diergelijke zaaken en schriften in 't geheel niet bedreeven. Gij mijn heer, zijt 'er sterk in, en kunt mijne *definitien* gemakkelijk verbeteren!

(p) Gij voegt u, naar ik merken kan, zeer dicht aan *Zijn Wel*

de laatste gedaan heeft, blijkt daaruit, dewijl D. NIEUWLAND, in zijne Voorrede tot DITTONS *Bewijs*, enz. (een voortreffelijk Boek, dat onlangs bij C. PLAAT in 's Hage herdrukt is) de *Brieven van den LUTHERSCHEN KOSTER*, met veel lof en goedkeuring aanhaalt, en daardoor, mijn Oom de eer aandoet van hem tot een (*sit venia joco!*) AUCTOR CLASSICUS te maaken! En Boeken die als *auctores classici* aangemerkt worden, wil men ook wel, als het 'er op aan komt, geschreeven hebben. Q. E. D. Dit was te bewijzen! — Zoudt Gij nu wel uwe Citeerzucht, of Windmaakerij, (waarop het toch in de geleerde Waerheid niet aankomt, zo als dit u eens aan het Fonteintje in vriendelijke termen gezegd is, en welk gezegd u zo kwaad gemaakt heeft, dat Gij alle *betrekkingen gebroken hebt*, pag. 104.) of EEN DEEL van uwe geleerdheid, — dat is te zeggen: een kwarsdeel van uwe *Adversaria*, tegen EEN DUIZEND
Gou.

Wel Eerw. den Heer Predikant NIEUWLAND, om te kennen te geven, dat Gij aan hem, niet alleen ten opzichte van kennis, maar ook voornamelijk ten opzichte van een goed zedelijk karakter evenaart en gelijk zijt! Maar mijn goede Heer! Is 'er ook eenig onderscheid tuschen het *gestarnte* aan den Hemel, DE BEER genaamd, en tuschen den *Aschbeer*, die, gelijk Gij op Aarde doet, vuiligheden bij één vergadert? —

Goude Rijders 'er onder willen verwedden, dat niemand, van allen die de *Brieven van den LUTHERSCHEN KOSTER* gelezen hebben; weet, wie van de drie zo evengenoemde HEEREN dezelve geschreeven heeft? Zo het niemand weet, zult Gij het gewonnen, maar zo het bekend is, wie de Schrijver is, zult Gij het verlooren hebben! — Bijgevolg elk kent den man, dien Gij in Uwe *Biographie* in het oog hebt, en op wien Gij zo woedend kwaad zijt (q). Hij moet u
en

(q) Zo de *ligte Vodge van Biographie*, nog eenig gewigt heeft of mogt hebben, zo ontfangt zij dit gewigt eenig en alleen daardoor, dat de lezer dezelve met die voorstelling, met die gedachten leest: *in dit prul-schrift, in dit blauw Boekje, wordt een bekend LEEBAAR gemaltraieteert, om dat HIJ de eer van zijne geboonde Geloofsgenooten, op eene zedige en levendige wijze verdedigd heeft: om dat Hij de NEDERLANDSCHE HEEREN BIBLIOTHEEKSCHRIJVERS, beboedzaamer, oplettender, voorzichtiger en wijzer te maaken, de bebreeuwscbe en griekscbe Predikatten van Christelijke Prediksoelen, den geest van Intolerantie die in u heerscht, uit uw hart te helpen bannen en andere zotheden en misbruiken, die onder zekere Heeren heerschen, belagchelijk te maaken, en uitteroeien, yverig getracht heeft, enz. enz!* Nemen wij deeze voorstelling weg, en lezen wij dan eens dat magere en geestelooze geschrijf, dan zullen wij vinden, dat het onmogelijk is, om het zon'ter verdriet te lezen. Dat is te zeggen: zo dra uwe *Biographie* ophoudt een *blauw Boekje*, een *Pasquil* te zijn, zo dra wordt Gij een
ge-

en uwe *confrerie* met zijn *kritisch tikriet*, (t welk mede tot uwe *verdragelijke* en *bruikbaare* gedachten behoort,) recht gevoelig getroffen, en *taalkundige*, *bebreeuwſche* en *griekſche*, *uitlegkundige*, *kritiſche*, en *intolerante* wonden geraakt hebben, die u hevig ſmarten, om dat Gij u zo wild, raazend, onſtuimig, en onmenſchelijk gedraagt; of heeft *mijn Oom* ook in plaats van zijn *tikriet*, *GOLIATHS* Weverboom gebruikt, en u daarmede zo deerlijk ge-

---

geleerde *Beurzesnijder*, die elk, welke uw *Pamphlet* koopt, zo als ik helaas gedaan heb, de ſomma van *zeſtien ſtuiters* op eene fatzoenelijke wijze ontſteelt, en dan is tijd en moeite nog daarenboven verlooren. Want als *blauw Boekje*, als *Paiquil*, heeft *uwe Biographie* toch nog eenig Nut, en dit beſtaat daarin, dat men uwen Geest, en uwe manier van denken, recht leert *kennen*, *verachten* en *verſoefjen*. 't Is toch raar! Ik heb zedert dat ik van huis ben, ten minſten, — en wat behoef ik *onzeker* te ſpreken, dewijl ik de brieven tellen kan! — *Zeven* brieven, van verſcheide goede vrienden ontfangen, waar in *één en dezelve man*, als de *Biographus* van *mijn Oom* genoemd wordt. En voor dat ik van huis vertrok, las een kundig man, die de Kaart van het Land kent, niet meer dan *ééne* bladzijde, in de *Biographie*, en dat wel *ad aperturam libri*, zo als zij hem in de band viel, en zonder zich te bedenken zeide hij: *De MAN zal nog van kwaadaartigheid barſten*. — Om alles wat mij in de Waereld lief is, wilde ik niet, dat mijne weldenkende Land-

ge-

gehavend, dat u niets, dan uwe liegende mond en uwe lasterende pen tot uwe verdediging is overgebleeven! — Aan het *eerste* onfeilbaare kenteken, aan de *eerste* wezenlijke eigenschap van een *blauw Boekje*, ontbreekt het dus uwe *Biographie* niet.

Dan! hoe staat het met het *tweede* kenmerk, met de *tweede* wezenlijke eigenschap, die tot een *blauw Boekje* behoort? — Met het *liegen* en *lasteren*? curieus! Maar ik *tarte* u, mijn Heer! en ik daage u uit, zo Gij nog een druppel eerlijk bloed, dat u lief is, in uwe aderen hebt, dat Gij ter verdediging van dien druppel eerlijk bloed, in de brieven van *mijn Oom*, plaatzen, al was het ook maar *ééne eenige* aantoot, waaruit, ik zal niet zeggen *oogenschijnlijk* en *middagklaar*, neen! slegt *waarschijnlijk* blijkt, dat *mijn Oom* niet met *alle verschuldigde achting van de Gereformeerde Kerk* spreekt: niet *innerlijken* en *hartelijken afkeer van allen twist over leerstellige Waarbeden tusfchen Gereformeerden en Lutheraanen*, *duidelijk aan den dag legt*, en om kort te gaan: dat *mijn Oom* niet als een Christelijke *Tolerant* denkt!

---

genooten, zo eenparig zulk een onwaardigen achterdocht, op mij of op een van mijne vrienden wierpen. — Gij hebt u met uwe *Biographie* wel uitgeslooft! —

D

denkt! — Dat *mijn Oom*, tegen de NEDERLANDSCHE BIBLIOTHEERSCHRIJVERS, waarvan zich zommigen door onverschoonelijke mislagen aan *Luthersche Schrijvers*, aan de *Waarheid*, aan *de Kritiek*, aan de *Uitlegkunde*, aan *de Eere van de nati*: en aan zich zelven bezondigen, het harnas heeft aangeschooten, en tegen hen is te velde getrokken; dat hij de *Intolerantie* die in KERKZAAKEN heerscht, op eene *tolerante* wijze aangetoond, en dezelve op eene beschaafde en zedige, met *geraffineerd zout* bestrooide wijze, der Waereld voor oogen gelegd heeft, is de waarheid. Maar! *repræsenteeren* dan de *Nederlandsche Bibliothekschrijvers* en de *Autbeur* van de *Kerkzaaken*, — *repræsenteeren* dan die de *Gereformeerde Kerk*? En beschuldigt *bij* de *Gereformeerde Kerk* van *onverschoonelijke* mislagen en van *intolerantie*, die de *exegetische* en *kruisische* zonden, die in de *NED. BIBL.* begaan zijn, die geleerde *struikroverijen* aantoot, en die den *intoleranten* geest van een *particulier* te bannen tracht? Ik denke niet dat iemand dit ligt zal beweeran. — Elk, die de brieven van *mijn Oom* gelezen heeft, weet ook dat *bij* hartelijk wenscht. dat het onzalig twisten, met de *gereformeerde broederkerk* over *leerstellige waarheden*, ten vollen ophouden, en de band van onderlinge liefde en christelijke eendragt, van tijd

tijd tot tijd sterker en vaster zamen getrokken worde. Om zich daarvan ten vollen te overtuigen, behoeft men maar *den zevenden Brief* in den BUNDEL VAN BRIEVEN, uit *Jrenopel*, door PHILADELPHUS 1779. aan den Heer Prof. HOFSTEDE geschreeven, en wel van pag. 157. af, en op veele andere plaatzen te lezen. Dan, wat vertelt Gij ons nu in uwe *Biographie*, van *mijn Oom*, en van zijne denkwijze, om ons *onoplosselijke* en *onwederleggelijke* bewijzen in de handen te speelen, ja als 't ware op te dringen, *dat uw geschrijf, niets dan een BLAUW BOEKJE is?* Ik zal het maar met weinige woorden aanstippen. Want ik ben niet van zins, om op die vuiligheden en afschuwelijke onwaarheden, die Gij uit den kuil van uwe lasterzucht hebt opgebaggerd, lang te blijven stil staan, of 'er mijne lezeren lang bij op te houden, en alle bewijzen aantehaalen. Ik zal slegts eenige bijbrengen.

Het eerste bewijs, is door uw geheel Boekje verspreid, en elk die het vinden wil, gelieve het te zoeken, op pag. 25, 53, 91, 92, 93, 122, 144 en 156. en op meer andere plaatzen, alwaar Gij *mijn Oom*, op eene *suggillante* en onverantwoordelijke wijze beliegt, en gehate *insinuaties* te pas brengt, welken elk, die *mijn Oom* niet kent, moeten doen denken, dat *mijn Oom* een *baatenswaardige, on-*

dankbaare, onredelijke en onchristelijke vijand van de Gereformeerde Kerk is. &c. &c. &c.

Onwaardige Man! waarmede zult Gij ooit of ooit bewijzen, dat Gij op de aangehaalde bladzijden waarheid geschreeven hebt?

Het tweede bewijs, vind men op pag. 65. Maar! waar is de plaats in de brieven van *mijn Oom* te vinden, daar hij de *bibliotheekschrijvers*, met scheldwoorden aantast, en van *vermaledijde Antagonisten* (r) spreekt? Toon die plaats aan,

(r) Den Heer P. V. D. H. Z. merke ik niet meer aan als een *Antagonist*, maar als een *Vriend* van *mijn Oom*, en ik ben ten vollen overtuigd, dat die twee mannen, in het *uitlegkundig* strijdperk, *waaruit mijn Oom zich NOOIT zal laten sleeten*, blijvende, met voordeel en mischien ook tot nut van de aanschouwers, met elkanderen, op eene vriendelijke en beschaafde wijze, zullen zintwisten. 't Geen ik zal laten volgen raakt dus den Heer P. V. D. H. Z. in 't geheel niet. — Gij, mijn Heer! praat in *uwe Biographie* van *vermaledijde Antagonisten* van *mijn Oom!* Ei lieve! zeg mij toch eens wie zijn *die helden*, die het *mijn Oom* zo benauwd gemaakt, en hem zo veel angst, zorg, arbeid en kommer veroorzaakt hebben, dat hij ook maar de allerminste rede zou gehad hebben, om van *vermaledijde* of *verwenschenswaardige Antagonisten* te droomen of te spreken? — Die *Helden*, met welken *mijn Oom* in zijne brieven is slaage geweest, zijn immers zo *raam* en zo *mak*, dat men ze onder de hoed vangen en bewaaren kan. Zelfs de *Antef-*
gna-

aan, zo Gij een braaf man zijt! — Wel is waar, mijn Oom schijnt een man te zijn, van eene harde en onmededogende Complexie, die zijnen gewezen Hoofd Antagonist welke thans zijn vriend is, in de twee eerste brieven, niet zacht en teder behandelt, maar hem de plak voor zijnen begaanen kritischen mislag, van dege heeft laten voelen, en den Noodwendigen Ver-

100g-

gnaus, de aanvoerder van het Corps, heeft maar eensj één vervaarlijken gil gegeven, als of hij zeggen wilde: die vermaledijde Lutherische Koster! toen deze hem zijne wapenen afnam, ze in een BUNORT zamenbond, en hem zelve condemneerde, om een jaar lang in een kritisch Raspbuis of Verbeeterbuis gevangen te zitten. 't Is waar, toen hij zijne straf had doorgestaan, gedroeg hij zich juist, als zich alle gedragen, die onverbeterlijk zijn. Maar ik denke, hij zal nog wel eens in de handen van mijn Oom vallen, zo hij 'er niet reeds in gevallen is, en dan vertrouw ik, dat mijn Oom, hem vriendelijker en beleefder onthaalen zal, en dat deeze dux gregis dit Opperhoofd, uit eige ondervinding, met een dankbaar hart zal uitroepen: καδηματα καδηματα! vah nu af aan zal ik mij beteren! Vermits het nu dus met de respectieve Antagonisten van mijn Oom gesteld is; zo b-grijpe ik niet, hoe Gij zo dwaas zijn, en hem het vermaledijde woord in den mond leggen kunt? — In de Socratische N, — en v. G — Oorlogen, heeft een zeker iemand van de twistende partijen, zo mij verhaald is, het zo kwaad gehad, dat hij, in de verlegenheid en in den angst van zijn hart,

uit

zoogschrijver (s) zal het ook heugen, dat *mijn Oom* hem onder handen gehad heeft. Maar *mijn*

---

uitriep: *die vermaledijde N. — die vermaledijde van G. — en uit liefde voor de veiligheid*, zijne morsige wapenen, waarmede hij gevochten had, aan de EDELSTE van den lande opdroeg, (pag. 104) en voor HAARE voeten nederleide. Het *eerste* laat zich hooren! wat doet een Man niet die in verlegenheid gebracht is. Het *tweede* is een galante stap, dien maar één man, in alle de zeven Provinciën, te doen in staat geweest is, en 'er zijnen *kritischen* prijs voor gekregen heeft.

(s) Deeze Heer zal wel die groote *Baas* in 't kaatzen zijn, die pag. 52. *mijn Oom*, de eene bal voor en de andere na, vlak tegen de star van zijn hoofd sloeg! Maar, waarom liet Gij hem de ballen niet tegen de *Scheenen* slaan? Gij weet immers wel hoe het met de *Lusbersche Hoofden* gesteld is? Gij hebt het immers zelfs reeds op pag. 20 aangehaald. Of schuilt deeze *Baas*, ook onder de gedaante van een ander Beesje op pag. 22. Zo ja! gelief, dan eerst de drukfout die op die bladzijde staat te *corrigeeren*, en laat eene *Wesp* zetten, waar een *honingbij* staat. *Mijn Oom* heeft eens een *Wespennest* bezocht, zich dwaazelijk verbeeldende, dat 'er nijvere en nuttige honingbijen in arbeidden, met welke hij door eene *natuurlijke Sijmpatbie*, zo wel *barmonieert*, dat zij hem nooit kwaad zullen doen, en hem nooit gestoken hebben. Maar bij onnutte en schadelijke *Wespen* komende, wierd hij door een paar van die dieren, die tot dat nest behoorden, *brutaal* gestooken! En zo handelt *dat* goed doorgaans! Maar *Mijn Oom* stomp

mijn Oom is zo hard en onmededogend niet, als het schijnt. Hij is immers edelmoedig en rechtvaardig genoeg geweest, om zich te laten overtuigen, dat de Heer P. V. D. H. Z. de *Lutherfche Kerk* niet heeft willen beledigen en verongelijken, maar dat hij zelve misleid is geworden! Zo dra *mijn Oom* daarvan overtuigd was, is hij immers terstond gewillig en volvaardig geweest, openlijk te bekennen, dat de *Execucie* te streng geweest is, en dus aan den Heer P. V. D. H. Z. behoorlijk *Satisfactie* te geven. Zie de KRITIEK over de Voorrede van het tweede deel van de O. L. KERKZAAKEN, pag. 80. en 81. — Ik kan in de waereld niet begrijpen, wat u mijn Heer bewoogen heeft, een verrader van den Heer P. V. D. H. Z. te worden! Wie heeft 'er u toch nagevraagd, wie bij is? en waar bij woont? Verbeeldt Gij u misfchien, dat Gij HEM een dienst en vriendschap betoond hebt, door 't geen Gij pag. 33,

53,

---

te zo dapper in het nest, dat de *Wespen* niet gewaagd hebben, wederom voor den dag te komen. Eéne schijnt nu evenwel te onderneemen, om uit het nest uitteflipen. En die steekt al wat zij vindt. Zie uw IX. hoofdstuk. Die geene die *mijn Oom* stak, heeft haaren verdienden loon ontvangen. De prikkel is haar ontnomen, en zij is in de ton gezet, waarin zij nog zit.

53 en 63 van hem vertelt, terwijl Gij verhaalt, dat hij te AMSTERDAM, met groote toejuiching van groot en klein, de gewijde Bediening waarneemt? (God laate hem lange in zegen arbeiden!) — Mischien hebt gij naar de Zinspreuk gehandeld, dien gij met mijn Oom echter met een gewigtig onderscheid, gemeen hebt. Mijn Oom heeft de woorden pag 83

Scire tuum nihil est, nisi te scire hoc, sciat alter?

NB. met een *Vraagteken* (?), en Gij hebt de woorden met een *Punctum* (.) tot eene Zinspreuk; en mijn Oom handelt naar zijne Zinspreuk tot nut van zijnen, en Gij naar uwe Zinspreuk tot schade van Uwen evenaasten! Dit is het onderscheid. Gij hebt den Lezeren van uwe *Biographie*, en dus ook mij, op pag. 160 en 161 ten vollen overtuigd, dat Gij *ne ve quidem, niets, niets boegenaamd*, van de *Logica* of *rederkunde* geleerd hebt (*t*), en dus vind ik my ver-

---

(*t*) Zo gij de minste *inctur*, de minste kennis van de *Logica* hadt; zo zoudt Gij toch ook wel weten, wat elk weet, die maar eens door het school van een wijsgeer geloopt is, of maar ééns eene *logica* gelezen heeft, te wisten: *dat'er niet meer, en niet minder in de CONCLUSIE*

verpligt, u, 't geen ik zo even gezegd heb,
uit de *Logica* optehelderen en te verklaaren.
Ge-

SIE zijn moet, dan in de PRÆMISSEN geweest is; en Gij
zoudt niet tot uwe onuitwisbaare schande, op pag. 160.
de volgende *suitrede* gemaakt hebben:

*Het vermogen om te kunnen spreken is alleen aan den
Mensch gegeven.*

De Orang Oetangs zijn geen Menschen.

*Bij gevolge, kunnen de Orang Oetangs nooit LEEREN
spreken.*

Van het LEEREN spreken in de *Conclusie*, staat immers
geen letter noch jota in de *præmissen*. Hoe komt dan het
LEEREN spreken in de *Conclusie*? Zeker door niets anders,
dan door Uwe *volflage* onkunde in de *Logica*, mischien
vat Gij mij niet wel, ik zal het u met een *Exempel* op-
helderen:

Maj: De hebbelijkheid om slegte boeken te prijzen, en
goede boeken te laaken, bezitten maar alléén de *Schrijvers*
van de *oude, reeds verbruikte Nederlandsche Bibliotheek*.

Min: De Heer B. H. is één van de *Schrijvers* van de *ou-
de reeds verbruikte Nederlandsche Bibliotheek*.

Concl: Bijgevolg! bezit de Heer B. H. de hebbelijkheid,
OM BLAUWE BOEKJES TE SCHRIJVEN, PASQUILLEN TE MAA-
KEN, slegte boeken te prijzen en goede boeken te laaken.

Hebt Gij 't nu begreepen? ——— Gij zoudt in der daad
wel doen, door uwe studien van meet af aan te beginnen.
Maar! wacht u alsdan vooral voor PETRI RAMI, *Logica*,
want het *Capittel* of het tweede gedeelte: *de judicio*,
ont.

Gelief dan te luisteren : *Elke stellige vraag is ontkennend, en elke ontkennende vraag is stellig.* (*omnis quaestio negativa in se continet propositionem affirmantem. secus quod contra*). Wanneer Gij nu de *Zinspreuk*, zo als mijn Oom dezelfde gebruikt, door eene vraag, op de volgende wijze vertaalt : *Is dan uw weten niets, als een ander niet weet, dat gij het weet?* zo is dat zo veel te zeggen, als : *Gij moet niet alles vertellen wat gij weet, ten zij dat 'er anderen nut en voordeel van hebben, en gij verplicht zijt om het te zeggen.* Daarentegen, zo als Gij de *Zinspreuk* vertaalt en gebruikt, moet Gij alles wat gij weet en wat gij niet weet, zeggen, schrijven en laten drukken, al was het uwe eigen schan-

---

ontbreekt 'er aan, en dat schijnt u ook te ontbreken. Immers zo Gij *Judicium, oordeel* bezat, zoudt Gij mijn Oom niet tot eene geregelde studeerwijze trachten op te leiden, (pag. 145) terwijl Gij zelfs niet geregeld gestudeerd hebt. Ik zal u in *den Tekst* daarover breeder onderhouden. Hier in de *Nota*, heb ik 'er geen ruimte genoeg toe. ——— Spaar vooral de moeite, om uwe schande, die gij u, DOOR UWE SLUITREDE op den hals gehaald hebt, met aanmerkingen en verontschuldigingen te bedekken en te bepleisteren; want dat zou u misschien nog bitterder kunnen opbreken!

fchande en die van anderen, zonder dat 'er iemand nut van heeft. Misschien kan men hieruit begrijpen en verklaren, waarom en uit wat redenen, Gij *een Recensent* nader bekend maakt, die *als Recensent* veel beter ware onbekend gebleven. —

Het vervolg hier na.

D E R.

DERDE VERVOLG.

Het derde bewijs, is in mijn oog, — permitteer mij, myn Heer, dat ik uw kind bij den rechten naam noeme, — vuilaartig en karakteristiek. Gij, myn Heer, weet waar het in uwe Biographie staat, en de Lezer kan het op pag. 17. vinden. Daar beschuldigt Gij, met koelen bloede, ja met lagcbenden monde, MIJN OOM, DAT HIJ MET ZIJN' EIGEN GODSDIENST DEN SPOT DRIJFT.

Elk braaf en weldenkend man, zal met mij overtuigd zijn, dat 'er voor hem geene beschuldiging grievender is, en smertelijker zijn kan dan deeze: *Gij drijft met uwen Godsdienst, met uwen troost in nood en dood, met de zuil van uwe hoop, met den bron van uwe rust en vergenoegen, met één woord: met het beiligdom van God en van Menschen den spot! —* Ik kome 'er openlijk voor uit, en zeg het rondelijk: *dat een Man, die zonder gegronde rede, zienen evennaasten met eene lagcbende tronie, onder het oog en voor het oor van een weldenkend publiek, 't welk eerbied voor God en zijnen dienst heeft, onbeschroomd beschuldigen durft, zo als Gij mijn Oom beschuldigt, dat HIJ met zijnen Godsdienst den spot drijft,*

drijft, dat zulk een Man zelfs geen Godsdienst heeft, zo min als die geenen, die diergelijken suggestivante en bittere beschuldigingen openlijk ben ten laste gelegd, met koelen bloede en onverschillig kunnen lezen of aanboaren. Ik ben 'er op verre na niet onverschillig bij, dat Gij *mijn Oom* zo hard als ongegrond beschuldigt. En *mijn Oom*, denkt in dit stuk juist zo als ik. Gij weet dus, waarvóór ik en alle weldenkende u houden, tot dat Gij, of uwe liefdelooze beschuldigingen openlijk zult herroepen, of bondig bewezen hebben, dat *mijn Oom* doet, 't geen Gij hem op de aangehaalde bladzijden te laste legt.

Het overige, 't geen Gij op *deezs bladzijde* onmiddellijk vooraf geschreeven hebt, wordt door de ondervinding ten vollen wederlegd. Gij weet, wat dat voor menschen zijn, die kwaad van hunnen medemensch spreken, en door de ondervinding bondig wederlegd worden? En zo Gij het niet mocht weten, zo vraag uwen PITISCUS: wat heet *Calumniator*, in 't *Nederduitsch*? MIJN OOM heeft geen kwaade reuk in de Kerk

Ik heb 'er lange over gepeinsd en naagedacht, om buiten en behalven uw *hart*. (hierover zal ik u in 't vervolg onderhouden,) 't welk Gij ons pag. 140 als regt afschuwelijk en kwaadaartig schijnt te schuldereu, nog eenen anderen, meer onschuldigen bron te ontdekken, waar.

waaruit Gij de stof tot die haatelijke beschuldigingen, geput hebt. Maar ik heb geen anderen bron kunnen vinden, dan de *sichtelijke Nooten*, waarmede *mijn Oom* zijne brieven opgeschikt en waardoor hij ze *smaakelijk* gemaakt heeft. Ik noeme met opzet deeze Nooten: *sichtelijke Nooten*, en zal het bondig bewijzen, dat zij deezen naam verdienen. Ik schaame mij haast dat ik eene *Apologie* of *Verdediging* van dezelve schrijven moet! Dat *mijn Oom*, in de Nooten het gemunt heeft, op de gebreken en dwaasheden, die onder de *Geestelijken* en in de *kerk* heerschen, dat heb ik niet eens noodig gehad, aan mijne *oude Moei* te zeggen, zij begreep het van zelve. Maar u mijn Heer! moet ik het hier zeggen, om dat Gij het of niet *kunt* of niet *wilt* begrijpen.

1. De vraag, raakende den vreeslijken staart, van de vervaarelijke Koe, doelt op de onstichtelijke gewoonte zommiger Predikanten, die de Gemeente op allerhande zotte en onnutte vragen vergasten. Ik zou 'er u eenige dozijnen van kunnen aanhaalen.

2. De *beruchte HAAN* van *mijn Oom*, heldert dit nader op. En hij is daar nog tot op dit oogenblik toe, zo bij uitstek mede in zijn schik, dat, al wildet Gij hem voor deezen zijnen *Koster*, dien hij in het paleis van *Cajapbas* aan de klok laat trekken, den besten *Consistoriaal Vogel*,
den

den vetsten kalkoen, of den kostelijksten *Calecut-schen* haan geven, hij zou hem toch 'er niet tegen ruilen. Want zedert dat die *Koster van CAJAPHAS* aan de klok getrokken heeft, heeft zich op verscheide plaatzen hier in Nederland, op den Predikstoel, noch *de talmudische zotte Toorenwachter* noch *de grieksche gekke Klapperman*, bij die *occafie* meer laten zien of hooren, en de *oude baan* is wederom op zijne plaats verscheenen. Gij zult wél doen, mijn Heer! zo Gij hierover naaleest, 't geen Gij vinden kunt, in het *ANTWOORD van mijn Oom aan den Heer P. V. D. H. Z.* en wel in den *eersten brief* pag. 37. tot 59. ingeslooten! O, dat is zo stichtelijk van *mijn Oom* gezegd! Lees het maar eens ter dege!

3. Het lange, verveelende, en in slaap wiegend *bidden*, op den Predikstoel en voor en na tafel, waardoor zommige Heeren — *vergeef mij de zonde! — hunne gebedsgaven* ten toon spreidden, heeft op veele plaatzen opgehouden.

4. De lastige akkooséén en dezelfde *zandweg*, langs welken zommige Heeren — die om stofte verlegen zijn, om 'er een uurtje mede voltestoppen, — in den beginne van hunne *Sermoeenen*, de toehoorders tot over de knieën als door het zand sleeten, om ze als vermoeide, in de predikatie zelve gerust te doen slaapen, ten einde zij niet merken mogen, dat mijn Heer niet gestudeerd en niet veel in de mars heeft, wordt
van

van veelen niet meer bewandeld, die 'er eertijds vijftien of twintig minuten mede te zoek maakten.

5. Hebreuwfche en Griekfche Predikatiën, in Nederduitfche woorden gekleed, zijn op veel plaatzen uit de mode geraakt.

6. Zelfs de Heer PROFESSOR HONORARIUS, heeft zedert begonnen *christelijker* te fchrijven. Men vergelijke slechts *het eerste deel van de O. J. Kerkzaaken*, met *het tweede deel*, en men zal een verbaazende *Metamorphofe* bij hem gewaar worden. In het eerste deel was hij zo fterk in hebreuwfche uitdrukkingen, als hij in het tweede deel in goede *kritifche* Nederduitfche bewoordingen fterk is.

7. En Gij zelve, Myn Heer hebt u, eenige plaatzen uitgezonderd, in *uwe Biographie*, vrij juist en *kritifch* goed uitgedrukt. *Mijn Oom* fpreekt nog min of meer, *naar uwe gedachten op zijn Querlequitsch*, of, zo als Gij het op uw *Schijfsch* noemt: *Hottentotsch* (pag. 4.) Maar hij fpreekt toch met dat al *kritifch goed*, *verftaanbaar*, en niet *duifter*. Ondertusfchen be-
tuig ik u dank, voor den raad dien Gij aan *mijn Oom* pag. 149. en 150. geeft, terwijl Gij hem het aanleeren van de Nederduitfche Taal ernstig beveelt; denklijk en buiten allen twijfel, hebt Gij dit *bevel* uitgevaardigd, ten einde hij, door aan hetzelfde te voldoen, in ftaat mo-
ge

ge gesteld worden, om de *oude* weergalooze NEDERLANDSCHE BIBLIOTHEEK, deeze *Schatkamer der Litteratuur*, dit *Pronkjuweel* van alle rampzalige *Journalen*, deezen *Pboenix* in de *kruisfche* waereld, deeze *Encyclopedie*, dit *voorraadbuis* van geleerdheid en wetenschappen, te *kunnen* gebruiken. Maar, mijn Heer! mijn Oom is reeds zo gelukkig, van zo veel nederduitsch te verstaan, om dit *kostelijk* Werk te *kunnen* lezen! Dus is aan uw *bevel* reed. voldaan geweest, voor en eer Gij het uitgevaardigd hebt. *Permitteer* mij nu ook, dat ik bij deeze occasie u en uwe *Confrerie*, het aanleeren van de hoogduitsche Taal juist zo ernstig, ja nog veel ernstiger aanbeveele, ten einde Gij u niet wederom zo schandelijk in uwe *Ned. Bibliothek* ten toon stellen moogt, als Gij u Deel. V. Num. X pag. 300-307. en op meer andere plaatsen *geprostitueerd* hebt. Om dat ik niet weet of Gij dit Deel bij de hand hebt, zal ik hier aanstippen 't geen waarop ik doele. ERNESTI had in zijne *Neuefte Theol. Bibl. Band 4. Stuk 1. Num. 4. pag. 50 etc.* de *Verhandeling* van wijlen den Heer KLEMAN beoordeeld. Deeze *Recensie* hebt Gij in uwe *Bibliothek* overgenomen, en pag. 306 de volgende woorden van ERNESTI: *In solchen Stellen giebt es mehr, welche die unwiderstehliche Gnade der absoluten Prædestination aufheben, und Pflicht und Gnade verbinden;*

den , op eene bedroefde wijze gehavend. Uwe groote bedrevenheid in deeze taal , liet het niet toe, om de drukfout te bemerken, en te begrijpen , dat het heeten moest ; *und folcher Stellen gibt es mehr*, enz. Nadat de Heer *Bibliotbeekſchrijver* den Lezer een *Compliment* gemaakt , en zijne eige volſlagen onbedrevenheid en onkunde in de *hoogduiſche taal*, met deeze woorden had aan den dag gelegd : *hier is het hoogduiſch een weinig duister!* zo gaat hij aan het *knoeijen* en vertolkt de woorden dits : *En zulke plaatzen zeggen iets meer , welke de onwederſtaanbaare genade , van de volſtrekte voorbeſchikking AFSCHIEDEN en plicht en genade onderling verbinden.* — Zou men , deeze vertaaling lezende , niet moeten denken , dat ERNESTI de *beete koorts* gehad heeft, toen hij deeze woorden ſchreef? — En van zulke *Vertaalingmaakers*, zal men leeren, 't geen in *alle buitenlandsche Journaalen en Boeken* gevonden wordt? Bij zulk een knoeijer zal *mijn Oom* ſchool gaan leggen? Ziet zijn *twaalfde Brief* aan den Heer P. V. D. H. Z. pag. 213. tot pag. 220. Neen! dan liever met *mijn Oom*, naa het *hooge School*, of *Gijmnafium Illuſtre*, dat één van uwe *geografifche belden*, uit onkunde in de latijnsche taal, van ODENSEE naa EUTIN verlegd heeft. Ik weet niet waar en op welke plaats in de brieven van *mijn Oom*, deeze heerlijke *Anecdote* ver-

verteld wordt, want ik heb den brief van *mijn Oom*, waarin het staat, niet bij mij. (u) —

Maar, ik zou haast ten eenemaale van de *stichtelijke Noten van mijn Oom*, zijn afgeraakt! —

Het *Nominatie prediken*, heeft elk braaf Luthersch Predikant, en ook *mijn Oom*, verschrikkelijk in den weg gelegen. En welk braaf Predikant moet zich niet verblijden, dat hij op veele plaatzen thans geen gevaar meer loopt, (om slegts iets aantehaalen) van over het *Apocalijptische Beest 666!* over de *vier onbegrijpelijke dingen van SALOMON*, en over zulke Teksten, op de *Nominatie* te moeten prediken, dewelke *zeer verstandig, tegen de Gereformeerde Broederkerk* gekoozen worden, zo als eenige jaaren geleden, nog door Do. *Reder* zaliger, en door zijne *Mededingeren*, over zulke *Proesteksten* heeft moeten gepredikt worden. Den *Opgever* van die teksten kenne ik niet! —

Gij kent de kaart van het land niet, mijn Heer! anders zoudt Gij wel weten, wat *mijn Oom*

(u) De Lezer kan deeze heerlijke *Anecdote*, welke van de groote *Geographische* en *Latijnsche* kennis, van *dien Heer Ned. Bibliothekschrijver*, een doorslaand bewijs oplevert, vinden, in het Nieuw Vervolg en Slot van het Antwoord aan den Heer P. V. D. H. Z. brief 14. pag. 262.

Aanmerking van den Corrector!

Oom met de *Nota* wil te kennen geven die op pag. 49 met *brand! brand! brand!* eindigt. Gij kunt 'er gerust borg voor blijven, dat een *postwagen met vier paarden van den dijk* *KAN* gezongen worden. Zo Gij 'er *plaisier* in vindt, om u van den dijk te laten afzingen, zo hebt Gij maar eens naa Gouda te reizen en alleen in een *postwagen met vier paarden* bespannen te gaan zitten! De eerste boerejongen die u ontmoet, zal u wel, eenige mooie *Acties* te hulp nemende, naa beneden zingen. (pag. 49.)

De *Nota*, raakende het *privilegium exclusivum* (uitsluitend voorregt) waarmede Gij u pag. 169. vermaakt, is zo, als zij in de *brieven van mijn Oom* l. c. staat, *redelijk laf*. Maar gelieft te weten, dat het eene *Nota* is, die gemaakt is uit *nood* en uit *vreeze!* *Mijn Oom* wilde niemand beledigen! En dewijl men hem verzekerde, dat de *Nota*, die *eerst* op pag. 45. in zijn TWEEDE BRIEF stond, op drie toen ter tijd nog levende en thans overledene mannen zou kunnen toegepast worden; zo liet *mijn Oom* het blad waarop deeze *Nota* stond wegsnijden, en 'er een *Carton* voor in de plaats drukken. Van de waarheid van mijn gezegde kunt Gij u zelve gemakkelijk overtuigen. Want Gij zult het *Carton* vinden. En dewijl 'er thans niemand door beledigd wordt, zo zal ik uit het *Exemplaar*, dat *mijn Oom* mij vereerd heeft,

heeft, en waarin de *oude Nota* nog staat, dezelfde afschrijven en hier beneden plaatzen (v). Gelieft Gij, mijn Heer! deeze *Nota*, die *mijn Oom*, met verwerping van de andere, voor de zijne erkent, ook met *uwe Harlequinade* te ver-
eeren,

(v) Wij *Kosters, Schoolleeraars* en *Catechiseermeesters*, hebben, (dus merkt *mijn Oom* zeer wel aan!) altoos een *privilegium Exclusivum* gehad, de kinderen in de *Theologische Spelkunst* zo lang te onderwijzen, tot zij met nut van de Heeren Predikanten hooger op konden geleid worden. En dat was een goede kostwinning voor ons, die voor geen Predikant past, welke zijnen tijd wel beter kan besteedden, dan kinderen van vijf of zes jaaren te leeren spellen, wanneer hij anders smaak in de studie vindt. Maar, in onze dagen, bespreken zommige der Heeren Predikanten de kinderen reeds in 's moeders lighaam, om ze te doopen, en wanneer zij nog aan den leiband loopen, worden zij met *Ulevelletjes* en *Collombijntjes* aangeworven en *geënrolleert*, om bij *Dominé in 't Collegie* (want zij zullen zich wel wachten, deeze brooddieverij *Catechisatie* te noemen) te komen. Ik heb 'er lang over gedacht, waarom zommige Heeren Predikanten, zich dien last op den hals gehaald hebben, en ik heb eindelijk begreepen, dat zy het om de volgende gewigtige rede moeten doen: Een kind, dat ik gedoopt, en in mijn *Collegie* gehad heb, moet ik ook naderhand *trouwen*, daaruit in 't vervolg, als 't een *Zoontje* is, een *Diacon* of *Ouderling* maaken, en dan worde ik allengskens meester van 't spel, en op 't laatst, moet elk naar mijne pijpen dansen. Indien de Heeren Predikanten liefhebbers van *Smullen* waren, dan zoude ik nog andere redenen moeten opzoeken! &c. &c.

eeën, zo staat het u ten vollen vrij. — Of deze *Nota* wettig en *geoorloofd*, en of het oogmerk 't welk *mijn Oom* bedoeld heeft, goed is, laat ik elk oordeelkundig mensch beoordeelen en beslissen. En of Gij, mijn Heer, wettig, geoorloofd en zedelijk goed handelt, terwijl Gij u benaarfigt om de stichtelijke *Nootten* van *mijn Oom*, die hij met een goed oogmerk in den haak gewerkt heeft, buiten den haak te drijven, en dus zo wel de *nooten* als *u zelve* *ridicul* te maaken, dat kunt Gij eens beoordeelen, zo haast Gij 'er toe in-staat zijt; dat is te zeggen: zo haast Gij den roesch uitgeflaapen en van uwe gramschap, wraakzucht en toorn, wederom nuchteren geworden en tot u zelve gekomen zijt. Maar, wanneer zal dat voor u zo gewenscht tijdstip eens komen, dat Gij niet meer denken zult:

At vindicta bonum vita jucundius ipsa!

Mij te wreken is mijn leven!

Wil ik eens propheteeren? — Alsdan zal die tijdstip komen, wanneer Gij niet meer van u met waarheid zeggen en op u toepassen kunt, 't geen *JUVENALIS* op de aangehaalde woorden laat volgen, als hij zegt:

nem-

nempe hoc INDOCTI (elende BIOGRAPHI honorarii) — quorum praecordia nullis interdum aut levibus videas flagrantia causis. Quantulacunque adeo est occasio, sufficit irae!

Saijra XIII. vers. 180 - 184. Wanneer Gij als een rechtschapen, verstandig en edelmoedig Christen zult beginnen te denken: Wanneer de ζηλος & κατ επιγνωσις (ω) de ijver met Onverstand
u

(ω) WAARSCHUWING voor den Zetter en Corrector! Er moet vooral zorge gedragen worden, dat in het woord επιγνωσις, geen ο in plaats van een ω, geen omikron in plaats van een Omega, te staan kome. Want, de wegen zijn voor Zetters en Correctors, die drukfouten maaken en laten staan, thans niet vijlig, om dat 'er geleerde Verklikkers en Highbaijmen bij den weg loopen, die op drukfouten loeren en pasfen! Spiegelt u aan uwe Confre-res die επιποδημας, met een ο gezet hebben, (zie HET LEVEN, pag. 63. nota g. —)

ANTWOORD van den Zetter en Corrector:

Dat veniam corvis vexat censura columbas!

Het is ten uitersten billijk en schrander gedacht en gehandeld, dat een man die in zijue eige moedertaal, zijne gedachten mank, kreupel, scheef en schuins, met bulten en puisten voor den dag brengt, en om met den Heer Professor PETRUS HOFSTEDÉ in zijne OOSTINDISCHE KERK-ZAAKEN te spreken, niet naar de reinheid van de gram-
ma.

u nie' meer beziel, en de eigenliefde, de ver-
 waandheid en de nijdige hoogmoed, niet meer
 over u tijrannifeeren. — Het begint mij te ver-
 veelen! Ik stap van de *Noten* van *mijn Oom* af!
 Zo zij zich zelven niet verdedigen, zullen zij
 door mijne verdediging, haar *proces* niet win-
 nen. —

Ik verzoek wel ootmoedig *excus* aan mijne
 pordeelkundige Lezeren, dat ik om eens Mans
 wille, wiens *Nonfens* legt rijp en wiens *Bonsens*
 ten volien onrijp is, en die niet schijnt te wee-
 ten:

---

*matica en van de kritiek wandelt, maar zijne mogelijke
 mislagen, die den lezer veel gedulds veroorzaaken, met
 Florentijner verontschuldipingen aanbindt en sterkte bij-
 zet, de drukfouten van onze Confreres opzoekt, om daartuit
 te bewijzen, dat de HEEREN STAATEN VAN HOLLAND EN WEST-
 FRIESLAND, (het zij met eerbied gezegd) het Latijn als Polak-
 ken, in hun Decretum van het jaar 1614 gesproken hebben,
 en dat EURIPIDES en KIJKE, het Omega van een Omikron niet
 hebben weten te onderscheiden. Mijn Heer de NEEF word
 echter voor zijne waarfchuwing bedankt, en vriendelijk ver-
 zocht, zo hij ons antwoord, dat in ons oog een zeer schoon
 Bouquet is, 't welk wij uit geleende Kunstbloemen hebben
 zamengebonden, voor bottentotsche taal mogt houden,
 wiens zin geen gezonde barsfenen begrijpen kunnen, den
 Commentaar daarover natelezen in den Bundel van Brie-
 ven geschreeven te IRENOPEL door PHILADELPHUS, aan
 den Heer Profesfor P. HOFSTEDÉ, pag. 72. 79. Welke plaats
 Mijn Heer, zo wij gelooven, ook reeds heeft aangehaald,*

ten : *quid æra distent lupinis*, waardoor zich de onschuldige *Savijre*, van het *blauwe Boekje* en van eene *pasquilleerende Biographie*, onderscheidt — een' zaak heb begonnen te bepleiten, welke naar hun oordeel geene *protectie* nodig heeft. —

Dat Gij mijn Heer, uwe *Biographie*, met een gedeelte van *RABENERS kronijk van Querlequitsch* opgeschikt, en dat gedeelte naast het *Manuscript* van mijn Oom geplaatst hebt, zal zeker wel een wenk zijn dien Gij den onkundigen geeft, om hem diets te maaken, dat mijn Oom zijne gedachten uit *RABENER* ontleend heeft! Dan, dewijl Gij dat nooit zult kunnen bewijzen, om geene kleinere en geringere rede, dan : *om dat het niet waar is*; zo hebt Gij mijn Oom, daardoor meer onverdiende eere aangedaan, dan Gij hem ooit ofte ooit zult kunnen ontrooven. 't Spijt mij maar, dat uwe *Biographie* een *Cento*, een mantel is, die uit *Onwaarbeden*, *liefdelooze Oordeelen* en *Calumnien* is zamengêlapt. —

Het vierde Bewijs, toont middagklaar, wiens geestes kind Gij zijt, Heer B. H! De Lezer kan dit bewijs en teffens u *Portrait* onder anderen vinden op pag. 27. in het laatste vaars, dat mij bijgeval, gisteren in de *Biographie* bladerende, in de oogen is gevallen, op pag. 91. 92. en op meer andere bladzijden. Zeg mij toch eens, mijn

Heer! om 's hemels wille, wat bedoelt Gij daarmede, dat Gij de *pudenda* en *excrementa*, dier oude *Lutheraanen*, die zich niet meer verantwoord kunnen, die u voor uwe persoon nooit beledigd hebben, die lange overleden en begraven zijn, opdelft en ten toon spreidt? 't Schijnt toch, als of Gij der *zedekunde* een doodelijken haat gezworen hebt! De *zedekunde* zegt: *de mortuis et absentibus nil nisi bene!* en Gij spreekt niets dan *kwaad* van de dooden en afwezigen, terwijl Gij 'er alles goeds van zoudt moeten spreken, en hunne gebreken die Gij niet verontschuldigen kondet, bedekken en verbergen. — Ik geloove, dat Gij tot de *Kerkelijke Nachtwerkers* behoort, die 'er smaak en plaaisier in vinden, om in vuiligheden te woeien. Want wie anders dan zulk een *Nachtwerkers*, zou dien St . . . . zo uitpluizen, en naar het a. b. c. in orde schikken, als Gij met veel ijver, zorg, vlijt en moeite pag. 91. 92. gedaan hebt? Staat dan in uwen Bijbel geschreeven, dat *de Zoonen*, die zich beteren, en zediger, beschaafder en vriendelijker denken en handelen, *de zondanner vaderen*, die in *ruwere* tijden leefden, *dragen moeten*? Is het ook altemets uw oogmerk, om de gereformeerde Broederkerk optehitzen, om de mislagen der vroegere LUTHERAANEN, den laateren betaald te zetten? Meer moet ik 'er niet bijvoegen, om niet in dezelve misdaad

te vervallen, die Gij begaan hebt. Gij denkt zeker door uwe vuile daad *een prentje* verdiend te hebben? Maar ik zoude, mij zo gedragende als Gij handelt, vast straffe verdienen! Dat zegt mij JUVENALIS reeds :

Committunt eadem diverfo crimina fato.

Ille crucem, pretium sceleris tulit hic diadema.

Satijra XIII. vers. 104. 105.

Ik houde u voor *een braaf en eerlijk Christen*, zo Gij één eenig *wettig, geborloofd, goed en beilzaam oogmerk* aantoot, 't welk Gij poogt te bereiken, door alle de *scheldwoorden*, die Gij op pag. 91. 92. 93 hebt bijeen gesleept en op elkanderen gestapeld! En het *tegendeel*, zult Gij bij mij zijn en blijven, zo lang, tot Gij bondig zult beweezen hebben, dat in *mijn Oom*, of in zijne schriften, die kwaadaartige geest, van vervolging heerscht, dien Gij pag. 92. 93. geschilderd hebt, en die uwe pen schijnt te bestieren! Gij, mijn Heer! overtreft u zelve in uwe *Biographie* en betoogt, dat Gij eene species *μωσαδικη* een EENLING onder alle laagdenkende menschen zijt, onder welken Gij uitmunt, gelijk de *nachtwerkende Beer* uitmunt onder de *Asch en*
ove.

overige *Beeren*. Men kan bijkans geen blad in uwe *Biographie* vinden, waar men niet een bewijs van uwe laage denkwijze ontmoet. Om dat het mij verveelde langer op pag. 91-93. te blijven stil staan, sloeg ik eenige bladen terug, en daar viel mij de *Anecdote*, die *mijn Oom* van MOSHEIM, pag. 33 34. verhaalt, in het oog. Maar *Gij*, een man die zeer wel weet dat *Gij* geen geloof verdient, beoordeelt *mijn Oom* naar uwen maatstaf, en gelooft hem ook niet. En waarom gelooft *Gij* hem niet? Om dat *mijn Oom* niet gezegd heeft, dat die *Superintendent* HOHENHOLTZ heet, en in het *Lauenburgsche* gewoond heeft! Dan! word nu het verhaal geloofwaardiger? *Gij* zult zeker zeggen: *Neen!* want, *Gij moet mij eerst, de QUALITEIT van dien man noemen.* — De qualiteit? — De qualiteit? — !!! Man! *Gij* weet niet wat *Gij* eischt en schrijft. — Heeft *mijn Oom* dan niet gezegd, dat hij *Superintendent* was? — Men kan geen voet in uwe *Biographie* verzetten, of men trapt op uwe schande. Ik stapte van pag. 34. tot 36, en vond daar een onschuldig man onder uwe voeten liggen, en van u liefdeloos mishandeld. Om Gods wille! waarmede heeft u toch de Heer BENDINGER, die thans door de *edelmoedig* denkende 's *Hertogenbosche Maagd*, tot de waardigheid van *Lector*
be-

hebraicæ linguae verheven is, beledigd, dat Gij hem een *bijdra* van geleerdheid noemt en den spot met hem drijft? — Gij dwingt mij om vastteftellen, dat, zo het in uw vermogen geweest ware, om zijn fortuin te flooren, gij zo vast en zeker uw best daartoe zoudt gedaan hebben, als een zeker iemand zijn best gedaan heeft, om een zeker *Proseliet*, die onlangs met voldoende Attestatien bij mij geweest is, zijn fortuin te beletten. Ik ben ten vollen overtuigd, dat Gij met nut en voordeel bij den Heer *Bendinger* een *Collegium hebraicum*, & *græcum* zoudt kunnen hooren! En zo Gij dat deedt, zoudt Gij niet verplicht zijn, om lesjes bij één van uwe *griekfche vrienden* te haalen, om uw fatsoen op te houden! Verg mij niet, dat ik den naam en de *qualiteit* noeme; 't zal anders tot uwen dienst zijn. In 't *Latijn* zijt gij *pourtant* sterk, en daarin hebt gij geen onderwijs meer noodig, want Gij merkt het terftond, wanneer de *Zetter* van de brieven van *mijn Oom*, uit Boeken, die *mijn Oom* volgens zijne gewoonte in de drukkerij zendt, iets copieerende, ILLO, voor ILLA zet, pag. 61. Dan niet alleen zijt gij sterk in 't *Latijn*, maar ook in de *Philosophie*, hoe wel slechts in het kapittel de *probationibus* (van de bewijzen). Want gij bewijst op eene bondige wijze uit de drukfouten van den *Zetter* en

Cor-

Corrector, dat mijn Oom latijn noch grieksch verstaat. Het bewijs is eenigzins *intricat*, maar daarom niet minder geleerd. Ik vinde mij verplicht om het te ontwarren. Mijn Oom had de *Epistolæ Præstantium virorum*, &c. in de drukkerij gezonden, om daaruit die woorden aftedrukken, die de Lezer, in het antwoord aan den Heer P. V. D. H. Z. pag. 103 vindt. Maar ziet! wat gebeurt 'er? De Zetter zet de woorden, die in het *decretum* staan: *extrema ILLA, atque absurda* aldus: *extrema ILLO atque absurda*. De *Corrector* en *Revisor* laten beide *ILLO* staan, en daaruit besluit Gij *grootte Bewijzer!* Gij *uitmuntende PHILOSOOPH!* op eene zeer regelmaatige wijze: dat mijn Oom *het latijn zo zuiver en glad als de beste Polak spreekt!!!!* pag. 61. Op eene *even en juist zo volmaakte wijze, demonstreert* Gij, pag. 63. dat mijn Oom flegts eene oppervlakkige kennis van het grieksch heeft. (x) —

Gij

(x) Of mijn Oom een volmaakt *Latinist* en een *grootte Griek* is of niet? doet niets ter zaake. Zo veel als hij tot zijn kosteraale huishouding noodig heeft, zal hij omtrent wel verstaan. Om eenige van den rechten grieksch en weg

Gij zijt toch niet misfchien ook PROFES-
SOR HONORARIUS in de *Philosophie*? Want in-
dien dat zo ware, zou ik in de daad be-
ducht zijn en bevreesd worden, dat gij uit
de *tolerante OOSTINDISCHE KERKZAAKEN*, van
den *Heer Profesfor Honorarius* PETRUS HOF-
STEDE, eerlang eens zult betoogen, dat de
WelEerwaardige Heer Predikant RUTZ in den
HAAG, een *intolerante KETTER* is! *Precare*
Deos ut sit mens sana in corpore sano! Doet
't geen Gij zelve op pag 181. 182. gezegd
hebt! Laat u wat bloed aftappen, en laat u te bed
brengen! — Hoewel ik nog eene geheele reeks
van bewijzen uit uw gefchrijf zou kunnen aan-
haalen, om te betoogen, dat *uwe Biographie*
een

---

weg afgedwaalde *Ned. Bibliothekfchrijvers*, wederom te-
regt te helpen, is immers eene *oppervolkkige kennis* in 't
grieksch tenvollen toereikende, en dat kan wel een *Kos-*
ter doen. Of verbeelt Gij u, dat een *Predikant* of zelfs
wel een *Profesfor* zijn tijd zou moeten vermoorden, en u,
uw verknoeid *Thema corrigeeren*? — Die kunnen hunnen
tijd wel beter befteeden! — Dat Gij de woorden van
mijn Oom op pag. 62. op eene onverantwoordelijke wijze
verdraait, kan een blindeman begrijpen! *Mijn Oom* zo wel
als ik, zouden ons gelukkig achten, indien wij in die *Situ-*
atie waren, dat Wij aan de voeten van een RUHNKENIUS,
VALKENAAR, HOGEVEEN en TOLLIIUS, zitten konden. Ten
opzicht van פנ-רי kunt Gij u aan den Heer BENDINGER *ad-*
dresfeeren, pag. 64.

een *blauw Boekje* is; zo zal ik het nogthans bij de bijgebragten laten berusten, om dat ik verzekerd ben, dat Gij aan deeze betoogde waarheid niet twijffelt, en de Lezer, reeds meer dan ten vollen zal voldaan zijn.

Het vervolg hier na.

VIERDE VERVOLG.

Ik twijffel 'er niet aan, Mijn Heer! of Gij zijt voornemens geweest ons den Pendant tot SEBALDUS NOTHANKER te leveren. Maar het komt mij voor, als of HORATIUS u in het oog gehad heeft, toen hij zeide:

— *amphora coepit*
Institui, currente rotâ, cur urceus exit?

Gij wildet een leerrijk en nuttig Boek schrijven, en 'er kwam, gelijk ik u beweezen heb, voor den dag een — BLAUW BOEKJE! Gij hebt zeker niet aan den raad van vader HORATIUS gedacht:

Sumite materiam vestris, qui scribitis aequam
Viribus, & versate diu, quid ferre recusent
Quid valeant humeri? —

Gij hebt eenen last op uwe schouderen genomen, die u veel te zwaar was, en, om dat Gij niet vooraf nauwkeurig onderzocht hebt, of Gij sterk genoeg waart, om dien last met eere te dragen; zo hebt Gij de Boel schandelijk in de modder geworpen: of, zo Gij al aan dien raad gedacht en u sterk genoeg te zijn geoordeeld hebt, om dien last met roem te zullen

torsfen, zo heeft ons nogthans de ondervinding geleerd, dat uwe wilde, onbandige en toemellooze hartstochten, dat uw haat, gramfchap, toorn, eigenliefde, intolerantie, nijd, wraakzucht, enz. enz. enz. u belet hebben, om uwe zielsvermogens wél te gebruiken, en ons een nuttig, leerrijk en bruikbaar boekje te fchenken.

Ik vleije mij met de hoop, dat Gij begripen zult, dat ik u een geheel bijzondere eere bewijze, terwijl ik vooronderstelle, dat Gij voornemens geweest zijt, om ons den *Pendant* tot SEBALDUS NOTHANKER te leveren. Ik laat SEBALDUS NOTHANKER, in zijne waarde en onwaardede; maar dat weet elk, dat de Schrijver van SEBALDUS NOTHANKER zeer voor de *Tolerantie* vegt, ijvert en strijdt, en dat 'er de *Toleranten* zeer mede in hun fchik zijn! Dat echter ook onder de *Toleranten*, veele *Intolerante* menfchen gevonden worden; dat veelen de *Tolerantie* met de *Indifferentie*, en de *verdraagzaamheid* met de *onverschilligheid*, in zaaken den Godsdienst betreffende (*ij*) verwarren; en dat,

---

(*ij*) Dat *mijn Oom*, in zaaken den Godsdienst betreffende zeer tolerant is, en elk, hij zij wie hij zij, gaarne ongestoord en ongemoeid, in de bezitting van zijne gevoelens laat blijven, dat wil *mijn Oom* zeer wel weeten

dat, hadden zommige *Toleranten* de magt, die zij, Goddank! niet hebben, de zogenoemde *In-toleranten*, die het *Brachium Seculare*, den waereldlijken arm schijnen op hunne zijde te hebben, al aan zeer kwaade rammen zouden gekoppeld zijn, is helaas eene onbetwistbaare waarheid. Lange heb ik reeds gewenscht, juist zo als *mijn Oom* het gewenscht heeft, dat toch eens een geestig, verstandig, en edelmoedig denkend man, ten voordeele en ter verdediging van braave regtschaape *Orthodoxen*; de pen mogte op-

---

ten, en ik behoeve het niet te bewijzen. Maar, dat *mijn Oom* niet *indifferent*, niet *onverschillig* omtrent die gevoelens is, die in zijne kerk geleeraard worden, en die hij voor waarheden houdt; daarvan zou zich, des noods zijnde, elk dien 'er aan gelegen ligt, en die het *wecten moet*, gemakkelijk kunnen overtuigen. *Mijn Oom* zegt: laat elkeen den kruiwagen van zijnen Godsdienst *laden*, met zulke stellingen en meningen als 't hem behaagt, en laat hem daarmede, zus of zo, hier of daar heenen kruijen, zo als 't hem belieft. Maar daarentegen verzoekt hij ook vriendelijk, dat men hem die goederen, die hij in zijn kruiwagen heeft liggen, en voor echte, goede en vrije goederen houdt, niet doorfnutfele, of voor *Contrabande* verklaare, en hem voor een finokelaar houde; of dat hij in dat geval, niet zou kunnen en willen manqueeren, van met allen ernst en naar zijn beste vermogen, voor de groote waarde, en het groot belang dat hij stelt in den schat dien hij kruit, te pleiten!

opvatten, en ons het harde en onëedele gedrag met levendige verwen schilderen, 't welk *zommige Toleranten*, tegen deeze *zogenoemde Intoleranten* houden. Gij begrijpt wel, mijn Heer! dat ik van *braave en rechtschape Orthodoxen* spreek; dat is te zeggen, van Mannen, die hun *kerkelijk Sijstema* getrouw, vlijtig en ijverig, bestudeerd hebben; voor zich zelven overtuigd zijn, dat *dit hun Sijstema* of godsdienstig Leergebouw, in den bijbel gegrond en de rechte weg is, dien een Christen bewandelen moet, wanneer hij aan het einde van zijnen loopbaan, de kroon der heerlijkheid vinden en eeuwig zalig worden wil. Die zich juist en stiptelijk aan hunne *Sijmbolische boeken* houden, zelfs zo, dat zij van dezelve, niet eens ten opzichte van de verklaring van *eene Schriftuurtekst*, zouden willen afwijken. Die *alles* wat in hunne *Sijmbolische boeken* staat, voor gewichtig, en ter zaligheid zo al niet noodzaakelijk, ten minsten nuttig en heilzaam houden. Die van den *Duivel*, en deszelfs aanhoudende en nog altoos voortduurende groote magt, geweld en heerschappij over den mensch, en meer andere stellingen, te menigvuldig om hier aangehaald te worden, vast en zeker gelooven, 't geen de beruchte Jesuiten TANNER en GRETZER op het *Colloquium charitativum* geloofden, van *het kwispelen dat To-*

BIAS *hondje met zijn staart deed*, te weten: dat *dit kwispelen* een *articulus fidei fundamentalis*, een *hoofd- en grondarticul van het Christelijk geloof ware.!!!* Die aan de bewijzen en verklaringen, die zij in hunne jeugd geleerd hebben, zo vast blijven kleeven, als of zij 'er met ijzere ketenen aangefmeed en vastgeklonken waren. Die de minste afwijking daarvan, volstrekt niet dulden kunnen, en zich van anders denkende afzonderen, gelijk men zich van de *melaatschen* afzondert. Die de *Dogmatik*, of de leerstellige Godgeleerdheid, en het *zuiver* geloof, voor het *eenige* hoofdwerk houden, gaarne daarvan spreken en prediken, gaarne daarvoor vechten en kampen, de *Heterodoxen* die 'er hunne kettersche handen aanslaan, met moed en lust *aanvlieden*, gaarne van de hel en van den duivel praaten, en van de *zedekunde* redelijk flauw spreken, enz. enz. en voor 't overige *goede, eerlijke* en *braave* Mannen en Christenen zijn. Ik spreek dus niet van dat slag van geestelijke wachters, die zich op Academien, de leerstellingen hunner kerk, van den *Profesor*, als met den paplepel hebben laten ingieten. Die gelijk zommige onreine dieren, van 't *berkauwen* geen denkbeeld hebben, nooit studeeren, nooit denken dan aan de vrouw, zo haast zij een beroep hebben. Die met *één* argument wel *tien* verschillende kettters wederleggen, en dezelve

stom praaten, zo lange zij alleen spreken. Die maar volstrekt niet dulden kunnen, dat een *beiden* of een *ketter* in den hemel kome. Die een *ketter* op tien stappen ver kunnen ruiken. Die nooit kettersche boeken gelezen hebben, zo min als de schriften diegeenen, die zij, hunne houte broek aanhebbende, knaphandig wederleggen. Die niets dan *grieksch* en *hebreeuwsch* met nederduitsche woorden spreken, dat noch zij noch hunne toehoorders verstaan of begrijpen kunnen. Die een geleerden *ketter* aanvallen en schudden, gelijk een groote *Bul* of *Waterbond* een *spaansch schootbondtje* aanvalt en schudt. Die van ROUSSEAU, VOLTAIRE, MARMONTEL, D'ALEMBERT, SEMLER, TÖLLNER, SPALDING, EBERHARD, TELLER, BAHRDT, BASEDOW, MAURICE, VERNET en VERNES, spreken als of het *kwaade jongens* waren, waarvan zij, of iets gedroomd, of in een gezelschap iets gehoord hebben. (pag. 100. 101.) Die

*Als DON QUICHOTS, een Reus of vijf,
Slaan dertig armen van het lijf.*

Maar die met dat al, zulke bedroefde en elendige helden en *Gasconjers* zijn, dat, als eens ❖❖❖ de *duivel* of de *helsche wolf*, die toch volgens hun gevoelen in de waereld de *hoofdrol* speelt, zich eens *daar*, *waar* zij op schild-

schildwacht staan om hunne schaapen te be-
 waaken, liet kijken, zij niet eens *courage* ge-
 noeg zouden hebben, om te roepen: ———
Werda! Kortom, die zelfs niet weten wat zij ge-
 looven, en veroordeelen en verdoemen, 't geen
 zij kennen noch verstaan. Deeze mannen ver-
 dienen medelijden, moeten met geduld en lijd-
 zaamheid gedragen, bij gelegenheid voorzichtig
 en behoedzaam aangesproken en niet hard be-
 handeld worden. De echte Verdraagzaame, moet
 ook deeze ongelukkigen niet van zijne liefde
 uitsluiten! Het zit 'er niet dieper! ——— Een
 braaf rechtschapen en christelijk *Tolerant*, moet
 ook den *stupiden Monnikskop* en den *intolerant-*
sten Intolerant dulden. Maar, zijne denkwijze
 en gedrag *te verdedigen*, zoude mijns bedun-
 kens eene onvergeefelijke misdaad zijn! Dus
 van dit soort van *Orthodoxen*, waarvan het
 bijgebragte maar enkel *omtrek* en *silhouette*
 is, spreke ik niet; maar de voorige *braave* en
rechtschape Orthodoxen heb ik in het oog, ter-
 wijl ik met *mijn Oom* wensche, dat zich toch
 eens een geestig, verstandig en edelmoedig denk-
 kend man mogt opdoen, die de pen der ver-
 dediging opvatten en ten hunnen voordeele en
 behoefte, het *intolerante*, harde en onwaardige
 gedrag, 't welk *zommige Toleranten*, ten hunnen
 opzichte houden, met waare en sprekende ver-
 wen schilderen wilde! Geschiedde dit zo als het

kan en moest geschieden; dan zou de waereld een nuttig en leerzaam boek meer hebben, en hij die zulk een boek schreef, zou zich om de kerk zeer verdiend maaken. En zulk een boek hadt Gij mijn Heer! moeten schrijven, als Gij u door uw geschrijf, eene verdienste hadt willen verwerven! Ik wil wel gelooven, dat zulk eene *idée* in uw hoofd *kan* geweest zijn! Maar! Maar! — ziet het voorgaande pag. 81.

Laaten wij nu eens *uw werkje* van naderbij, op *zommige plaatsen* beschouwen, om te zien, hoe *rebuteerend*, *afschrikkend* en *laag*, Gij hetzelfde *begint*! — Hoe *onordentelijk*, *laf*, *ongezouten*, *schuins*, *akelig* en *walge-lijk* Gij het *voortzet*, en zaaken te pas brengt, die 'er als met de hairen bijgesleept, en in 't vervolg volstrekt tot niets te gebruiken zijn! Die *op* en *uit niets* volgen, en uit welke wederom *niets volgt*. (z) Die in en op zich zelven beschouwd, *niets*, *niets hoegenaamd* betekenent! Die van *niets* anders getuigen, dan van de onrijpheid, magerheid, schraalheid, behoefte, be-

---

(z) Gij toont dat de *Philosophen* bij A. PERSIUS *Satijra* III vers 84. gelijk hebben, terwijl zij beweerden — *Gigni de nibilo nihil, in nihilum nil posse reverti.* — Dat uit *niets*, *niets* wordt, en dat *dit niets* wederom op *niets* uitdraait.

bekrompenheid en armoede van uwe kennis, geest en vinding, en die niets anders bewijzen, dan dat Gij, in plaats van den Lezer, op eene geoorloofde, nuttige en leerzaame wijze te vermaaken, op eene onëdele wijze wraak oeffent, op eene laage en zeer gemeene wijze uwen moed koelt, en u zelven belagchelijk en verachtelijk maakt, terwijl Gij u best doet, om een eerlijk man te hoonen, en andere braave en geleerde mannen te lasteren! — En laten wij dan het einde — Hoewel, dit zal in *het Tweede Deel* eerst volgen, hetwelk Gij ons pag. 183. met deeze merkwaardige woorden belooft: *boedanig en zeldzaam zijne lotgevalen in die vorstelijke plaats geweest zijn, welke onsterfelijke boeken aldaar door hem zijn uitgegeven tot den dag toe, dat hij zijne bediening, met een nog veel heerlijker waardigheid heeft verwisfeld, dat alles zal de rijke en t'evens aangename stof uitmaaken van het Tweede Deel.* Vervolgens bekroont Gij dit eerste deel met een vaersje, waarin men dit einde omtrent zien kan, en waarbij mij het zeggen van JUVENALIS, te binnen schoot:

Si natura negat, facit malitia (indignatio) ver-
sum

Qualemcunque potest. —

Tegen dien tijd, dat Gij met dit *Tweede Deel* gereed zijt, zal ik denkelyk ook wel met *wwe echte, waare, geloofwaardige, en uit goede documenten bijeen vergaderde levensgeschiedenis* gereed zijn. Ik zal mij daartoe aan den Do. VAN KRALINGEN en aan de GRONINGER NAAMSTUDENTEN *adresfeeren*, en verzoek bij deezē, alle die geenen, die een of ander bedrijf, gezegde of *Anecdote* van u weeten, en alles behoorelyk kunnen bewijzen, van mij dezelve te willen *communiceren*; *Adres aan mijn Boekverkooper*. Ik zal alles behoorelyk in order brengen, den Heer *Profesfor P. HOFSTEDE* verzoeken, om 'er de fijne nederduitsche schaaf over te laten loopen, ('t welk zijn H. Wel Eerw. zeker gaarne doen zal, dewijl *op deeze wijze* ook zijn naam vereeuwigd wordt,) en alsdan het *Manuscript*, zo ik het zelfs niet in het licht zoude kunnen geven, aan een mijner vrienden ter hand stellen, niet twijffelende of deeze zal wel, ingevalle ik mijne oogen mogt sluiten voor dat het *tweede deel* het licht ziet, op mijn vriendelyk verzoek, na mijn dood, de eere en den goeden naam van *mijn' Oom*, tegen den geleerden *Higbwaijman*, beveiligen en redden. — 't Is waar, de voorgaande volzin sluit niet wél! Maar de reden daarvan zal beneden volgen. Laaten wij tot de zaak zelve koomen!

HET

HET BEGIN, van *Uwe Biographie*, 't welk wij op het TIJTELBLAD vinden, evenaart aan het begin van alle *blauwe boekjes*, echter met dat onderscheid, dat zommigen van de laaften, een *beschaafd, uitlokkend en geestig Tijtelblad* hebben, en het uwe niet wel *onbeschaafder, rebuteerender, gemeener en laaggeestiger* zijn konde dan het in der daad is.

Ik vinde het *hoofdwoord*, 't welk op uw Tijtelblad pronkt en op het grootste gedeelte van alle bladzijden den *wél* opgevoeden Lezer verlegen, beschaamd en gemelijk maakt, zo diep beneden het karakter van een fa:zoene-lijk man, die gelijk Gij, *Pen, Inkt en Papier* gebruiken kan, en niet voor een kruijer, Aschman of *Agaso* in de wieg schijnt gelegd te zijn; — ik vinde het zo gemeen, zo laag en verachtelijk, dat ik van mij niet heb kunnen verkrijgen, om het anders dan in de hoogste noodzaakelijkheid, één of tweemaal in deezen brief te herhaalen. Ik wil wel bekennen, dat ik in den beginne de ware en grove betekenis van *deezze benaaming* niet kende, en dat ik verwonderd stond, toen mij gezegd wierd, *dat onder het gemeenste volk, dat in de achterbuurt woont, Meester JAN VLEGEL, de premiér noble is*, wel te weeten, van onderen opgerekend. 't Is waar, het stond aan u, en het hing ten vollen van *uwen smaak en van uwe keuze* af, om voor uwen
beld,

beld eene benaaming te kiezen, en allerlei zot-
heden in uwe *Biographie* te pas te brengen;
Maar, *shoot u dan niet te binnen*, dat uw
beld eens onder het oog van wel opgevoedde,
beschaafde en fatzoenelijke menschen komen
kon? *Shoot u niet te binnen*, dat zulke benaa-
mingen, bij zulke menschen, walging, afkeer en
verachting veroorzaaken en hen verlegen en be-
schaamd maaken? *Shoot u niet te binnen*, dat
Gij zelve, wat uwe geboorte, uwe opvoeding,
uw vermogen en uwen post dien Gij bekleedt
betreft, een fatzoenelijk Man zijt? *Shoot u niet
te binnen*, dat elk u als schrijver van deeze *Bi-
ographie* zou kennen, gelijk men den vogel
aan zijne veeren, en den tijger aan zijne klau-
wen kent? *Shoot u niet te binnen*, dat die man,
dien Gij uit zijne schriften wildet schilderen, om
hem, en voornaamelijk *u zelven* ten toon te
stellen, *nergens, nergens*, noch in zijne schrif-
ten, noch in zijne daaden, althans zo veel ik
weet, zich zo heeft gedragen, dat deeze be-
naaming, ook maar van verre op hem zou pas-
fen, en dat Gij dus u zelve tot een *leugenaar*
maakt? (Alle zonden die hij begaan heeft *ten
opzichte van u*, en *van uwe Bondgenooten*;(aa)
zijn

(aa) Sommige menschen evenaaren *sans comparaison*,

zijn geheel wangedrag, beftaat immers enkel daarin, dat hij u en zommigen van uwe CLUB, veele

aan de *varkens*, men moet ze bij de staart trekken, wanneer zij *vooruit*, en bij de ooren, wanneer zij *achteruit* gaan zullen. *Mijn Oom* heeft dit niet in het oog gehouden. Hij wilde zommige van deeze Heeren *beboedzaam* maaken, en ziet! hij heeft ze *koppig* en *boosdig* gemaakt. Want tot nog toe hebben zij (waarom zou ik den *Schrijver* niet mogen noemen, terwijl hij zich binnen kort zelfs op het Tijtelblad noemen zal?) de *anonijmische* zeer oordeelkundige, vlijtig uitgewerkte en lezenswaardige Verhandeling van den *W.E. Waarde Heer J. C. BAUM, Lubbersch Predikant te Cuilenburg*: onder den Tijtel: *De Messias Israels Koning, &c.* nog niet believen te *recenseeren*. Mischien zijn de vingeren, die zij aan de *proeven over het Wondergebed* verbrandt hadden, nog niet geneezen. En mischien, zullen zij het nog *recenseeren*. Maar zo zij dit doen, zal de inhoud van hetzelfde hen zeker denkeliijk voorkomen. Aan de verklaring van Psalm II. 7. pag. 64. zullen zij denkeliijk hunne toestemming niet geven. hoewel reeds van de tijden van Vader JUSTINUS af en zo door alle Eeuwen heen, die plaats op verschillende wijzen verklaard is. Dewijl de *W. Eerw. Heer BAUM* allerplegtigst verklaart, van de wezenlijke Godheid van den Messias overtuigd te zijn, zo dunkt mij althans, om niet liefdeloos te oordeelen, zo als het schijnt, dat ik voorbaarig oordeele: dat de allerminste twijfel aan zijne *Orthodoxie* in dit stuk, aan eene haateliijke zucht tot kettermaakerij zou grenzen.

veele, u en den uwen nuttige, noodige en heilzaame waarheden, met eene *lagbende en oriëntelijke* mine, op eene wettige, geoorloofde en beschaafde wijze gezegd, en zommige van zijne CLUB, tegen uwe verongelijkingen te verdedigen, getracht heeft.) *Schoot u dan niet te binnen*, dat gij alle achting, die Gij als lid van de burgerlijke maatschappij, aan waardige, aanzienlijke, groote en geleerde Leden van dezelve verschuldigd zijt, als met voeten zoudt treden, terwijl Gij eenen VAN GOENS, (ik zal u op pag 102. volgen) SAX, DE VRIES, PETSCH, NOZEMAN, RHUTS, (dien *Pansophist* kenne ik hier niet) BARKEIJ, DE GROOT, VALKENAAR, RUHNKENIUS, VALK, VAN DER AA, VAN DER MEERSCH, Juffrouw WOLF, SCHELTINGA, SCHACHT, SCHEIDIUS, STINSTRAS, VENEMA, VERSCHUUR, enz. tot TENANTEN van U *Jan Vlegel* maakt? — En wanneer zou ik ten einde komen, wanneer ik alle gedachten kondé en wilde aantippen, die u natuurlijker wijze *badden moeten te binnen schieten*, en van de
ge-

---

zen: Hoewel zommige *Recensenten* hebben *particuliere* Neuzen, en kunnen in *Luzbersche boeken*, alle *ketterijen* ruijken, die zij 'er maar in vinden willen. Zonder de *Theorie* van den Heer J. C. BAUM te baat te nemen, kunnen mijns bedunkens, de *Fragmenten* door wijlen den Heer LESSING in 't licht gegeven, niet bondig wederlegd worden.

gedaane keuze terughouden , indien Gij *niet* door de benaaming van uwen held , u zelven wildet verlaagen , en toonen , dat Gij een geleerde latijnsche *Bison* en een grieksche *Uros* zijt , pag. 139. Hebt Gij dan niet zo veel *grieksch* geleerd , of zijt Gij in *PLAUTUS* , zo onbedreven , dat Gij niet in staat geweest zijt , om uwen toorn , uwe woede en wraakzucht , onder eene *grieksche* of *latijnsche* benaaming te verbergen , en uwen held de huid in 't *grieksch* of in 't *latijn* zo vol te schelden , (want *schelden* moet Gij toch) , dat ten minsten de goede zeden der beschaafde *Nederlanderen* , niet over geweld en verkrachting hadden behoeven te schreeuwen en te klagen ? Geloof mij vrij , mijn Heer ! dat 'er is , die met verontwaardiging van U *JAN VLEGEL* , zeker niet tot eere van uwen smaak en van u zedelijk karakter spreken . Ik beroep mij en vertrouw gerust , op het gevoel van elk beschaafd en wel opgevoed Lezer , dat uwe benaaming , enkel uwe schande , en niemands vermaak is . — Gij hebt u dus door het begin van uwe *Biographie* wel uitgesloofd . 't Is een meesterstuk van uwen geest , en de Lezer zal 'er door uitgelokt worden , om 'er bij te blijven staan , gelijk een fatzoenelijke wandelaar door het verrotte lighaam van een ezel gelokt wordt , en bij een uitdampende modderpoel staan blijft .

De kogel is door de kerk ! en gedaane zaaken
 zegt

zegt men, *hebben geen keer!* Ware het anders, zo wenschte ik *om uwent wille.*, dat Gij een andere benaaming voor uwen held gekoozen, en uwe *Biographie*, op eene *beschaafde, waarscbijnelijke, geestige en leerrijke* wijze uitgewerkt hadt! Gij zoudt 'er eere door behaald, Lezers door gelokt en uwen naasten nuttig door geworden zijn. Al wat Gij nog doen kunt, bestaat daarin, dat Gij in 't *tweede gedeelte* van uwe *Biographie* en wel in de *Voorrede*, bedekt met een *blauwe mantel*, en verborgen achter uwen hoed, met een gebukt hoofd, alle uwe Lezers, die Gij door uwe begaane laagheden, verontwaardiging ingeboezemd en beledigd hebt, *wel zeer ootmoedig*, met duidelijke en verstaanbaare woorden, *excus* verzoekt. — Dat zal dan zeer fraai staan?! — *Pudeat te!* nog eens, zo gij kunt!

Het vervolg hierna.

V I J F D E V E R V O L G .

Laaten wij onzen stap verder zetten, en van het *Tijdsblad* tot de *Biographie* zelve overgaan! Gij begrijpt wel mijn Heer. dat wij thans uwe *Biographie*, niet op nieuw als een *blauw Boekje* en *Pasquil*, maar uit een ander oogpunt zullen beschouwen, te weteen, uit dat oogpunt, waaruit ons uwe *Biographie*, als een kind van uwen Geest, als een vrucht van uw Brein, als een maakzel van uwe Vinding, en als een gewrocht van uwe Verbeeldingskracht te vooren komt. Wij zullen, denk ik, een lief en geestig kindje te zien krijgen!

Zo ik u, uit het IX. X. XI en XIIde hoofdstuk, en op meer andere plaatzen, wel begreepen heb; (voorondersteld, dat Gij een bepaald oogmerk gehad, en naar een zeker plan gewerkt hebt, 't welk egter *zwaar* zo niet *onmogelijk* valt om te bewijzen,) zo *schijnt* het u oogmerk te zijn, om de waereld eerlang, door middel van uwe *Biographie*, met het Leven, met de denk- en handelwijze van een *allertolerantsten Tolerant*, die alle gezindheden, enkel en alleen de *Gereformeerden* uitgezonderd, (pag. 25. 53. 63. 122. 144. 156.) duldte

en draagt, te bezoeken. *Of* dit is uw oogmerk, dat nog al verdragelijk, en zelfs in zeker opzigt geoorloofd en goed is; *Of* Gij hebt in 't geheel geen oogmerk gehad; *Of* uw doelwit is enkel en alleen geweest, om een wraakzuchtig *blauw Boekje*, en een *beledigend Pasquil* te schrijven. Zonder de twee laatste oogmerken ten eenemaale te verwerpen, en zonder dezelve voor onwaarschijnlijk te houden, vooronderstelle en geloof ik, dat het eerst aangehaalde, uw voornaamste oogmerk geweest is. Dat 'er zulke ontaarte lieden, onder de kerkelijken gevonden worden, die *alle Sedien* en *Gezindheden* in liefde dulden en dragen en echter *éene eenigste* luchten noch lieden kunnen, maar dezelve op allerlei wijzen zoeken te beliegen, te drukken, bij de Overheid zwart en gehaat te maaken, te vervolgen, en stond het bij hen, uit den Staat, en uit het Land der levendigen te bannen, — dat wil ik wel gelooven (*bb*),
 maar

(*bb*) Dat 'er veele onkundige Lezers zijn zullen, die zulke *kerkelijke dwingelanden*, en JOHAN MELCHORS niet kennen, wil ik zeer wel gelooven. Mischien is zelfs de Heer NOZEMAN te Rotterdam, bij alle zijne uitgebreide kennis en *practicaale* kundigheden, onbedreeven genoeg in de *Historia Ecclesiastica scandalosa*, en heeft zo weinig ondervinding in de waereld, dat hij zulk eenen

las-

maar ik zou niet instaat zijn, om het uit de Kerkelijke Geschiedenis te bewijzen. Want de *Geschiedenis*, vooral, de *schandelijke Geschiedenis* der *Kerkelijken*, is juist mijne zaak niet. Bijaldien egter iemand niet konde besluiten, mijn Geloof in dit stuk, zonder bewijs aantemenen, dien weet ik geen beter Adres te geven, dan aan den Heer *Profesfor* PETRUS HOFSTEDÉ, die in de Kerkelijke Geschiedenis bij uitstek bedreeven is. En zo het deeze Heer niet bewijzen kan; zo behoeft men niet langer te vergeefs naa het bewijs te zoeken! Zijn 'er nu volgens mijne vooronderstelling zulke ontmenschte menschen in de Kerk, zo dunkt mij, dat eene *Biographie* van zulk een wangedrogt, een nuttig en leerrijk boek zijn moet! wel te verstaan, wanneer in dat boek, de liefde tot de waarheid de pen bestiert, alles naar 't leven geschilderd, bondig bewezen, en *pragmatisch* ingericht wordt! Of nu uwe *Biographie*, zulk een nuttig en leerrijk boek.

---

lastigen *Buurvrijer* niet eens kent. Hij schijnt op het *kwikslaartje*, waarmede Gij hem doet speelen, zo verliefd te zijn, dat hij aan het kwaad niet denkt, 't geen hem die geene gaarne zoude gedaan hebben, zo het anders in zijn vermogen geweest ware, en ten deele ook gedaan heeft, aan wien het *Kwikslaartje* in eigendom toebehoort.

boekje is, of worden zal, is te wenschen, maar in geen deele te verwachten. Men noemt eene *Biographie*, eene *Pragmatische*, wanneer de Schrijver van dezelve, niet alleen verhaalt, wat zijn *Held* gedacht, gesproken, gelaaten, gedaan en ondervonden heeft; maar wanneer hij ook aantoonst: *hoe en op wat wijze? door welke middelen? bij welke gelegenheid? met welke inzichten? door welke beweegredenen?* &c. &c. zijn *Held* daartoe gekomen, in staat gesteld, aangeprikkeld, gedreeven en overgehaald is, om juist zo en *niet anders* te denken, te spreken en te handelen. enz. enz. Ontbreekt het in eene *Biographie*, aan dit *Pragmatische*, zo kan zij, met geest en vinding geschreeven zijnde, wel eene aangename tijdkering opleeveren, maar nuttig en leerrijk is zij alsdan niet. Of Gij nu in staat zijn zult, om uit *die Schrijvers*, die Gij digt achter het Tittelblad van uw Boekje in een lijst hebt opgehangen, *zulk eene Biographie* van *zulk een Monster*, als uw *Held* is of worden zal, voor den dag te brengen? — dat zijn uwe zaaken! en mijne zaak zal het zijn, om u naa te gaan en op de vingeren te kijken. En *wee!* driemaal *wee U!* zo Gij in het *tweede gedeelte*, niet beter dan in dit *eerste gedeelte* opast, en de bladzijden van het *tweede gedeelte*, even zo als die van het *eerste gedeelte*, met vuilig-

vuiligheden van verdraaijingen, onwaarheden, leugens en lasteringen, en met laffe, ongezoutte, walgelijke, onrijpe en zotte geestigheden, zo bezoedelt, als *Copronijmus* en uw groote maat Meester TILL, het Water!

Hoe staat het dan nu met het *eerste gedeelte*! Onderzoeken wij dat in 't algemeen, van hoofdstuk tot hoofdstuk, en wel zo kort en beknopt, als de zaak het verdient, om den tijd niet te vermoorden, en Pen, Inkt en Papier niet te vermorsfen.

Het Vervolg hierna.

Z E S D E V E R V O L G .

HET EERSTE HOOFDSTUK zou kunnen *pasfeeren*, bijaldien het *profaische* in hetzelfde, niet eene zo *verraderlijke*, of eigenlijk *verklikkende* gedaante had, dat men als met de neus op den *Leest* gestooten wordt, waarover de volzinnen gespannen en geschoeid zijn! Crispijn! Crispijn! Gij had uit dien tuin geen *Bloemen* moeten steelen, zo als Gij hier en op hondert andere plaatzen in uwe *Biographie* gedaan hebt! De *Leest* van den Baas, dien Gij nabootst, is veel te bekend, al vermaakt en verknoeid Gij hem min of meer!

IN HET TWEDE HOOFDSTUK, heeft u in den beginne zeker *icmand* geholpen, die sterk is in oude *documenten*, welke door den tijd en den schietworm verwoest zijn. Ik zal in dit en de volgende hoofdstukken niet aanstippen, 't geen ik alsonbruikbaar tot eene *Pragmatifche Biographie* aanmerke. Het stond u vrij, uwen held tot in zijne Voorouderen te vervolgen: aan hem naar welgevallen, uwe lievelingen FRANS BALTENS en *Compagnie*, tot zijne maagen en bloedvrienden te geven: aan zijne familie een waapen naar uwen smaak te schenken, en met honderd an-

andere zaaken meer te verfieren. Is iemand fchrander en geestig genoeg, om in uwe geest- en doellooze vindingen, geest, smaak en vermaak te vinden; ik benijde hem zijn voorregt niet. Na dat Gij in dit hoofdstuk, *Mevrouw* de moeder van uwen held, in een droom, van een *zwarten* (zijn 'er dan ook *blauwen* of *witten*?) Schallebijter hebt verlost, zijn de krachten van uwen geest eensklaps zo uitgeput, dat Gij 'er niets meer kunt bijvoegen, om eerlang uit het kind, op eene, met de *Pfijchologie*, met de ondervinding, en met de natuur *dikwerf* overeenstemmende wijze, ten nutte en tot leering voor zwangere en baarende, voor Vaders en Moeders, voor Minnen en *Pedagoogen*, een' *intoleranten Tolerant* te maaken. O Geestige Armhartigheid! o Armhartige Geestigheid! Omtrent zo geestig als deeze *Exclamatie!*

IN HET DERDE HOOFDSTUK, wordt op veertien bladzijden, het leven van uwen held, tot aan het einde van zijn *zevende* jaar beschreeven. De *Lectuur* van zijne ouden is tamelijk goed, en wordt *Pragmatisch*. De *twee tanden*, die de held mede op de waereld brengt, zijn bruikbaar. De *Geit* die *Orthodox gras* vreet, en de minne van den held, wordt 'er een nuttig beest in. Het *alleen loopen*, zonder lijband, is *Prognoftiek*, en de *dikke kop* een *esfentiëel* gedeelte! Maar de kost tot welke Gij uwen held doet overgaan, is zonder kennis klaargemaakt en op-

gedischt. Een kind dat gaarne geele wortelen eet, die volgens Tissor, een bij uitstek gezond voedzel geven, zal geen *rammelas* of *zuurkool lusten*, veel minder *peperwortels*. Althans zo is het in onze familie gesteld. Maar 't geen *mijn Oom* zelfs niet lust, wil hij wel aan anderen overlaten, en daarom heeft hij *U en Uwe Confrerie*, reeds eenige keeren op *Peperwortels*, redelijk sterk met *geraffineerd zout* bestrooid, onthaald en vergast. De kleeding van uwen held, zijne vermaaken en spelen, getuigen van uwen smaak. Het onderwijs, dat Gij aan hem, tot in zijn zevende jaar, aan huis geeft, kan niet wel magerder en onvruchtbaarder zijn. Hoe op pag. 24. bij de *Sieden* en *Bischoppelijke Zetels*, de *Semipelagianen* en *Ketterijen* te staan komen, dat zal hij mischien begrijpen, die uit het Gekkenhuis ontsnapt is. De *eerste* en *laatste* vrage op pag. 25 zijn *Pragmatisch*. Maar! waar zijn de overige? Of wist Gij niet meer te vraagen en te antwoorden? Is het dan zo bedroefd armoedig met uwe geestigheid gesteld, dat Gij uwen held in zijne jeugd niet beter voorbereiden en uitrusten kunt, om 'er naderhand, op eene gemakkelijke en natuurlijke wijze, een' *intoleranten Tolerant*, zo als Gij hem hebben wilt, uit te vormen? — Dat de jongen niet liegen, of bekennen wilde *verdorven van aart te zijn*, om dat

dat hij dien dag *geen kwaad gedaan had*, is immers zeer billijk. Maar! dat Gij hem zijn' *Zusje Griet* doet beschuldigen, dat zij eene booze en stoute meid was, is zeker de schuld van *uwen* verdorven aart; en dat Gij zijn' Grootje aan den *ouden Adam* laat sterven, is inderdaad zo veel, als eene onschuldige vrouw te vermoorden. Waarom laat Gij de sloof niet nog wat leeven! Zij loopt u immers niet in den weg! 'Er is immers plaats genoeg voor u en voor haar in de waereld! Gij hebt immers van haar niets te erven! 't is immers *u Grootje* niet! —

Men diende u inderdaad Pen, Inkt en Papier uit de hand te nemen, en 'er u, of een *Spanriem*, of eene *Snijdersnaald*, of een *Smitsbamer* voor in de plaats te geven, om u het misbruik te beletten, dat Gij van de eerste maakt! Waren die zaaken in de rechte handen geweest, hoe vruchtbaar, gewigtig, met het oogmerk overeenkomstig, voordeelig, leerrijk en *Pragmatisch*, had de opvoeding en het on- derwijs niet kunnen ingericht worden? Gij zoudt 'er door uwe eige levensgeschiedenis, die ik u pag. 90. (cc) beloofd heb, van overtuigd wor-

---

(cc) Begon u mijn Heer! het hart niet te kloppen,
toen

worden, bijaldien zij eens in 't licht zou verschijnen. En kondet Gij 'er nog een goed gebruik van maaken, ik zou 'er geene zwaarigheid in vinden, om u te *instrueeren*. Maar! dat is te laat! —

*Helleborum frustra cum jam cutis aegratumebit
poscentem videas!* —

't Kalf is reeds verdronken!

A. PERSIJ *Satijra III. vers. 63. 64.*

't Geen in het VIERDE HOOFDSTUK gevonden
wordt

toen ik u pag. 90. met deeze belofte dreigde? Duimtje om hoog! — Maar *mijn goede Man!* laat uwe vrees en bekommring vaaren! Het is nooit mijn oogmerk geweest, en nooit zal het dat worden, om door waarheden, mij, en allen die Gij beledigd hebt, op eene zo laage en onwaardige wijze te wreken, als Gij uwen moed door onwaarheden koelt. Gaat Gij maar uwengang! en schrijft het tweede gedeelte van uwe *Biographie* om u te *prostitueeren*, zo zot en zo kwaadaartig als Gij maar wilt! Leef ik dan nog, zo zal ik doen als ik te raade zal zijn! En leef ik niet; zo zal 'er, dat wensche en hoope ik, nog wel één van de vrienden van *mijn Oom* in wezen zijn, of een braaf menschenvriend leven, die zich der eere, en des goeden naams van *mijn Oom*, zal aannemen, indien Gij dezelve bezwalkt. — In deeze *Nota* vindt Gij de rede, waarom de volzin op pag. 90. niet sluiten wilde.

wordt en goed is, is uit RABENER en uit de brieven van *mijn Oom* ontleent. Al de rest is *blauw Boekjes* taal, en zotte, onbruikbaare wilde praat. Ik mag wel lijden, dat anderen 'er meer in zoeken, en misgunne hen in geenen deele, 't geen zij 'er in vinden.

Het VIJFDE HOOFDSTUK, had één van de *interessantste*, leerrijkste, vrugtbaarste en meest *Pragmatiscbe* hoofddeelen dienen te worden, en zou het ook zeker geworden zijn, bijaldien het door een kundig man ware opgesteld, die het hart van kinderen bestudeerd, menschen- en zielkennis bijeenvergaderd, over de opvoeding en het onderwijs op de Schoolen nagedacht, de gebreken van het onderwijs bemerkte en gade geslagen had, dat de toekomstige *man*, dikwerf in den *jongeling* op de school reeds gevormd wordt! Welke heilzaame, nuttige, voortreffelijke en goede *Pragmatiscbe* aanmerkingen en lesfen, hadden in dit Capittel, kunnen en moeten te pas gebragt worden! Maar *Gij*, *armzalige* BIOGRAPHUS! — Wat maakt *Gij* uit dit *hoofdstuk*, uit dit *grootte Magazijn*, dat met voortreffelijke goederen hadt kunnen worden opgevuld? Och LACIJ! (pag. 166.) *Gij* maakt 'er een oude *Voddewinkel* uit, dien *Gij* volstopt met uwe laffe grillen, dat koddige en grappige invallen *zijn zullen*; en vermoordt 'er eindelijk

Me.

Mevrouw de moeder van uwen held in. —
Quintessimeeren wij dit hoofddeel eens!

Eerst verschijnt een vreeslijke staartster, en wordt gebruikt tot — *niets*. De *beld* leert goed lezen, wordt in de Rekenkonst onderwezen, cijffert hoe veel letters van een bepaalden vorm 'er vereischt worden, om één vel druks vol te maaken. (dat schijnt wel toverij te zijn!) Gij spot, bij die gelegenheid, zonder dat Gij het zelfs weet, met de gewijde bladeren, waarin het geloof, naar en met een *Mostaartkorrel* gemeeten, beoordeeld en vergeleeken wordt. Gij laat den held boeken lezen, die naar 't schijnt, uwe liefhebberij uitmaaken, maar die hem nooit tot een *intoleranten Tolerant* vormen zullen. Hoe zot! Hoe wild! Daarop volgt een *inval*, die op eene *regt militieuse* wijze, de moordenaar van *Mevrouw* de *Moeder* van uwen held wordt! En wie is die moordenaar? *De Lettergreep*: US, die gij achter den Nederduitschen Naam van uwen held aanbakt of aanplakt, met de *ongemeene geestige aanmerking*: dat dit door u geschied is, *MORE MALORUM!* Nu zou ik, in de daad haast beginnen te gelooven, dat de *Scheveninger* pag. 40. gelijk heeft! *Mevrouw* heeft zich zeker over deeze koddige en poolfche gedachte *capot* gelagchen, want ziek is zij niet geweest! Of Gij hebt ze op eene andere wijze van kant
 ge-

geholpen. De goede vrouw moet u verbaast in den weg geweest zijn! Eindelijk volgen de twee merkwaardigste en gewichtigste zaken in het geheele hoofddeel. De *eerste* is een onoverwinnelijk bewijs, van uwe onbegrijpelijke kundigheid in de Muzijk, en onmenschelijke bekwaamheid in het zingen, want Gij kunt pag. 57. *altijd* den BOYENFOON HOUDEN! en *te gelijk* DEN BAS HUILEN!!! *Man!* Gij moest in derdaad op de kermisfen gaan reizen, om uwe *on- en regennatuurlijke* gaven te laten hooren! Gij zoudt zeker nog al een stuivertje, *voor den Armen*, kunnen verdienen!

De *tweede* zaak is een blijk van uwe ongevoeligheid, liefdeloosheid en onbarmhartigheid. Want Gij laat *Mevrouw sterven van lagchen*, en dan laat Gij *Haar Hoog WelEdelgeboorene* onbegraven liggen, als of het een *kreng* ware! Want van haare begravenis leze ik niets. Gij hadt immers ligt zo veel geld op een kermis bij elkander kunnen *zingen*, om de kosten goed te maaken, die tot eene *bonnette* begravenis vereischt worden? Gij hebt immers zeker en vast, aan den *Speelman* met de *brommende Basvijool*, een goede kennis, die zou u op de *kermisfen* kunnen *accompagneeren*. Dat Gij met hem in *compagnie* doet, is toch buiten allen twijfel. Zie mijn *brief* pag. 25.

HET ZESDE HOOFDDEEL, kan met niets vol-
maak-

maakter en juister vergeleeken worden, dan met eene onvruchtbaare, zandige wildernis, daar geen goede grashalm in te vinden is. Wanneer men uitzondert, 't geen waarvan ik reeds te vooren gesproken heb, zo is in deeze Afiatische woestijn, niets te vinden, dan het lange en dorre *Schoolriet*, waarmede de held NB. in *één* minuut, NB *viermaal* op het hoofd van NB *ieder* discipel tikte. *Opgave!* Het school is 63 kinderen sterk: en *elk* kind wordt *viermaal* getikt; *Vrage*: hoe veelmaal wierd 'er in 't geheel in *éne* minuut getikt? Ik weet niet, mijn Heer! of het u in de bol scheelt, dan of Gij denkt dat de *Nederlanders* stapel gek geworden zijn, om smaak in zulke *laffe geestigheden* te vinden. Men ziet duidelijk, dat Gij geen de minste menschenkennis hebt, een vreemdeling in het menschelijk hart zijt, de waereld nooit met een scherp oordeelkundig oog beschouwd, alle uwe ondervindingen als in den droom gehad, geen de minste kennis van den goeden smaak uwer Landgenooten, en de geschiedenis van het beruchte school te *Querlequitsch*, 't welk een van de vermaardsten in de geheele *romaniek* waereld is, nooit gelezen, veel minder recht bestudeerd hebt! Kortom, Gij evenaart ten vollen, of aan kreupele menschen, die blind en lam zijn, en dus in den Oorlog, noch gediend hebben noch hebben

ben kunnen dienen. Of Gij gelijkt aan de oude en afgeleefde vrijers, die als PROPAGATOES HONORARIJ, bij de *Armée* staan, en van een *Pensioen* leven. Gij zijt voornemens *quasi* de *Biographie* van een *Lutherschen Querlequitscher* te schrijven, en uit hem een man te maaken, die ten opzichte van de *Gereformeerde Kerk* zo *intolerant*, als voor 't overige *tolerant* is. Dien *intoleranten Man*, hadt Gij, toen hij nog een jongeling was, in *dit* en in het *vijsde* hoofddeel moeten vormen, of eigenlijk: Gij had hier de eerste gelegenheid tot zijn haat tegen die Kerk moeten aantoonen. De volgende *overbekende gebeurtenis*, die ik u uit den mond van *mijn Oom* verhaalen, en waaruit ik naderhand eenige gevolgen trekken zal, had u daartoe weergaloos kunnen dienen, indien Gij dezelve geweten had.

PRAGMATISCHE ANECDOTE, UIT DE HISTORIA SCHOLASTICA QUERLEQUITSCHIANA.

Toen *mijn Oom* te *Querlequitsch* school lag, gebeurde het, dat door de vermaardheid van dit school, *twee Gereformeerde boeren Jongens* (*dd*) uit een dorp in Noordholland, derwaards
ge-

(*dd*) Zie het LEEVEN enz. pag. 41. reg. 14. 15.

gelokt en gezonden wierden, om het *hoogduitsch* te leeren, in alle vrije Konsten, Taa-
len en Schoolweetenschappen onderweezen,
en tot beschaafde en nuttige leden van de men-
schelijke maatschappij gemaakt te worden. De
ééne noemde zich JAN MELCHIOR en de andere
KLAAS of HANS VERTOOG! Deeze beide knaa-
pen konden nauwlijks hoogduitsch leezen,
(de *geleerdheid* bragten zij reeds uit *Noord-
holland* mede). of zij begonnen reeds te schrij-
ven, en binnen het jaar, waren zij, niet-
tegenstaande hunne vollage onkunde en on-
bekwaamheid, vermetel en asfurant genoeg,
om voor hunne *medescholieren*, maandelijks een
lap papier met *oprecht Westphaalsch puik goed
hannekemaaijers* duitsch te bekladden, en die
vodden te noemen: de *Querlequitsche Bibli-
otbeek*. *Mijn Oom*, die onder de scholie-
ren min of meer in achting stond, had
die *Vodde*, toen 'er reeds eenige brokken pa-
pier, ten algemeene huisgebruike mede vol
geschreeven waren, nog niet eens gezien, veel
min gelezen. Dit hoorde JAN MELCHIOR, en
HANS VERTOOG, en namen het zeer kwaalijk.
Beide merkten zij het aan als een blijk van
minachting, en zeiden: ALETHOPHEL is een TO-
LERANTE KETTER, en heeft geen smaak! Maar
wij zullen hem onze *Bibliotbeek* wel *doen*
lezen en gebruiken! Met één zochten zij
Alet-

Alethopbel op, en vonden *mijn Oom* bezig, met lezen, in HAUBERS *bibliotheca magica*, en op zijne studeertafel lagen opengeslagen, onder en door elkander: SEMLER *de demoniacis*. Pater GASNERS *Schriften*. HALLESIJ *Historia Concilii dordraceni*. FARMER *De epistola Præstantium Virorum*. PELAGIJ *epistola ad Demetriadem*. STEINBARTS, *Sijstem*. LESSINGS *Fragmenten*. BAHRDTS, (*ee*) en meer andere *Schriften*, die eerst eenige jaaren naderhand, toen *mijn Oom* WARRENSTEIN reeds verlaaten had, gedrukt wierden, en die bij ver-
volg van tijd, op zijne manier van denken, op eene verschillende wijze invloed hadden. (*ff*) *Wat leest gij daar Broeder!* vroegen hem de *Gereformeerde*
de

(*ee*) 't Zou niemand minder dan u *mijn Heer!* voegen, om mij te beschuldigen, dat ik tegen de *Chronologie* of *tijdrekening* zondige. Want *vooreerst*, Gij hebt u in uwe *Biographie*, zelve grof genoeg aan de *tijdrekening* bezondigd. De *sop* is de kool niet waard, anders zou ik het u gemakkelijk bewijzen, en *ten tweede*, 't is de mode te *Querlequitsch*, dat daar boeken gelezen worden, wel twintig jaaren, voor dat zij gedrukt zijn. *De Querlequitschenaars*, zijn *ver* vooruitziende!

(*ff*) Gij begrijpt wel, dat *mijn Oom*, volgens uw plan, eerlang een vijand van de *toverij* en van den *duivel* worden, en een haat tegen de *Gereformeerde Kerk* opvatten *moet*, daarom laat ik hem zulke boeken lezen.

H

de Noordhollandsche Jongens, met bijvoeging: smijt die prullen weg, en lees ONZE *Bibliotbeek!* Daar heb je 'er een stuk van, en dat zel je lezen. *Mijn Oom* nam dit stuk over, bladerde 'er in, trok zijne schouders op, en gaf het meesmuilende, maar omzichtig, met deeze woorden terug: 't *Is niet naar mijn smaak!* En waarom niet? vroeg HANS VERTOOG! — *Wel*, zeide mijn Oom, *zo zot is al evenwel LUTHER niet geweest, dat hij zou kunnen geloofd hebben, 't geen gij ons daar vertelt en zoekt diets te maaken!* 't *Kan wel weezen*, zeide JAN MELCHIOR. *Maar, Gij knaap, zelt ons op ons woord gelooven, ONZE Bibliotbeek in 't vervolg lezen en 'er smaak in vinden, of wij zellen bet jou doen aoen! Begrijp je!* — *Je zelt ze of met smaak lezen, of je zelt ze opvreten! Verstaaj je!* — *Noch bet een noch bet ander zal geschieden*, zeide mijn Oom, en stelde zich in postuur als iemand die het ziet aankomen, dat hij zich of dapper weeren, of doen en eeten moet, 't geen andere hem gebieden en in de mond stoppen. *Lezen doe ik het prul niet*, zeide mijn Oom; en dat *wil ik niet doen!* — *Dan zelje vreten* (gg) zeiden JAN MELCHIOR en HANS VERTOOG,

---

(gg) Dit is de mode zote *Querlequitsch*. Vader RABENER bewijst het in zijne *Satijrische Schriften*.

toog; en met een greepen zij *mijn Oom* met verwoede krachten aan, om hem op den grond te smijten, hem den mond open te breken, en hem de *Bibliotbeek*, die zij tot groote Pillen gedraaid hadden, te doen inzwelgen. *Mijn Oom* weerde zich een tijdlang zo dapper als hij konde, maar eindelijk moest hij, *volens volens*, die bittere pillen opstokken. Dan! hij hadt ze geen *Minuut* in het lijf, of de arme jongen, wierd zo ziek, en raakte (*salva venia*) zo aan het *vomeeren*, dat zelfs de *beide Noordbollandsche Pillendraaijers* 'er van wierden aangedaan, en aan den *Meester* kennis gaven, van de naare *Situatie* waarin zich hun *Broeder ALETHOPHEL* bevond, die zeker *vooreergisteren*, gelijk zij met zeer veel waarschijnlijkheid 'er bijvoegden, met *geele Wortelen* of *Zuurkool*, (die hij nooit at) den maag overladen had. enz. — Alles werd onderzocht en de waarheid ontdekt en bevestigd. De beiden *Delinquanten* wierden ingetrokken, en door den *Schoolraad* *gecondemneert*, om helder *gestramboxt* (*bb*) te wor-

---

(bb) *Stramboxen* is de zwaarste straf te *Querlequitsch*, en bestaat daarin, dat de *misdadiger*, over eene daartoe ge-

worden, en wel zo, dat *mijn Oom*, die schielijk herstelde, bij de *Executie*, de *post aan de broek* zoude bekleeden. Dan, zo dra 'er *mijn Oom* kennis van kreeg, verzocht hij vriendelijk om *geëxcuseert* te zijn, als zijnde een jongeling van eene *zeer tedere Complexie*, en kunnende maar volstrekt geene zwaare *Executie* zien of bijwoonen, zonder te bezwijken en in flauwte te vallen. Dus wierd de *post aan de broek*, aan een ander zeer handig en vasthoudend *Scholier* opgedragen, terwijl de *Executie* naar *rigueur* van de wet, overeenkomstig met de *enorme krijsche misdaad*, op den daartoe bepaalden dag, ten overstaan van de juichende en triumpheerende *Schoolgemeente*, voltrokken wierd! — Bij deeze *Executie* viel echter ééne merkwaardigheid voor, die te gewigtig is, dan dat zij niet zoude verdienen, hier aangestipt te worden. Dat *Hans Ver- toog*, gedurende de *Executie* een vreeslijk

Solo

---

geschikte tafel gelegd wordt, terwijl één jongeling het *hoofd* van deezen kwant met het gezicht naa beneden, een andere, de *voeten* vast houdt, en een derde, de *Boksen* of *Broek*, zo strak hij maar kan, bij den band om hoog trekt, en de *Meester* met de plak aan de linker zijde van den armon zondaar staat, en hem de verdiende *premie*, op eenē meer voelbaare dan smaakelijke wijze toetelt.

Solo schreeuwde , waarbij de *Man met de Plak* de maat zeer nauwkeurig en nadrukkelijk floeg, geschiedde volgens de *Etiquette*, die te *Querlequitsch* in de mode was, en wierd voor geene schande gehouden. Maar , *Jan Melchior* daarentegen, week ten eenemaale van de aangenome *Etiquette* af! Want zijne *premie* voor zijne *kritische* heldendaad ontvangende, verbeeldde hij zich, dat *Alethophel* bij de *Executie* *asfisteerde*, en met zijne handen, den broeksband van hem *Jan Melchior* vasthield. Deeze ongegrondde gedachte, was de voldoende rede, waarom hij van de *Etiquette* afstapte, niet *schreeuwde*, maar daarentegen, op den onschuldigigen, van de *kritische* pillen nog halfzieken, en uit hoofde van zijne tedere *Complexie* zich van de *Executieplaats* *geabsenteert* hebbende *Alethophel*, — dien hij voor de eenigste oorzaak hield, van de *Tragodie* die met hem gespeeld wierd, dewijl hij *Jan Melchior*, zich ten eenemaale buiten staat bevond, om zich met gronden op eene redelijke wijze te verdedigen, en toch zijnen moed koelen, en gelijk zommige van zijne *eige weldenkende Confreres*, zeiden, — *zijne Eer vermoorden wilde*, — met een vreeslijk misbaar, raasde, tierde, en schold voor alles wat leelijk is. 't Zou niemand verwonderd hebben, bij aldien door dat verschrikkelijk schelden, de

lucht in het schoolvertrek zo geperst en zo sterk uitgeschooten ware, dat zij een stuk van den ouden schoorsteenmantel, die reeds begon te daveren, had afgebroken; want de lucht was gestadig vervuld met: 1. *Jou Lutherfche Dikkop!* 2. *Jou Lutherfche Koster!* 3. *Jou ééne Koeftaart!* 4. *Jou BUNDELMAAKER!* 5. *Jou Struikelblok!* 6. *Jou duisterling!* 7. *Jou Slijm en Galspuwer!* 8. *Jou kritiek fchrijver!* 9. *Jou Kenling!* 10. *Jou Nikolaiet!* 11. *Jou vermale-dijde Houwast!* (ii) enz. enz. Maar al dat fchel-

---

(ii) JAN MELCHIOR moet het verwoed kwaad en benauwd gehad hebben, om dat hij al fcheldende, zelfs ook de achting met voeten treedt, die hij aan de *tijdreekening* verfchuldigd is. Want die fcheldwoorden die hij uitbraakt, zijn eerst veele jaaren naderhand, ten deele door zommige Heeren *Ned. Bibliothekfchrijvers*, ten deele door den Heer *Profesfor Honorarius te Rotterdam*, den Heer PETRUS HOFSTEDE, ten deele door andere Schrijvers uitgevonden, en tot een wettig gebruik gewijd. Zie 1. het *LEVEN* pag. 20. 2. *Brieven* van den LUTHERSCHEN KOSTER. 3. *Ibid.* en op verfcheide plaatfen het *LEVEN* enz. pag. 81. 4. *Bundel* van brieven aan den Heer *Profesfor* PETRUS HOFSTEDE, 5. *Voorrede* van den Heer *Profesfor* PETRUS HOFSTEDE, tot het tweede deel zijner *O. I. Kerkzaaken*. pag. 6. 6. *Ibid.* pag. 6. 7. *Ibid.* pag. 6. 8. de *KRIK*, van den *WelEerwaardigen Heere Predikant* RUTZ, over de *Voorrede* van den Heer *Profesfor* PETRUS HOFSTEDE, tot het tweede deel zijner *O. I. Kerkzaaken*. 9. het

scheiden, maakte den *man met de Plak*, die op de hoogte van *Jan Melchior*s broek stond, en wiens arm zich zeer lustig naa boven, en rustig naa beneden bewoog, van tijd tot tijd ongevoeliger, rechtvaardiger en strenger. Getuige, de broek van *Jan Melchior*. Toen *Alethopel* van deeze *Conduite*, door *Jan Melchior* gehouden, verwittigd wierd, haalde hij met een edelmoedig glimlagchje, dat van medelijden getuigde, de schouderen op en vroeg: wat zou die *arme Schelm*, dien handen en voeten vastgebonden of vastgehouden wierden, en die buiten staat was van zich te kunnen verweeren of te verdedigen, anders doen, dan — *schelden*: — Vervolgens verdeelde zich het school in twee *Complotten*. Het ééne *Complot* had *Jan Melchior*, aan 't hoofd, en het andere schein het met *Alethopel* te houden! Die van *Alethopel* kreegen dikwerf klop, zonder dat zij eens recht wisten, waar-

---

het LEVEN enz. pag. 4. 10. *ibid.* pag. 145. reg. 14. (NB. *Mijn Oom* verklaart als een eerlijk man, nooit eenige briefwisseling, met den Heere NICOLAI gehad te hebben, en nog niet te hebben. Dus *Protesteere* ik tegen dit uw gezegde, en houde staande, dat Gij ook hier bezijden de waarheid spreekt.) 11. *ibid.* pag. 65. In de *Executie* in den tekst pag. 116. reg. 9 - 11. en pag. 117. reg. 10 - 11 het LEVEN, pag. 52. en voornamelijk pag. 115. reg. 15.

waarover en waarom 'er gevogten wierd, en of het wel der moeite waardig ware, tegen elkanderen te velde te trekken, en zouden ruim zo gaarne als die van JAN MELCHIOR, die ook niet wisten om wat rede men eigenlijk het harnas had aangeschooten, onderling vrede gemaakt hebben, om in rust, eendragt en liefde met elkanderen te leeven. Maar, JAN MELCHIOR had daar geen zin in, en zeide, zo als ook wel van zommige *Aletophels-gezinden* geuit wierd: *De Oorlog maakt beroemde mannen!* Ziet het aan DON QUICHOT! enz. enz.

Zulke leerrijke en *pragmatifche* gebeurtenissen, zijn 'er immers bij honderden in de geschiedenis te vinden. Waren zij aan u bekend geweest, zij hadden u, mijn Heer! voortreffelijk kunnen dienen, om uwe *Biographie* bruikbaar en *pragmatifch* te maaken en om te toonen:

1. Dat veeltijds *perfoneele* beleedigingen, aan éere *hoofdperfoon*, of werkelijk, of slechts in schijn en verbeelding toegevoegd, de oorzaken zijn, waarom anderen zich onderling vervolgen, en malkanderen niet *tolereeren* of dulden willen.

2. Dat dwaaze en verwaande eigenliefde, gepaard met onkunde, vooroordeelen en onwetenheid, dikwerf de bron van veel onnut twisten is.

3. Dat

3. Dat onaangenaame ontmoetingen, die iemand in zijne jeugd gehad heeft, in de mannelijke jaaren haare kracht nog niet verlooren hebben, maar nog voortwerken, en hem naa wraak doen reikhalzen.

4. Dat het lezen van boeken, die men ons in onze jeugd in de handen geeft, eerst in den *Man*, dikwerf, zijne vruchten en werkingen toont.

5. Dat iemand b. v. in zijne jeugd maar veele *Spookhistorien*, en *Duivelerijen* lezen moet, om 'er in zijne mannelijke jaaren, weinig of niets meer van te gelooven.

6. Dat, zo de Hoofden, de Herders en Leerars, den Vrede maar oprecht beminden en ijverig en ernstig zochten, de goede schaapen aan geen Oorlog denken, maar onderling in eendragt, in goede *harmonie* en in vrede leven zouden.

7. Dat de *Intoleranten* het zelden gemunt hebben, op *esentiële* zaaken en gewigtige waarheden, die van belang zijn, en dus op de goede zeden en het waar geluk, naar het beste voorschrift, een invloed hebben. Maar dat zij, op *beuzelingen*, *Adiaphora*, *onverschillige kleinigheden*, en *personaliteiten* vallen, en dat zij uit eene onrijpe en verwaande *Eigenliefde*, uit *Roem- Baat- en Eerzucht*, de Alarmtrommel roeren, als of de kerk in vuur en vlam stond,

en de *Religie* verbrand zou worden, enz. enz. enz.

Maar, in deeze geschiedenis, zijt Gij mijn Heer! zo bedreven als *de Snoek*, gelijk men zegt, op *Zolder*. In uwe *Auctores Classici*, die Gij pag. 50. 65. 66. 79. 80. 81. 83. enz. (*kk*) uit uwe

(*kk*) Ten einde de Lezer zich toch eenig denkbeeld van uwen smaak, van uwe *Bibliotheek* en *Lecture* zouden kunnen maaken, zo zal ik de moeite nemen, om eenige van uwe *Auctores Classicos* en Handboeken, uit uwe *Biographie* aantehaalen, die de Lezer l. cc. vinden kan. 1. *Don Magino*, 2. *de Historie van de witte Vrouw*, 3. *van Moeder de Gans*, 4. *van Duimpje*, 5. *van den wandelenden Jood*, 6. *van den Monnik zonder Hoofd*, 7. *het Leven van Doctor Faustus*, 8. *de Avonturen van Lazarus van Tormes*, 9. *Tbijn Uilenspiegel*, 10. *de Geest van Jan Tamboer*, 11. *de duizend en één Arabische Nachvertellingen*, 12. *Amadis van Gaulen*, 13. *de Eiquan of Groote Mogol*, 14. *de Raazende Roeland*, 15. *de Onvergelijkelijke Ariane*, 16. *de Sophonisba en de Arkadia van de Gravinne van Pembrock*, 17. *de Zesbonderd Geschiedenisfen van Laurenberg*, 18. *Mas Aniello*, 19. *Cartouche*, 20. *Kolonel Jak*, 21. *de Bedrogen Smous*, 22. *Bebelii nugæ venales*, 23. *de Ridder Swanenburg*, 24. *Steven van der Klok*, 25. *de Kralingschen Bloemen*, 26. *de Werken van Bacchus en Bijthbus*, 27. *Marfias*, 28. *Tijribus*, 29. *Bavius*, 30. *Mevius*, 31. *Ortwinus*, 32. *Frans Baltensen*, en 33. *Schijtsche en Hottentotsche Boeken*, enz. enz.

Maar !

uwe *bibliothek*, tot verbaazing van den Lezer, (denkelijk om op *Nicolai*, die in zijn S. NOTHANKER, *Boek 2. Afdeling 2. pag. 114. Hoogd. Uitgave*, met smaak en verstand, eene geheele reeks van laffe en smaakelooze boeken aanhaalt, eene *Satijre*, of liefst een *Pasquil* te maaken,) zorgvuldig ten toon spreidt, zijt Gij beter bedreeven, en als 't ware recht thuis? — Zeker! Gij zijt juist de man 'er naa, om ons den *Pendant* tot S. NOTHANKER, te leveren! *Scilicet!*

Maar! *Dove Diavolo! Mesfer PIEDRO, avete pigliato tante coglionerie! Waar hebt Gij, Meester PIET! al die geleerdheid van daan gebaald!* Ik geloove niet, dat men in *eenig Geschrift*, of in *eenige Bibliothek*, eene zo *complete Collectie*, van raare en uitgezochte boeken, bij elkanderen vindt. Ik heb het kleinste gedeelte 'er van, nooit hooren noemen, en omtrent het grootste gedeelte 'er van, nooit gezien. — Gij, mijn Heer! moet een rijk Man zijn, dat Gij aan die groote Werken hebt kunnen komen, en een bijzonderen smaak hebben, om ze te bewaaren en om ze te lezen! — *Profit! Wel moet het u bekomen!* —

Het vervolg hierna.

Z E V E N -

ZEVENDE VERVOLG.

Het VII. HOOFDSTUK, toont duidelijk en mid-dagklaar, dat Gij zo verkeerd en *averechts* *gestudeerd* hebt, als het maar bij mogelijkheid heeft kunnen geschieden. Och! of Gij bij gebrek van eene goede en gezonde *Logica Naturalis*, een *Collegie* over de *Logica Artificialis* gehoord hadt! Doch, wat baat de *kunst*, zonder de *Natuur*? De *kunst* kan niets zonder de *Natuur*, maar wel kan de *Natuur* zonder de *kunst* veel uitwerken. Waart Gij maar liever een *Ankersmid* geworden! Het onbruikbaare en verwarde voorschrift, waar naar Gij uwen held, pag. 75. 77. laat *studeeren*, om hem tot een *intoleranten Tolerant* te maaken, bewijst duidelijk, dat Gij weinig of niets hebt geleerd, van het geene Gij hadt dienen te weten, om het wél te gebruiken; en dat Gij veel ballast hebt bijeengeschommeld, die Gij niet kunt gebruiken. Gij zijt zeker, (zie *uw Leven* pag. 78) op dien dag gebooren, toen de Zon achter de Wolken trad, en onder het hemelsteeken, 't welk den *Armenbals* regeert! — Al hetgeene op pag. 83. volgt, den *geleenden Koeftaart* uitgezonderd, kan maar een STEVEN

VAN

VAN DER KLOK, uit zichzelf denken en schrijven! En diezelfde *beld* mag het raaden, zo hij het niet weet, waarom en om welke redenen, de *Vader van uwen beld* van kant geholpen, en door welke ziekte, pillen of drankjes, hij naa de andere waereld gezonden wordt. Dat Gij *Hem*, gelijk *Mevrouw de Moeder* onbegraven laat liggen, als of het *een hond* ware, is een blijk van uw onmedoogend hart! Gij hadt hem immers gemakkelijk onder de Aarde kunnen duuwen, en dan den Zandheuvel, met eenige *Bloemen* bestrooijen! Gij hebt immers wel meer bloemen in voorraad, dan die reeds eens gebruikt zijn! Eene hand vol *waterlis*, is immers zo groot eene zaak niet! *ALBIONS krijtbergen*, hadt Gij juist niet voor de tweede reize behoeven te *ruineeren*! — Mij dunkt, Gij handelt met den *Vader van uwen beld niet menschelijk*! Een' man uit een oud adelijk geslacht, onder den blooten hemel onbegraven te laten liggen, dat hem de *bonte kraaijen* en de *zwarte kraaijen* kunnen verteeren, dat zal elk mensch, die menschelijk denkt, als een' blijk van uw ongevoelig en wraakzuchtig hart moeten aanmerken! Indien Gij met anderen zo handelt, wie zal u dan eens eerlang begraven? Maar, misfchien denkt Gij als een zeker verkwister dacht, die, toen men hem vroeg, dewijl hij alles verteerde: *Waarvan zult Gij*

eerlang, overleeden zijnde, eens begraven worden? tot antwoord gaf: *ik verlaat mij op mijn s. v. sincken, want daarin ben ik bij mijn leven een Baas geweest, en zal na mijn dood nog grooter Baas 'er in worden.*

De rest van DIT HOOFDSTUK, moogt Gij zelve nalezen, om ons eerlang te toonen, hoe het geene Gij hier zegt, met eenig voordeel kan gebruikt worden. Ik bekenne gaarne mijne onwetenheid en onbekwaamheid in deezen.

In het VIII. HOOFDSTUK, pag. 90. graast de bruikbaare *Geit! Mijn Oom* — (van nu af zal ik in plaats van de uitdrukking: *de Held*, — de benaaming van: *mijn Oom*, gebruiken; want tot dus verre is uw gezegde zo laf, zo ongezouten, zo ellendig en zo kinderachtig geweest, dat ik mij geschaamd heb om van *mijn Oom* te spreken) — *Mijn Oom* dan, leest hier de Schriften van LUTHER, ANDREÆ, HUTTERUS, HESHUSIUS, het *Concordienboek* enz. enz. Van de vuile rest, die in *dit Hoofdstuk* gevonden wordt, heb ik reeds pag 74. gesproken. En 't geene 'er dan nog overschiet, is goed om in de *biographische Vulnisbak* geworpen te worden. — Ik geloove niet, dat iemand zijnen tijd op *Academien* onnutter, onverantwoordelijker en slechter, zonder eenig oogmerk slijten kan, dan Gij *mijn' Oom* den zijnen doet
ver-

verkwisten! — Ik wenschte wel eens het plan te zien, waarnaar Gij gestudeerd hebt! Ik geloove Gij hebt niets gedaan, dan zonder smaak *Collectanea* te maaken, en zonder verstand kwartdeelen vol *Adversaria* te schrijven! De *WelEerw. Heer Predikant RUTZ*, zal in de *Collectanea* van den beroemden *Heer Professor Honorarius P. HOFSTEDÉ*, die hij in zijne *kritik over de Voorrede van den Heer P. HOFSTEDÉ, tot het tweede deel van zijne O. I. KERKZAAKEN*, pag. 82. voor een *legaat* wenscht te hebben, een geheel anderen schat van veel grooter waarde vinden! — Wel te verstaan; zo hij een *legaat* krijgt, en juist de *Adversaria* hem ten deele vallen! —

In het IX HOOFDSTUK komt eenen zekeren LIBERIUS, op het Toneel, en met hem begint het *Achronistische*, de tegenstrijdigheden in de tijdrekening, zo onbegrijpelijk 'en schandelijk sterk en grof te worden, dat ik er volstrekt geen weg mede weet, en dat ik wenschen moet, dat Gij mijn Heer! voor en alear Gij uwe *Biographie* begint te schrijven, een lesje van den *vermaarden Heer Professor Honorarius PETRUS HOFSTEDÉ te Rotterdam* gehaald, en van hem geleerd hadt den *Regel*, dien hij in zijnen beoordeelden BELISARIUS, pag. 48. met de woorden van HORATIUS uitdrukt :

Fic-

Ficta voluptatis causa SINT proxima veris. (II)

*Dat men, een' Roman schrijvende, de waar-
schij-*

(II) HORATIUS *de arte poetica. versus* 338. In den beoordeelden BELISARIUS, van den wijdvermaarden Heer Professor Honorarius PETRUS HOFSTEDÉ, staat op de aangehaalde plaats, pag. 48. eene *singuliere variante, of paradoxe verscbillende Lezing* in den Tekst van Horatius, en in de Nota tot deezen Tekst behoorende, eene allergrootste Cijferfout. Want Zijn Hooggeleerdheid leest hier: SIT in plaats van SINT, op deeze wijze :

Ficta voluptatis causa SIT proxima veris.

en in de Nota staat: vers. 358. in plaats van 338.

Zo deeze *verscbillende lezing* in den Tekst, van den Heer Professor Honorarius herkomstig, en eene vrucht van zijn Brein ware, zo zou zijn *H.W.Eerw.* het niemand kwaalijk kunnen nemen, wanneer elk rondborstig en voor de vuist beweerde, dat Zijn *H. W. Eerw.* in geenen deele, zo als Gij mijn Heer! pag. 105, van de VALKENAARS en RUHNKENIUSSEN zegt, *uit het gezond verstand*, verscbillende Lezingen maakt; en zo zou men van den Heer PROFESSOR HONORARIUS TE ROTTERDAM, op denzelven voet en volmaakt op dezelve wijze kunnen betoogen, dat hij Heer PROFESSOR HONORARIUS.

I. Geen *pluralis* van den *Singularis*, het meervoudige: *Ficta*, van het enkelvoudige: *Ficta*, en

2. De

*schijnelijkheid niet uit het oog verliezen, en niet tegen de natuur van de zaak, of tegen de tijd-
re-*

2. Den *Ablativus CAUSA*, van den *Nominativus CAUSA* niet weet te onderscheiden.

3. Dat hem onbewust is, dat het *zelfstandig woord CAUSA* in *Ablativo*, met een ander *Genitivus* verbonden zijnde, de natuur van een *zelfstandig woord* verliest, en die van eene *prepositie* aanneemt.

4. Dat volgens de lezing van Zijn Hoog WelEerw. in het vaars van HORATIUS geen *latijnsch* menschenverstand overblijft of te vinden is, om meer andere ongerijmde gevolgen met stilzwijgen voorbijtegaan; en dat *eindelijk*, wat de *Cijfferfout* in de *Nota* betreft:

5. De Heer P. H. PEIRUS HOFSTEDÉ, het getal van 338, van het getal 358, niet weet te onderscheiden.

Deeze vijf zaken, zegge ik, zou men in de *sangehaalde lesive*, lasse en ongegronde, zotte en dwaaze vooronderstelling, juist en ruim zo bondig kunnen betoogen, als Gij mijn Heer! van *mijn Oom* den LUTHERSCHE KOSTER in 's *Gravenbage*, in *uw Leven* pag. 61. tracht te bewijzen: Dat hij het *latijn* als de beste *Polak* spreekt, en een *Omega*, niet van een *Omikron* kan onderscheiden. *Maar!* —

Wanneer nu een verstandig en weldenkend Lezer begrijpt, gelijk het elk van zelfs inziet: dat zo wel *mijn Oom* de LUTHERSCHE KOSTER in 's *Gravenbage*, als de Heer PROFESSOR HONORARIUS te *Rotterdam*, NIET hunne eige woorden, maar die van *andere Schrijver*en gebruiken, en dat de geheele zaak uitdraait, op ééne — *drukfout*; zo zal hij ook wel zonder mijn toedoen overtuigd zijn,

rekening lijnrecht aan zondigen moet. Wie die LIBERIUS is, of zijn kan, weet ik volstrekt niet

zijn, dat Gij BIOGRAPHUS HONORARIUS, een groote *Chikanneur*, een *Mikromegas* van het eerste soort, en een regte baas onder de *Mikrologen* zijt! — Gij ziet, mijn Heer! dat ik u hier ten vollen in mijne magt heb; dat ik u met uwe eige wapenen, dat is te zeggen: *met het bewijs, uit drukfouten ontleend, in de Pan bakken, vermorfeld en vernielen* kan. En Gij zijt nog *vermetel en asfuraant* genoeg, om *braave geleerde mannen, met uwe stompe en vuile wapenen aantetasten*? !!! Zommige Lezers zullen mischien, het *Schijtsch en Hottentotsch Nederduitsch*, en dus de zaak en het antwoord niet begrijpen, het welk den *Zetter en Corra'dor*, mij te vooren op mijne waarschuwing gegeven hebben; daarom heb ik het hier willen verklaren. — De boekdrukker A..... heeft in uw LEVEN beter opgepast, dan in de *beoordeeling* van den BELISARIUS van MARMONTEL. Want de boekverkoper te A. — bij wien uw LEVEN ZAL gedrukt zijn, heeft 'er mischien niet meer deel aan, dan dat *bij* zich als Baker van U JAN VLEGEL, op het Tijtelblad heeft laten zetten; zo ik wél *geïnformeerd* ben, is het *drukken of uitgeven van Boeken*, in 't geheel zijne zaak niet! — Ik verzoek mijne kundige Lezers wel ootmoedig *Excus*, voor deeze zeer *Mikrologische Note*, die mij onze MIKROMEGAS heeft doen maaken. — *Deeze Aanmerking is van een laater datum dan het Vervolg, waartoe zij behoort!*

niet met zekerheid te zeggen. Maar dat het BAHRDT of LESSING zijn *zal*, is mij ten minsten waarschijnlijk. BAHRDT schijnt het te zullen zijn, volgens meer dan ééne plaats. En LESSING schijnt het te weezen, volgens pag. 118 — 136, die in zijne *Erziehung des Menschenge-schlechts*, bijkans aan het slot, van de *Zielsverhuizing* sprekende, zegt: *het is zonderling, dat deeze Dweperij (van de Zielsverhuizing) onder de Dwepers, niet meer de mode wil worden.* En! — mischien zijt Gij LIBERIUS zelve! Dan! Hij zij wie hij zij, LIBERIUS is 'er! Maar Gij doet hem eene schandelijke rol spelen, en hem hier en daar spreken, a's eene fijne *Rationalist*, en liegen en lasteren, als of JOBS Aanklager, uw *Leermeester* en *Reisgenoot*, door de *Nederlandsche geleerde Waereld* geweest ware. Ik zal slechts het een en ander aanstippen en ten bewijze aanhaalen, zonder mij op eene verdediging van die Mannen in te laten, die noch verdediger, noch verdediging noodig hebben.

Dat de Heer VAN GOENS (pag. 102.) alle *verboden Boeken* bezit, is eene *notoire* onwaarheid. Ik weet vast en zeker, dat hij de *Nederlandsche Bibliotheek* niet heeft, en het geen hij 'er van gehad heeft, is reeds voor langen tijd door een geheim huisgebruik versleeten, omdat de

NEDERLANDSCHE BIBLIOTHEEK , door de *hoogloffelijke Regeering te UTRECHT* , als een *Faâm- en Eerrovend Libel* verboden is. Maar denk-lijk hebt Gij de *Nederlandsche Bibliotheek* zelfs in het oog , dewijl Gij 'er bijvoegt : *genoegzaam* alle verboden Boeken heeft hij bijëen! Zo de Heer van GOËNS ooit uw *blauw Boekje* leest , zal hij kunnen zeggen :

*Et laurat! sed frustra agitur vox irrita ven-
tis*

Et peragit cursus surda Diana suos!

Men let 'er niet op , of een oud wijfroept : *Heb je ook oude Vodden te koop!* of een Smous : *Heb je ouwe Kleeren te koop!* En of een Man ons lastert , die bij de waereld voor een kwaad- spreker te boek staat.

Dat de *Theologifche Profesoren* te UTRECHT alle *Sijstematikers* zijn , daar doen zij zeer wel aan , terwijl zij 'er van overtuigd zijn , dat hun *Sijstema* goed is! Gij hadt hunne naamen wel kunnen noemen! Dan , de Hoogleeraar SAX , een *Lutherschman* , komt 'er mijns bedunkens al te genadig af. Wat of daarvan toch wel de rede zijn mag , dat Gij hem zo sterk op uwe zijde trekt , en hem de eer aandoet van hem tot een *Sijmbolist* te maaken? Want naar uwe gedachten , kan geen andere Eere , bij die van
een

een *Sijmbolist te zijn*, opweegen. Maar Gij dient ons eerst eene nauwkeurige *definitie* van een *Sijmbolist* te geven, voor en aler men met zekerheid kan beoordeelen, of het ook in der daad eene waare Eere is, die Gij hem bewijst. Zo veel is ondertusfchen zeker, naar uwe gedachten zal het vast een pluimpje zijn, 't welk Gij aan den Heer SAX geeft! Maar waarmede heeft hij het toch verdiend? Al het geene ik 'er van denke, kan ik u onmogelijk zeggen! Maar ééne vraag zal mij denkelijk wel geoorloofd zijn: Heeft de *Heer Profesfor SAX* ook bij geval, in den *Socratischen Oorlog*, toen het de *morsfge partij* zo benauwd had, eens iets gefchreeven, 't geen de *Advocaat Generaal* van die partij, verkeerd begreep en zo kwaalijk uitduidde, als of de *Hoogleeraar* op zijne zijde ware, en dat Gij hem uit dankbaarheid nu zo genadig behandelt? — Ik wenschte wel eens de weegfchaal en het gewigt te zien, waarop en waarnaar, Gij uw oordeel over geleerde Mannen afweegt, en den maatftaf te kennen, waarmede Gij uw vonnis over uwen naasten uitmeet! —

Door de *Vifite* die Gij en uw reisgezelschap bij Broeder PETSCH maakt, toont Gij, dat Gij een Tovenaar in de *Chronologie* of *Tijdrekenkunde* zijt, even zo als in de *Muzijk*. (zie deezen brief pag. 109.) Want broeder PETSCH,

is reeds 1750 of 1751. van Zeist vertrokken, toen de Heer VAN GOENS omtrent 5 of 6 jaaren oud was, en nog aan zijne *Bibliotheek* niet dacht; en nogthans zijt Gij *oude Reisbaas*, met u *zwervend Reisgezelschap* in staat, om bij beide Heeren, in één jaar, als of het jaar 1750 en het jaar 1780, één en hetzelfde jaar ware, eene *Visite* afteleggen, en eene *Bibliotheek* te zien, die niet verzameld was! Gij zijt een *groot Man*! Een verheven geest! Een kort begrip van de *Chronologie*! Het middenpunt van *Nonsens*! Eene wandelende *Contradictie*! De paarel van de *Cijfermeesters*! Zie uw *Leven* pag. 108. 't Geen Gij uwen LIBERIUS, die pag. 147. en 148. als een man verschijnt, die WOLF en LEIBNITZ kent, op pag. 102. doet zeggen, kan hij van niemand dan van u zelfs geleerd hebben. Want van broeder PETSCH, zou hij zulke lastertaal nooit hebben gehoord! En kan het ooit in gezonde harsfenen komen, dat deeze waereld daarom de beste is, om dat daarin, *geveinsdheid, saamrooving, leugentaal, laster, en andere kwaade bedrijven der menschen* plaats hebben? Gaa toch! bid ik u, liefst eerst bij een der Discipelen van mijn Oom ter school, en leer van hem, dat de *Leibnitziaanen*, die deeze waereld, ondanks al het kwaad 't welk in dezelve plaats heeft, voor de *beste houden*, haar niet daarom en uit die rede voor de beste houden,

om dat 'er veel kwaad in gevonden wordt, maar daarom en uit die rede, om dat met het minder kwaad, veel meerder goed derwijze verbonden is, dat het mindere kwaade niet kon uitgeslooten worden, zonder dat teffens het meerdere goede uitgeslooten wierdt. — Gij praat van de *beste waereld*, als de blinde-man van de kleuren, en lastert 't geen Gij niet begrijpt! —

Waarmede heeft het toch de *onschuldige*, groote en *edelmoedige menschenvriend*, de Heer Profesfor PETROBOLOS HOHFSTET, verdiend, en wat heeft hij ooit ofte ooit zijnen evennaasten kwaad gedaan, dat Gij en uw Reisgezelschap, grijnzende en met knarsfende tanden, (*semibiante labello*), bij deszelfs woning stilletjes voorbijgaat, zonder *Zijn Hoog Wel Eerwaarden* eene *Visite* te geven? Of twijfelde Gij misfchien, of hij ook die man wel ware, waarvoor ik hem zo aanstonds te boek stelde? Zo dit het geval en de rede is, zo kunt Gij u, als aan onwraakbaare en beslissende getuigen *adresfeeren*, aan mijn Heer van GOENS te *Utrecht*; NOZEMAN te *Rotterdam*; BARKEY, NIEUWLAND en RUTZ in 's *Hage*; en voorts aan alle braave Mannen, die in dit IX. Hoofdstuk, van u zo onverantwoordelijk beledigd, en zo schandelijk mishandeld worden. Ik wasfche 'er mijne handen van af, in

het water, 't welk JUVENALIS, SWIFT, RABENER, LISCOW en KOESTNER, daartoe gewijd hebben. — De aangehaalde getuigen, zullen zeker van gedachten zijn, dat Gij nog eene andere Zinspreuk hebt, waar Gij u naar gedraagt, dan die is, waarvan ik boven pag. 56. sprak, te weeten deeze:

Calumniare audacter, semper aliquid beret.

Gij moet maar dapper liegen en lasteren, 'er zal altijd iets blijven kleeven!

De WelEerw. Heer NOZEMAN, (pag. 103) moet u eens verbaasd beet gehad hebben, want Gij schijnt bang voor hem te zijn. Gij laat *hem* daarom met een Kwikstaartje zich *amuseeren*, terwijl Gij aan LIBERIUS enkel het *plaisier* gunt, om hem als een' menschlievendden Broeder te omhelzen.

Men zou in der daad haast wenschen, Luthersch Predikant te *Rotterdam* te zijn, om zulk een *dierbaar* en *kostelijk Compliment* te ontfangen, als Gij aan de Heeren Predikanten te dier stede maakt. Zo *H.W. Eerwaardens* ook eens uwe woning voorbijgaan, mogt elk hunner wel een *Vistekaartje* bij u brengen. Dan! *Hun Wel Eerwaardens* dienen zich zorgvuldig in acht te nemen, dat zij het *singuliere* en *paradoxe*, het zeer dubbelzinnig en glibberig
Com.

Compliment, 't welk Gij hun pag. 103. met deeze woorden maakt: *Zij houden zig eenpaarig bij de Augsburgsche Geloofsbelijdenis*, vooral niet lezen in den zamenhang met het *Compliment*, 't welk Gij vooraf pag. 102. aan den *Hoogleeraar* den Heer SAX gemaakthebt, terwijl Gij zegt: *Dat het LIBERIUS grootelijks bevreemd heeft, dat de Heer SAX, NB. met zijne groote geleerdheid, nog dwaas genoeg ware, om een Lutherfch Sijmbolist te zijn.* Want zo *Hun Wel Eerwaardens* de woorden in dit verband lezen, en merken wat Gij in uw fchild voert, en wat Gij van hen denkt en oordeelt; zo zou het zeer gemakkelijk kunnen gebeuren, dat zij met hunne hoeden op het hoofd, gelijk LIBERIUS bij de woning van den *Heer Profefor PETRUS HOFSTEDE* voorbijging, ook bij uwe woning voorbijgaan zonder te groeten, en daarentegen te denken en te zeggen: *Niet bij ons! Neen! HIER! HIER! woont de Sijmbolifche Gans of de Sijmbolifche Schaapfchop!*

De *weldenkende RIJNSBURGERS*, (pag. 103). brengt Gij buiten allen twijffel in uw kladschilderij, op den agtergrond en in 't verfchiet te pas, om de Heeren van GOENS, NOZEMAN, PETSCHEN meer anderen, door hun gezelfchap, in het zelve licht te plaatsfen, waarin men de *Rijnsburgers*, gewoonelijk befchouwt. 't Verwondert mij, dat

Gij onder dit hoopje , niet liever met uwe *orthodoxe Donderbos* eens hebt losgebrand , om hetzelfde te verstrooijen of te vernielen. Maar , wat ik u bidden mag , bedenk wel , voor en aleer Gij schiet , dat een verzaadigde Afrikaan- sche Leeuw , die in stille rust ligt te slaapen , diengeenen , die hem in zijne rust stoort , doorgaands zo aanvalt , en hem zomtjids zo bij het linkerbeen vat , dat hij vergeet voor de tweede reize lostebranden !

RHURS , dien vermaarden *Pansophist* , kenne ik in den *Haag* niet ! Gij moet verbaasd veel van hem gehoord , gelezen en ondervonden hebben , dat hij bij u zo bekend , als in den *Haag* onbekend is.

Vader BARKEY , is als een braaf Man , bij alle weldenkende , en in den geheelen *Haag* als een vredelievend en edelmoedig menschenvriend zeer wel bekend. Bij u , daarentegen — wiens *Maximen* en *manier van denken* , met die van Vader BARKEY een verbaasd *Contrast* uitmaaken , en lijnrecht het *oppositet* van de zijne zijn. — *moet* HIJ een geheel ander man zijn. (pag. 104.) Ten einde nu , *uw*en *Seraphijnischen* BARKEY , duidelijk te onderscheiden van den waardigen Grijsaart in 's *Hage* , zo hebt Gij den *uw*en , met „ „ „ gebrandmerkt. Men zou haast op de gedachten geraaken , dat Gij
met

met uw Reisgezelschap *expres* naa den Haag gekomen zijt, om dit schilderij aldaar te maaken, uwe lasterzucht eens geheel den vollen teugel te vieren, uwe lust om te liegen eens recht te boeten, en uwen moed eens van dege aan de onschuld te koelen. Zo Gij nog andere, u best bekende einden, daardoor te bereiken, gezocht, — maar *denkelijk vergeeffsche* moeite gedaan hebt, zo zullen het die geen en wel merken, welken Gij poogt optehitzen.

De Heer JANUS GROTIUS, zou u bij uitstek gaarne eens ten huize van *mijn Heer den FISCAAL* ontmoeten, en ik wenschte 'er wel *present* bij te zijn. Ik geloove niet, dat hy iets van een *Accoord* zou willen hooren, en 'er zou denkkelijk eene smertelijke *Operatie* met u voorgenomen worden, om u het vuil vleesch aftefnijden, en het kwaade bloed aftetappen. Hij zou 'er geen *Chirurgijn* toe noodig hebben, en Gij zoudt 'er zo ligt, zo schielijk en zo gemakkelijk niet weg komen, als Gij met uw Gezelschap pag. 105. naa *Leijden* vertrekt.

Maar ! *mijn goede Man* ! wat doet Gij te *Leijden* ? en wat hebt Gij toch bij de Heeren VALKENAAR en RHUNKENIUS verlooren om u met die te meeten ? Kan een dwerg ooit met eere onder de reuzen staan ? Waart Gij maar liever buiten *Leijden* gebleeven ! Deeze groote Mannen zijn immers veel te verre boven u
ver.

verheven, dan dat Gij hunnen naam, hunne eer, en hunnen welverdienden roem, ooit ofte ooit met uwe *Bijzonderbeden* en *Pasquillen*, zoudt kunnen bereiken en bezwalken!

De raisonable Heer van der AA, zou u pag. 106, de moeite en de Reiskosten naa *Haarlem*, door eenige *Anecdoten* die u raaken openlijk bekend te maaken, zeer gemakkelijk kunnen vergoeden. Hij behoefde daarom juist niet den ontdekker van het goudrijk *America*, COLUMBUS, of zijne huisvrouw COLUMBA in den arm te nemen!

De Hoogleeraar VAN DER MEERSCH te *Amsterdam*, pag. 107. — kent Gij dien Heer ook al? !!! Hij zal u zeker eens in een *Regenboog*, (tt) met vier *Brieven in de hand* verscheenen zijn, terwijl Gij in de modder zat, die van den *slag- en stortregen* welke uit de *Socratische donderbui* nederviel, was overgebleven.

Ik vinde het zeer billijk, dat *Juffrouw WOLF*, de *Beemster SAPHO*, ook eene *Visite* van uw Reisge-

---

(tt) Zie de *Historie van de Remonstranten* door JACOBUS REGENBOOG, Amsterdam 1774. en de vier *Brieven*, onder den titel: *Vier brieven vervattende oordeelkundige Aanmerkingen, over de beoordeeling van den Belisarius verdedigd*, door den Eerw. zeer Gel. Heer P. HOFSTEDE, door PH. LALETHES ALETOPHILUS:

gezelschap, en een galante veeg uit de pan ontfangt! Want Gij zijt toch gewoon te *galantiseeren*. 't Is maar jammer, dat uwe *Galantieren* zomtjids *Jncartaden* zijn. Want Gij verstaat de kunst, om fijne en blanke aangezichten, door uwe morsfige *Politesfes* tot achter de Oorliëtten rood en paars te maaken. De *Cicisbeërij* is wel juist uwe zaak niet. De rol die Gij veel beter en natuurlijker speelt, staat op het *Tijtelblad* en op pag. 21. van uwe *Biographie*, alwaar ook een kort gewanbuisde *Hansop met Bellen* gevonden wordt.

Over de *Zuiderzee*, zijt Gij met uw Reisgezelschap zeker zo gemakkelijk niet gekomen, als één van die *Landslieden*, die hier in Holland geweest was, niet om het land te zien, maar om gras te maaijen, met een Büdel vol geld naa huis te gaan, en deezen Büdel met laghende Oogen begluurende, te zeggen: HOLLAND! HOLLAND! *wen ich nog eins zo kome, zo schal ik het wel altemaal bebben!* Ondertuschen onder die *Landslieden*, zijn veele brave *Sijmbolische mannen*, want zij gaan geen Kerk voorbij. Dit blijkt daaruit, dat eens één hoogduitsch Proponent te *Weesp* voor de eerste keer van zijn leven, in *puik goed Hollandsch* predikende, van een *Hannekemaaijer*, die hem gehoord had, met eene deftige en stemmige *ironie*, in de Schuit van Amsterdam, dus
wield

wierd aangesproken : *Mien Haer, ich bin jo, onder ju geboor geweisen. Maar mit ju permisie! heb jy gepredikt op zien boogduitsch! of op zien Nederduitsch?* — Deeze zelfde *Symbolische Hannekemaaijer*, (ik spreek thans naar uwen zin en in uwe taal) kwam in éne nacht voor de wind, zeer gemakkelijk over de *Zuiderzee*, en dacht, dat hem de Schipper gefopt had, om dat hij in het voorleede jaar, wel *twee Etmaal* voor zijn geld gevaaren had. Zo gelukkig zijt Gij zeker niet geweest! Want het schijnt, dat Gij, te *Harderwijk* gekomen zijnde, ten eenemaale van u stuk geweest zijt, en dus op de Heeren *SCHELTINGA* en *SCHACHT*, nog niet recht hebt kunnen letten. Denkelijk zijt Gij bang voor het water en zeer zeeziek geweest. Maar eindelijk zijt Gij toch wederom tot uzelfen gekomen, om een bezoek bij den *Hoogleeraar SCHEIDIUS* afteleggen, dien Gij als een vlijtig en edelmoedig denkend Man gevonden hebt, welke door ijverig te studeeren, zelfs te denken en te onderzoeken, zijne eige eertijds begaane mislagen, en die van anderen ontdekt heeft, en die edelmoedig genoeg is, om de eerste te bekennen, en dezelve zo wel als de laatste te verbeteren. Ik weet wel, dat het uw smaak niet is, mijn Heer! om uwe *mogelijke* en *daadelijke* mislagen te herroepen, en dat het *één*' van uwe Reisgenooten pag. 31. ook in
't ge-

't geheel niet lijkt, dat de menschen zich verbeteren; ik ben overtuigd, dat Gij nog gelooft, 't geen Gij toen voor waar hielt, toen Gij nog onder *Catechiseermeesters* handen waart; dat Gij in het Rijk der wetenschappen nog op dezelve plek staat waar Gij u bevondt, toen Gij van de *Academie* gespeend wierdt, en dat Gij geen voetbreed verder zijt voortgegaan, dan u de *Nieuwspapieren* als bij het haar gesleept hebben. Maar, moet dan elk zo denken als Gij denkt, en zijn' smaak over de leest van den uwen schoeijen? Moet men dan aan den Vader der onwaarheid, het eene *plaisier* na het andere doen, en zich zorgvuldig wachten van hem ooit *displaisier* te veroorzaken, door de Mistreden die begaan zijn opte zoeken, aantetoonen en te verbeteren? Moet men dan gedurende zijn geheele leven, als eene *Gans* en als een *Schaapsboofd* voortwandelen, en tot aan het einde een *Monnikskop* blijven? Alle menschen zijn zo gauw niet als Gij zijt. Want Gij zijt in staat, om de allerduijsterste en moeilijkste plaatzen, die in dat boek waarvan Gij gewaagt, in 't hebreewsch gevonden worden, knaphandig door middel van eene hebreewsch-duitsche Vertaaling, die Gij zelfs alzomin als het hebreewsch verstaat, zo op te helderen, zo ligt en zo gemakkelijk te maaken, dat de menschen die u hooren

ren spreken, van verwondering over uwe onbegrijpelijke Geleerdheid dronken worden, en niet weeten wat zij hooren en wat Gij eigenlijk zegt. — Ik hebbe mij hier, langer dan ik dacht, opgehouden! Laat ik u pag. 108. over *Friesland* en *Harlingen*, alwaar Gij toch niets meer doet, dan dat Gij uwen nijd en spijt te kennen geeft, die Gij daarover bij u bespeurt, dat de Heer STINSTRA, edeler dan sommigen van uwe *Confrerie*, en niet zo laag als Gij denkt, naa *Franeker* volgen!

Hier vinde ik u ten huijze van een *Profesfor Honorarius*! Ik zou u zeker hier niet gezocht hebben! want ik kan mij nauwlijks een grooter *Contrast* verbeelden, dan eenen *Eerwaardigen* en beroemden *Profesfor Honorarius*, en eenen nietswaardigen en beruchten *Libelschrijver* in *één gezelschap*! Gij maakt hier eene armzalige *Figuur*, en speelt hier eene zotte en nijdige rol. Maar, troost u, mijn Heer! wordt Gij zo beroemd niet, als de Eerwaardige Grijsaard, de Heer VENEMA, van wien de weldenkende Geleerde waereld, met verschuldigten eerbied en hoogachting, en met welverdienden roem en lof spreekt, geworden is, zo zult Gij toch in de zeven *Provincien* berucht, en in *Oostindien* befaamd worden! Mij dunkt, dan kan het wel zo gaan,

gaan! De *Merveille of Bijzonderheid*, die Gij ons van den Heer VENEMA, pag. 110. vertelt, is ééne van de verschrikkelijkste in het geheele IX. Hoofdstuk. En had ik ze niet reeds eens, en wel in de *Bijzonderbeden* van den Hoogberoemden Heer Profesfor Honorarius PETRUS HOFSTEDÉ, in het derde *Aanbangzel*, pag. 211. in de *Nota*, gelezen; zo weet ik niet, of ik niet over de verregaande onkunde van den Heer VENEMA, door *schrik* en *alteratie* in eene geleerde flauwte zou gevallen zijn. Laat ik alles duidelijk en in order met weinig woorden verhaalen. De *Bijzonderheid* is deeze :

De Heer ERNESTI te *Leipzig*, had dikwerf in zijne *Neue Theologische Bibliothek*, met ongemeen veel Hoogachting en lof van den Heer VENEMA gesproken. Ik zou u eene menigte van plaatzen 'er van kunnen aanhaalen. Gij weet denkelijk, wat waardij en gewigt het heeft, wanneer een ERNESTI *prijst* en zegt: *Die Man verdient hoogachting*. Want dit is het juist dat u verveelt, dat Gij gegispt en gestreept wordt, terwijl een VENEMA en anderen, naar verdiensten, van mannen, die het regt hebben om het te kunnen doen, hemelhoog verheven worden. De Heer Profesfor HOFSTEDÉ, merkt in zijne *Bijzonderbeden* aan l. c. dat ERNESTI te kennen geeft, dat het Werk van *Rudingerus over de Psalmen*, aan veele Geleerden

den in Nederland niet bekend is, maar dat de Heer VENEMA het boek zeker kent. Deeze aanmerking van ERNESTI, gaf aan den Heer Profesfor P. HOFSTEDÉ, eene voortreffelijke gelegenheid, om te toonen, dat *hij* ook wel verdiend had, van den Heer ERNESTI, als een kenner van *Rudingerus over de Psalmen* genoemd te worden. Dewijl ik de *Bijzonderbeden* van den Heer HOFSTEDÉ niet bezit, en mij dus op mijn geheugen verlaaten moct, en gevaar zou loopen te dwaalen; zo zal en kan ik niet zeggen, of de Heer *Profesfor Honorarius te Rotterdam*. l. c. toestemt, dat de Heer *Profesfor Honorarius te Franeker*, volgens het zeker vertrouwen van ERNESTI, *het werk van Rudingerus kent*, dan of hij te kennen geeft, dat de Heer ERNESTI, den verkeerden *Profesfor Honorarius*, te weeten den Heer VENEMA te *Franeker*, in plaats van den rechten *Profesfor Honorarius* den Heer PETRUS HOFSTEDÉ te *Rotterdam* genoemd heeft. Zulk een *Abuis* zou de Heer ERNESTI ligt hebben kunnen begaan, zo wel dewijl hij zo verre van *Franeker* en *Rotterdam* af woont, als ook voornamelijk, om dat beide Heeren, dewijl zij beide *Profesfores Honorarii*, en dus *ten deezen opzichte, Salvis aliis comparationis tertiis*, bijkans gelijk zijn, zo ten uitersten gemakkelijk met elkanderen kunnen verwisfeld, en de één voor den anderen, in de geleerde waereld kan genomen worden. Nu dunkt mij, eischt toch de
 zelfs-

zelfsliefde, dat wij 'er niet bij zwijgen moeten, wanneer men ons onze geleerde veeren uitplukt, om 'er anderen mede opteschikken. Men kan uit dit leerrijk geval het lesje trekken, dat de *Charlatanerie* ook haar nut heeft, en dat men door *vlijtig boeken te citeeren*, ('t geen in 't geheel de smaak van den Heer VENEMA niet is) zou kunnen beletten, om voor een onbedreven man in het boekvertrek gehouden te worden. Zie! zo behoedzaam handelt een Man van naam en van aanzien! Maar Gij daarentegen, mijn Heer! zoudt een' mensch wel eene *Alteratie* op het lijf jagen! Want Gij laat uwen LIBERIUS, zo als op uw tijtelblad staat, met de deur in het huis vallen, en doet hem lomp toe zeggen: *De PROFESSOR sctieen in 't geheel geen kennis te hebben aan het werk van Rudingerus over de Psalmen!* Zeker! wie hierbij niet schrikt, is voor geen *Alteratie* vatbaar! — De lucht te *Dordrecht* en die van *Saumur* en *Sedan*, verschillen zeker van elkander. Wat doet ook de oude waardige Grijsaard, met de *geparfumeerde* Fransche lucht in zijn vertrek, vermits hij weet, dat uwe Dordsche neus ze niet verdragen kan? —

Gij hebt het grootste gelijk van de waereld, dat Gij, pag. 110, de hebreeuwfch- en griekschduitfche Preckmethode, tegen de engelfche Zede- predikers in *protectie* neemt, en den Heer Professor VERSCHUUR, zijn bedorven engelfchen smaak

in den neus-wrijft. Want hoe gerust kan men niet slaapen, zonder 'er iets doorte verzuimen of 'er bij te verliezen, terwijl volgens de eerste, een zaakelijke en duidelijke tekst, die zich zelve verklaart en ontleedt, tot eene lange enkrachteloze waterfoep gemaakt wordt, en het geene zich zelve oplost, tot eene onbruikbare *Massa* in malkanderen gekneet wordt. De engelsche *Preekmethode* daartegen, vereischt te veele Natuurkrachten, en men wordt 'er door in gevaar gebracht van schipbreuk aan de *Orthodoxie* te leiden.

Den *Heer Doctör* BAHRDT schijnt Gij zeer bijzonder in *Amitié* genomen te hebben. Denkelyk uit dankbaarheid, om dat HIJ, volgens het gerucht, den *Heer Profesfor Honorarius* PETRUS HOFSTEDÉ, die zo meenigeen, en dus ook zekerlyk u, als een *struikelblok* voor de voeten en in den weg ligt, als den waaren JOHAN MELCHIOR der *Hollanderen*, zo fraai heeft opgeschikt, in den *Kirchen- und Ketzer Almanach*, waarvan de *Idé* of het plan, zo geestigen keurig, als de uitvoering op zommige plaatsen *intolerant* en haatelyk is. 't Is jammer, dat niet alle omtrekken van de weezens der Geleerden die 'er in staan, met eene *tolerante* hand, en met eene waarheid beminnende ziel vervaardigd zijn! Dr. BAHRDT is niet ondankbaar! Zo Gij hem (pag. III.) de penning gunnen, en een

Col-

Collegium homileticum bij hem wilde hooren, en u dus door hem laten onderrichten in de kunst, om voor een opgehelderd, verlicht en beschaafd volk, met voordeel te prediken; zo kunt Gij verzekerd zijn, dat het u, en nog minder hen die u hooren moeten, zal berouwen, mits dat Gij naarstig en vlijtig zijt, en naar zijne lessen u gedraagt. BAHRDT is waarlijk een goed, ja en voortreffelijk *Homiletiker*, en geeft goede lessen in de kunst van prediken. Toen hij te *Giesfen* kwam, vond hij alles wat Student in de *Theologie* heete, onder den *Orthodoxen* Hoed van D. BENNER, bijengekroopen. Maar, zo dra 1773. op omtrent 4. Vellen, zijne *Homiletik* gedrukt wierd, en hij daarover *Academische* Lessen begon te geven; zo kroopen alle de Studenten onder BENNERS hoed uit, en vergaderden en voegden zich bij BAHRDT! Uit deeze vier *Vellen*: uit BAHRDTS *Versuch über die Beredsamkeit, aber nur für seine Zuhörer.* Halle 1780. en uit G. S. STEINBARTS, *Anweisung zur Amtsberedsamkeit Christlicher Lehrer, unter einem aufgeklärten und gesitteten Volke.* Züllichau 1779. zoudt Gij in der daad zeer veel kunnen leeren. Maar dan moet Gij eerst Hoogduitsch leeren! Zo dra Gij dat goed verstaat, en dan kundig in de zaak zijt of wordt, zo vertaal *deeze drie werkjes* in 't Nederduitsch!

Meenigeen zal het u dank weten ! Ketterij is 'er niet in !

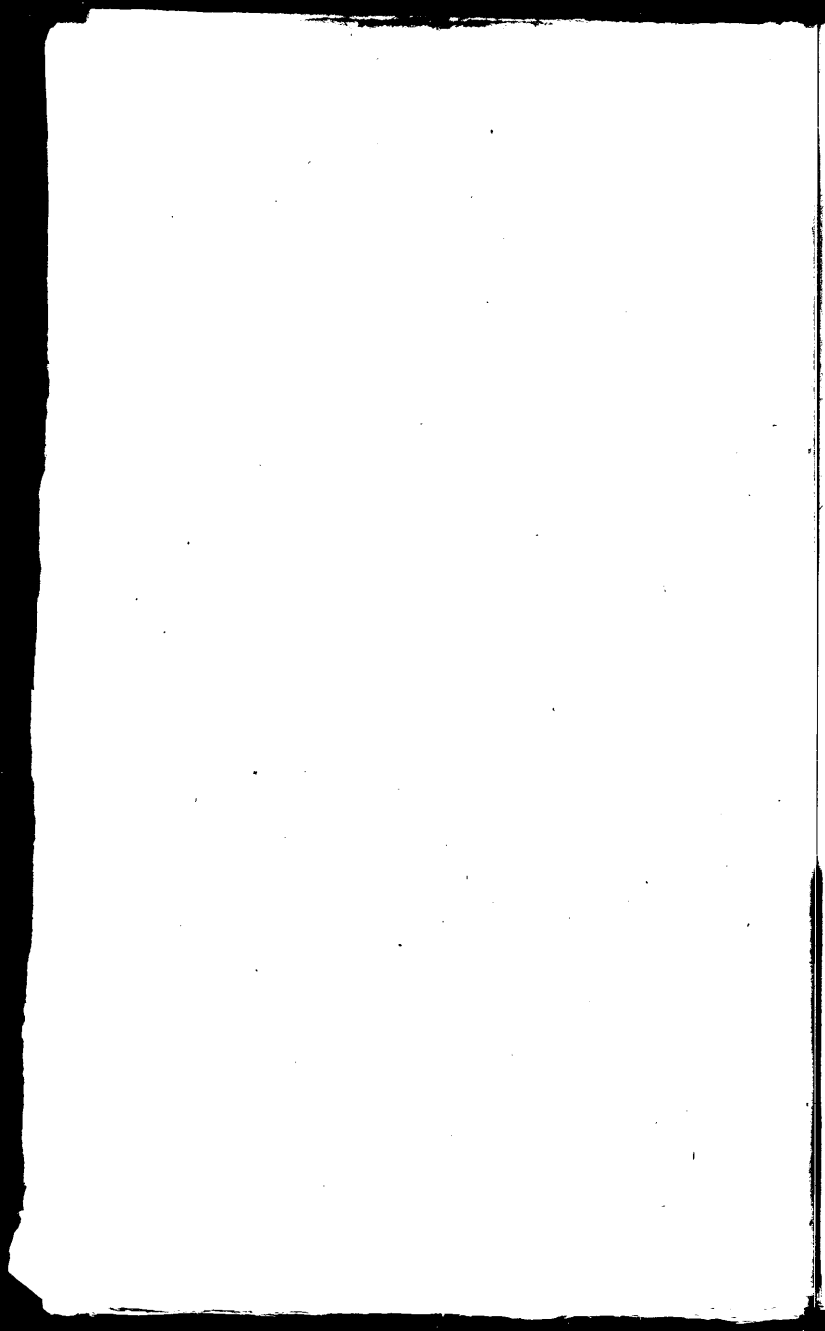
Zo dra ik (pag. 111.) den naam van den Heer Profesfor VAN DER MARK las, schoot mij het schilderij van KIAU te binnen. Deeze Ketter liet zich, als zittende in den luchthemel, in eene *drukkende attitude*, juist dáár boven de aarde schilderen, waar veel geraas en gewemel gemaakt wierd, met het *bijscrift* :

KIAU zit in den Hemel
en S. . . . in uw gewemel.

De *hoogduitsche* Lezer, gelieve aan het slot van dit vervolg naatelezen, den *Beijtrag zur Geschichte der INTOLERANZ! Oder Leben, Meinungen und Schicksale des ehemaligen Doctors der Theologie und reformirten Predigers in Amsterdam BALTHASAR BEKKERS, dem Herrn D. und Prof. FRIEDERICH ADOLPH VAN DER MARK, zugeeignet von JOHAN MORITZ SCHWAGER, mit SEMLERS Vorrede, von einer unter dessen Aufsicht nächstens herauskommenden Auflage DER BEZAUBERTEN WELT.* Dit Boek kan een *Tolerant* niet zonder aandoening van medelijken, niet zonder *afkeer*, verontwaardiging en verfoeijing, en een *Intolerant*, niet zonder stichting lezen, ten zij, dat hij ten eenemaale onverbeterlijk, en door de wol heenen geverwd
is

is. Dewijl 'er zo veele vuile zaaken in voorkomen, meest uit kerkelijke Oirkonden beweezen, die de *Kerkelijken* in Nederland, onder anderen zekere Profesforen en Predikanten die nog leeven raaken; zo zou 'er zeker menig *berderlievend schaapje* door kunnen geërgerd worden, bijaldien deeze *Bijtrag*, in 't Nederduitsch vertaald wierd! Om meer andere Redenen, zal het best zijn, dat dezelve niet vertaald worde!

IRENENLUST
den 20sten van Mei
1781.

HET AGTSTE VERVOLG.

Wanneer en zo lange ik op de groote *Tenanten* zie, welke Gij in het IX Hoofdstuk aan *mijn Oom* hebt gegeven, zo verblijde ik mij in der daad, dat Gij hem tot den held van den *Anti-Sebaldus*, NB. dien Gij had moeten schrijven, gemaakt hebt. Want wie zou niet wenschen, in het gezelschap van zo veele braave Mannen de hoofdrol te speelen? — Zo hij 'er in staat toe is!.. Of die *aanzienelijke geleerde Mannen*; die Gij zonder smaak en zonder oordeel, alle wetten van eene beschaafde en fijne manier van denken met voeten tredende, en alle burgerlijke beleefdheid geheel en al ter zijde stellende, tot *Tenanten* van U JANUS VLEGELIUS misbruikt hebt, aan u met eenige achting zullen kunnen denken, ten zij Gij openlijk *Amende honorable* doet, en belooft, u in het vervolg wellevender en rechtschapener te zullen gedragen; dat laat' ik u met uw bekrompen verstand zelven beoordeelen. Dat weet ik echter zeer wel, dat wanneer ik op *mijn Oom* zie, mijne blijdschap sterk verflauwt. 't Is waar! hij is en denkt *tolerant*, en zoekt 'er zyne eer ook als *Christen* in, om hoe langer hoe *toleranter* te worden, en juist zo tolerant, als de gewijde bladeren gebieden en

de rede eischt, dat wij het zijn zullen. Maar verhevene heldendaaden van *Tolerantie* munten tot dus verre noch in zijn leven noch in zijne schriften uit. Ten zij, dat Gij als zodanige wilde te boek stellen, dat hij de *Catbolijken* zijne *Medebroeders* noemt! Maar indien zulk eene kleine zaak iemand tot een' held maakt, zo vrees ik, dat Gij als zijn *Antipood* onder uwe helden uitmunt, gelijk *Lafer* of *Affa Foetida* onder die zaaken uitmunt, waartegen gezonde neuzen, eene natuurlijke *Antipatie* hebben! Op zulke heldendaaden, waardoor hij een *intolerante Tolerant* zoude worden, kunt Gij tot diep in de toekomstende eeuwe wachten! *Mijn Oom* is een *Tolerant*, zo als 'er honderden zijn, en dagelijks meer komen, die met hart en ziel wenschen:

— *murmurque humilesque susurros
tollere de templis* — (*).

Dat alle dwaasbeden, menschenleevingen, dwingelandijen en openbaare of heimelijke vervolgingen, die den voortreffelijken, goddelijken en weldaadigen Godsdienst van onzen Zaligmaker onteeren, hoonen en schenden, eindelijk eens op-

---

(*) A: Perſij Flacci ſatyra II. V. 5. 6.

bouden, en uit de Christenheid verdwijnen mogen, en dat elk

— *aperto vivere Voto* — (**)

God, naar zijn beste weten en geweten en naar het voorschrift van de Rede en van de Openbaaring op eene redelijke wijze *Rom. XII. 1.* in ongeftoorde vrijheid en veiligheid, zou kunnen en mogen dienen!

Maar zulk een oprechte Wensch maakt immers nog niet; dat hij, die denzelven koestert een *Held* onder de *Toleranten* verdiend genoemd, openlijk bespot, tot in zijne Voorouderen vervolgd, en zelfs reeds in 's Moeders lighaam, voor den zot gehouden te worden!

Dan! op die plek jeukt het U ook niet, mijn Heer! 't Zit u op eene geheel andere plaats, die gij best zult kennen, en die de eenvoudigste Lezer, zonder eenige bovennatuurlijke Verlichting ook wel vinden zal! Krauwte en krabt die Plaats maar naar uwes harten wensch, en doe u zo veel te goed, als Gij maar immers kunt; terwijl Gij andere braave Mannen mishandelt! Maar weot, dat *PERSIUS FLACCUS Satijra V. vers 126.* ook U vraagt:

(**) A: *Persij Flacci. Satijra L. c.*

An dominum ignoras, nisi quem vindicta relaxat?

*Bedenkt gy niet dat, gy u zelven straft, terwyl
gij anderen onschuldig te kastijden tracht? —*

Hoewel — *quippe minuti*

*Semper & infirmi est animi exiguique voluptas
Ultio!*

JUVENALIS Satijra XIII. vers 189. 191. *De
Wraak is uw Vermaak! en uw Vermaak
wordt de Verrader van uwen laagdenkenden Geest
en van uw onzuiver en ongebeiligd hart! —*
Zijn de Waarheden die ik u vertelle, die ik u met
een hoewel beledigd, nogrhans niet bitter, veel
min wraakzuchtig hart vertelle, voor u bitter, en
moeten zij voor u onsmakelijk zijn; zo gelieft
te bedenken, dat de liefde tot de waarheid bij
mij op een veel hooger prijs dan bij u staat, en
dat ik geen *kind der duifsternis*, een *kind des
lichts* kan noch durv' noemen. Waarom hebt Gij
mij door uwe manier van denken en van doen,
waarom hebt Gij mij door *uwe Biographie* gedwon-
gen en genoodzaakt, om u op zulke bittere en on-
smakelijke Waarheden te onthaalen? Ik vreeze Gij
loopt gevaar, nog meer op die wijze te gast te
gaan, en misschien van goede *Gereformeerde Chris-
tenen* op *Muhammedaansche* Schootels verzocht
te worden! Neem u vooral bij die *occase* wel in
acht, dat gij u niet aan zwaare en smertelijke *opera-
tien* bloot stelt, terwijl gij u de maag zeker over-
laden zult. — Gij

Gij moet in der daad niet weten, wat *eene Belediging* is en geen menschelijk, laat staan! een christelijk gevoel hebben. *Miscchien* is het met u gelegen, zo als het volgens het oordeel van LESSING met den *Lutherschen* JOHAN MELCHIOR te *Hamburg* gelegen is. LESSING zegt ergens van hem, ik weet thans niet waar? die Man gaat veel met de grove *Hamburger Litzenbroeders* of *Kruijers* om, heeft hunne zeden, hunnen smaak, hun gevoel en hunne Taal aangenomen, en is dus in staat, een ordentlijk en fatzoenelijk Man, met koelen bloede, en met een meer dan *gewoon phlegma*, op eene — durf in het woord wel gebruiken? — *onbeschofte wyze*, aantefpreken, hem allerhande *Injurien* aantedoën, en op eene verregaande wijze te beledigen, *zonder dat by 'er in 't mindste erg in heeft*: Weshalven een fatzoenelijk Man ook niet kwaad of boos op hem worden, maar hem zijne ongemaniertheden en brutaliteiten zo ten vollen vergeven moet, dat hij enkel ter verdediging van zijne Eer en goeden naam, der Waereld bij gelegenheid toont: wat JAN MELCHIOR voor een Man is! Wil alsdan deeze of geene medelijden met hem hebben, of hem verachten, of hem toejuichen, of zich met den luidruchtigen Scheveninger *balf capot*, over zijne *incartaden* en *beledigende geestigbeden* lagchen, dat hangt ten vollen van elks smaak en
vrij-

vrijheid af. — Ik voor mij wil gaarne gelooven dat Gij de JAN MELCHIOR onder de *Hollanders* zijt, en Gij kunt ten vollen verzeekerd zijn, dat Gij tot dus verre mij noch *mijn' Oom* zo min kwaad, boos en toornig op u, als eene eenigste onaangename en verdrietige Minuut gemaakt hebt. Wat in 't vervolg gebeuren kan, dat weet ik niet! Kwaad en boos zult Gij ons, dat vertrouwe ik, zo gemakkelijk niet maaken. Maar onaangename en verdrietige Uuren, kunnen aan elk braaf Man, die zijn goeden en eerlijken Naam bemindt en Eere te verliezen heeft, door Menschen van uw *Caliber*, die ten vollen aan de engelsche *Highbaijmen* evenaaren, wel gemaakt worden. Maar zo als gezegd is: of Gij ze ons maaken zult, moct en zal de tijd leeren. Dat gij het 'er op toelegt, om eerlijke brave en geleerde Mannen, is het mogelijk, een misnoegt Uurje te maaken, blijkt middagklaar uit het IX. hoofdstuk van uwe Biographie! Zie het Zevende vervolg van deezen brief.

Ik heb zo aanstonds, en reeds meermaalen van de *Highbaijmen* gesproken, zonder te zeggen wat dat voor Heeren zijn! Misschien zijn onder mijne Leezers die 'er zich geen regt denkbeeld van vormen. Laat ik diorhalven zeggen: dat *Highbaijmen* zijn een soort van beruchte *Engelsche Heeren* die de openlijke Landstraten onveilig maken, en den rei-

zen

zenden van hun geld en goed beroven. Zij bedekken hunne aangezichten doorgaans met een Floers, en vergeten altoos hunne Namen en Woonplaatzen den geenen bekend te maken, die zij geplundert hebben. Worden zij achterhaald, zo worden zij eenige Voeten boven den Grond te luchten gehangen, ten einde anderen zich aan hen mogen spiegelen. De geleerde *Highbaijmen* worden, betrapt zijnde, anders behandelt, om dat zij die *gemen*, die met Verstand, Ijver en Voordeel op den Akker der Wetenschappen arbeiden, niet van hun Geld en Goed, maar enkel van hunne Eer en goeden Naam te beroven trachten! --- Zij worden hier of daar te *pronk gestelt*! Zo staat bij voorbeeld, in het *Prooemium*, tot het EERSTE DEEL van de *Sijmbolae Litterariae Haganae* pag VI. IX. één van *deezze Heeren* te pronken! Met volle zekerheid, kan de Heer BARKEY niet zeggen: *wie hij eigenlijk is?* om dat hij zijn Aangezicht bedekt, en zijn Naam te noemen *niet* goed gevonden heeft. Daarom noemt hij hem ook *Anonijmus*, of den *Man zonder Naam*. Zo veel is echter zeker dat *deez' Anonijmus*

I) Of die Man is, die eertijds zijn Vriend geweest is, die in 't geheel niet onkundig, maar zeer heet gebaakert en niet weinig driftig is, en die het ten uitersten kwalijk genomen heeft, dat hij, *Pr: BARKEY*, hem in vriendelijke termen onder vier Oogen op eenre belcefde wijze aangeraden,

ver-

verzocht en gebeden had, van zich toch *bescheiden*, *zachtmoedig* en *christelijk* in zijne Pennewisten te willen gedragen, en die daarom ook terstond alle betrekkingen gebroken en niet verzuimt heeft bij alle gelegenheid, (hoewel *stompe*) Peilen op *Hem* aftefchieten, en *Hem*, *zijn* eerlijken goeden Naam te bezwalken, om zijn' eigen Roem, door anderer Eer te krenken, uit eigenliefde en wraakzucht uit te bazuinen, en

*zo lang als van het Kettermaken
de Mode nog niet af en gaat,
zo lang ook nog met volle kaken
zijn lef te zingen langs de Straat!*

2) Of een geleerde *Highbaijman* is (*similis laironi*), die den trouwhartigen, onschuldigen en op een driesprong staanden Wandelaar, die geen kwaad vermoedt en na den rechten weg vraagt, op eene verraderlijke wijze van achteren aanvalt, en deerlijk mishandelt! Kortom! op wien de geest van BONIFACIUS rust. Ik doele ook op BONIFACIUS den DERDEN, juist als gij in U LEVEN pag. 14. Wierd BONIFACIUS volgens het gezegde van GREGORIUS M. de *Antichrist*; zo is decz' ANONIJMUS de *Antitolerant*! Schreven de *Pausen* na de tijden van BONIFACIUS in hunne Decreten: *volumus & jubemus!* zo schrijft *Anonijmus cum suis: injungimus!* Wij
in-

Jeungeren. enz. enz. BONIFACIUS en ANONIJMUS hebben beiden eenerlij reuk in de Kerk! Wél te verstaan, bij die Leden die een' gezonden tolerant en smaak hebben. Dit is geene boosaartige ergdenkenheid, maar helaas! eene Waarheid door de ondervinding bewezen. By u gaat de Ergdenkenheid pag. 17. in u LEVEN in der daad zeer verre! — *Peper en Zout* hebben immers geen kwaden reuk! De schriften van mijn Oom moeten 'er toch verbaast sterk mede gekruidd geweest zijn, om dat gij 'er zo verschrikkelijk sterk na niest! Zo gaat het als *Peper en Zout* in venijnige Wonden gestrooit worden; het bijt vermaledijdt! (pag 65.) — Maar! waarom hebt gij met de *Grammatik* Schande bedreven, de *Kritick* gedefloreert en de *goede Zeden* mishandelt en verkracht? — Ik vreeze dat 'er nog scherper middeltjes zullen moeten gebruikt worden, om U *radicaal te curéren*, ten zij dat gij volstrekt onverbeterlijk zijt! Mijn Oom trekt zyne hand van U finaal af! En als dat elk doet, wat zal alsdan uit U worden? — Onlangs snuffelde ik in enige papieren, en vondt daarin enige *Inedita* (*Van wien?* — Ei lieve! raadt dat eens!) en onder deeze het

Epitaphium of Grasschrift

PETRI ALASTORIS.

*Dente canis rabidi periit Patronus averni:
Quid mirum? rabidus namque erat ille Canis:*

L

Ut

*Usque Acherontes rediit latrator ad undas
Huic dedit emeritas Cerberus ipse vices,
Quique togae Cynicus fuerat sub imagine ut orci
Esset HONORATUS JANITOR ante Fores.*

Dit *Epitaphium* laat zich in 't Neêrduitsch niet vertalen! Het raakt ook de Ongeleerden niet! Daarom houdt het voor u! De Ongeleerden kunnen over wylen **PETRUS ALASTOR** nalezen 2 **MAKKABEEUW: VII. 9.** of den een' of anderen griekschcn Man vragen: wat *Alastor* in 't neerduitsch betekend? — Het volgend *Epigramma* is oock zo *naif* of eigenaardig als bruikbaar en toepaffelijk!

Monsieur Bos.

*Ce Monsieur Bos, il suc, il se travaille
Et dan son feu, voyez comme il est froid?
Ce Monsieur Bos, veut aggrandir sa taille,
Et chaque jour il décroît, il décroît.
Profaisant & rimant pas surcroît!
Ce Monsieur Bos si gay, si lourd m'assomme!
Ah! que n'est-il du moins ce qu'il se croit?
De par MIDAS! ce seroit un grand homme!*

Maar

Maar in 't Neêrduitsch kan het insgelijks niet vertaald worden. Al wat ik er U weet van te zeggen komt hierop neer: dat *Monfieur Bos*, een ongemanierte, onbeschaafde, onbeleefde en geleerde Boerejongen is, dien het, om een *recht groot Man* te zijn, zo als hij ten vollen geloof, dat hij het *reeds is*, aan niets ontbreekt, dan aan de twee *Majestueuse Ooren* die APOLLO aan MIDAS den Koning der *Phrijgier* present deed en die bij abuïs wel eens met die van het vlug en dartel vierbeenig Beestje vergeleeken worden, 't welk telkens mede om den prijs draaft, wanneer er gewedt wordt: wie het langzaamst kan *slechteren*?

Gij mijn Heer! zult er zéker geen zin in hebben? En ik kan het U ook niet sterk aanraaden om U die Ooren aantenaaien. Want, wel is waar, gij zoudt, zo gij U die Ooren liet *Present* doen, niet alleen in den eigenlijken zin aan het latijnsche: *Arrige aures!* MI PAMPHILE! kunnen voldoen, maar ook in P. BAYLENS *Kritisch Woordenboek* hoogd: *Uitgav*, onder het Art: HERCULES Deel II. pag. 196. b. Not: G, gelijk HERCULES, als een Voorbeeld van zulke Menschen kunnen pronken, welker Ooren zich *bewegen* kunnen! Weinige Menschen, kunnen dit doen! *misfchien* om dat men ons van het Uur der Geboorte af de Ooren zo stijf en vast aan het hoofd onder het Mutsje bindt, dat dezelve nooit *occafie*

hebben hunne *natuurkrachten*, (die aan hen toch niet gegeven zijn, dat wij ze verwaarloozen maar gebruiken zullen) tot ons Voordeel te oeffenen en te besteeden. 't Is waar! dit zou een dubbeld Voordeel voor U zijn: Maar het zou toch niet kunnen opweegen tegen het gevaar waaraan Gij U zoudt bloot stellen, indien het geval wilde, dat 'er eens zulke Rechters wederom opstonden, als die wel eer waren, die ten tijde van Koning CARL I. in Engeland den *Toleranten* WILHELM PRIJNJN condemnneerden, dat hem *beide zijne groote Ooren zouden afgesneden worden*. Ziet P. BAYLE onder het *Artijkel* PRYNN I. c. Deel. III. pag: 825. Misschien hebt gy dit Boek niet by de hand: daarom zal ik 't geene waarop in doele uit P. BAYLE hier inlaschen: „ Een gereformeerde Pre- „ dikant *te Basel* schijnt te zeggen dat men W. „ PRYNN ook uit de oude Waereld gebannen, „ en naar een Eiland in *Amerika* gezonden heeft. „ Maar het is geloofwaardiger dat men hem tot eene „ eeuwige gevangenschap verdoemd heeft: ” Dit zijn zijne woorden: „ Author noster W. PRYNNUS BASTVICUS & BURTONUS, *trium facultatum Doctores*, quod contra istam tyrannidem hircere ausi fuissent, *auribus mutilati*, „ extra anni solisque viam expulsi sunt, quo longa tabe perimerentur. WOLFGANGUS MEYERUS „ S. TH. DOCTOR & Verbi divini in ecclesia Bas- „ sel: Minister SENIOR, Epistola dedicator: Fulci- „

„ max:

menti gladii De volgende plaats is uit BAILET
 (uit zyne *Anti Num.* 88.) „ Men vindt werke-
 „ lijk een *Antiarminianismus* van WILHELM
 „ PRIN, of PRYNNE; Maar deeze tijtel taft
 „ niet zoowel de *Dogmatikers*, als veelmeer
 „ de *Natuur en Eigenschap van de Leer* der Re-
 „ monftranten aan. Hij bedoelt in zijn werk niets,
 „ dan de bestendige Duurzaamheid van het ge-
 „ voelen, raakende *het volftrekte Raadsbesluit*,
 „ te bewijzen, zo als het de *Contraremonftran-*
 „ *ten* beweeren en fttaande houden. 't Is waarfchij-
 „ nelijk, dat deeze W. PRYNN, juist dezelve be-
 „ ruchte Tegenparthij van de Engelsche Bifchop-
 „ pen, en in het bijzonder van den ongelukkigen
 „ WILHELM LAUD, (*) *Aartsbifchop* te Can-
 „ terbury is. Het is juist dezelve, dien op het
 groene

(*) Ziet de plaats in SMITHS *Vita CAMDENI*, p 56.
Illo (archiepifcopo LAUDO) *fcrijft hij, in Carcerem detrufo*
GUILIELMUS PRINUS, ob feditiofos libros fignata
inustus in Archiepifcopi fcrinia, tum ut fi quicquam,
quod fictis criminibus objectis aliqualem induceret colorem,
occurrifet, inde excerperet, tum ut quantum erat
documentorum, quod viro innocentiffimo, iisdem diluendis
eum pro tribunali fiftendus eſſet de Capite didurus, uſui
eſſe potuerit, quoque auſſerret, animo malevolo inſolavit.
 Ziet *Artijkel Camden*. Dat is te zeggen: „ Nadat de
 „ Aartsbifchop LAUD in de gevangenis was geworpen;

„ groene Zootje voor het Paleijs van Westminster op den 30 Juny 1637, wegens zijne „ Tragedie van de Overtreding van den Sabbath, „ en van den Staat der Biscoppen, BEIDE „ OOREN door den Beul zijn afgesneden ge- „ worden.” enz. enz. enz.

Ik wensche mijna' Evenaasten niets kwaads! Maar! allen die als WILHELM PRYNN denken en handelen, verdienen zijne Ooren te hebben, en *deezee Ooren* zijn waardig om als die van WILHELM PRYNN behandelt te worden!

Om wederom op de geleerde *Highbwaymen* te komen; zo neeme de Eer en Vrijheid, aan U, als aan den Schrijver van HET LEVEN van

JA-

„ vloog WILHELM PRYNN, die wegens oproer verwek- „ kende Boeken gebrandmerkt is, na het Bureau van den „ Aartsbischop, en doorsnuffelde alle deszelfs Papieren, „ met het kwaadaartig Voornemen, zoo wel, om al het „ geen 'er in gevonden werdt en eenigen schijn aan die „ hem zonder grond en rede aangetijgde misdaden zou kun- „ nen geven, daaruit te trekken, als ook, om alle Docu- „ menten die deezee alleronfchuldigsten Man, wanneer hij „ voor de Vuurfchaar zou moeten verschijnen om voor „ zijn leven te pleiten, van eenig nut en van dienst zouden „ kunnen zijn, ten einde die hem tot lasten gelegde Mis- „ daden van zich aftewentelen, te verdonkeren en uit de „ Waereld te helpen!”

JANUS VLEGELIUS, onder hen eene welverdiende Eereplaats aantewijzen, *om dat* ze aan U volgens het oordeel van alle *Braven*, die ik 'er over heb horen spreken, volgens recht en billijkheid toekomt. Dan! Gij kunt ten vollen verzekert zijn, dat een geheel ander Lot aan U zou te beurt vallen, bijaldien *twee allerwaarschijnlijkste en geloofwaardigste zaaken* bondig beweezen en rondom toegestemt waren! Dat is te zeggen, Bij aldien:

VOOR EERST, ZWEERW. de Heer Predikant R * * * met ronde woorden zelfs gedeclareert en schriftelijk toegestemt hadde: de Schrijver te zijn van die Brieven of *Boeken, waaruit meest alle Uitdrukkingen*, (zo als gij schrijft) *die in HET LEVEN van J. V. voorkomen, zijn overgenomen!* Want, *dat* de Waereld ZWEERW: voor den Schrijver der *Koster-Brieven* houdt: *dat* ik het ook geloove: *dat* ZWEERW: het niet tegenspreekt, om dat ZWEERW: te beleeft is, dan dat hij openlijk zeggen zou: *alle eerlijke braave en verstandige Liederen, die mij voor den Schrijver van de Koster-Brieven bouden, dwalen in kun Geloof!* en dat ZWEERW: er niets tegen heeft, en 'er met rede niets kan tegen hebben, dat de Waereld bij haar Geloof blijft; — dat alles en nog veel meer andere zaaken kunnen toegestemt worden, zonder dat men eigenlijk zeggen kan: de zaak is, zoo als

't behoort, beweezen. En kortom! 't is hiermede juist en ten vollen zo gelegen, als met den *Sobrijet* van het LJEVEN van JANUS VLEGELIUS. *Eerlijke, verstandige, gematigde en beschaafde Liederen* gelooven en zeggen 't geen ik enkel *uit respect* niet durf in twijffel trekken, t. w: dat de Heer *Prof. Honor. P** H**** het LJEVEN van JANUS VLEGELIUS geschreven heeft, en dat de Heer *Professor* bescheiden of ootmoedig genoeg is, van het niet te willen toestemmen! Zeeker eene bijzondere Eere die aan *Hem* beweezen, en eene singuliere stoffe tot Vreugde die aan *Hem* geschonken wordt, daardoor, dat de Waereld *Hem* voor bekwaam houdt, om zulk een boekje te kunnen schrijven, en voor bescheiden en ootmoedig genoeg, om het niet te willen toestemmen! — Ik ben reeds in brieven gevraagd: Waarom ik den *Tytel* van deezen brief *onvolledig* en niet *volledig* dus: ANTI—HOHFSTATI—ANA! heb laaten drukken? -- De rede is, om dat

VOOR HET TWEDE, deeze zaak niet bondig beweezen en volmondig toegestemt is. Daarom heb in het aan den *Christelijken Lezer* moeten overlaaten, om den onvolledigen *Tytel*, naar eigen welbehagen volledig te maken! Hoe en op wat wijze *men* zich in deeze kritike Omstandigheden zal dienen te gedragen? --- zal ik liefst niet besliffen! Want ik ben maar NEEF! En beide wel-

gemelde Heeren , zullen van zelve wel weeten , wat in deezen te doen? zoo wel als de Waereld weet , dat HWE: ten opzicht van zekere zaaken , het in 't geheel niet eens zijn! Maar dat gebeurt wel , meer! ---- Hoe een JANUS VLEGELIUS heeft kunnen geemplojeert worden om de *derde rol* te spelen? is eene vraag , die niemand dan *deszelfs Vader* kan beantwoorden!

het Vervolg hierna.

HET NEGENDE VERVOLG.

In het TIENDE en ELFDE HOOFDSTUK van uwe *Biographie*, hebt Gij den geheelen Boel van uwe *Charlatanerij*, *Collectanea*, *Adversaria*, oppervlakkige *Geleerdheid*, onrijpe *Ken- nis*, verwarde *Wetenschap*, en verwaande *Ei- genliefde*, voor den dag gehaald, en zo ten toon gespreid, dat U uwe geleerde *Neus van Vreug- de ontsprongen is*. pag. 121. De Lessen, die Gij aan LIBERIUS schenkt, om ze aan mijn Oom te geven, heb ik wel driemaal gelezen! Maar! hoe langer ik ze leze en 'er over nadenke, hoe *con- fuser* en onzekerder ik worde, wat ik 'er van den- ken moet? Ik weet zomtjids niet of het *Ernst* of *Jok*, *Satijre* of *naakte Waarheid*, *Gekkerij* of *Gemeend* is, 't geen gij LIBERIUS doet zeggen. Zelfs zommigen van Uwe Vrienden, bij welken Gij, gevraagd zijnde, of Gij HET LEVEN van I. V. reeds gelezen hadt? geveinsd hebt, uw eigen Werkje nog niet gezien te hebben, zijn door de Redevoering die gij uwen LIBERIUS doet hou- den in de Maaling gebracht, en weten niet, wat zij van u denken zullen? Of Gij een Vriend en Verdediger van den geopenbaarden Godsdienst, dan of Gij een *Patroon* van de *Rationalisten*, en een geheime Vijand en Verrader van den eer- sten

sten zijt? Want, Gij legt **LIBERIUS Gedachten** en *Gronden* in den Mond, zeggen zij, die Gij, gelijk Gij hadt behooren te doen, niet wederom terug neemt en wederlegt, en waardoor Gij dus de **Eenvoudigheid** en de **Onschuld** benadeelt en verwart. Gij doet dus meer kwaad, dan Gij mischien zelfs weet! Het *schryven* diende u verboden te worden! En men diende u te *injungeeren*, dat Gij eerst *Collegia Antideïstica* bij *Mijn Oom* gingt hooren, voor en alear Gij *Deïstische Gedachten* in uw *Geschrift* te pas brengt. Zommige *Lessen* zijn *raak*, goed en bruikbaar, en stemmen met het *Oogmerk*, 't welk Gij, gelijk ik (pag 97) voorondersteld heb, te bereiken poogt, overeen. Andere raaken kant noch wal, zijn onbruikbaar, laf, en doelloos. Zoo dra gij de *Wae-reld* met het **TWEDE GEDEELTE** van Uwe *Biographie* of *Levensbeschrijving* bezocht en vereerd hebt, zal de volgende *Prijsvraag* uitgeschreven worden:

Waarin toont de Heer **BIOGRAPHUS HONORARIUS** *zijne grootste sterkte?*

Doet hij het in de **LEVENS-BESCHRYVING?**
Of doet hij het in het **PLAN** *dat 't welk gemaakt heeft om 'er naar te studeeren?*

Het *Hooge School* te **EUTIN** zal het beslissen, aan welke *Qualiteit* de prijs, die in een *extra schoon nuchteren* **KALF** bestaan zal, moet worden toe:

toegekend. Maar! het *Hooge School* gelieve op *zijne boede te zijn!* Want de B. HONORARIUS is een *Gaauwert* en verstaat de Kunst om het door de derde of vierde hand zo te dirigeren, dat *deez*e of *geene vraag*, waarop hij zich lange vooraf *geprepareert* heeft, tot eene prijsvraag gemaakt worde, en weet prompt op die Vraagen te passen, tot welkers beantwoording hij reeds veele jaaren van te vooren, het ZUYDEN EN NOORDEN, OOST- EN WESTINDIEN, onder *contributie* gezet heeft, en dus verzekerd is, dat niemand dan hij den prijs krijgen zal. Ik voor mij wil het wel bekennen, dat ik met de Zaak zou verlegen zijn, en niet weeten aan welke *qualiteit* ik het *Prijs-kalf* zou moeten toekennen? Maar dat hij den Prijs zelve verdienen zal, komt mij zeer waarfchijnlijk voor. Echter ik besliffe het niet en denke met PALAEMON bij VIRGIL:

*Non nostrum inter vos tantas componere lites
Et VITULA tu dignus & hic!*

Ik ben niet magtig om dat zwaar *Gefchil* te flifsen!
Ik weet niet wie van twêen *het Kalf* behoort
te misfen.

De *Een'* verdient *het*, en de ander is *het*
waard! (*)

Om

(*) Ik heb, na dat ik deezen myn' Brief gereed had,
ook *Uwe Vaersjes* altemaal doorgelezen! (*Het bittere en*

Om het goede van het kwaade, de tarwe van het onkruid scherp en nauwkeurig aftezonderen, en mij met u over alles wat Gij uwen LIBERIUS doet zeggen, intelaaten, daartoe heb ik voor het tegen-

---

Wijle ben ik door het leezen van uw Geschrift zo gewend, dat ik het niet meer telle) Om de Waarheid te zeggen, ik vindze naar mijne eenvoudige onpoëtische kennis en smaak, vrij *snaaksch* en *koldig*. En waarom zou ik niet prijzen, 't geen niet laakenswaardig is? Men ziet daaruit, dat Gij, onder het schrijven van Uwe Biographie, recht in Uw *Element*, regt in uw *Knolhuin* geweest zijt, en gelijk een *Kikker* en *Verken* in de Modder, als in uwe liefste *Wooning* geleefd hebt. Ei lieve! Gij moest *resolvoeren*, de *bovenstaande Prijsvraag*, in *Vaersen* te beantwoorden en ons *Uw eigen Leven* in *Maat* te brengen! Zo Gij u naar het leven daarin treft, meer *Waarheid* dan in uwe *profaische Biographie* 'er in te pas brengt, en het dan *ten behoeve der Armen* laat *debiteeren* (pag. 112); zo durf ik 'er wel voor instaan dat uwe *poëtische Levensbeschrijving* van de *Intoleranten* met stichting, en van de *Toleranten* wel met verontwaardiging, maar nogthans *gretig*, zal gelezen worden, en dat zich geen welopgevoed en beschaafd Lezer zal schaamen, van *Uwe poëtische Biographie*, te zeggen, wat *geen één fatzoenelijk en weldenkend Mensch* van uwe *profaische* durft of zal durven zeggen: t. w. *Ik heb ze met smaak en vergenoegen gelezen!* Eene schoone eer, die gij door uwen *Arbeid* verworven hebt! —

genwoordige lust noch tijd. Ik zal 'er thans slegts eenige Zaaken, die op het Gevoelen of *Sijstema* van MIJN OOM *schijnen* te doelen, uitkippen, om u daarover *mijne* en *zijne* Meening nader onder het oog te brengen, ten einde Gij u in het TWEEDE GEDEELTE van uwe *Biographie*, zo Gij het goed vindt, 'er naar kunt gedragen.

De Hijpothese van de *Zielsverhuizing* (pag: 118.) kwam den zaligen Ketter LESSING, niet als eenne onmogelijke, ongerijmde, en onwaar(schijn)lijke Hijpothese voor. Ziet zijne *Erziehung des Menschenslechts*, §. 90 pag: 84. Gij *mijn Heer*, zult zeker deeze *Hijpothese* in geen Mensch kunnen dulden. Maar mischien is het uw geluk, en mischien ook niet, dat LESSING, die ze wederom op de baan zoekt te brengen, reeds overleeden is. Uw geluk is het, zo gij naar goeden raad luistert, en van *onderen weggaat*, niet met *geopenden* monde daar blijft staan, waar gij staat, en niet zo veel geraas maakt! Want LESSING zit allernaast KIAU en van der MARK! Ziet deezen brief pag: 150. 'Er zou altemets *iets* van boven kunnen komen vallen, dat u leelijk in den Mond, en bedroefd in de Oogen zou kunnen druipen! -- Zo de *Metempirische* bij geval echter mogt plaats vinden, zo komt het mij uit uwe *Biographie* pag. 74. 91-93 en veele andere plaatsen, vergeleeken met mijn brief pag. 173 — ten uitersten waar(schijn)lijk voor, dat Gij eerlangeens, volgens het gevoelen

ten der *Metempirichositen*, in een zeker Man die bij nacht werkt, of volgens de meening der *Mezomformatisten* in het *zindelijk Beestje*, waarvan de *Joden* zo veel houden, en waarvan de *Gergefenen* of *Gadarenen* eene geheele menigte hadden, uwe Woonplaats zoudt kunnen vinden. —

Maar! Gij behoeft u juist niet te overhaasten om 'er naa toe te komen! Want Gij zijt immers niet *gepresteert*? Levert ten minsten eerst het *tweede Deel* van uwe *Biographie!* en verzoent u vooraf wederom met de goede zeden! —

Met alle uwe Charlatanerie en Collectanea (van Uwe *Philosophie* durf ik niet spreken, om dat gij die niet bezit. Ziet het bewijs in deezen brief pag. 56) zult Gij niet in staat zijn om deeze *Hijpothese* tot eene zotte en onwaarfchijnlijke te maaken. Gij begrijpt niet, *Mijn goede Man!* dat LESSING in dit boekje niet als een *Orthodox predikt*, of den Bijbel als een streng *orthodox Lutberaan* verklaart, maar dat hij over stellingen, (*die door den Bijbel op eene voldoende wijze beslist zijn,*) enkel *philosopheert* en als een *Rationalist* handelt, die met Menschen te doen heeft, die anders van den bijbel denken, dan 'er te DORDRECHT en te WITTENBERG over gedacht wordt: Die bij den flauwen schijn van het licht der Rede niet vinden kunnen, 't geen zij zoeken, en hen ten opzicht van hunne lotgevallen, die hen, zo dra zij sterven, aan de andere zijde van het Graf zullen ten deele val.

vallen, ten vollen kan gerust stellen: Die daár; waár Gij niets dan licht en duidelijkheid ontwaar wordt, en naar uwe Gedachten, van 't geen Gij ziet of *denkt* te zien, overtuigt zijt, — nauwelijks eene flauwe Schemering ontdekken: *Die* met zwaarigheden en twijffelingen, in eene kwellende onzekerheid, worstelen en strijden moeten: en *die* de Openbaaring niet houden voor 't geen zij in de daad is, maar dezelve op zijn best als het *speldeboek* van onzen geest aanzien, en hetzelfde zo al niet geheel verwerpen, ten minsten niet zo hoog waardeeren en schatten als zij dienden te doen *enz.* Verbeeldt Gij u dan, dat Gij met uw *kerkelijk Sijstema* alle *naturalistische* twijffelingen en zwaarigheden zult uit den Weg nemen en oplossen? — Zoudt Gij u wel door een *Catbolijk uit het CONCILIE* van TRENTÉ willen laten wederleggen en overtuigen? Misschien ja! — Maar besluit dan voor al niet van u op andere Menschen, en verbeeldt u niet dat Gij anderen, of mij, of *mijn Oom* uit uw *kerkelijk Sijstema* van de onwaarheid en ongegrondheid van ons *Sijstema* overtuigen zult! Of dat eenig braaf *Gereformeerd Christen*, met de *Luthersche Formula Concordie* zijn *Sijstema* zal laten het onderste te booven gooijen! De *Naturalisten* en anderen, die *ons kerkelijk Sijstema* niet aannemen, maar tegen de stellingen, die tot hetzelfde behooren, met *Philosophie*

foepbifche Wapenen , die zoms zeer fijn en fcherp zijn , te velde trekken en ons beoorloogen , kunnen immers onmogelijk uit en door ons kerkelijk Sijftema overwonnen en overtuigd worden ! Men kan immers een *dik Kabeltouw* niet op eenmaal door *het oog* van eene *naald* haalen ! Wat doede en wat moet dan een *Verftandig en Raifonable* Vriend en Verdediger van den Chriftelijken Godsdienst doen , wanneer hy , met Eere en met Voordeel , zijne Wapenen tegen zijne Vijanden voeren wil ? — Dit kunt gij , Mijn Heer , van *ben* leeren , *die* met Eere en met Voordeel , tegen de Naturaliften ten voordeele van den Godsdienst van JESUS geftreeden hebben en nog ftrijden , en zich aan het gevaar bloot ftellen , om van blinde *Zelooten , Kettermeesters en Kettermaakers* , verketterd enz. enz. te worden. *Exempla funt odiofa. Voorbeelden fichten niet , anders ...* ziet u *LEVEN pag: 15. Nota.* Reeds van *Tertullianus* , die , gelijk Gij denkkelijk wel weeten zult , niet gemaklijk te verftaan , maar zeer duifter is , hadt Gij kunnen leeren : *dat het tot niets anders dient , dat men met de Ketteren , uit de beilige Schrifuur (hoe veel minder uit het kerkelijk Sijftema) zintwift , dan daartoe , dat men zich de keel droog en beefch fchreeuwit , en het hoofd warm en beet maakt (*) en dat het zintwiften met*

(*) Ik zal u zijne eige Woorden aanhalen. Gij
M vindē

met hen, al zijn wij in de Schriftuur (en in ons kerkelijk Sijstema) nog zo bedreeven en geoeffend, niets anders uitwerkt, dan dat wij onze stem door het barrewarren bederven, of de galle, om haarer Godslasteringen wille, aan 't kooken, en in wanorde brengen (**). Zo Gij maar een weinig, al was het nog zo weinig in het Capittel bedreven waart, 't welk in de Logica van de Bewijzen, de wederlegging en het disputeeren handelt, zo zoudt Gij moeten weten: dat men volstrekt niet met iemand zintwisten kan, zo lange men het onderling over het PRINCIPIUM COGNOSCENDI, over den Bron van kennis en over zekere vaste Grondstellingen niet ten vollen eens is. Dat was immers de rede, waarom het colloquium charitativum te REGENSBURG afgebroken wierd, en zoo veele andere disputen met een zisfcher uitgaan, om dat men het onderling over het Principium Cognoscendi, en over de Axiomata niet kan eens worden. Stel nu het geval, dat men over de situatie, over den staat waarin wij Mensch en hier

---

vindt ze in zijn Boek *De prescriptione hereticorum* Cap: XVI: en luiden dus: *quoniam nihil proficiat congressus scripturarum nisi plane, ut stomasbi quis ineat everfionem aut cerebri.*

(**) L. C. Cap: XVII. *Quid promovebis, exercitiffime scripturarum? Et tu quidem, nihil perdes, nisi vocem in contentione, nihil consequeris nisi bilem de blasphematione.*

hier bevinden, en ons hiernamaals bevinden zullen; met iemand *philosopheeren* en *zintwisten* MOET of WIL, die van Gevoelen is, dat de *Bijbel* het regte *principium cognoscendi* (de Bron van kennis) niet is, waaruit men hierover op eene voldoende en beslissende wijze oordeelen kan; wat zal men alsdan beginnen? Zal en moet men hem, die niet verwaant is, gaarne leeren en tot eene geruststellende kennis en overtuiging koomen wil, als een' Ketter van zich wegjaagen? — Gij zoudt het mischien doen! — Vindt men in het Voorraadhuis van de *rede*, die wij beiden aannemen, *Axiomata*, *vaste grondslagen* genoeg, om door middel van dezelve, eene *Theodicé* voor den dag te brengen, welke den Twijffelaar, die met zwaarigheden in eene naare Onzeekerheid worstelt, ten deezen opzichte ten vollen te vrede stellen kan? — Gij althans zult ze 'er niet in vinden, en ik zal ze 'er niet in zoeken. Wat schiet 'er nu over? wel niet veel anders, dan dat men tot eene of andere *speculatie* over de eene of andere *Hijpothese*, die niet alleen met de rede niet strijdt, maar zelve met de ondervinding in het groote rijk der Natuur overeenstemt, zijne toevlucht neemt, en beproeft, of men hem daardoor, oplettend, en nadenkend maaken kan, *om hem by tijd en wijlen daarbeenen te brengen*, waar wij denken dat hij wezen moet! Zulk eene *Hijpothese*, is die van de *Zielsverhuizing*.

Ik twijffele er aan of gij *Mijn Heer* geduurende uw wijsgeerig leven, ooit hebt hooren spreken van de *Pneumatologia hypothetica!* — (Uwe *Philosophische* bijzonders *Pneumatologische* Kundigheden, die uit uwe *Biographie* doorstralen, hebben mij dien twijffel ingeboezemt. *Si-tacuiſſes Philoſophus manſiſſes! Hadt gij uwe biographie niet geſchreeven, gij waart een Philoſooph gebleeven.*) Zo gij er echter bij abuis iets van mogt gelezen hebben, zult gij ook wel **CANZIUS** *de civitate Dei* Sect. III. Cap. III: § 1. seq. pag 243. gelezen en daar gevonden hebben, dat hij hier van gevoelen is: *quod ſpiritus, ſi habet corpus mutationibus exſtantioribus obnoxium, deſtructo hoc corpore, quod eum ad aertam univerſi oram aſtrinxit, abeat ad alias, manente tamen corpore, quod aliis oris & perceptionibus, ſit accommodatum.* Dit is ook eene zoort, ik wil het althans zo noemen, van *Metempſijchoſis*, maar niet die welke de *Egiptenaaren*, *Pijthagoras*, *Plato in Socratis perſona ex Pijthagorae ſententia*, de *Brachmanen*, *Zoroaſter*, de *Gufuratten*, *Trismegiftus*, *Apollo Thianaeus*, de **DRUIDEN** volgens **JULIUS CAESAR**, de **PHARISEEUWEN** volgens **JOSEPHUS**, de **MANICHEEN** volgens *Auguſtinus*, enz. enz. geloofd hebben, of *zullen* geloofd hebben.

De gronden tegen dezelve gelieft bij de Wijsgeren te zoeken. En zo dra gij ze gevonden hebt
zult

zult Gij tot *Ridder* in het *Philosophendom* en in het *Biographendom* geflagen worden, juist en op denzelfen voet als SANCHE PANCHE tot *Ridder* gegooid wierd, toen hij in het Bedlaken lag, dat van Vier Mannen, aan de Vier Tippen staande, in gestadige *elastike Beweging* gehouden wierd en *Sanche* dan om hoog en dan om laag vloog, zonder tot Rust, waarna hij zo hartelijk verlangde, te komen. Ik weet niet waar het staat in de *Biographie* van Uw MAAT! Maar gij citeert toch zo gaarne, daarom zal ik u het plaaisier niet rooven van bij *occasie* de plaats waar het gevonden wordt met Capittel, paragraaph, en bladzijde aantehaalen. Mischien staat het in uwe *Collectanea* nog niet aangeteekend: dat 1684. te Londen in de Engelsche taal gedrukt zijn (*): *Quaestiones CC. de revolutione animarum*, die in verscheide taalen vertolkt en van FRANCISCUS MERCURIUS VAN HELMONT, gezegd wor-

---

(*) Ziet de *Bibliothèque curieuse historique et critique* par DAVID CLEMENT. Tome Neuvième pag: 373. Daar vindt men dat van dit raare Boek ook te Amsterdam 1690. in 12mo eene editie gedrukt is onder den titel:

Opuscula Philosophica, quibus continentur principia Philosophiae Antiquissimae et recentissimae. Ac Philosophia vulgaris refutata. Quibus subjuncta sunt CC. problemata de Revolutione Animarum humanarum! Ik zou nog meer Boeken kunnen citeeren, maar het is mijne liefhebberij niet.

worden geschreeven te zijn. In dit Geschrift kunt gij de *Argumenten* voor de *Zielsverhuizing* vinden, tegen 't welk JOH. SCHMIDIUS geschreven heeft: *exercitationes theologicas, de multiplici animarum reditu in corpora*. In de *Observationibus Hallensibus* Tom: V. observ: 13. § 39. pag. 423 seq. is men van gevoelen; dat HELMONT'S Meening raakende de *Zielsverhuizing* NB juist zo ongerijmt niet is, en dat de Zaak verdient nader onderzocht te worden! Maar, dat zult gij *Pansophist* wel weten, dat de *Metempsichositen* van de *Metemfomatisten*, onderscheiden worden, en dat de eersten geloofden, dat de Ziel van den eenen Mensch in een' anderen, uit een Levendigen in een' overledenen, verhuize, terwijl de *laatsten* beweerden: dat de Zielen der Menschen, naar hunnen gevoerden levenswandel, dan in Beesten en dan in planten verhuisden! Gij kunt 'er ATHENÆI Deipnos: libr: VIII. c. 17. pag. 365. over nalezen. Een zeker *Spotgeest verhuist in het Verbeeterhuis* volgens het EERSTE BOEK onder den titel: de *Spotgeest in het Verbeeterhuis*, gedrukt te ROTTERDAM 1758 bij HENDRIK VAN PELT en ADRIANUS DOUCI, P. Z: *Boekverkoopers*. 't Is een *liber rarior, rarissimus, prohibitus!* Ik wenschte wel te weten, of de Heer VAN GOENS hetzelfde bezitte? Dewijl ik dit eerste boek enkel doorbladert heb, zo durf ik niet zeggen, dat ik het

het gelezen heb. Echter heb ik hier en daar Vaersjes gevonden, die Gij zeker met geheel andere Aandoeningen zult geleezen hebben, dan die Aandoeningen geweest zijn, waarmede zij gemaakt zijn. Ik zal 'er maar één *Latijnsch* en één *Neerduitsch* Vaersje uit aanhaalen, en u zeggen, wat ik 'er bij gedacht heb. In de Opdragt p. XIX leze ik de volgende Vaersjes:

Roma flectat, posthæc miracula Petri!

PETRUS *apud Batavos, plura stupenda facit!*

Mag dit MYN PIETER! u behagen,

En uw doorzichtig oog verdragen,

Ons' pen schel dan haar Vlakken kwijt;

En steek aan uwen lof ons Zegel

Dat gij o brave LETTERVLEGEL

Den tijd ontwies en ook den Nijd.

Ik denke, dat ik hier den rechten I. V., heb leeren kennen, naar wien Gij als naar een' Pectoon uwen held genoemd hebt, en dat ik hier in *dit eerste Boek*, bij het Nest ben, waaruit Gij *veele van Uwe poetische vuile Eijeren* gehaalt hebt, om ze den Koperen van Uwe *Biographie*, voor hun goed geld, in de handen te stoppen. Want geen Ei, kan aan een ander zo gelijk zijn als uwe *gedachten* en *Vaersjes*, aan die geenen waarop gij in dit eerste boek onthaalt zijt. Den *Baas* in de *Kolfbaan*, die in uwe *Biographie* pag. 2 staat, vond ik hier pag. 62. En worde hoe langer hoe meer beducht, dat de *gedachten*, door mij pag.

geëit, niet volledig zijn! -- Gij ziet duidelijk, dat ik mijn best doe, om u te redden en te verdedigen, maar het is bijkans onmogelijk! — KRISPYN! KRISPYN! Gij hebt al eene raare rol in de Waereld gespeeld! Gij moest ons eens uw leven *pragmatifch* en *apologetifch* befchrijven! Ik twijffele niet of dit *Boekje* zou een *Eenling* zijn, die zijns gelijken in alle Zeven Provinciën niet hebben zoude! — Verre zij het van mij, om u het gras voor de Voeten weg te maaijen, anders zou ik 'er wel *occafie* toe hebben die mij dit *eerste boek* in overvloed aan de hand geeft! Gij hebt 'er zelfs in de *biographie* van u. I. V. genoeg uit te pas gebracht. Men moet Smaak, Reuk, noch Gezicht hebben, om het niet te merken, dat Gij bij dit *eerste boek* van deegte markt geweest zijt! Maar mij dunkt dat Gij *anderen* die fchotel opdifcht, die enkel en alleen voor u klaar gemaakt en beftemd was, en die ook geen menfch van fmaak u benijden zal! Men zegt dat deeze fchotel de *taptoe* geweest is. Do. V. d. Gr. — zal zeker u mondkok geweest zijn! Zo haalt de een gedachte de andere, tot dat men op 't laaft de *Metempfijschofis*, als of zij een enkel Harsenfchim ware, ten eenenmaale uit het oog zou verliezen, in gevalle men niet nalaze, 't geen men gefchreven heeft. Egter hangen de Gedachten, die mij haast van mijn ftuk zouden afgefleept hebben, veel natuurlijker naar de Wet
van

van de *Affociatio idearum* of *aaneenschakeling* der denkbeelden aan elkanderen, dan zij in uwe *Biographie* aan elkanderen hangen. En, al ware ik ten eenemaale van de *Zielsverbuizing* afgestapt; wat ons betreft, mij dunkt wij kunnen de *Zielsverbuizing* ten vollen ontbeeren, en behoeven 'er onze toevlucht niet toe te neemen. Dat wij, die den Bijbel aanneemen, en daarin Licht, overtuiging en volle verzekering ten opzicht van onze lotgevallen na den dood vinden, tot zulke en diergelijke *bijpothesen*, om de Eere van God tot oplossing van een raadzel, en tot onze geruststelling, te redden, onze toevlucht niet neemen of behoeven te neemen: Dat verstandige en oordelkundige Predikanten, (*) zich zorgvuldig wachten diergelijke *bijpothesen*, daar de gemeene man niet van weet, nooit openlijk ook niet eens van ter zijde te pas brengen: en dat een Christen dwaas zou handelen, zijne vaste en ten vol-

len

(*) Ik weet wel dat er is, die zich verbeelden dat zij het wonderbaarlijk wél maaken en de Christenen regt overheerlijk onthaalen, (waarom zij zelfs wel de Week van te vooren eenige *oude Mitroonen* in eige persoon gaan te gast nodigen,) wanneer zij uit eenige bijeengeraapte heidensche, historishe, en filosoophsche onnutte Brokken, een geleerden *buspot* klaar gemaakt hebben, om den goeden Smaak aantekweeken en algemeener te maaken. Maar! dit zijn *gelaarde Heeren* en daarvan spreek ik in den tekst niet.

len gerufftstellende bijbelsche *Axiomata*, tegen onzekere *bijpotbesen* te verruilen, dat behoeve ik toch wel niet wijloopig te bewijzen? — Dan! wanneer 'er iemand gevonden wort die smaak in *Hijpotbesen*, in andere *speculatiën* vindt, die nooit, volgens het Oordeel van LESSING. L. c. §. 78 pag. 75. *Onheil berokkent, en der borgerlijken Maatschappij nooit nadeelig geworden zijn; (niet den Speculatiën, schrijft hij, Neen, der Rasernij, en der Dwingelandij, deeze speculatiën te sluiten: dien Menschen, die hunne eige speculatiën hadden, niet hunne eige te gunnen, moet dit te last gelegd worden.)* zo ben ik van gevoelen dat men hem met zijne *bijpotbese*, de *speculatiën* inclus, in liefde dulden en draagen moet. (*) Want het is immers *zijne* en niet onze *bijpotbese*, *zijne* en niet onze *speculatie*. Zo als hij ons met onze kennis en overtuiging dulden en draagen

---

(*) LESSING Zegt l. c. §. 99, 100. pag: 89-99. *Vergeeten wij, terwijl wij uit het een ligbaam in het ander verhuizen, voor het tegenwoordige al het gene wij geweest hebben; moeten wij het dan voor altoos vergeeten? Of gaat 'er te veel tijd verlooren? Verlooren? — En wat hebben wij dan te verzuimen? Is niet de geheele eeuwigheid de onze? Ei lieve! Gij groote BAAS, moest het eens op uwe horens nemen, om het Tegendeel te toonen, en onsteleeren, dat 'er wel degelijk bij en door de Speculatie over de *Metempijfchops* of *Zielsverhuizing* iets ver-*

gen moet, om dat het *onze* kennis en *onze* overtuiging en niet de *zijne* is. Mij dunkt: *bier* kan men eene *hoofdbron* van de Intolerantie en van *Religiebaat* ontdekken. Zij die *Intolerant* denken en handelen, bedenken niet, dat *hunne kennis en overtuiging, slechts HUNNE EIGE kennis en overtuiging is*: en dat het zo niet
vol-

---

fooren worde, en dat 'er in de Burgerlijke Maatschappij onheil door berokkend is, of door berokkend kan worden? Gij hebt immers wel *desperatere* zaaken, dan deeze is, durven op uwe horens nemen. 't Is waar Gij zijt van *slegte* reizen 't huis gekomen, en hebt menige *Bataille* verloren! Maar een Schipper kan wel driemaal Schipbreuk lijden en op de vierde Reize eerst — verongelukken, en een Krijgsman kan drie *Batailles* verliezen en in de vierde eerst — gevangen genomen, of dood geschooten worden. Dan! maakt het maar niet zo als het SEIDEL maakte, die *tegen de Hijpnopstichting*, of *Zielenflapers* schreef, en mij en anderen daardoor in 't gevaar bragt, om *Hijpnopstichting* te worden. — Mij dunkt, men zou het wel durven wagen, om U — (Maar *NOTA BENE, ik spreek van U en van niemand anders, dus van geen één Predikant, die zijnen Bijbel verstaat, —*) zelfs den *Bijbel* tot uwe Verdediging in de hand te geven, en nogthans den *Zielenflap* en de *Zielsverbuizing* TEGEN U zoo te verdedigen, dat Gij *althans* niet in staat zijn zoudt, om *deeze bijpotbese*, belagchelijk te maaken, of solide, bondig en grondig te wederleggen! Kortom! Gij weegt in mijn oog, zoo als in het oog van veelen, in veele opzichten, onge-
meen ligt. Als een groote *Toleranten Adversarius, Ad-*

volstrekt, nogthans *moralifch* of *zedekundig* *onmogelijk* is, dat zij hunne kennis en overtuiging allen overigen Menschen, die van hunne hoop tot de Zaligheid, zo verzekerd zijn en kunnen zijn, als anderen het zijn en kunnen zijn, zouden kunnen opdringen! Ik weet niet, of het getal van die geen en onder braave Protestanten, in onze dagen groot of klein is, die aan de oude *hamburgsche stelling*: *goed Lutherfch*, of *verlooren!* hun Zegel hangen, en van gevoelen zijn: *dat niemand in den hemel kan koomen, die zijnen Weg daar keenen niet over Dordrecht of Wittenberg, Geneve of Augsburg neemt?*

Het Vervolg hierna.

---

versaria te maaken en door *Citatie* of *Aanbaalingen* den gemeenen Man zand in de Oogen te strooijen, dat is juist zo groot eene zaak niet. *Denken* en *Studeeren* zijn geheel andere zaaken, dan *Verzamelen* en *Schrijven*. En *wel* denken en *wel* Studeeren en *wel* Schrijven is wederom geheel iets anders. 't Is jammer dat Gij u zelven verknoeid hebt, Gij hadt een *regifchapen*, braaf, nuttig en *geleerd* Man kunnen worden! Maar! — Gij hebt uwe Natuurkrachten of verwaarloost, of gemisbruikt, of het ontbreekt u aan 't geen men in *PETRI RAMI Logica* te vergeefsch zoekt! t. w. het *Capittel DE JUDICIO*.

HET

HET NEGENDE VERVOLG.

Gij *Mijn Heer* poogt pag. 146. 147. en op meer andere plaatzen, MYN' OOM tot een *Pelagiaan* te maaken. Zonder mij voor het tegenwoordige breed over het waare Gevoelen, over de Lotgevallen, en over de Behandeling *PELAGIUS* aangedaan, intelaaten, zal ik u uit eene verhandeling, die *mijn Oom* eens opgesteld en mij gezonden heeft, iets, en wel het volgend gedeelte, mededeelen. Zo Gij voor Overtuiging vatbaar zijt; zo zult Gij daaruit kunnen leeren, of *mijn Oom* is waarvoor Gij hem zo gaarne zoudt willen houden, dan of hij het niet is? — Ik weet zeer wel, Dus schrijft *mijn Oom*, dat over de Vraage: *Heeft de Mensch in en omtrent geestelijke Zaaken, nog van Natuure, Krachten en Vermogens?* onder de Boden des Vredes, zwaare en bittere Oorlogen gevoerd zijn, en helaas! nog gevoerd worden! Ik stemme geredelijk en volmondig toe, dat dœze *theoretische Vraag*, voor een *dogmatiseerend Godgeleerde*, van Belang zijn kan. Maar! ik ben teffens ook van gevoelen, dat een Christen, dien het een waare ernst is zijne zaaigheid te zoeken en te werken, *somtijds ge-*
vaar

vaar loopt door dit verschil benadeelt te zullen worden, terwijl hij hoort en vernemen moet, dat de Leeraars en Bijbeltolken het onderling niet kunnen eens worden, wanneer deeze vraag moet beantwoord worden. Laat ik mij door Middel van een Voorbeeld nader verklaren, om te beletten, dat men mij niet kwaalijk begrije. Een Mensch, b. v. ligt aan eene gevaarlijke Krankheid op een Ziekbedde: Hij is van eene *Slange* gebeeten, en het Vergif, 't welk dezelve in de wonde heeft doen vloeijen, heeft het best gedeelte van zijne Vermogens verteerd, en hem tot aan den rand van het Graf gebracht. Alles roept hem toe: *bestel U huis, want gij moet sterven!* ten zij dat *die* Geneesheeren, die een onfeilbaar Middel tegen die Krankheid hebben, die door den doodelijken Beet van de Slang veroorzaakt is, hem te hulp komen, en hem de beproefde Artzenij toedienen, en *ten zij*, dat de Artzenij van den Patient wel en regelmatig gebruikt worde. De Kranke, die den dood vreeft en zijn Leven bemint, krijgt hiervan zo haast geen kennis, of hij laat twee van deeze Geneesheeren tot zich roepen. Zij verschijnen beiden te gelijk! zij zien den Patient, verneemen van hem, waarin zijne Ziekte bestaat en verstaan van hem, dat hij door hen wenst geholpen te worden! — *Hebt maar goeden Moed!* dus laten zich beide de Geneesheeren hooren! *Wij hebben een over-*
beer-

beerlijk Middel tegen uwe Ziekte, en zullen u vast en zeker helpen, hoe gevaarlijk en doodelijk ook uwe Krankheid is, bijaldien gij maar die Middelen, die wij u zullen voorschrijven, juist naar ons Voorschrift, overeenkomstig met den Aart en met de Natuur van de Middelen, die wij u geven, zult gebruiken. Deze Middelen hebben die bijzondere specifieke Kracht, dat zij eensdeels het kwaad, de Krankheid, al langzaam hand wegneemen en anderdeels de noodige Krachten schenken, niet alleen om de Medecijn zelve wel en regt te gebruiken, maar ook om eindelijk de Gezondheid ten vollen te herstellen.

— De Patient belooft te zullen gehoorzaamen en alle omstandigheden vleijen den Kranken met eene spoedige en volmaakte Herstelling. — Maar onverwacht ontstaat 'er tuschen de twee Geneesheeren een twist, en beiden zijn van gevoelen, dat twee Vragen, die hen toeschijnen van het uiterste Gewigt en van het grootste Belang te zijn, ten overstaan en in de Tegenwoordigheid van den Patient moeten geoppert, breedvoerig onderzocht en beslist worden! — En welke zijn dan deeze twee Vragen? — Deeze:

1. Is de Patient van eene Africaansche of van eene Americaansche Slang gebeeten? En
2. Zou onze Patient wel uit eige Krachten ons Voorschrift dat wij hem geven, verstaan en begripen, en de Medecijn die wij hem voorschrij-

ven.

ven, uit eigen Vermogen gebruiken kunnen? Of moet bij die Krachten en vermogens daartoe buiten zich zoeken, en van iemand anders ontfangen? --- Zeker twee gewichtige Vragen, bij het dreigend gevaar, waarin de Patient zich bevindt, en in de Nabijheid van den dood, die telkens dreigt zijn zwaard te zullen laten vallen, om ziel en lighaam van elkander aftezonderen! — Dan! een van de Omstanderen, dien, als een' Naastbestaanden van den Patient, zeer veel 'er aan gelegen ligt, dat de Kranke hersteld worde, oppert bij deeze Gelegenheid de volgende zwarigheid: *Hoe dan? bijaldien de Patient door het geleerd geraas dat gij maakt, in zijne overtuiging, dat gij hem kunt en zult helpen, gestoord wierd, aan het maalen raakte, daarop twijffelachtig, dan ongeduldig, en eindelijk mismoeedig en wanboopig wierd, voor en aleeuw Krakeel geeindigd is, 't welk naar alle Regelen van Waarschijnlijkheid NOOIT, althans VOOR EERST NOG NIET, tot wederzijds genoeg zal beslist worden? Hoe dan? — Dat kan niet helpen, antwoorden beide de Geneesheeren, De Vraagen moeten noodzaakelijk onderzocht en beslist worden! Is dan, voegt de verstandige Naastbestaande van den Patient er bij, Uw Geneesmiddel niet beproeft en onseilbaar tegen alle moogelijke Slangen beetent? — Wel zekerlijk! antwoordt één der Geneesheeren, terwijl de ander de Schouders ophaalt en zegt: aan en*

voor

voor zich zelve is het Geneesmiddel krachtig genoeg. Maar! ik weet niet, of hetzelfde juist DEZEN Patient zal kunnen geneezen, om dat ik niet weet hoe het met hem gesteld is? Of zijne constitutie wel met de Medecijn sympathiseert? en of niet het eene of andere SYMPTOMA er bijgekoomen is waardoor de innerlijke objective Kracht der Artsenij uiterlijk en subjective verijdelt wordt? enz.

En metéén gaan zij aan het disputeeren over de eerste Vraag, en harrewarren er zo diepzinnig en geleerd, als lang en breedvoerig over, en dat wel in de Tegenwoordigheid van den ongelukkigen Lijder ———

De Patient het geleerd dispuut hoorende, begint naar den Inhoud van hetzelfde aandachtig te luisteren, maar hij begrijpt zommige zaaken die verhandelt worden, *in het geheel niet*, zommigen *half en ten deele*, en de geheele rest begrijpt hij *ten eenemaale verkeert*. Hij begint vervolgens te twijffelen of de Artsenij hem wel zal kunnen helpen: raakt in de maaling: het Vergif treed-en dringt sterker in het Bloed, brengt de overige Sappen in het Lighaam meer en meer in wanorde, en de Patient begint te .... *ijlen!* .... Ziet gij wel! zegt één der Geneesheeren! Wie weet, of zijne bijzondere *Constitutie* de Kracht van het vergif niet verdubbelt, en hem van het gebruik zijner Ziels en Lighaams Vermogens niet ten eenemaale beroofd heeft? — Laaten wij de eerste vraag,

N

waar?

waarover wij het toch niet zullen eens worden, voor een tijd daar laten, en de *tweede Vraag* onderzoeken! *Zou de Patient nog wel eige Krachten en Vermogens bezitten, om het Voorschrift, dat wy hem zullen geven, te verstaan, en om de Artsenij te gebruiken?* — Zij beginnen te redenwisten, en terwijl zij beezig zijn, hun geleerd *dispuus* voortzetten, neemt *het ijlen* van den *Patient* een einde, en hij komt weder bij zich zelve. Hij hoort met Verbaasheid het afgetrokken diepzinnig *Discours*, over den kleenen rest van zijn zwak en bijkans ten vollen verteerd Vermogen, en over de geringe kragten, die het *Vergif* 't welk in zijne sappen en aderen woelt, hem nog heeft overig gelaten! Hij luistert met Oplettenheid, begrijpt sommige woorden *half*, sommigen *in 't geheel niet*, en de overigen *geheel en al verkeerd*. Hij begint eerst te twijffelen en eindelijk zelfs als 't ware overtuigd te worden: dat voltrekt alle zijne Krachten ten vollen uitgeput zijn: dat hij voltrekt niets meer verstaan en begrijpen, en zelfs de *Artsenij* niet gebruiken kan! Hij raapt het rampzaalig oversehot van zijne luttele Vermogens bij elkanderen, werpt zich in zijn bedde op de andere zijde, wordt moedeloos, valt in eene halve wanhoop, en deeze wiegt hem in eene diepe rust en in een' gevoellozen slaap enz. — *Zie daar!* zegt één der Geneesheeren, *alle Krachten zijn ten eenemaale weg en verdweenen!* *De Patient is verre genoeg*

verzeld. Laaten wij hem de *Medecijn* toedienen; en hem het Voorschrift geven, waarnaar hij die gebruiken moet, en dan afwachten wat het uitwerken zal!

Men vrage zich zelve onpartijdig: Wat moet en wat zal men van zulk eene handelwijze van zulke Geneesheeren denken, oordeelen en zeggen? — Verdient zulk een gedrag den Naam van een omzichtig, wijs en verstandig Gedrag of heeft men het recht, om het met een anderen Naam te bestempelen? — In de Hoofdzaaken zijn het de *Geneesheeren*, de *Patient*, en de *Omstanders* onderling ten vollen eens. Zij zijn het eens:

1. *Dat de Patient gevaarlijk en doodelijk ziek is.*
2. *Dat hij sterven moet, zo hij niet door vreemde hulp tegen de Magt van den dood beveiligd wordt.*
3. *Dat de Medscijn aan en op zich zelve beschouwt krachtig en ten vollen in staat is om den Kranken te kunnen herstellen.*
4. *Dat het Voorschrift, volgens hetwelk de Artsenij moet gebruikt worden, duidelijk en verstaanbaar is.*
5. *Dat van den Patient niets meer gevergt wordt dan bij doen kan, en*

6. *Dat die Vermogens die hem ontbreeken, aan hem door de Kracht, die in de Medecijn gevonden wordt, zullen geschonken worden. enz. enz.*

Men oordeele en beslisse thans gemoedelijk zelfs, wat voor Nut en Voordeel, de ongelukkige Lijder, die helaas! meer dan te wél voelt, dat hij gevaarlijk ziek is, en zonder vreemde hulp elendig sterven moet, die met dat alles wenst te leeven, en alles wat van hem naar billijkheid geeischt wordt en zijne Vermogens, hoe zwak en gering ook, maar eenigzins dulden, gaarne doen wil en doen zal, wat voor nut en Voordeel, zegge ik, hij trekt, en kan trekken, uit het redentwisten over de aangehaalde twee Vragen? — Zal niet elk verstandig Man zeggen, de Geneesheeren zouden beeter doen, over deese en voortgelijke Vragen, indien het niet anders zijn kan, en het, om zekere Redenen, die men mischien zonder veel hoofdbreken zoude kunnen ontdekken, noodzaakelijk is, dat er over moet gebarreword worden, onder vier oogen op eene andere meer geschikte Plaats en in hunne geleerde Taal, te redentwisten, dewijl de Ondervindingen de Natuur van de Zaak toont, dat het redentwisten over diergelijketheoretische Vragen, (welker theoretisch ge-

gewicht men op zijne plaats en in zijne Waarde laat (*) ten overstaan van onkundige en eenvoudige *Patienten*, toevallig, zomtjids meer Nadeel dan Voordeel aanbrengt! Is het niet voldoende, wanneer de *Patient* maar het *Resultaat*, het *practisch Resultaat*, dat uit deeze *Quaestie* voortvloeit leert kennen? Dat is te zeggen: dat hem onder het Oog en aan het Verstand gebracht wordt, zo hij er niet reeds van overtuigd is:

1. *Dat bij gevaarlijk krank zijnde, onfeilbaar sterven moet, zo hij niet door vreedende hulp gered wordt.*
2. *Dat bij zich stiptelijk, zo veel als bij kan, en meer niet, moet gedragen, naar het Voorschrift vol-*

(*) Bijaldien men onze *Sijmbolische Boeken*, en in dezelve de *Smalkaldische Artikelen*, en wel het *derde Gedeelte dezer Artikelen Edit: RECHENBERG* II pag: 317. met Aandagt gelcezen heeft, zal men ook wel weeten: dat het den *Leeraaren onder de Lutheranen* vrijstaat, over 15 Artikelen, met *geleerde, en verstandige Mannen*, of *onder zich zelven* te handelen! onder deeze Artikelen staat, het Artikel van de *Zonde, Erfzonde, en haare Gevolgen* boven aan! De Woorden waarop ik doele zijn deeze: *De sequentibus articulis agere poterimus cum doctis et prudentibus viris, vel etiam inter nos ipsos; Papa et regnum pontificium illos non magnopere curant. Conscientia enim apud illos nihil est, sed pecunia, gloria, honores, potentia ipsis sunt omnia.*

volgens betwelk bij de Medecijn gebruiken moet.

2. En dat de Kracht, die in de Artsenij gevonden wordt, aan hem die Krachten, en de Gezondheid die hem ontbreken onscilbaar zal schenken.

De Patient, wanneer hij dit weet, weet genoeg! Gaat hij verder, en zegt: *Ik zal de Artsenij niet gebruiken voor en alear ik ten vollen weet, hoe en op wat wijze, de Kracht, die in de Artsenij gevonden wordt, en die mij alleen helpen kan, tot herstelling van mijne Gezondheid werkt?* zo is hij niet wijzer en handelt niet verstandiger dan een Mensch is en handelt, die gevaar loopt van honger te sterven en die echter niet eten wil, voor en alear hij ten vollen weet, hoe en op wat wijze, de Maag de spijs verduwt, en in versterkend sap en bloed verandert? —

De Kranke, die gevaarlijk ziek is, is de Mensch, de Zondaar: en de Artsenij, die hem genezen en redden kan en zal, is de allerheiligste Godsdienst van onzen Goddelijken Verlosfer, die Geest, Kracht en Leven is. Maar dit Middel der Herstelling en Redding van den Zondaar, werkt niet door eene soort van *Sympathie*, waarbij de Mensch, de Zondaar, zich geheel en al *lijdelijk* (*pasive*) gedragen moet. **Geenzins!** Het werkt veelmeer niet alleen zo, als elk

elk met eene *moreele* of *zedekundige* kracht uitgerust Middel altoos werkt, en zo als zulk een Middel werken, kan! Maar dit Middel, de Godsdienst van *JESUS*, heeft ook nog daarenboven eene bijzondere *Goddelijke* Kracht met zich verbonden, die *altoos* met het Woord van God gepaart gaat, en *teffens met de moreele Kracht* op het hart van den Mensch werkt, ten einde in hetzelfde heilzaame en zalige *Veranderingen-voortebrenge*n.

Zoo dra men nu maar weet:

- I. *Waar in de moreele Kracht van een Voordragt in 't gemeen, en van den Godsdienst van Jesus in het byzonder bestaat?*
- II. *Hoe een Mensch zich ten opzichte van een Voordragt gedragen moet, wannser hij er Nut en Voordeel uit trekken wil? en*
- III. *Waar in de Goddelijke Kracht van den Godsdienst van Jesus bestaat? en daardoor overtuigd is dat hij ten vollen in staat is om onze zielen te redden en zalig te maaken; zo dra dunkt mij, moet men ook overtuigd zijn, dat er den gemeenen Man weinig of niets aan gelegen is, dat hij juist en bepaaldelijk weete: hoe en op wat wijze hij zo ongelukkig geworden is, en of hij nog eenige Krachten bezit, die echter niet toereikende zijn*

om zijne Zaligheid te werken, dan of hij ten eene-
 maal van alle *geestelijke Krachten* (*) ontbloot
 en beroofd is om zijn waar en eeuwig heil te be-
 werken. Het is mijn Voorneemen thans niet om
 deze Waarheden breedvoerig te verhandelen. Ik
 zal enkel het noodzaaklijkste daarvan aanstippen-

het Vervolg hier na

HET

(*) *Mijn Oom*, had ons wel eene *naauwkeurige*
definitie kunnen geven, en ons zeggen: wat eigenlijk *gees-*
telijke Krachten zijn? Want veelen gebruiken deze Woorden,
 en weten niet, wat zij *eigenlijk* en bepaald 'er bij denken
 moeten. Zo gaat het dikwils, dat men van zaaken spreekt,
 waarvan men geen duidelijk denkbeeld heeft.
Morcele Krachten zijn het niet!

HET TIENDE VERVOLG.

Een Voordragt heeft eene *moreele* of *zedekundige Kracht*, wanneer in denzelven

1. Gewichtige Waarheden, die in ons Geluk een wezenlijken invloed hebben,
2. Duidelijk en naar de Vatbaarheid van den Lezer of Hoorder voorgesteld,
3. Bondig beweezen, en
4. Door krachtige Beweegredenen aangedrongen worden. Hoe gewigtiger die Waarheden, hoe klemmender de Bewijzen, en hoe sterker en krachtiger de Beweegredenen ten opzicht van den Lezer of Hoorder zijn, hoe grooter is ook altoos de *moreele Kracht* van dien Voordragt, die daarvan voorzien, en daarmede uitgerust is. En zo omgekeert: Hoe minder gewichtig de Waarheden, hoe minder krachtig de Bewijzen, hoe minder dringende de Beweegredenen zijn, en hoe minder overeenstemmend met de Vatbaarheid van den Hoorder of Lezer dit alles voorgesteld is, hoe kleiner en geringer ook de *moreele Kracht* van den Voordragt zelve is en zal zijn. Wanneer men hiervan de Toepassing op den allerheiligsten

Godsdienst van onzen Zaaligmaaker maakt, zo zal men als 't ware gedrongen zijn, om te moeten toetstemmen, dat aan denzelven de *hoogstmogelijke* --- en niets belet mij om ronduit te beweeren -- eene *Goddelijke Moreele Kracht*, moet toegeschreeven worden, Dan! wanneer zulk een Voordragt op het hart van een verstandig schepzel, van een Mensch werken en in den Mensch, Kennis, overtuiging en alle overige Veranderingen, welke hij, die den Voordragt doet, bedoeld, zal voortbrengen, is het voltrekt noodzaakelijk, dat de Voordragt met ingespanne krachten van *Aandacht en Oplettenheid*, en met een gehoorzaam en volgzaam hart aangehoord of gelezen, overwogen, aangenoomen en achtervolgd worde. Want bij gebrek van een oplettend verstand en van een gehoorzaam hart, is alle *moreele* kracht, die deeze of geene voordragt heeft, vrugteloos en onnut. Dan! zal iemand mischien bij wijze van gevolgtrekking zeggen, terwijl hij van mijne Gezegdens op den Godsdienst van *Jesus*, en op den Mensch, die door denzelven eeuwig zalig zal gemaakt worden, de Toepassing maakt: Dewijl een met *Moreele Kracht* uitgeruste voordragt, hoe groot die ook zoude kunnen of mogen zijn, het Vermogen om de Waarheden en plichten, die den inhoud van den voordragt uitmaaken, te begrijpen en te betrachten, noch aanbrengt noch *kan* schenken, maar
dit

dit vermogen in den Hoorder of Lezer als aanwezig vooronderstelt; zo zou daaruit onmiddellijk en rechtstreeks moeten volgen, dat de Mensch onder den Voordragt van den Godsdienst van JESUS toont en bewijst, dat hij nog *eige Krachten*, en *Natuur-Vermogens* heeft, om onder anderen ook de Geestelijke Waarheden en plichten te kennen, zich daarvan te overtuigen, en dezelve te betrachten, en dat bij gevolg hierdoor de geheele zaak ten voordeele van het gevoelen van PELAGIUS beslist wordt. — Dan ik antwoorde: Bij aldien *die Waarheden*, welke tot het wezenlijke van de goddelijke *Religie* van Christus behooren, geene andere, dan de *hoogstmogelijke zedekundige kracht* hebben; zoo ben ik van Gevoelen, dat men de geheele gevolgtrekking zal moeten toestemmen. Maar, ik ben overtuigd, dat men uit bondige en voldoende Redenen verplicht is, om te moeten vaststellen, dat aan deeze heilige Waarheden, behalven de *moreele kracht* die hen eigen is, nog eene *bijzondere goddelijke kracht* toekomt. En dat, zonder deeze bijzondere goddelijke kracht, onze Verbetering en Zaligheid, bij ons Menschen in dien staat, waarin wij ons van Natuur bevinden, door deeze heilige Waarheden, niet zouden gewerkt en voortgebracht worden.

Deeze *bijzondere goddelijke kracht*, die altoos met deeze heilige Waarheden verbonden is, en

teffens met de *moreele* kracht in Vereeniging werkt, is het, dewelke die krachten en vermogens schenkt en aanbrengt, die een Mensch noodig heeft, om van de heilige Waarheden, welke tot den Godsdienst van JESUS behooren, een heilzaam gebruik te kunnen maaken. En *deezee bijzondere goddelijke* kracht van dit Woord der Waarheid, bestaat volgens het oordeel van een Man, die niet dwaalen kan, van den Apostel JACOBUS Cap. I. 18. in DEN WIL van GOD, die met zijn Woord verbonden is. GOD WIL, dat de Mensch, door het Woord der Waarheid, zal geloovig, heilig en zalig worden! En *deezee goddelijke WIL* is toereikend en ten vollen in staat, om met en bij ons Menschen, door middel van zijn Woord, het groot en zalig oogmerk te bereiken, hetwelk hij door de Verkondiging van Jesus Godsdienst bedoelt, en ons doór de Prediking van het zalig Evangelie alles te schenken, wat wij tot heil van onze zielen noodig hebben. *God heeft ons gebaart*, zegt de knecht Gods, Hij heeft ons tot zijne Kinderen en erfgenamen gemaakt, *door zijn WIL*, eigenlijk, WILLEND (*βουλομαι*, door de kracht van zijn wil,) *door het Woord der Waarheid*. Daarom wordt ook *het Evangelie eene kracht* Gods genoemd Rom. I. 16. Dan! *deezee goddelijke Wil*, *deezee bijzondere goddelijke kracht*, die met de goddelijke Waarheden verbonden is, werkt niet *op zich zelve, alleen,*
en

en zonder, maar teffens met, en tegelijk met de moreele kracht, die aan het Woord van God eigen is. God werkt tot Heilig- en Zaligmaking van den Mensch, niet zonder Woord, en het Woord werkt niet, zonder den WIL van God. Dit leert ons de heilige Schriftuur zeer duidelijk. Want zij drukt zich ten opzichte van de zalige Uitwerkingen van het Euangelie zo uit, dat elke Uitwerking, teffens aan het WOORD en teffens aan GOD, of aan den Wil van God toegeschreven kan, en moet worden. Men leze slegts met aandacht, 't geen PAULUS schrijft. I. THESSALON: II. 13. *Daarom wij ook zonder ophouden God danken, dat gij, toen gij van ons het Woord der Goddelijke prediking ontvingt, gij dat aannaamt, niet als der Menschen Woord, maar (gelijk het dan in der waarheid is,) als Gods Woord, DIE t. w. GOD ook werkt in u, gij die gelooft.* In den STAATEN BYBEL staat in plaats van: DIE ook werkt in u: DAT t. w. het WOORD, ook werkt in u, gij die gelooft. Wanneer men de Woorden in de Grondtaal leest, zo blijkt allerduidelijkst, dat onze LUTHER zowel voldoende Redenen gehad heeft, om te vertaalen, DIE (GOD naamelijk) ook werkt in u, als de VERTAALERS van den STAATEN BYBEL voldoende Redenen gehad hebben om te vertaalen: DAT (HET WOORD naamelijk) ook werkt in u, gij die gelooft. Men zal

vergeeffche Moeite doen, om uit *grammaticale, philologifche, Exegetifche en Kritifche gronden* te befliffen; of het Woord (*ὁ*), want daarop komt het hier aan, door *DIE*, t. w. *GOD*, of door *DAT* t. w. *het Woord*, moet vertaald worden. Het taalgebruik pleit voor beide Vertaalingen even fterk en even krachtig. Wat Weg moet men nu inlaan en wat middel moet men kiezen, om dezen twist te befliffen? Is mifchjen het Woord van God dubbelzinnig, onbepaald, en onzeker? — Dat zij verre! — Dan! wat behoeft men eene keuze te doen, wanneer twee zaaken, niet tegen elkanderen overftaan? — Wat voor grond en Rede heeft men toch, eene dubbelzinnigheid te vooronderftellen, terwijl beide gevallen mogelijk zijn, en de Natuur van de Zaak voor beide gevallen pleit, dezelve vereifcht, en betoogt? *Want, GOD WERKT, EN HET WOORD WERKT, in hen, die gelooven.* Beide deeze Waarheden zijn onbetwiftbaar! Men vertaale dus zoo als men wil, *DIE*, of *DAT*. Maar men wachte zich zorgvuldig bij de Verklaaring, dat men de oorzaak noch het Middel, van de Werking uitsluit! De *Zin* van Paulus *Woorden* is deeze: *God werkt ook in, met en door zijn Woord, in u, gij die gelooft.*

Werkt nu God niet *zonder het Woord*, maar teffens *in, met en door zijn Woord*: heeft en bezit dit Woord eene, en wel de *hoogstmogelij-*

ke moreele kracht: en kan deeze kracht op een verstandig denkend Weezen niet werken, ten zij dat hij die het hoort of leest, oplettend, aandagtig en met een gehoorzaam hart hoort en leest; zo volgt van zelve, dat een Mensch het laatste doen moet, wil hij anders van het eerste Nut en Voordeel hebben.

De tegenwerping of de Zwaarigheid: de Mensch heeft van Natuur geene krachten en vermogens om geestelijke zaaken te bevatten, te beoordeelen, aantenemen, zich daarvan te overtuigen; en 'er behoorelijk gebruik van te maaken, komt in het gcheel hier niet te pas, maar zeer kwaalijk ter sneede. Want de Wil van God, *dat de Mensch door zijn Woord zal bekeerd en gezaaligt worden*, is immers met het Woord verbonden, en werkt, *in, met en door* hetzelfde. De Wil van God, die magtig genoeg was door het enkele Woord of Bevel: *Het worde Licht!* het Licht uit de duisternis te doen voortkomen; zou die niet in staat zijn door het Woord der Waarheid eene verduisterde Ziel te verlichten, en een onheilig hart, rein en heilig te maaken, wanneer de Mensch, in wien dit hart woont, slechts doet wat God en zijn plicht van hem eischen? —

Hoe en op wat wijze dat in zijn werk gaat, dat God *onder het behoorlijk lezen en hooren van zijn Woord*, Bekeering en Heiligmaking in het hart van den Mensch werkt? Deeze vraage zal ik beant-

woort

woorden, zo dra men de volgende vraag op eene voldoende wijze opgelost heeft: *Hoe en op wat wijze werkt God, terwijl hij door de Kracht van zijn' Wil, naar de Vatbaarheid van het onderwerp, waarin of waaromtrent hij werkt, iets voortbrengt?* — Deze Vraag bevat den uitersten grenspaal van onze kennis in zich. Van den Mensch word niets meer gëeïcht dan hij doen kan! Hij moet *behoorelijk booren' en lezen*, en dan kan hij geruft, onder Gebed tot God, al het overige van God verwachten!

Men beoordeele thans zelve: Wanneer een Mensch weet, dat hij zich zelve niet helpen en redden kan: dat het eenigst en vijligst Middel, waardoor hij kan en zal gered en geholpen worden, de Religie van JESUS is: dat God van zijne zijde alles gedaan heeft en voorts nog alles doen zal, wat tot bewerking en bevordering van het heil en de Zaligheid noodig is en vereïcht word: en dat de Mensch nu van zijne zijde het Middel, 't welk God tot zijn Heil verordineerd heeft, overeenkomstig met den Aart en met de Natuur van dit Middel gebruiken moet! — Men beoordeele, zegge ik, thans zelve onzijdig en gemoedelijk, of men niet geruft en met volle zekerheid vaststellen kan en moet, dat het ten opzichte van zulk een Mensch, enkel van hem zelve en van zijnen wil afhangt, om door God en door de

Re-

Religie van Jesus gered en geholpen te worden: Men beoordeele thans zelve, of een Mensch, dié dat wat ik aangestipt heb, weet en inziét, uit de *theoretische*, aan en op zich zelve voor den *Dogmatiker* misschien gewichtige Vraagen, over de *bijzondere MANIER EN WIJZE HOE hij in dien rampzaaligen staat gekomen is?* En over *het volsagen gebrek aan krachten en vermogens om zijne Zaligheid te werken, veel Nut trekken en zich veel voordeel beloven kan?* Diergelijke Vraagen zijn voor een eenvoudig Christen te sijn, en hij wordt 'er zomtijds meer door verwacht en in de Maaling gebragt, dan hij 'er door verlicht, op den rechten Weg geleid, en verbeterd wordt. Een eenvoudig Christen weet ten deezen opzichte genoeg, wanneer hij *practisch* overtuigd is, dat hij zonder Gods toedoen ongelukkig is: Dat hij zich zelve, niet redden, helpen en zalig maaken kan, bijaldien God niet zelfs de Werker zijner Zaligheid is: En Dat hij van zijne zijde Gods Woord maar behoorelijk onder een oprecht gebed tot God lezen en hooren moet. Dat God dan van zijne zijde het willen en het volbrengen geven zal, naar zijne oneindige Goedertierenheid en liefde, daarvan kan hij zo vast verzeekert sijn, als hij overtuigd kan sijn, dat God ons Menschen nog veel hartelijker bemindt, dan een teeder Vader zijn Kind.

Het Vercolg hierna.

○

HET

HET ELFDE VERVOLG.

Ik laat het geruſt en ten vollen aan het Oordeel van elk *kundig* Lezer over, om te beſliſſen, of die *Herouten* die de goddelyke Religie van Jeſus verkondigen, om hunne Medemenſchen tot Omhelzing en Opvolging van dezelve aantemoedigen en overtehaalen, overeenkomſtig met hun gewigtig Oogmerk en met het Voordeel van hunne Medemenſchen handelen, die zelden of nooit den Preekſtoel beklimmen zonder hunnen Toehoorderen terflond in den beginne van hunne Predikation, op eene neerſlaande, en den Moed, de Lust en den ijver, zo niet ten eenemaale uitbluſchende, ten minſten toch zeer benadeelende en verzwakkende wijze, op de volgende, of eene ſoortgelijke wijze, in deeze of in zoortgelijke Bewoordingen *apostrofeeren* of aanspreken: „ Gij *myne Beminde* „ *Hoorders!* zigt van Natuur niet alleen in een „ verdoemniswaardigen ſtaat, en de Oorzaak „ van uw eigen Ongeluk: Maar! gij zigt ook van „ Natuur onvermogen, onmagtig, onbekwaam, „ en ongenegen iets, hoe ook genaamd, te beginnen en te doen, 't geen ook maar in 't allermiſt tot uwe Redding, en tot Bevordering „ van het waar, geestelyk en eeuwig heil Uwer „ Zie-

„ Zielen iets zou kunnen bydragen! Gij zijt dood
 „ in zonden! Uw Verstand is verduisterd! Uw
 „ Wil ten eenemaale bedorven! Uw hart kwaadaar-
 „ dig! Uwe geheele Ziel heeft een afkeer van
 „ God en van haar eigen heil, en van Natuur is
 „ niets, niets hoegenaamd goeds aan u enz. enz. —
 Dan! kan zulk een Begin van eene Verhandeling,
 waardoor de Redenaar, zijne Toehoorders denke
 te onderwijzen, te overtuigen en te verbeteren, —
 Kan zulk eene *captatio benevolentiae*, oplettenheid
 verwekken, de Aandacht opwakkeren, en gaande
 maaken, en lust, en neiging, en hoop en ver-
 trouwen, en ijver en moed in het hart van den
 Hoorder voortbrengen? — Men zou het des
 noods zijnde door de Vingeren zien, en er toezwij-
 gen kunnen, bijaldien deeze aangehaalde Stelling-
 gen, waarmede menig openbaar Leeraar zijnen
 Voordragt begint, onbetwiftbare Waarheden wa-
 ren, of met onloochenbare Waarheden ten vollen
 strookten en daarmede in een vast en nauw Ver-
 band konden worden gebragt! Maar! — Schijnt
 van Waarheid, is op verre na nog niet de Waar-
 heid zelve! En onwaarheden worden door eene ver-
 jaarde en gestaadige herhaaling niet tot Waarheden!
 Of men de aangehaalde stellingen, die den inhoud
 van de gewoone aanspraaken, of Inleidingen tot
 de predikationen uitmaaken, met recht onder het Ge-
 tal van Waarheden zal kunnen plaatzen, dat zal
 elk Lezer gemakkelijk kunnen beslissen, zo dra hij

maar de volgende Vraag onpartijdig overweegt, en gemoedelijk beantwoordt:

„ Zijn die menschen, zijn die Christenen, die
 „ in die Kerk vergaderd zijn, om Gods Woord
 „ te hooren, die in den schoot der Kerke geboor-
 „ ren, en haar door den heiligen doop nader zijn
 „ ingelijft, die van jongs af aan in de zaligmaaken-
 „ de Leer van Jesus onderweezen worden, die
 „ zo dikwerf het zalig Evangelie gehoord en ge-
 „ lezen hebben, 't welk volgens het oordeel van
 „ den Apostel Paulus Rom. I. 16, *eene kracht*
 „ *Gods is enz:* die het heilig Avondmaal reeds
 „ meer dan eens ontfangen, en waardig genooten
 „ hebben, die dus in het Licht van het godde-
 „ lijk Woord wandelen; — Zijn zulke Chris-
 „ tenen, Menschen, die zich nog in den staat der
 „ Natuur bevinden, die men met Recht en met
 „ Rede, met de gewezene *Heidensche Ephesië-*
 „ *ren* vergelijken, en van welke men, met Waar-
 „ heid zeggen kan: *Gij zijt duisternis* Eph. V.
 „ 8. *Gij zijt dood in zonden* Eph. II. 5? —
 Gaat ons PAULUS zo voor? — Spreekt PAU-
 LUS op dien voet met zijne Christenen? Zegt hij
 tot zijne bekeerde Ephesieren: *Gij zijt duisternis?*
Gij zijt dood in zonden? — Verre daarvandaan!
 Hij zegt veelmeer: *gij waart duisternis, gij*
waart dood in Zonden! En daarentegen vermaant
 hij de Ephesiers tot een' heiligen Wandel, terwijl
 hij hen toeroept: *Wandelt als Kinderen des lichts!*

Leefst

Leeft en gedraagt u als Christenen! Dat eifcht uwe pligt van u, dat *moet* en dat *kunt* gij doen, zo gij maar zelve wilt! Eph. V. 9. (*) Zo spreekt PAULUS met en tot *Christenen!* Maar, wanneer

---

(*) Ziet G. S. STEINBARTS *Anweisung zur Amtserfüllung christlicher Lehrer unter einem aufgeklärten und gesitteten Volke*. Hoofdstuk. II. Afdeling. V. §. 65. pag. 77. 78. Nadat hij aangemerkt heeft, dat Predikanten bij hunne Vermaningen tot een godzaligen wandel, hunne Christenen, niet zo zeer op hun natuurlijk Overmogen, als veelmeer op de hoogere Krachten, welke hen door het Evangelie geschonken zijn, en op den werkzaamen bijstand van Gods geest met hunne gedachten voorea moesten; zo voegt hij er bij: „ Het moet den Christen toe-
 „ gerekent worden als een verdiende lof, wanneer hij
 „ het geschonkene Vermogen wél gebruikt en vlijtig is in de
 „ Godzaligheid: Rom. II 6. 7. 2 Cor V. 9. 10. IX. 6.
 „ Christus en de Apostelen hebben daarom ook alle, zelfs
 „ de onvolmaakte goede pogingen hunner Hoorderen, en Le-
 „ zeren geprezen. Math. XV. 28. Joh. I. 27. Marc. X.
 „ 17. 21. Phil. I. 3. seq. 2. Cor. VIII. 19—24.
 „ IX. 2. 2. Theff. III. 4. Math. XXVI. 41. Deze ver-
 „ standige handelwijze van Christus en zijne Apostelen,
 „ moet van alle Leeraaren worden nagevolgd. De onder-
 „ vinding leert, dat Menschen ten opzicht van zulke hande-
 „ lingen, die hen toefchijnen zeer zwaar te zijn, en genoeg-
 „ zaam hunne Krachten te boven te gaan, nog-hans door
 „ Aanmoediging en Lofuitingen, kunnen worden overge-
 „ haalt, om hunne Krachten te beproeven — Hieruit vloeit

meer hij *met*, *van* en *tot Heidenen* spreekt; zo voert hij die taal, die men meenigwerf in den mond

„ deze gewigtige *homiletische Regel* voort: Men moet den
 „ Christenen vooral niet te groote denkbeelden van hun
 „ onvermogen, en van de Moeijelijkheid der Godzaal gheid
 „ trachten inbeoezemen: Dikwerf bondig en grondig hen
 „ die groote Krachten onder het Oog brengen die het Evan-
 „ gelie hen aanbiedt en schenkt: Telkens van de groote
 „ Voordeelen welke de Deugd schenkt met Warmte spreken
 „ en *alle ja zelf*: onvolmaakte *Proefnemingen* en *Pogin-*
 „ *gen der Menschen*, om zich, (door *Middel van de*
 „ *aangebodene Genadekrachten*) te verbeteren, wijslijk
 „ prijzen en ze hierdoor, tot *Verdubbeling van kunnen*
 „ *vlijt aanspooren!* Want wanneer men altoos, van On-
 „ magt, Onvermogen en Moeijelijkheid spreekt, en altoos
 „ berispt, zo onderdrukt men den *Moed* en de *Lust* bij
 „ hen die zich bewust zijn, dat zij oprecht hun best ge-
 „ daan hebben, en men boezemt hen het *allernadeeligst*
 „ *Vooroordeel* in: dat het niet mogelijk zij te doen 't
 „ geen de *Religie* eijcbt.

Thans mij weder bij mijne Boeken bevindende, kan ik u melden, wie de Schrijver van *Gerundio di Campazs* is.

Het is een van de gewezene Spaansche Jesuiten, wiens Naam is: JOSEPH FRANS ISLA. GERUNDIO behoort tot het Geslacht van de *Don Quichots* en *Hudiltassen*, en heeft in zijne kleine *Personagie*, alle Onweetenheid, Vooroordeelen, Verbeelding en Hoogmoed, Windmakerij en zouteloze geestigheid als in een doosje bijeen vergaderd, welke men anders hier en daar onder de Spaansche

KANT.

mond van Christen - Leeraars hoort, die hetzelfde Evangelie verkondigen, 'twelk PAULUS predikte, wan-

---

KANTZEL GEKKEN verstrooid ontmoet. Het eerste deel van GERUNDIO's Geschiedenis werd 1758 te MADRID gedrukt. Zo haast de *purgeerende* Kracht, die in deze *Artsenijlag*, begon te werken, maakten de Geestelijken een vreeslijk geraas en verschrikkelijk misbaar, dat hunne *Spaansche Preekmethode* zo deerlijk en jammerlijk, als volgens UW LEVEN pag: 110. de *Nederlandsche preekmethode te Francker*, naar Verdienste, gehavend wierd, en wisten het zo verre te brengen, dat 'er van den *Koning Bevel* gegeven wierd, tot een allerscherpst onderzoek. Om de schreeuwende en huijlebalkende Monnikskoppen, tot rust en bedaaren te brengen, wierd het boek verboden. GERUNDIO zou zeker als een eersfgebooren kind, tot troost van alle Gekken, de Waereld weder verlaaten hebben, *bijaldien* niet ISLA, bij geluk aan den Heer BARETTI, die *de Reize van LONDEN tot GENUA* geschreven heeft, het *eerste deel* en het *Manuscript* tot het *tweede deel* overgegeven hadde, die beide de deelen met zich nam en het tweede te *Londen*, drukken liet.

In *Neerland* zou ISLA nooit nochte nooit Gelegenheid en stoffe gevonden hebben om zijn GERUNDIO te schrijven! Want *Gerundio* is een rechte *Latijnsche* MICHEL. En dewijl ISLA geen *Hebreeuwscb.* en *Griekscb duitfcb* verstaat, en 'er geen denkbeeld van heeft wat voor slaap- en rust-veroorzaakende Kracht in het *Analifeeren* van het Woordeken: *Ziet!* in het uitpluizen van een : *Ende!* in het *Emblematischeeren* van een *Haan*, of *Ezel*, en in honderd

wanneer zij tot Christenen spreken; zo zegt hij: *Gij zijt verduisterd, en verwijderd van het Leven, dat uit God is, door de Onweetenheid, die in Uw is, en door de Gevoelloosheid van uw hart.* Ik stemme toe: men kan met PAULUS van en tot blinden heidenen op dien Voet spreken! Maar ik ontkenne ronduit, dat men het recht heeft, om met Christenen dus te handelen! — Het eenigste, wat mij vertroost, wanneer ik mij te binnen bringe, dat Christenen, op een zo naadeelige wijze angesproken worden, is de Voorstelling: dat de verzaamelde gemeente 'er zelden haare Aandacht op vestigt en het niet zeer ter harte neemt, om dat het gewoone spijsje, en opgewarmde kost is, waaruit men wei-

---

andere verhevene, nuttige, leerrijke, slichtelijke, nitmuntende smaaksche en verhevene zaaken, verborgen en bedolven liggen die er geen *Mensch* in zoeken zou; zo blijkt duidelijk, dat ik gelijk heb. Indien er echter iemand in staat toe zijn zou om ons, des al niet te min, een *Neerlandischen GERUNDIO* te leysen, zoo weet ik voor mij wel, dat ik den *origineelen Schrijver* daarvan niet vree van de *Rotte* en de *Maas* zoeken zou. Deez' mijn *Man* heeft meer met dien bijl gehouden, heeft veel gezien, gelezen, gehoord, ondervonden en geleeden en maakt ook Fraaije **EERSTE HOOFDSTUKKEN**, *dienende om Aandacht te- perwekken* en *Bloemrijke Vaersjes*, om elk Hoofdstukker mede te sluiten! — 't is een *Bo!*

weinig of geen Nut en Voedzel trekken kan, om dat zij 'er zo min bij denkt, als er die Predikant bij denkt of bij kan denken, die de armhartige, schadelijke, nadeelige en het eerste en beste Vuur van Aandacht uitblusfchende gewoonte heeft, gedurende de eerste vijftien Minuten, die hij op den kandel verfligt, eene Beweeving met den Mond te maaken, en eenige *mechanifche* woorden te fpreeken, waarbij zijn Verftand niet op kosten gejaagt wordt! — Zo handelen en gedragen zich de waereldlijke Redenaars niet. Deeze weeten beter, wat tot hun voordeel diendt en maaken geheel andere Inleidingen en *captationes benevolentiae*? Men kan mijns geringen bedunkens ook op deeze geestelijke en waereldlijke Redenaars toepaffen, 't geen Jesus bij Lucas XVI. 8. met deeze Woorden uitdrukt: *de Kinderen deezer Waereld, zijn wijzer dan de Kinderen des Lichts in hun geflacht.*

Zou het niet duizendmaal voordeeliger zijn, wanneer een Chriften - Leeraar ten vollen overeenkomstig met de Waarheid en met het Goddelijk Woord, zich benaarftigde, om zijnen Toehoorderen in den beginne van zijne Verhandeling, zulke ftellingen inteprenten, of in het geheugen terug te roepen, waaruit zij terftond, onmiddelijk konden afleiden, *eensdeels*, Gods vaderlijke en volvaardige Bereidwilligheid, om ons Menfchen,

wijs, heilig, gelukkig en zalig te maaken, en *anderndeels* de gewigtige Verplichting die op hem rust, om nu ook van hunne zijde de handen aan het werk te slaan, om onder den bijstand Gods bekwaam ter zaligheid te worden? — Zou het niet oneindig voordeeliger zijn wanneer den Hoorderen Gelegenheid gegeven wierd, om zich naar Waarheid te overtuigen, dat hen *aan en tot* hun Geluk niets ontbreekt, dan zij zich zelven: en dat God den weldaadigen Godsdiens van Jesus juist daartoe bestemd en geschikt heeft, om ons oogenschijnlijk te leeren en te overtuigen, dat hij van zijne zyde alles tot Bevordering van ons heil gedaan heeft, wat van hem maar eenigzins kan verwacht worden, en dat het thans, op den Mensch zelve aankomt, om, gelijk Paulus zegt Phil. II. 12. 13. *met ootmoedigheid en onzichtigheid zijn en zijner medemenschen Heil en Zaligheid te zoeken en te werken?* — *Zoo verr' mijn Oom!* Laat ik hier nog het volgende bijvoegen!

Zo Gij *Mijn Heer*, deezen brief met eenige oplettendheid gelezen hebt, zo zult gij bemerkt hebben, dat ik van de NEDERLANDSCHE BIBLIOTHEEK gewagende, de *Oude*, en niet de *Nieuwe*, in het oog heb. Want dewijl ik *dit Maandwerk*, zedert jaar en dag, niet meer leze, denkende dat ik mijn'tijd wel nuttiger en voordeliger dan tot het lezen van deeze *Aristarchijsterij*, kan besteden, en dus de *Nieuwe N. Bibl.* ook niet

niet gelezen heb ; zo zou het onbillijk zijn over een werk te oordeelen, 't welk men niet kent. En dewijl ik dachte dat zommige Baazen die aan de oude NED. BIBL. geknoeid hebben bij de *Armée* zouden geplaatst en met *betere* en meer bruikbaare Medearbeiders verwisseld zijn; zo heb ik in stilte de hoop gekoestert, dat de *Nieuwe Ned. Bibl.* der *ouden* zand in de Oogen strooijen, en de door haar gehoonde en ontèerde *Kritick*, uit Naam van de *oude NED. BIBL. Amende honorable* doen en aan haar *behoorlijke Satisfactie* geven zou! Maar! helaas! Daar zijn onder de Werkghosten, nog van de oude Bollen die reeds lange in dien *Recensie-maakers Winkel* gearbeid hebben! Zeer gevallig komt gisteren een goed Vriend bij mij, die de NIEUWE NED. BIBL. leeft en die verhaalde mij ten opzichte van dezelve *Incredibilia*, onge-looflijke zaaken! Mijne Nieuwsgierigheid gaande geraakt zijnde, leende ik N° 3. van het EER-STE DEEL der *Nieuwen N. B.* om met eige Oogen op pag: 142. in de *Recensie* van J. A. CRAMERS, *Inleiding tot de algemeene kerkelijke en waereldlijke Geschiedenissen* Deel II. te leezen:

- „ Het geene vervolgens onze Schrijver over het
- „ Geloof der eerste Christenen omtrent den doop
- „ en het Avondmaal bijbrengt, bewijst wel, dat zij
- „ dezelve geenzins als bloote, schoon heilige leu-
- „ zen, en *Ceremonien* van het Christendom aan-
- „ merkten, doch niet, dat zij daar zodanige denk-

beel-

„ beelden aan hegteden als de Heer CRAMER
 „ wil, zo dat zij het gezegend brood en den ge-
 „ zegenden wijn voor het wezenlijke Lighaam en
 „ het bloed van Christus gehouden, en eene we-
 „ zenlijke tegenwoordigheid daarvan, zouden ge-
 „ loofd hebben.”

Ik wist in der daad niet, toen ik deeze Woor-
 den las, of ik mijnen Oogen, *mijnen eigen' Oogen*
 wel vertrouwen durfde? Ik herlas de Woorden, en
 werd eindelijk overtuigd, dat mijne Oogen, wél
 gezien hadden en dat 'er werkelijk voor de tweede
 reize nog stond, 't geen ik 'er de eerste reize ge-
 leezen had! Maar mijne Verbaasdheid klom nog
 hooger, toen ik in de *Recensie* verder las, en vond
 dat de Heer *Recensent* *μὴν πολλὰς περιουσίας* met
 eene onbegrijpelijke Verzekertheid, en met een
 Vertrouwen, 't welk bij den grootsten *Patristiker*
 niet sterker zijn kan, en *elk, die gewoon is, zon-*
der Bewijs te gelooven, moet overtuigen, dat de
 Heer *Recensent* alle *Patres* op zijn duimpje en
 van buiten geleert heeft, durft schrijven:

„ Het is uit de Schriften der Oudvaderen ON-
 „ TEGENSPREKELIJK te bewijzen: 4) dat de
 „ aloude Christenen gesteld hebben, dat Chris-
 „ tus op geenerlei wijze met den mond des Lig-
 „ baams, maar Geestelijker wijze wierd gegeten.

En eindelijk, toen ik vond dat zijne *Patristische*
kennis, en *Lecture der Oudvaderen*, daarin be-
 staat, dat hij de *Institutiones historiae Ecclesiasticæ*

*lucæ V. & N. Tti. van den Eerwaardigen Grijs-
 aard. H. VENEMA, ingezien, en niet half
 maar verkeerd begreepen heeft. Want, ten bewij-
 ze dat zich onder anderen ook de aangehaalde
 4de stelling, ontegensprekelijk, uit de Oudvaderen
 laat bewijzen, beroept hij zich op HERMANI
 VENEMÆ Institutiones historiae Ecclesiasticae. V.
 et N. Testamenti, zonder de plaats aantewijzen
 waar het staat. Dit had de Heer Recensent wel
 dienen te doen, om dat dit werk nog geen Register
 heeft. De Lezer kan het vinden l. c. Tom. III. §
 CXIV. pag: 473. en 474. Aldaar zegt de voorzich-
 tige en waardige Grijsaard, die kort vooraf schrijft:
*Veteres, de Oudvaderen, maar er niet bijvoegt
 ad unum omnes, allen zonder onderscheid!* en dus
 voor anderen, wijslijk plaats open laat! „ *Prius*
 „ *Caput* (de praesentia Christi in Sacramentis, —
 „ praecipue in eucharistia) **VEHEMENTER EST**
 „ **CONTROVERSUM** inter Romano-Catholicos,
 „ *Evangelicos, et Reformatos qui Patres in suas*
 „ *solent singuli trahere partes.* Dat is te zeggen:
 „ *Over het eerste punt, te weeten, over de TR-*
 „ **GENWOORDIGHEID van CHRISTUS in de**
 „ **Sacramenten** --- *bijzonder in het H. AVOND-*
 „ **MAAL wordt tusschen de CATHOLIJKEN,**
 „ **LUTHERANEN, en GEREFORMEERDEN**
 „ *bevig getwist! Want elk deezex partijjen is ge-*
 „ *wend of pleegt, de OUDVADERS, op haare*
 „ *zijde te trekken.*”*

Dit

Dit is de zuivere Waarheid, en is zeer wél gezegt!

Maar zo behoedzaam, zo waar, zo wél, te schrijven, dat is de zaak van onzen HEER RE-
 CENSENT in geene deele! Hij hangt liever den
 grooten *Patristiker* uit, en om zijne onkunde te
 verbergen, verdraait hij de Woorden van den
Hoogleeraar VENEMA, om er een Mantel uit
 te maaken, waar door hij, tot onverdiende schan-
 de van een' verdiend en groot Man, den onoplet-
 tenden Lezer zou kunnen misleiden, en hem diets
 maaken, als of de *Hoogleeraar* zelfs gezegd hadde:
bet is ONTEGENSPREKELYK te bewijzen enz. enz.
 terwijl die *braave Man* (gelijk hem dit ten vol-
 len vrij stond, zo als het aan elk *Catholijk* en
Lutheraan vrij staat, naar zijne kennis en overtui-
 ging, als historiefchrijver, over dit *dispuut* zijne Mee-
 ning te üitten) enkel zijn gevoelen over dit *dis-*
puut aan den dag legt: *over dit geschilstuk zal ik*
volgens Gewoonte. mijne gedachten als een
Geschiedschijver, üiten: de qua disputatione, dit
 zijne zijne Woorden, *mentem, pro more, instar hi-*
storici, exponam. En voorts haalt de *Hoogleeraar*,
 die *Schrijvers* aan, die de Lezer raadplegen kan
 om over zijn gevoelen te kunnen oordeelen! 't Is
 waar! ik heb CRAMERS *inleiding* enz. niet bij de
 hand, en kan hem dus zelfs niet nalezen; Maar
 ik twijffele er niet aan of CRAMER heeft zijn ge-
 voelen over dit *dispuut* ook op *gronden* gebouwt,
 en

en hetzelfde zo geüitt, als het bij hem lag! Nu ware het de post van een *braaf Recensent* geweest, de gronden van beide *Partijen*, van den Heer VENEMA zoowel, als van den Heer CRAMER, optrezoeken, aantehaalen en tegen elkanderen afte-weegen, en dan *of* op eene zedige en beschaafde wijze het Vonnis zelfs te strijken, *of* het Oordeel aan den Lezer overtelaaten. Maar! daar zou meer *Lectuure*, en meer gezonde Oordeelkunde, toe vereischt worden, dan een Man bezit en heeft, die op kwaalijk begrepene Woorden zijn *dictatorisch* Vonnis bouwt. Zijn vonnis bewijst duidelijk, dat hij de Oudvaders niet veel gelezen heeft. De *Patristik* is ook juist mijne zaak niet. Maar al is iemand ook geen *Patristiker*, zo teekent hij toch wel omtrent zulk een *groot dispuut* het één en ander aan, 't welk hij hier of elders vindt. Zo heb ik bij voorbeeld uit JUSTINUS den *Martelaar* Apol: II. Edit Colon 1686 pag. 93. deeze Woorden opgeteekend: *Wij ontfangen die zaaken, niet als*
 „ *gemeen brood en gemeenen drank, maar GE-*
 „ *LYK CHRISTUS JESUS door het woord Gods*
 „ *Vleesch geworden zijnde, vleesch en bloed om*
 „ *onzer Zaligheid wille gehad heeft, zo zijn wij*
 „ *onderrigt dat het Voedzel, waarover door*
 „ *het gebed uit zijn woord de dankzegging ge-*
 „ *schied is, HET VLEESCH EN BLOED IS VAN JESUS,*
 „ *DIE MENSCH GEWORDEN IS*”. JUSTINUS leefde in de tweede Eeuw! By IGNATIUS in *epistola ad Smyrn*: Tom. II. pag. 36. Edit. Amst: 1721, vindt

vindt men deeze woorden: *zij gebruiken het heilig Sacrament niet, en onthouden zich van den dienst, dewijl zij niet beleiden: dat het H. Sacrament HET VLEESCH IS VAN ONZEN VERLOSSER JESUS CHRISTUS. — Doch die deeze gave Gods tegenspreken, vercallen door hunne twisfzucht in den dood.* Bij TERTULLIANUS *de resurrectione Carnis*, Cap. 8. pag. 385. Edit. Lutetiae, 1641. leest men: — „TIS HET VLEESCH, 'T WELK HET LIGHAAM EN HET BLOED VAN CHRISTUS NUTTIGT, op dat de Ziel doorwoed worde van God. Beiden leefden zy in de twee eerste Eeuwen. — Wanneer de Recensent deeze aangehaalde Woorden ooit gezien, of 'er maar van gehoord hadde, zo zou hij nooit nochte nooit, zo ontegenspreekelijk verwaand, *assurant*, en sufficient geweest zijn, van eene zaak te beslissen, die boven zijne *sphaere* verheven is, en te schrijven: *het is ONTEGENSPREEKELYK te bewijzen, dat enz. enz.* Maar! CRAMER, is een *Luthersche man*, daarom mag die wel bij het oor getrokken worden, en de Heer VENEMA, zal bij andere occasie, (*in de Biographie*) zijne *bijzondere portie* ook wel krijgen! Diende met niet een Request aan HOMERUS of ARISTARCHUS, te *praesenteeren*, en te verzoeken, dat de *kritische schuit* van deezen kritischen schipper, voor *een jaar en Zes weeken* aan de Ketting gelegd wierd? ten einde hij van de *Approbatie der E. Classis van Sebie-*

Schieland, binnen dien tijd geen misbruik zou kunnen maaken! Al wou mij die Heer geld toe geven, om met hem over dit stuk te zintwiffen; zo zou ik het duizendmaal liever met geld afkopen! En wie weet, of hij niet nog wel daar- enboven gelooft, *dat bij hier het LUTHERSCH GEVOELEN omtrent dit Leerstuk, onder handen en voor oogen heeft?* Waare dit zo en verbeelde hij zich, dat dit het gevoelen der *Lutheranen* zij; ('t welk ik egter niet kan bewijzen!) zo ———

Waar ligt *Anticijra* in de Waereld? ———

Het vervolg bierna.

HET TWAALFDE VERVOLG.

De *Tolerantie*, waarvan *mijn Oom*, zo groot een Vriend is, ligt U als een vreeslijk groote struikelblok in den Weg! Maar! *mijn goede Man!* hebt gij wel ooit ter dege bedaad en rijpelijk over de *Tolerantie* en *Intolerantie*, en over de gevolgen, welke beiden zomtjids na zich slepen, nagedacht? — Ik geloof, al zo min, als over die stoffe, waarover de Verhandeling van *mijn Oom* in het IX - XI vervolg loopt. Ik zal de *Vrijheid* gebruiken, om 'er u eenige gelegenheid toe te geven, van 'er over te kunnen nadenken. Och! of ik aan U ook de bekwaamheid, het vermogen, en de lust, om 'er over te *reflecteeren*, konde mededeelen!

Wanneer men met oplettenheid de ondervinding gade slaat en op de uitwerkzelen acht geeft, welke de *Tolerantie*, A) *bij het gros van het Menschdom*, bij zulke *Menschen die verwaarloost zijn*, bij *Menschen die hunne zielen niet in orde gebragt, hun verstand niet gescherpt, en hunnen geest, met den Godsdienst niet doorvoedt hebben*, B) *zeer toevallig, en niet door zich zelve, te voorschijn brengt*; zo loopt men zeker gevaar in den *beginne* zo in twijffel te geraaken, dat men niet weest,

weet, wat men antwoorden moet, wanneer 'er gevraagd wordt: *Is de TOLERANTIE, ten opzichte van de beide aangehaakte gevallen, niet ruim zo nadeelig als de INTOLERANTIE, in andere opzichten gevaarlijken schadelijk is? En: Is de INTOLERANTIE niet ten opzichte van de goede gevolgen, die zij, toevallig en om andere, in haar zelve niet gevonden wordende oorzaken willen, bij het gros van het Menschdom voortbrengt, voorttrekken aan de TOLERANTIE, die bij de helaas! noch aanhoudende gesteldheid van het Menschdom, gevallig groot Nadeel toebrengt of kan toebrengen?*

Over deeze en meer andere hiertoe behoorende Vraagen heb ik voor mij zelve, dikwerf, bedaard, met alle mij mogelijke oplettenheid, gemoedelijk naagedacht en gepeinst. Voor en aleeer ik u het *Resultaat* van mijne overwegingen, ten einde braave en kundige Menschen 'er over oordeelen kunnen, egter slegts voor een gedeelte, mededeelle; zal ik met weinigen aanmerken, om eene zaak niet zonder Rede te verwerpen of goed te keuren: (De duivel zelfs immers wordt niet onverhoord verdoemt, waarom dan de *Intolerantie?*)

1) Dat het eene uitgeweezene en voldongene waarheid is, dat men bij zulke Menschen, die ik pag. 226. A beschreef, en zo lange zij zulke Menschen zijn en blijven, met afgetrokkene Redeneeringen en gronden, met duidelijke Begrippen, en sijne, door-

gedachte Beweegredenen, weinig of niets kan vorderen en uitwerken. En dat wel om geene mindere en kleinere rede, dan: *om dat zij 'er niet vatbaar voor zijn.* Voor hen behooren *Zinnen* en *Authoriteit* of *Gezacht!* en anders bijkans *niets.* En 't geen men niet door Middel van *de zinnen*, en van 't *gezacht* bij hen kan bereiken, zal men zeer dikwerf nooit, en nog veel minder door afgetrokkene Bespiegelingen en diepzinnige *demonstratiën* bij hen ten voorschijn brengen. Dit leert ons de ondervinding. —
Ergo! —

2.) Deeze zelfde groote Leermeesteresse, toont ons ook duidelijk, dat zulke Menschen altoos tot *uiterstens* (*extrema*) genegen zijn, en zelden op den Middenweg blijven. Zij willen of *Intolerant* of *onverdraagzaam* zijn en blijven, of zij willen het recht hebben, om *indifferent* of *overschillig* te worden. Van den Koninglijken Middenweg, waarop ons de *Tolerantie* te wandelen gebiedt, — van de *waare Tolerantie*, hebben zij geen denkbeeld, en daar vinden zij noch smaak noch welbehaagen in! Zij denken geheel en al anders en hebben geheel andere *Maximen* dan de *Bediende* van LESSINGS *Vrijgeest* dacht en had! De Knecht van dezen Vrijgeest zeide: *bijaldien NIETS GELOVEN, Moeite of Arbeid ware, zo geloofde IK en MYN HEER ALLES!* En deeze Menschen daarentegen gedragen zich zo, dat men overtuigd worden moet, dat zij voor ee-

ne *Maxime* of grondregel, de volgende hebben aangenomen: *Bijaldien wij niet ALLES mogen gelooven, 't geen ons onze MONNIKSKOPPEN diets maaken, zo willen wij NIETS gelooven!* Kortom! Zij willen of voor hunne Religie met het Mes in de hand vechten, en alles aanvallen 't geen niet zo denkt als zij gevoelen, of zij willen gelooven, dat de *Religie* eene zêer onverschillige zaak is, waaraan weinig of niets gelegen ligt. Zij zijn veeltijds aan wilde Paarden gelijk die nooit vooruit willen, maar telkens of *rechts* of *links* van den weg afspringen. En wee een Volk! Wee een land! waar de *Intolerantie* voor de *indifferentie*, en de *onverdraagzaamheid* voor de *onverschilligheid* heeft plaats gemaakt! Wat voor een akelig denkbeeld moet men zich maaken van een land, wiens Inwoonderen ten opzicht van den Godsdienst, voor het grootst gedeelte ten vollen *onverschillig* zijn! — *Ergo!* —

3.) De Leërmeesteresse der Behoedzaamheid en der Wijsheid, *de Ondervinding*, overtuigt ons, dat de Manier van denken, en de smaak van hen, die als Leeraars bij het Volk in agting en in Aanzien staan, ongemeen grooten Invloed op de Manier van denken, en op den smaak van het volk heeft! Ongelukkig en beklagenswaardig is die Herder dien het harde Lot treft, dat zijne schapen, zich van zijnen *goeden Toleranten smaak*, een

verkeerd en valsch begrip vormen! En hoe gemakkelijk kan het niet gebeuren, dat een Man, die smaak in de ware *Tolerantie* vindt, van het gemeen voor een *Indifferentist* gehouden en te boek gesteld wordt? Wat zal door den tijd uit hen worden, die hunnen *Wegwijzer* voor een Man houden, die geene warme liefde voor den Godsdienst heeft, maar denzelven voor eene onverschillige zaak houdt? *Ergo*.

4.) Uit de ondervinding weten wij, dat in een Land *alwaar de Intolerantie* heerscht, *alwaar* men geen duimbreed ja geen haairbreed van den weg afwijkt, dien de rechtzinnige of *Orthodoxe* Vaders te T. — , te W. — te D. — en te G. — bewandeld hebben: *alwaar* op de Dagen des Heeren *Controverspredikatiën* gehouden, de *Catechisanten* in den keikelijken Wapenhandel geoefend, en onderweezen worden, hoe zij zwaarigheden en tegenwerpingen oplossen, en den *Ketter* in het naauw brengen en pal zetten moeten, zo dat hij hand nog voet kan roeren: *alwaar* het *Anathema*, zonder genade en zonder 'er na omtezien over allen uitgedonderd wordt, die niet tot deeze regtgeloovige kerk behooren, en *alwaar*, -- om meer andere zaken met stilzwijgen voorbijtegaan — zoo klaar en duidelijk als de zon bij Middernacht schijnt, *bewezen wordt: dat de Hemel enkel en alleen voor de *schapen uit deezen stal* gemaakt en bestemd is! — dat in zulk een land, zegge ik, veel meer ijver en vuur voor den uiterlijken godsdienst is, en dat de Kerken aldaar opge

gepropt en gestampt vol zijn, terwijl integendeel daar, waar de *Tolerantie* heerscht, de drift en de ijver voor den Godsdienst, en het Vuur, 't welk eertijds ten voordeele van hem in het hart brandde, verzwakt en allengskens verflauwt, de *Kerken* ledig, en de *Wandelwegen*, *Coffi-* en andere huizen vol loopen, juist niet om der *Tolerantie* willen, Neen! daarom om dat de vroomen en onschuldige *Tolerantie*, voor eene booze en gevaarlijke *indifferentisterij* gehouden wordt. — *Ergo.* ...

5.) De ondervinding betoogt, dat de *Intoleranten* wel veeltijds *mikrologisch* zijn, zich dikwerf met Kleinigheden, Beuselingen, Zoetheden en *albere* Bijgeloovigheden ophouden, en nietswaardige Bagatellen, voor zaaken van het *hogerste* Belang te boek stellen: dat zij van elkanderen scheiden, 't geen God onafscheidelijk met elkanderen verbonden heeft, (ik doele op de *Geloofswaarheden* en *Zedenplichten*, — op de *liefde Gods* en de *liefde des Naasten*) en dat zij voor de geloofsleere, met *Menschenstellingen* doorvlochten en met *Beuselingen* doorweevd ijverig en hartelijk strijden, vechten en kampen, terwijl zij de *Zedekunde* en de *liefde des Naasten*, ten prooi voor de *Toleranten* laten, die, naar 't hen toefschijnt, de *Rechtzinnigheid* niet behoorelijk waardeeren en verdedigen. Elk nu die weet, *dat men niet regt leeven kan, ten zij dat men regt geloof*, zal ook moeten toestemmen, dat de *Zedekunde* onfeilbaar 'er bij lijdt, wanneer de geloofsleere

verwaarloosd wordt, en op een' geringen prijs staat. En dewijl nu de *Orthodoxen*, ik meene die welke ik pag. 85-86. beschreeven heb, volgens hunne Mening, voor de zuivere leer waaken, en hunnen ijver voor dezelve, den Volke inboezemen en mededeelen, zo blijkt dat de *Intolerantie* niet zonder alle Nuttigheid is. Want de *Intoleranten* waaken wel voor eenige Menschenleeringen en *Beufelarijen*, maar zij waaken toch teffens ook, zoo men zegt en gelooft, met veel ijver voor veele gewigtige waarheden. — *Ergo.* —

6.) De Ondervinding leert ons, dat, wanneer veele Christenen in hunne vroege jeugd den Bijbel en zommige Texten, van den *CATECHISEER-MEESTER*, van den *PREDIKANT*, van *VADER* en *GROOTVADER*, *zus* of *zo* hebben hooren verklaaren, en van hen deeze of geene stelling als eene *gewigtige* en *dierbaare* *Waarheid* hebben overgenoomen of geërfd, en 'er dan een *Tolerant* opstaat, en die plaatzen geheel en al anders verklaart, en zommige van hunne *gewigtige* en *dierbaare* *Waarheden*, voor nietswaardige, en zelfs voor schadelijke vooroordeelen te boek stelt en ingang bij hem vindt; zo gaan die Menschen zomtjids veel verder, ja zo verre, dat zij alles voor Vooroordeelen houden, 't geen zij in hunne jeugd van den Christelijken Godsdienst geleerd hebben. — *Ergo.* —

7.) De ondervinding toont ons onder die geenen, die onder het opzicht van een' *Intolerant* op-

opgevoed zijn en *streng orthodox* denken, veele braave Christenen, (zo iemand een braaf Christen zijn kan, dien het aan de *Broederliefde*, en aan de *Ketterliefde* ontbreekt, gelijk het den *Priester* en *Leviet* bij Luc. X, daaraan ontbreekt!) die zeer ijverig in hunnen Godsdienst zijn. Hoe veele Menschen worden niet door *Vooroordeelen* en *Onwaarheden*, die onder hunne *Maximen* mede doorloopen, sterker en krachtiger zomtjids van het kwade terug gehouden dan door duidelijke Begrippen, en Waarheden? Men leze slechts eens het Capittel van den *Duivel* envan de *Spooken*, op verscheide plaatzen! — Het is nog de Vraag: of het geoorloofd en nuttig, is om moeite te doen, ten einde het Volk van ALLE *Vooroordeelen* ten eenemaale te bevrijden? — Ergo.

8.) De Ondervinding leert ons ontegenzeggelijk, dat de *Toleranten*, geenszins altoos binnen de paalen blijven, die de egte *Tolerantie* hen gesteld heeft: én dat zij dikwerf veel goeds, teffens met het kwaade verwerpen, in *Intoleranten* uittarden, en hunnen Naasten veel kwaad berokkenen ten minsten trachten te berokkenen? — Ergo.

9.) Daarentegen leert ook de Geschiedens op eene onwederlegelijke wijze, dat de *intolerantie*, bij luttel Voordeel, veel, zeer veel Nadeel, aanbrengt, en dat alle Dwingelandij, Verdruk-

king en geweld, schadelijk is in' zaken, die den godsdienst raaken. Want elke tegenstand, maakt bij eenige hoop van te zullen overwinnen, en by grootere Onkunde dan verstand, hem, die den Tegenstand ontmoet, ijveriger, driftiger en vuuriger. Verdrukking in den Godsdienst, maakt hoofdig, stijfkoppig en hardnekkig. Het verbieden, en de geweldadige Wegneeming van zommige schriften en boeken, die men niet redden en bewaaren kan, veroorzaakt, dat men andere Boeken, die men gered en bewaard heeft, en die zomtijds, om het verstand als 't waare aan ketenen te leggen, nog bekwaamer, dan de verlorene boeken zijn, dies te hooger wardeert, dies te ijvri-ger leest, en dies te zorgvuldig bewaart. De list der Vervolgden, wordt fijner en scherper door de Vervolging: en zomtijds, groeit eene vervolgte en gedrukte Kerkgemeente, heimelijk en in stilte, weeliger voort, dan de *openlijke* en DOMINANTE, die DE VERVOLGDE en VERDRUKTE in haaren schoot koesteren moet, zonder dat het kan belet worden? — Ergo. —

10.) Wijders leert ons de Natuur van de zaak, de Openbaaring en de ondervinding, dat een gedwongene Godsdienst Gode onmogelijk behagen kan, eens redelijken, vrijen en vernuftigen Menschens onwaardig is, en dat de *Intolerantie* nooit waare en echte Dienaaren van God, maar wel Huijchelaars, Geveinsde, *Hypocriten*, en zulk slag van Menschen meer maakt. Ergo. —

II.)

II.) De ondervinding leert ons — Edog! *miine Ergos* zouden nog geen einde nemen en mijn brief zou te verre uitdeijen , wanneer ik alles wilde *aantikken* (*) 't geen ons de ondervinding ten deezen opzichte leert. Mischien onderzoek ik deeze zaak bij eene andere gelegenheid eens opzettelijk. — Mij dunkt zij verdiend het wel , om de Voordeelen en Nadeelen die zo wel met de *Tolerantie* of vrije Theologie als met de *Intolerantie* , of *strenge Orthodoxie* verbonden zijn , eens te bereekenen , en tegen elkanderen afteewegen.

Mijne Gedachten omtrent deeze zaak zijn en blijven:

A.) *Dat men de Tolerantie moet beminnen , uitoeffenen , verdedigen en beschermen.* Maar!

B.) *Dat men voorzichtig hehoedzaam en wijs te werk gaan , en begrijpen moet , dat men hier met geweld niets , niets uitwerken kan of mag , en dat men veel , zeer veel Respekt voor die groot*

te

(*) Gij vitt op het woord *tikken* , en zegt dat *mijn Oom* op dit Woord zeer verzott is. Ik heb er *mijn Oom* na gevraagd , of het zoo is? en hij antwoordt mij dat het hem niet voorstaat , dat hij dit Woord gebruikt heeft! 't zou eger kunnen zijn dat hij het gebeezigt heeft , en hij verblijdt zich , dat *dit woord* U gelegenheid tot eenige van uwe schranderste gedachten in uwe *Gebeele Biographie* gegeven heeft.

te Gemeente hebben moet, die uit kleine en geringe Menschen bestaat, en die men zomtijds, wel in groote huizen en in Carosfen vindt, om dat het met het menschelijk Verstand, in 't algemeen zo gestelt is, dat hetzelfde *volstrekt niet kan gedwongen worden.*

C.) Dat een *Leeraar*, voor en aeer hij begint den weg te verlaten waarop zijne schaapen te wandelen gewoon zijn, zich op eene behoorlijke wijze in achting en in aanzien bij hen brengen, hun hart, hun Vertrouwen en hunne liefde winnen, en daarvan verzekerd zijn moet, dat zij hem voor een Man houden, dien de geopenbaarde Godsdienst aan het harte ligt, die niets zoekt dan waarheid, en hen op den Weg der Waarheid te verlichten, deugdzaam en gelukkig te maaken.

D.) Dat hij zijne gemeente wél kennen, en ten dien einde dezelve recht bestudeeren moet, om te kunnen weeten, hoe verre hij met Nut en Voordeel gaan kan en gaan mag?

E.) Dat hij den damp en Nevel der Vooroordeelen en der Onkunde niet met eens, neen! al langzamer hand, van trap tot trap moet trachten te verdrijven, en van de Vooroordeelen met medelijden, vriendelijk, zachtmoedig, en met wijsheid spreken en ze niet verfoeijen of verdoemen moet.

F.) Dat, zal de *waare echte en Christelijke Tolervantie* eens regt veld winnen, en de *Waarheid* de Christenen regeeren en bestieren, de grond daar-

toë op *hooge Scholen*, waar men de *Leeraars*, en in *Catechisatien*, waar men de *Christenen* voornd, moet gelegd worden, en dat, wanneer dit wél en ter dege geschiedt, de Christenen wel eene andere betere en heerlijkere Gedaante krijgen zullen.

G.) Dat men ondertusfchen in geduld en met hoop op betere tijden dulden moet, wanneer men ziet en hoort, om enkel eenige *Voorbeelden* aantehaalen:

Dat deeze en geene uit *Genef: I, 26. Pfalm XXXIII, 6.* en *1. Job: V. 7.* (welke laatste plaats volgens LESS (*) en TÖLLNER, (**)) dien LESS woordelijk volgt, naar alle gronden, welke de kritiek maar immers kan aan de hand geven, zo vast en zeker onecht is, dat men of deeze plaats, of het geheele Nieuwe Testament voor onecht houden moet,) de *Driëenheid* (een zeer onbekwaam Woord, dat *Luther* en *Calvijn* met behouding egter van de *Waarheid* zelve, reeds ten vollen afgekeurd hebben) (***) betoogen:
 Das

(*) Ziet LESS *Christliche Religions: Theorie.* Art: 1. S. 70. pag 140. No. 6.

(**) Ziet zijne *vermischten Schriften* Band. 2. Deel I. pag. 17. 18.

(***) Zo als LUTHER zegt in zijne *Postilla Majora dominicali* Het woord: *Driëenheid* klinkt zeldzaam, en

Dat zij uit *Genes: II*, 17. afleiden, dat God op de overtreding van de wet van den verboden boom, niet alleen den *tijdelijken* dood (volgens de *Theologie der aloude Jaden*, en voornaamelijk volgens Paulus Rom: V, 12-14) maar ook den *geestelijken* en *eeuwigen* dood NB *als eene positive en willekeurige straffe*, gezet heeft:

Dat geleerart wordt, dat allen Nakomelingen van ADAM, deszelfs zonde *ter eeuwigter Verdømmenis toegerekend* worde en *toegerekend* zij:

Dat zij uit Rom: XIV, 23. besluiten, dat de goede Werken der Heidenen zonden zijn, om dat zij niet uit het geloof voortvloeien:

Dat de *orthodoxen* en *Intoleranten*, over Verdraaijing van Gods heilig Woord zuchten, over den Kanker van Ketterij kermen, die den Troost wegvreet, dien een Christen bij zijn Gebed heeft, en die de Ondernijning en Omstorting van den Christelijken Godsdienst, en God weet! wat nog al meer, voorspellen, wanneer zij leezen of hooren,

---

is eene menschelijke uitvinding, 't ware beeter het *Opperwezen* GOD, dan *DRIEËENHEID* te noemen. EN CALVYN in *admonit: I. ad Polonos* schrijft: *mij bebaagt en voldnet het gebed niet: O Heilige hooggeloofde en heerlijke Drieëenheid! Het smaakt en riekt naar de Barbarij!* Het Woord: *Drieëenheid*, is *barbaarsch, afgesmaakt, profaan, eene menschelijke uitvinding, op geen getuigenis van het goddelijk woord gegrond, de paapsche God, den Propheeten en Apostelen onbekend!*

ren, dat de *Toleranten* bewijzen: dat Joh: XVI. 23. en meer ander plaatzen in de gewijde Bladen, niet van het gemeene of dagelijksche Gebed der Christenen, maar enkel en alleen, van het *Wondergebed* der *Apostelen* en der overigen *Wonderdoenderen*, moeten verklaard en verstaan worden:

Dat zommigen zich verbeelden en anderen trachten diets te maaken, dat het tot het wezenlijke van een Leeraar behoore, dat hij *extra fraaij gestikuleert* en *declameert*, zonder dat de Hoorders gelegenheid bij hem vinden, zich te stichten, of bruikbare Gedachten met zich naar huis te nemen:

Dat zommigen het zich als eene Wet voorschrijven: bij de Bijbelverklaringen, niet een haairbreed van het aangenoomen Kerkelijk *Sijstema* afte wijken, maar de *karacteriseerende Leerstukken van bunne Kerk in de Bijbel plaatzen* INTEMENGEN, (*)

Dat zommigen de schriften van MOSES, van de Propheeten, Evangelisten en Apostelen, zo verklaaren, als of deeze Mannen Gods,

aan

(*) Op die wijze, wel is waar, hebben wij alle hoop om met 'er tijd een *Gerreformeerden*, *Mennonitischen*, *Lutherischen*, *Remonstrantschen*, *Katholijken*, *Sociniaanschen*, *Ariaanschen*, *Babrtischen*, *Bekkerschen*, en hondert andere Bijbels meer te krijgen, om dat alle deeze Mannen en Kerkgenootschappen, ter goeder trouw gelooven, dat bunne *karacteriseerende Leerstukken in den Bijbel, daadelyk bedoelt worden!* Maar dat doet er niet toe! 't Geen den eenen *billijk* is, in den anderen recht. Wanneer
Man-

aan de Voeten van CARTESIUS en van WOLF gezeten hadden en BELLARMYN, LUTHER of CALVYN hunne Leeraaren geweest waren : en de fout , die de Ouden *stribligo* noemden , voor eene Volmaaktheid houden :

Dat zommigen , doorgaans den *Bijbel* uit hun aannoomen Kerkelijk *Sijstema* verklaaren , en dit heilig boek over den Leest van de *Formulieren* spannen en schoeijen , of te schoeijen trachten :

Dat zij hunne onkunde en onbedrevenheid in de gewijde Taalen , met den Mantel van *Hebreeusch- en Grieksch- Neder- of Hoogduitsch* te bedekken trachten :

Dat zij beducht zijn , dat de heilige Schrijvers , hunne geloofwaardigheid verliezen , en ten opzichte

---

Mannen van Aanzien in de *gereformeerde kerk* hier in het *vrij en gezegend NEERLAND*, dit Recht en die Magt hebben , om naar den aangehaalden itelregel *Bijbelverklaringen* te maaken ; (*ziet het Voorbericht tot den Bijbel van de Heeren J. NUYS VAN KLINKENBERG en NAHUYs Deel I. pag. XIII.* zommoeten Mannen van aanzien , in andere Kerkgenootschappen , daar waar zij *domineeren* , dit Recht en die Magt ook hebben. Maar! hoe en op wat wijze de *Heeren* , NUYS VAN KLINKENBERG en NAHUYs , en anderen die hem volgens , *dot eigenmachtige INMENGEN VAN KARACTERISEERENDE LEERSTUKKEN* in den *Bijbel* , met de *onvervalschte Zuiverheid van Gods woord* , zullen overeen brengen? wenschte ik toch wel eens te vernemen! —————

ce van de Geloofs-Artikelen verdagt of mingelooftwaardig worden, zodra anderen beweerden, dat in hunne Schriften, volgens den Smaak van hunne Tijdgenooten, en eerste Lezeren, *accommodationes*, en zulke Bewijzen te pas gebracht zijn, waardoor wel hunne toenmaalige Lezeren konden overtuigd worden en dadelijk overtuigd wierden, maar welke ten opzichte van latere Christenen, en ten opzichte van ons, geene bewijzende Kracht hebben: ('t Welk ook juist niet noodzaakelijk *schijnt* te zijn, vermits ons geloof niet, op *alle* hunne Bewijzen, maar op hunne leerstellingen gegrond is. Ten opzichte van de Bewijzen, gedroegen zij zich dikwerf naar den Smaak en de Vatbaarheid, van hunne tijdgenooten, en die kunnen dus niet voor elk en een ieder zijn: zo denken braave Mannen hieromtrent.)

Dat zij den *Antichrist*, met den *Eerw: Grijsaard VENEMA* in zijn *Sermone Academico primo* pag: 224. niet ook in die geenen willen vinden, die onder een *zacht orthodox Lamsvacht*, een wreeden Leeuw verbergen en gaarne alles zouden verflinden, zo zij maar ——— konden:

Dat sommigen het voor eene allergevaarlijkste *Sijncretisterij* (Religie-Mengerij) houden, wanneer men doet als in *Zwitserland B. V.* in ZURCH geschiedt, waar LAVATER, HESS, TOBLER, PFENNINGER en veele andere brave Mannen,

het *Evangelie* prediken, en waar men zedert dertig Jaaren herwaarts nauwelijks Eens van een zeker *Karakteristiek Leerstuk* heeft hooren spreken, (gelijk ik met zekerheid weet) *Lutherfche Predikanten* dikwerf, in *gereformeerde Kerken*, op *gereformeerde Preekfloelen* prediken, en door *Lutherfche vaste Proponenten*, hunnen dienst laten waarnemen, wanneer zij, wegens andere bezigheden en Verhinderingen, zelfs niet prediken kunnen:

Dat zij volstrekt niet dulden kunnen, dat de **RUHNKENIUSSEN** en **VALKENAARS** meer weten, en naar de gezonde Regelen van de *Kritiek*, (*ex ingenio*) in de gewijde en ongewijde *Bladeren*, meer verbeteren en verklaaren, dan zij *Antitoleranten* ooit geleert hebben, ooit zullen leeren, of ooit kunnen verstaan, begrijpen en beoordeelen:

Dat zij den *Paus*, door haar *injunimus! wij injungeren!* gaarne, zo zij maar konden, uit *Romen* bannen zouden, om hem in *Triumph* onder zich te R — te D — te W — — — — — te kroonen:

Dat zij gaarne alle *Boeken*, die tot goede *Einden* strekken en niet dan den *Bloei* der *Weetenfchappen*, en de *uitbreiding* van den *zuiveren Godsdienst* ten doel hebben, in den *Catalogum librorum expurgandorum* (*Lijst der Boeken die verbrand dienen te worden*) zouden plaatzen, ten zij zij

'er

er hun *orthodox Zegel* met onkundige handen, en met verblinde oogen, of liefst met Oogen, die de Waarheid niet zien en behoorlijk beoordeelen kunnen, aangehangen hebben: (gelijk enkel en alleen tot dus verre maar te *Roomen* geschiedt.)

Dat zij uit Math: V, 3. bewijzen, dat de *Armoede van den Geest*, eene goede hoedanigheid, en geen gebrek, geen Ongeluk is: (*)

Dat zij uit 1 Petr: V, 8. *demonstreeren*, dat de *Duivel nog tegenwoordig bij de zonden der Menschen de hoofdrol speelt*: En;

Dat zij veele andere *Menschelijke stellingen* met Texten uit Gods Woord trachten te onderschraagen: zwaarwigtige, groote en heilzaame Waarheden op magere, krachtelooze, ten uitersten (**) zwakke en zelfs zomtijds onechte en valsche gronden bouwen *enz. enz.* Dit en meer andere.

(*) Ziet WETSTEINII N. T. Græcum over Math. V. 3

(**) Het Leerstuk b. v. van de *eeuwige Godheid* van JESUS, behoort volgens het Oordeel van groote Mannen, — (en ik voeg er uit volle overtuiging bij — dat ik, hoe klein ook, er ook van verzeekert ben) — tot de hoofdwaarheden en Grondzuilen van onzen christelijken Godsdienst. Maar! hoe dikwerf gebeurt het niet, dat zomnigen deeze grote Waarheid op zulke Plaatzten in den Bijbel zoeken, waar zij niet te vinden is? en dezelve met

re zaken moet men in lijdzaamheid dulden en hopen en bedenken, dat zij die dus handelen naar hunne kennis en Overtuiging te werk gaan, en bij alle Armoede van hunnen geest noghans eerlijke en braave Mannen zijn kunnen en dadelijk zijn.

Kort-

Bewijzen te onderschragen trachten, die een Kind kan om verre stooten? — Hoe veelen zijn er niet die deeze wig-tige Waarheid onder anderen ook in *Psaln II. v. 7.* denken te vinden? — De *Wel Eerw: Heer I. C. BAUM* is met veele andere Mannen, van de *Eerste Eeuw* af tot op onze tijden toe, in zijne *PROEVE over den MESSIAS, JSRAELS Koning, van Gevoelen*, dat men deeze Plaats niet als een bewys, ten voordeele van de aangehaalde groote *Waarheid* kan gebruiken. De *Heer Recensent* die deeze proeve in het *6de Stuk* van het *EERSTE DEEL* der *NIEUWEN NED. BIBL.* pag 323 seq: beoordeelt heeft is van een contrarie *Sentiment!* Het stond *hem* ten vollen vrij zijne Gedachten daaromtrent te uiten! Om de *Waarheid* te zeggen, ik was het ook in het *Eerste Stuk* van deezen mijn' brief pag 93. 94. niet anders te verwachten, gelijk dan de *geheele Recensie* aan mijne *Verwachting* beantwoordt heeft. Of de *Recensent* de *Geschiedenis* der *Verklaring* van *Psaln II 7* gekend heeft, is *problematiek!* Zij, die dezelve niet gekend hebben, kunnen dezelve leezen, in het *BYVOEGZEL 't welk BAUM* op een apart blad heeft laaten drukken, en 't welk men agter de *PROEVE* enz. pag 18 -26. vindt! Over de *Zaak* zelve zal ik mij niet inlaaten, zo min als daarover dat de *Recensent* het *Gevoelen* van *den Ridder MICHAELIS* verwerpt, terwijl *BAUM* er zijn

Kortom! een braaf en Christelijk *Tolerant*, moet volgens het bevel van zijnen en onzer aller Meester Math: XIII, 25 28. en Luc: X, 37. zelfs den Ketter dulden! Waarom zou hij niet zijnen zwakken en dwaalenden Medebroeder met verdraagzaam-

---

zijn Zegel aan hangt en gelooft: dat de *historische Gewisheid* ook der *Wonderwerken*, waar de *Religie* op grond is, gaandeweg verminderen moet, hoe verder wij afraken van den tijd, waarin ze gebeurt zijn. Echter kan en zal ik niet ontkennen, dat ik met BAUM wensche: dat de Heer RECENSENT en anderen die dit gevoelen zoo voetstoots verwerpen, binne Krachten eens inspanssen, om ons eene andere oplossing van die Zwaarigheden en Tegenwerpingen te geven, welke in de LESSINGSCHEN FRAGMENTEN tegen de *Waarheid van het Geschiedverhaal der Opstandinge van Jesus in onze Evangelien*, geoppert en daartegen te berde gebracht worden! SEMLER althans, houdt zich enkel aan *Fides divina*, ten opzicht van dit stuk vast, om dat hij bij alle zijne Kennis, nochtans niet in staat is, om *Fides historica* ten vollen in order te brengen, ten einde dezelve met Kracht en Nadruk, recht voordeelig te kunnen gebruiken. Zo nu de Heer RECENSENT, of iemand anders, in de *Joodsche of Christelijke Oudbeden*, en in de *Kritiek over de Christelijke aloude Oirkunden*, meer bedreven is dan SEMLER, en zo hij dus in staat is, om *Fides historica* opteredderen; zo zal hij en aan SEMLER, en aan de Waereld een wezenlijken en bij uitstek grooten dienst doen! — De

zaamheid ontmoeten? Alles wat hij bij deeze gelegenheid ten voordeele der waarheid *doen* kan, is, dat hij met zachtmoedigheid en liefde de ongegrondheid van de onwaarheden aantoot, en de tegenoverstaande waarheid, bij gelegenheid bescheiden en bondig betoogt. Dat gedaan hebbende,

---

wensch dien de Heer RECENSANT: pag: 326. met deeze Woorden uit: *bij (BAUM) had wel nader mogen verklaren, in welken zin, volgens zijn Gevoelen, JESUS, en onderscheidinge van den VADER en den HEILIGEN GEEST, GODS ZOON genoemd wordt:* enz. is een getuige van deszelfs Waakzaamheid, voor de *Sijstema'sche Orthodoxie*, en misschien een wenk, waaruit men besluiten moet, dat de *Recensent* veel achtung heeft voor den *Rumor sine capite*: als of de LUTHERANEN, in andere — ANEN uitgesaard zijn! — *Mondelijks* wenschte ik wel eens met den Heer *Recensent* over dat stuk te spreken! — Ik twijfele of BAUM op de Vraag *schriftelijk* zal antwoorden, om dat *onder ons* niemand deszelfs *Orthodoxie* in twijfel trekt. — Edog de tijd zal het leeren! — Bij aldien ik van de BAUMS PROEVE &c. in het EERSTE STUKJE van *dezen brief* pag: 93. in de *Nota* niet *bij wijze van Voorspelling*, die gevaltig ingetroffen is, gewaagt hadde; zoo zou ik van de gheele *Recensie* geen gewag maken, maar het Antwoord ten vollen aan den Heer BAUM hebben overgelaten. Zo ZWEER w'er toe overgaat, zal w'er nog al wat te Revideeren en in den Haak te werken valsen, ten opzicht van die *Recensie*, dewelke tot de flechten niet behoort!

de, moet hij het onkruid, dat hij met geweld kan noch mag uitroeijen, laten staan tot den tijd van den Oogst. Gaat de *Orthodox* verder, en tast zijnen Evenaasten, met *Intolerante* handen in zijne Eer en goeden Naam, aan; zoo is de zelfsverdediging niet alleen geoorloofd, maar wordt voor den Beledigden, een Plicht en noodzakelijkheid, zodra hij voldoende redenen meent te hebben van zich te *moeten* verdedigen. —

Zo omtrent denke ik, en zo denkt *Mijn Oom* ook, op dit stuk. En waart gij mijn Heer binnen de grenspaalen, van Uw *Kerkelijk systeem* gebleeven, en hadt gij *Mijn Oom*, en andere *braave mannen* niet zo onvriendelijk als onbeleefd en onverdiend in hunne Eere getast; nooit zou ik de pen ter Verdediging tegen u opgevat hebben. Maar, dewijl gij in de Belediging geene Zonde gevonden hebt, zo vinde ik nog veel minder in de Afwenning van dezelve eene Misdad, maar houde dezelve veelmeer voor eene geoorloofde, billijke en rechtmatige daad! Hierover zal ik u nader in 't Vervolg onderhouden. Ik heb deeze gedachten slechts daarom hier ter plaatse willen aanstippen, om dat ik uit uwe *Biographie* duidelijk begrijp, dat gij bij allen Uwen blinden Ijver voor de *Orthodoxie* en voor de *Intoleranten*, nooit over de Voordeelen en Nadeelen zo van de waare *Tolerantie* als van de *Intolerantie* hebt naagedacht, en om dat Gij *Mijn Oom*

gaarne voor zo een *Tolerant* zoudt willen te boek stellen, als gij voor een *blinde Intolerant* geboekt zijt! Misschien geeft het bijgebragte aan U gelegenheid en stoffe tot verder naadenken. En wat de plaats betreft, die Gij *Mijn Oom* onder de *Toleranten* aanwijst; zo heeft hij mij gelast, om er uit zijn Naam voor te bedanken om dat zij hem niet toekomt. — Zo ik altemets vergeten mogte, met *Woorden* zo aan het tijtelblad van deezen brief te voldoen, als ik er door *Middel van zaaken en Waarbeden* aan voldaan heb, en verder voldoen zal, en Gij dan van mijne dankbaarheid nog niet *content* mogt zijn; zo geef ik U *permisfie* bij *provisie één* van de *Agterpooten* van het *Prijs-Kalf* pag: 172. nog daarenboven voor u te laten afhakken. Mij dunkt Gij hebt u door *Uwe Bi-graphie* zo uit- en afgesloofd, dat gij wel eene *kleene Versnapering* 'er voor diend te hebben.

Gij ziet *Mijn Heer*, dat ik *genereus* en een *Vriend* van de *Maxime* der gerechtigheid ben: *Wie wat verdiend, moet wat hebben*. En ik twijffele er ook geen oogenblik aan, of Gij zult mij, *op uwe wijze en naar uwen smaak*, mijn' loon ook wel trachten te geven, dien ik door het schrijven van deezen brief verdiene. Althans ik hoope dat gij mij ook zo *beroemt* als *mijn Oom*, zult maaken! om *u zelven* teffens nog beruchter te doen zijn. 't Is waar mijn Oom had wel wat verdiend! Want alle harten bij u zelven! *Mijn Oom* had zich en anderen voor *Reekening* van uwe en van
uwer

uwer Confreren zédelijke gebreken, homiletische Gekheden, en Kerkelijke *Charlatanerien*, vermaakt en vervrootlijkt, om *U* en *Uwe Confreren* te stichten, en de groote *Massa* van zotheden, ware het mogelijk, kleiner te maaken. Hij dacht als HORATIUS, wiens woorden gij op *het Tijdsblad van uw Leven*, gezet, en in uwe *Biographie* zo schandelijk misbruikt hebt, en redeneerde dus bij zich zelven: Wie toch in alle Waereld, zal in onze verlichte tijden *Brieven* lezen, waarin over den *Afval der Heiligen* gehandeld wordt? (Ziet maar eens wat ze 'er van zeggen in de *Berlijnsche* of *Nicolaitische Algem. D. Bibl.* Band 39. stuk. 2. pag: 601 *seq.* en Band 44. stuk 2. *in den brief uit ROTTERDAM*, en hoe zij daar met verwondering staan te kijken dat 'er in HOLLAND nog over den *Afval der Heiligen*, geschreven word!)-- Zullen dierhalven, dacht hij, de brieven niet terstond den *Kruidenieren* en hen die *Peperhuisjes* maaken, in hunne vernielende handen vallen, maar gelezen worden, zoo moeten ze op eene geoorloofde wijze leesbaar gemaakt worden, en daarom moet met het eerste kleine en geringe Oogmerk een ander grooter en gewigtiger verbonden worden, ten einde het eerste bereikt worde, zonder dat den verstandigen een regt gegeven worde van te kunnen zeggen: *de Sop was immers de Kool niet waardig*. Nu heeft immers de ondervinding geleerd, dat *Mijn Oom*, eene *overbeerlijke keuze* gedaan heeft, terwijl hij de *NOOTEN* koos, om dus,

het kleine en het grootere Oogmerk te bereiken. Ik tarte U om te toonen en te bewijzen, dat *Mijn Oom*, in alle zijne Brieven, eene eenigste keer de goeden Zeden beledigd heeft, gelijk gij ze bijkans op elke bladzijde, schopt en trapt, en dat het Oogmerk, 't welk mijn Oom, op eene wettige en bij alle beschaafde Volken geoorloofde en door groote Mannen *geauthoriseerde* wijze, te bereiken getracht heeft, onwettig en ongeoorloofd zij! Dat de *Nooten* u niet smaaken, Wel! dat geloove ik zeer gaarne! Maar dat ligt niet aan de *Nooten*, maar aan uwen smaak! En zo kunnen 'er meer anderen zijn die 'er geen zin in hebben! Maar wat raakt dat zijne *Nooten*? Als ze maar op zich zelve goed zijn, dat is genoeg. Daarenbooven had *Mijn Oom* niet geheele **BUNDELS** van *Nooten* gemaakt, *Gij* en *Uwe Confrerie* zoudt hem ongemerkt zo als gij meer anderen doet, hebben laten loopen. Dus aan den **BUNDEL** van *Nooten* heeft het *Mijn Oom* dank te weeten, dat gij *hem* beroemt en *U* nog beruchter maakt. **Ei** lieve *Beruchte* en *befaamde Man*! Maak mij ook *beroemt*! en dan zal ik u ook eene lekkere *Sauce à la Swift*, of *à la Rabener*, zo als gij ze liefst lust, bij de *Kalfspoot* laten klaar maaken, dan zult gij eerst met recht kunnen zeggen: *ik ben te gast geweest en heb eens hartelijk gesmuld!*

Het Vervolg hierna

HET

HET VEERTIENDE VERVOLG.

Toen ik de gedachten omtrent de *Tolerantie* en *Intolerantie*, Orthodoxie en Heterodoxie in het voorgaande vervolg buiten op IRENENLUST op het papier gebracht, 't huis beschaaft en herleezen hadd', moest ik na mijn Boekvertrek gaan, om iets in mijne Bibliotheek te zoeken. In dezelve snuffelende vielen mij de *Phisognomische Reizen* die te *Altenburg* zonder Naam van den *Schrijver* 1778 gedrukt zijn, in de oogen en in de handen. Bij geval viel mijn Oog op pag. 105, op een' zeekeeren *Magister DUNKLER*, en op andere *Tolerante* en *Intolerante* Zaaken, die mij zonder dwang uitlokten, om dat mijne Ziel van *die* Zaaken nog vol en warm, en dus op een Toon gestemt was, die met dien, die in die plaats gevonden wierd, zeer wel sijmpathiseerde, om de geheele *Behartiging* doorteleezen. En naauwlijks was ik aan het Einde gekoomen, of ik besloot, deeze gedachten, met de mijne in mijn brief te verbinden, zonder te vraagen: of die schrijver ook zo denkt als ik gevoele? Want mij dunkt dat het billijk is, dat wanneer men zelfs zijn gevoelen heeft voorgesteld, men ook naar dat van anderen luisteren moet! De *Toleranten* voeren dikwerf

met lagchenden Monde en in een schranderen sportenden Toon, het groote Woord, terwijl de *Orthodoxen*, op eene zomtjids redelijk onbeschaafde wijze, met *Incartaden* schelden en raazen om zich smijten! Zo maakt het onze *brave ANONYM* niet! Ik zal zijne Gedachten, die hij niet ongeestig in den stijl van den Heer *ASMUS eertijds Wandsbeker Bode*, en die zich in 't *Nederduitsch* niet laat nabootzen, voorstelt, op een *vrije Trant* vertolken, zonder dezelve te verminken, of met andere te vergrooten. Zijne gedachten heeft hij op den Dag *BONAVENTURAE* op het papier gebracht, en ik vertolk dezelve op den dag van den *blinden TOBIAS* den 13 Junij, volgens den *Launburgschen* Kalender van *BERENZERG*, onder het inschrift:

Behartiging.

— De Heeren Geestelijken, waaren in een Kransje bij elkanderen gaan zitten, hielden onderling allerhande stichtelijke Zaamenpraaken met elkanderen, doleerden hevig over den *zwarten Koornworm* en over den gevaarlijken *Tolerantismus*. De *Antisymbolisten* wierden helder over den Hekel gehaalt, en de *Doophandeling* die heden verricht was, — (dit voorval gebeurde op *zen Doopmaal*) — gaf aan die Heeren overvloe-

vloedige stof, tot eene Zaamspraak over de nieuwe Gevoelens aangaande den *Doop*. Het *E. klein Sijnoodje* 't welk in den hoek van den Haart in een kransje vergadert was, hadt een zeekeeren grooten *Doctor Theologiæ* van deege beet, om dat hij in eene van zijne schriften, (*'t zal wel D. TÖLLNER zijn,*) den doop voor niets meer, dan voor eene Belijdenishandeling, of bij Kinderen, als eene inwijding tot de christelijke Religie wil laten doorgaan. En 'er haaperde weinig of niets aan, of *deeze in den boek van den haart verzaamelde Vaderen*, zouden een halsgericht over hem gehouden hebben, en dan zou ik 'er zeer voor geweest zijn — om hem te verbranden. (*)

Er zal over dit leerstuk onlangs een boek in 't licht gekoomen zijn, 't welk vol van groove dwaalingen hieromtrent is. Maar, 't is nog niet tot ons over den *Woud* doorgedrongen! want niemand van hen hadd' het gelezen.

Magister DUNKLER was een Man, die het wel weeten wilde, dat zijn *weeten* geen stukwerk zij. 't Is dezelve *Pfarrbeer*, die met

WIE-

(*) Mij dunkt, en dat wel *zonder Correctie*, dat dit *mogelijk Votum*, of deeze stem, die de *Pbissognomische Heer Pelgrim*, *Casu quo*, buiten allen twijffel uit de ziel en in den Naam van één dier *Vaderen*, die hier in den

WIELAND het Colloquium gehadt heeft, waarin de Poëet het zo warm en benaauwt had, gelijk men daarvan het Protocol in den *Merkur*, breedvoerig kan naleezen.

De Heer *Magister* preeſe onze *Partialkerke* agter den *Woud* gelukkig, bij de tegenwoordige on-

---

hoek van den haart vergadert waren, zou gegeven hebben, verklikt *Pbiſtognoſiſche Lineamenten*, of *Weezens-Trekken* en een *Voorhoofd*, en *Oogen*, en *Werkbraauwen* en eene *Neus* en een *Kinn* enz. enz. die ik niet voor de mijne zou willen erkennen, al wou hij er mij de halve Waereld bij geven! Want deeze zaaken, zouden met mijne *tolerante manier* van denken, een allervreeslijkſt Contrast uitmaken. Het is uit meer dan ééne, zeer voldoende rede ongeoorlooft, zijnen *Evenaſten* iets kwaads te wenschen, althans zoo lang als zedelijke Gronden zwaarder weegen, dan *oeconomische Belangens*, en *Privat-Interesse*. Waare het geoorloofd om de zedekunde ter zyde te ſtellen, en enkel als een *Oeconomisch Patriot* te denken, te wenschen, en te handelen; zo zou het te bezien ſtaan, of wij, in onze *gezegonde Zeven Provinciën*, niet verplicht zouden zijn, onze *tolerante Manier* van denken, op alle wijze zorgvuldig te bewaaren, uitbreiden, en dezelve aan elk in te boezemen; en daarentegen te wenschen: dat het nabuurig *Brabant* en *Vlaanderen*, hoe langer hoe intoleranter moge worden? Want het is buiten allen kijf dat de *Intolerantie*, en de *bloei en luister* van een land, volſtrekt niet met elkanderen beſtaanbaar zijn? — Och of onze *Tolerantie haatende Intoleranten*, dit beliefden te

onophoudelijke Ebb en Vloed, van theologifche fteellingen en Meeningen. Want, zeide hij, de alles verflindende Baaren, koomen dan eerst tot ons, wanneer zij, over de groote Zandzee vloeiende, hunne Woede verlooren hebben, en de kracht

begrijpen! Ik kan niet nalaaten, terwijl ik van de *Tolerantie* en *Intolerantie* spreek, hier ter plaatze nog eenige Aanmerkingen te maken ten opzichte van de *Anecdote*, die ik pag: 164 en 165. zo als zij bij P. BAYLE. l. c. gevonden wordt, en W. PRYNN betreft, aangehaalt heb! om te beletten, dat men mij niet kwaalijk begripte en verongelijke.

W. PRYNN was een Rechtsgeleerde van *Lincolns Inns* een zogenaemd *Puritein*, die zich aan de Leer van CALVINUS hieldt, en zich tegen de Onderfchrijving van de *Liturgie*, van de *Ceremonien* en de *Kerkelijke Regering* die de *Aartsbifchoppen* ontworpen hadden, aankantede. Hij heeft onder anderen 1633. ook een boek onder den Tijtel: *Hiftriomastix* tegen de *Speelen*, *Masqueraden*, *Dansen*, *Kermishouden*, *Aleijbomen*, enz. gefchreven, en wierdt *befchuldigt* (of ook *overtuigt* is mij niet gebleken) de *KONIGIN bekladt* en *oproerige Perfoonen gepreezen te hebben!* Om deeze Boeks willen wierdt het strenge Vonnis over hem uitgefprooken! *dat zijn boek door Beuls handen zou verbrandt, en hem beide Ooren zouden afgefonden worden; terwijl hij daarenboven vijfduizend Ponden Sterling Boete betaalen en vooral zijn leven gevangen zoude gezet worden.* In deeze Gevangniffe wierd W. PRYNN, BASTWIK en BURTON *verdachts* gehouden hunnen pijd door:

kracht kwijt geraakt zijn, om alles te verflinden; en in hunnen draaikolk wegteslokken. En dierhalven, voegde hij 'er bij, wanneer de Man Gods LUTHERUS eens wederom opstond om Kerkvisitatie te houden, zouden wij beeter volstaan, dan de *Overvliegers*, de *Krachtsmannen*, on-

---

brengeu met Schrijven tegen de BISCHOPPEN, en *beschuldigt* in 't jaar 1636. *oproerige*, *scheurzieke* en *Faamroovende Schriften*, tegen de *Hierarchie* en tot *schande van den staat*, te hebben geschreven. Weshalven zij andermaal in de *Sterre Kamer* gedagvaard wierden, en geen Advocaat kunnende vinden, voorts *pro Confesso* als schuldig vervolgt en behandelt! Den beiden laatsten wierden de Ooren afgesneden en de overig geblevene stompe: van die, van W. PRYNN, meer afgezaagt dan afgesneden, terwijl de eene na *Scijslij*, de andere na *Guernseij* en de derde na *Ierseij* gebannen wierdt! — Verre zij het van mij dit gedrag te verdedigen of goedtekeuren! Hierop doele ik niet, met die woorden, die ik pag. 166 geüit heb: Geenzins! Ik doele enkel op het gedrag, 't welk W. PRYNN, nadat hij door het *lange Parlement*, uit zijne Ballingschap verloft was, ten opzigt van de *Papieren* van den *Aartsbischop* LAUD, gehouden heeft, zo als het P. BAYLE, l. c. uit SMITHS *Vita CAMDENI* pag. 56. verhaalt. Ziet de *HISTORIE* der *RECHTZINNIGE PURITEINEN* in het *Engelsch* beschreven door DANIEL NEAL en in 't *Neerduitsch* vertaalt door IAN ROSS. Rotterdam 1752. Deel I. Stuk II. Hoofdstuk. V. pag. 175. 195. 196. Hoofdstuk VII. pag 257.

de *Theologische Mode Kleermaakers*, *Borduurwerkers*, *Raseerders* en *Frieferders*, die de geloofsleer *ad genium saeculi*, naar den smaak van onzen tijd, zo accommodeeren, besnoeien, borduuren, kappen, en uitdoschen, dat zij 'er uitziet als een *Ons Lieve Vrouwenbeeld* in de Processie op een Feestdag, en daarbij haare verhevene Eenvoudigheid kwijt raakt: wij zouden ook beeter volstaan dan het *nitlegkundig Gewormte*, en de *essentiële Insecten*, die greeg met hun' Zuighaak het zuivere Melksap in zich slurpert, naar de inwendige Structuur van hunnen Maag en haar de gesteltheit hunner Verduuwingskrachten daaruit een *Chilus* of sap kooiken, waarmede zij zich zelve mesten, die egter niet als Hooning kan gebruikt worden, om de spijzen 'er door zoet te maaken, en die dus vuiligheid en uitwerpzel blijft. —

Dit alles zeide *die Magister* op zijne manier! Ik heb het op mijne wijze in mijn dagboek aangeeteekent, om dat het mij stof en gelegenheid tot eene heerlijke Meditatie-gav. — Hier is ze!

Ik ben een eenvoudig Leek! en kan het volstrekt niet veelen, dat men mij omtrent mijn geloof 't welk ik van jongs af aan geleert heb, in de Maaling brengt. Alevenwel heeft de besmettelijke en verderflijke zucht tot Nieuwigheden in onze dagen de *Theologanten* zo overvallen, dat, nadat zij den *Sijmbolischen Toom en Gebit* van het

hoofd over de Ooren heen hebben afgeschooven, zij den gebaanden weg verlaaten, dwars over het Veld-weg galoppéren, de één hierheen en de ander daarheen, dat men de hielen van de Schoenen af-loopt om hen te volgen, tot men eindelijk *marod'* wordt, de Heeren laat loopen, en uit verdriet den eersten den besten grasheuvel zoekt, en — inflaapt.

Mij dunkt men moest vooral uit de *Geloofs-leer* geen Waffe Neus maaken, die men gelijk die van de *Juristerij* draaien kan als men wil. Wanneer elkeen dien het lust, aan het *Leersijstema der Kerke* kan en mag rekken en draaien; zo moet immers de geheele Machiene op lange laaft bedorven worden! 't Komt mij niet anders voor, dan als iemand een musicalisch Instrument hadd, 't welk van een goed Meester gemaakt en besnaart is, en 'er kwam dan een Man bij, die den een' sleutel regts en den anderen links draaidde; zal niet alle Harmonie en het gebruik van het instrument zo lange ten eenemaale verlooren zijn, tot dat de Meester alles wederom in order brengt? — Juist daarom hebben onze Voorvaderen hunne leer in de sijnbolische Boeken bijeen vergaart welke het eigenlijke Resultaat van alle Geloofsleeren zijn, welke zij voor waar en recht gehouden hebben. — (Daarin heeft de *Heer Phisognomische Wandelaar* of *Reiziger* — Met zijne Permissie! — *wel niet ten eenemaale gelijk!*) — Elk nu, die voornemens is, om zich bij die gemeen-

meente te voegen, dien kan zij ook volgens alle Rechten, onder Eede, of zo als het haar goeddunkt, verplichten, haare Leerstellingen te beledien, en in geenen deele daarvan aftewijken. Dan! nu schreeuwt en disputeert elkeen in onze Dagen en zegt: dat is Conscientie dwang! *Maar zachte! bouw wat!* 't Is niets dan een burgerlijk Contract, dien beide Partheijen met elkanderen maaken: dien de geheele Maatschappij met elk haarer leden maakt, tot onderhouding en bevestiging van haar Instituut. Werden zij het onderling eens, het contract te vernietigen! — Wie zal dat beletten? — Wil 'er iemand uitscheiden? — Ook al wél! — Dat men hem zijn' loopas geev' en hem laat' trekken in Vrede! — Maar! aan de *Artikelen van den Gildenbrief* moet en mag niemand peuteren, knoeien, verbasteren of verbeteren, al waare het zelfs dat hij 'er gebreeken en fouten in vond! — Waar is een Menschelijk werk zonder fouten? — Alle Wetboeken, van dat van den wijzen *LYCURGUS* af tot op het nieuw Wetboek in *Rusland* toe? Elk heeft zijne Volmaaktheden, en ook zijne Onvolmaaktheden. Nochtans wordt het Wetboek, dáár, wáár het gemaakt is, als verplichtend aangenomen: maakt alle bijzondere gedeeltens tot *één Gebeel*: wordt oorzaak, dat alle handelingen van de *Staats-Machine* in eene evenredige Beweging blijven: dat zij een' langen tijd, in haare natuurlijke Gesteltheid kan voortduuren, gelijk

een Zak-Horologie de Uuren langer, juist en naauwkeurig aantoot, wanneer zij zelden uit elkander genoomen, gezuivert en gerepareert wordt. --- Maar! in de Geloofsleer wil elk den Uur- en Minuten-wijzer verschuiven, en geloofd dit naar zijn zin te mogen doen! —

Hoe dit toegaat, en waar het bij roekomt? is mij geene Verborgenschap! Hoe langer ik 'er ompeins en denk, hoe duidelijker wordt het mij, dat daarvan twee oorzaken voorhanden zijn:

VOOR EERST: de *Theologanten* in onze Kerk, zijn Menschen gelijk wij overige Menschen. Zij bespeuren zo wel neiging, lust en trek in hunne Ziel, als wij leeken, om zich uit de duisternis te verheffen, groote lichten aan den Kerkenhemel te worden, en zich in het Oog van de *Gaapers* en *Kijkers*, door een een' Voetlangen Verrekijker der Verheerlijking, als *starren* van de *eerste groote* te vertoonen.

Bjaldien nu niemand van den gewoonen Weg zou mogen afwijken; zo zou elk hunner even verre van het Oog van den gaapenden Kijker afstaan: hun Glans zou in malkander vloeijen en zaamen-smelten, gelijk het licht van de Melkstraat! en Niemand hunner zou aan den theologischen Horizont als een *SIRIUS!* pralen en glinstern. --- Hiervandaan, het Loopen, Rennen, Worstelen Rijkhalzen naar Nieuwigheid en Paradoxheid in de Leer, in den Voordragt, in de Verklaring van het

het geloof, 't welk geloofd wordt! het Praten en Babbelen, van *dweeperij*, *Tolerantie*, *Bijgeloof*, en *Predikanten-weezen*, 't welk zo veele longen in den Aaffem houdt, zo veele Vingeren van Schrijven in beweging brengt, en zo veele Drukperfen aan de Kost helpt! ~~h~~ervandaan eindelijk, het eeuwige, Metzelen, Timmeren, Witten, Verwen, Kwasten, Schuuren, Schrobben, Boenen en Opfchikken, van het Kerkelijk Leer-Gebouw, 't welk daardoor eindelijk eene geheel andere uiterlijke gedaante, een geheel ander *Exterieur* verkrijgt, gelijk het Huisje van MARIA te *Loretto*. 't Waare immers beeter geweest, men hadt', ter Bevordering van den Aandagt vroemer Pelgrimmen aan hetzelfde zijne eigendonlijke gedaante gelaaten, dewelke hetzelfde hadt, toen de lieve Engeltjes hetzelfde na *Loretto* transporteerden, terwijl het thans, in een kostbaar Foutteraal steekende, niet meer met ligchaamelijke Oogen, maar enkel en alleen met de Oogen van het Geloof kan beschouwt worden. Dit is de eerste Oorzaak.

DE TWEEDE Oorzaak van al die Wanorde en haspelarij is, dat onze *Theologanten*, te weeten de *Insulleerden*, of die den *Doctoraalen hoed* op het hoofd hebben, en de *Facultisten*, enkel en alleen hun Werk maaken, van dat Vak waarin zij leeven en zich bewegen! — Zij weeten van geen ander Werk, drijven geene lijfstudie, gelijk de mindere Kerkelijken doen; maar doorbooren, doorkaauwen en doorkna-

gende lieve vroomme Orthodoxie, gelijk de Houwormen de Planken, dat zij eindelijk, gelijk vermolmde en doorgevreetene Balken, moet uit elkander vallen.

Weleer was het eene Wet, eene wijze Wet, dat *elk* Groot Sultan, eene Kunst *moest* oeffenen, en zich met een of ander Werk *moest* bezig houden, ten einde het hem niet mogt te binnen komen, enkel en alleen te *grootsultanen*, en niets anders te doen, dan *Bassa's* te laten stranguleeren. Dienvolgens, wierd d'Eén een Kunstdraajer, de andere een Boogschutter, en de derde een Jager die de Rijgerjagd oeffende enz. De liefhebberij van den tegenwoordigen *Groot Sultan*, kenne ik niet; geloov' echter dat de ouden Wetten en Zeden in onbruik geraakt zijn, om dat hij de *Viziers* en *Mufts* zo vlijtig bant, en de hoofden van *Scheiks* en van *Hospodaars* zo gaarne voor zijn *Serail* geplant ziet.

Eene liefhebberij die men met de hoofdstudie verbindt, is voor de laatste zoo voordeelig, gelijk den Wijnstok de Olmboom! Beiden winden en vlechten hunne Takken door elkanderen, groejen en bloejen lustig te zaamen, terwijl de altesterke groei van den hoofdstam, *daardoor* belet en bezeugelt wordt, *dat* de sappen uit den hoofdstam in het andere gewas afgeleidt worden.

Nog nooit is een theologische *Litholoog* (of Steen Liefhebber) of een Theologant die Schulp

pen vergaart, een Cabinet van Vlinders of Kapellen heeft, Bijën aankweekt, of Rupfen zoekt, van heterodoxie, of ketterij beschuldigt, en nooit heeft zulk een Man Nieuwigheden en Ketterijen omtrent geloofszaaken begonnen! (*wel-gezezt en geschreven!* —) En wie weet wat Proost SUSMILCH Pastor SCHAEFFER, EISEN, HAHN, FULDA, BERGMAN en veele anderen, die ik niet kenne, volgens de Werkzaamheid van hunne Veerkracht, zouden voor den dag gebracht hebben of ten deele nog berokkenen, indien zij niet bij geluk in de ééne of andere Liefhebberij een' *electrischen Afleider* gevonden hadden, door en aan wien de Vonk van hun theologisch Vuur, zacht en stil en zonder schaden te stichten, waare na beneden geleidt en gesmoort. Elk hunner hadd' of heeft nog eene liefhebberij. De EERSTE telde onvermoeit en gestadig het Volk, zonder voor den Engel die op den Dorfchvloer te *Arafna* staat (2 SA M. XXIV. 16.) beducht te zijn. De TWEEDE: Welk een groot Insecten en Planten kenner! Hoe onvermoeidt in 't schrijven! hoe onuitputtelyk in 't uitvinden! Wat voor Materialen heeft hij niet bijeen-gesleept, om er Papier uit te maaken. Hadd' het van hem afgehangen; hij hadd' de geheele Schepping in de Stampmoolen gestuurt, om 'er Papier uit te maaken: De DERDE kookt Quintessenzen uit het Dieren- en Plantenrijk, bewaart ze in Bossen, en

zende ze naar de huizen der Koningin, om et Soupen en Soucen uit te maaken en oogst daarvoor den lof en de toejuiching der Gekroonde Hoofden in. De VIERDE is een Meester in Metaal-arbeid gelijk TUBALKAIN, om Kunstwerk en Instrumenten te feilen. De VYFDE, vroect en graaft in de Woesteny van oude Oirkonden, die de Schietworm doorknaagt heeft — (*— nulla regula sine exceptione! geen Regel zonder uitzondering. Ik kenne ook een ' liefhebber van oude Papieren, Oirkonden en documenten, die de Schietworm doorknaagt heeft en die des al niet te min toch gaarne kettermaakt.*) — en zoekt na de Wortelen van de duitfche Taal: hij verftaat de kunst de Wortelen fmaakelijk te bereiden! En de ZESDE befchrijft de hiftorie van zija Vaderland, om gelegenheid te vinden, aan de geheele Waereid zijne Predikants Wooning in eene Print te vertoonen. Dat alles doen zij zonder hun Ambt te verzuimen en te benadeelen en gedragen zich juist als PAULUS, die zijn Apoftelambt door het maaken van Tapijten niet verwaarloosde of benadeelde.

Bijaldien alle onze Theologanten het voorbeeld van deeze waardige Ambtsbroederen liefden te volgen: bijaldien Niemand hunner aan zijne Studeertafel of voor zijn Lessenaar ging zitten, om eene Nieuwe Leer uitte vinden, en eene paradoxe of heterodoxe felling uittebroejen, ten zij dat hij,

in eige Persoon jaarijks twee of drie Pond zijde gesponnen of gehaspelt, of eenige Doseinen Brandglazen, en Zonmikroscofen gesleepen, of eenige hondert Pond Mahagonij hout verarbeid hadde; —

— zoo zou de *Dochter ZION*, niet met zoo nieuwmodischen Poppenstaat beladen en belast, voor den dag koomen, dat men nauwlijks in staat is haare waare gedaante te ontdekken.

Want waarlijk! wanneer ik voor mij zelve de *Geloofs Physiognomie* van onze (*Lutherische*) Kerk, zoo als het er thans mede gestelt is, vergelijke met die voor twee hondert jaaren, en beiden nauwkeurig beschouw, zoo vinde ik minder overeenkomst en gelijkheid tusschen dezelve, dan ik ontmoete tusschen *Kapitain RAMBOLD* en zijn jonggebooren Zoontje. — *Zoverre de Heer Rijziger!* De Heer --- *H A H N* leeft nog en is Predikant te *Kornwestheim*, een dorp omtrent twee Uuren van *Studgard* gelegen. Het is die Heer *H A H N* van wien *J. C. LAVATER* in het *DERDE DEEL* van zijne *Physiognomische Fragmenten* Deel III. pag: 274. schrijft: *Waare ik Koning; die Man waare mij een van de dierbaarste Producten mijns Rijks. Want bij zou Gods Waerelds-Sijstemen in mijn Cabinet, — Waagen, alles te weegen, in mijne Magazijnen, --en-- wat meer is dan dit alles — de allerdiepste en Harmonie-rijkste Religie in mijne Theologie brengen — of hij ze ook in mijne THEOLOGANTEN zou*

brenge? is eenen andere *Vraag* ! Hij is wel van geringe, maar toch van Eerlijke en braave Ouders, in eene laage Hutte gebooren. De Geluksgoederen die de stiefmoederlijke *Fortuna* hem geweeget hadde, heeft de moederlijke en mildadige *Natura* rijkelijk vergoedt. Hij heeft te *Tubingen* eenige Jaaren, met minder Geld geleevt en gestudeert, dan weenig *Student* in ééne Week, als een geleerd Man, tot Rijtuigen in Herbergen en Cofihuizen verbruikt. Hij is één van de grootften *Mechanikers* die bekend zijn; getuige zijne *Astronomische Horologie*. Een groot *Mathematicker* en *Astronom*, gelijk blijkt uit zijn *Astronomische Almanach*. Hij heeft nog gestaandig eenige Knechts in 't Werk, die voor hem arbeiden; zijne Dorpsgemeente munt voor en boven alle overige in het *Wurtembergfche* uit, door Vriendelijkheid, Beleeftheid, Vlijt, Naerftigheid, Kundigheid en eenen goeden zeedigen wandel. Daartoe dragen zijne *Oeffeningen*, of *Privat vergaaderingen*, die in de Week ten zijnen huize gehouden worden en zijne *Catechisatien* ongemeen veel bij. Maar zijne *Oeffeningen* behooren niet tot dat soort van *finje Queefelarijen*, over ingebeelde Bevindingen, over onnutte Dweeperachtige speculativen, die in zulke oeffeningen gevonden worden, waarin de *tolerante Zuster*, en haare modifche kleeding met intolerante zuchten bekritisfeert, de *Vrijers* en andere *Menschen* over een' scherpen

Hee-

Heekel gehaalt en braave Predikanten gekamt en *verbeterodox* worden, en die zelden of nooit scheiden, zonder dat de Eer van den Naasten zoo veel, als de Wet der liefde geleeden heeft. — Neen! tot dit soort van oeffeningen, die men ook volstrekt *in alle Zeven Provinciën* niet zal vinden!!! behooren die van den *braven Pfarrherr HAHN* niet. In zijne Oeffeningen worden geheel en al andere Stoffen verhandelt. Buiten en behalven dat in deeze Oeffeningen op eene *raisonnable* en bijbelsche wijze over het practische Christendom gesproken wordt, wordt er ook onderwijs gegeven 1) in de Kunst, en Weetenſchap van de Opvoeding der Kinderen, om ze tot nuttige leden van de menschelijke Maatschappij te maaken. 2) Er wordt gehandelt over de wederzijdsche plichten van gehuwde Perſoonen, om gelukkig met elkanderen te leeven: 3.) Aan huuwbaaren Jongelingen en jongen Dogteren wordt getoont, hoe zij zich noodzaakelijk moeten gedragen ten opzicht van die Perſoon met dewelke zij eerlang in een huwelijk denken te treden, om niet door de deur van ketzelve, in eene zoort van een Vagevuur te rennen, maar in het Voorportaal van het Paradijs te koomen: 4.) De aanwezenden worden op eene verſtandige wijze tot vlijt en Naerſtigheid tot opregtheid, vriendelijkheid, beleeftheid en andere deugden opgewekt en aangeprikkelt: 5.) 'Er wordt gesproken over den Akkerbouw, en aan den nijveren Landman worden nuttige practicale lessen gegeven, 6.) 'Er wordt

getoont hoe en met wien men in eene bijzondere Vriendschap kan en mag treden: 7.) hoe zich Vrienden onderling gedragen moeten, wanneer de Vriendschap niet in vijandschap zal veranderen, en hoe men zich zorgvuldig wachten moet, om toch vooral de Agting niet te kwetzen die men aan elkanderen verschuldigt is: om dat wederzijdsche Achtung de Bronwel is, waaruit de Vriendschap haaren onderhoud en voedzel haalt: en hoe men zorge te dragen heeft, dat onze geestige Invallen, en Boeterijen, voor den Vriend toch niet beleedigend mogen zijn of worden, &c. &c. &c. — Over soortgelijke stoffen wordt ook te *Kornwestheim* gecathechiseert!!!! Och! of!!!! — LAVATER heeft gevallen kennis aan hem gekregen. Hij vond er gens een afgescheurt blad, uit eene gedrukte Predikatie, las het met een *phijstognomisch* Oog, zondt overal rond, om de geheele Predikatie te vinden, en ontdekte eindelijk, dat HAHN te *Kornwestheim* de Schrijver 'er van zij. Zij zijn thans zeer goede Vrienden, en zien elkanderen nu en dan! HAHN heeft Predikationen laten drukken onder den Tittel: *Eines Ungenannten Schriftforschers Betrachtungen und Predigten, über die Evangelien, wie auch über die Leidens geschichte Jesu für Freunde der alten Schriftwahrheit, Frankfurt und Leipzig 1780.*

Lavater prijst ze ongemeen! en uit *Lavater I.*

z. weet ik dat deeze Predikatiën bij geen Boekverkooper, maar bij hem zelfs te *Kornwestheim*, te koop zijn. — De Heer *Professor MUSAËUS* in *Weimar*, zal de Schrijver van de *Pfijfognomifche Reizen* zijn. Zo veel ik weet zijn 'er thans *Vier deeltjes* van in 't licht gekoomen.

Het Vervolg hierna.

HET

HET VYFTIENDE VERVOLG.

Het hing ten vollen van Uwe Vrijheid af, de bekrompe Vermogens van uwe Geestigheid te misbruiken, en uwen held, waartoe gij als een Menschenrover *Mijn' Oom* gemisbruikt hebt, zulke zotte, snaaksche, en tegenstrijdige Gevoelens aantedichten en aantewrijven, als het u behaagde, en hem als een half onzinnigen laten rede-neeren. Want hij bevond zich in uwe handen en geweld, en kon het u niet beletten. Uwe gedachten, die Gij hem tegen zijnen Zin in den Mond legt, om eene ondankbaare Waereld te verlichten (pag 62.) zijn op verscheide plaatsen in de *Biographie, krankzinnig* (pag 182) genoeg! Maar onder deezen munten voornaamelijk die uit, welke gij op pag. 139--140. met deeze Woorden hebt uitgedrukt. „ Meer wierd 'er tuschen „ den Doctoor en den Student gehaspeld over „ de werkzaamheden der kwade Engelen, op de „ Zielen en Lighaamen der Menschèn. De ontkenning daarvan streed tegen de teedere conscientie van JANUS. Hij kende zijn eigen harte en wist, *dat het goed was*. Des niettegenstaande ondervond hij, dat 'er dikmaals nijdige, leugenachtige, en hovaardige overleggingen in hem opkwamen. Dit kon naar zijne „ denk-

„ denkwijze, van niemand voortkoomen dan van
 „ *de invloeden en inwerpzelen der booze geesten* ;
 „ en daarom, hoe fix ook LIBERIUS de konst
 „ van duivelbannen in het school van FARMER
 „ geleerd had, hij vermogt in dezen niets op
 „ het gemoed van JANUS, die te oolijk was om
 „ niet te bezeffen, *dat hij, de duivelen aban-*
 „ *donnerende, even daardoor zijn kostlijk hart*
 „ *tot een broeiness van allerlei godloosheid maak-*
 „ *te*, des het LIBERIUS, na veel harrewarrens,
 „ niet verder brengen kon, dan dat hij hem deed
 „ beloven de schriften van den vermaarden Doc-
 „ tor BALTHASAR BEKKER, *bij de eerste*
 „ *gelegenheid, te willen lezen, pag. 140.*” Bij al-
 dien deeze gedachten, die gij hier opdifcht, niet
 den Naam van *Krankzinnige Gedachten* verdienen;
 zo het is ten uiterften waarfchijnlijk, dat *volgens U*
gevoelen, Uw ††† Duivel bij het opstellen van
UWE BIOGRAPHIE, de hoofdrol gespeeld heeft,
of dat Uw hart een broeiness van allelei god-
loosheid is. Dat uwe *Biographie* met Nijdigheid
 opgevuld is, en van Lasterzucht en Kwaadaardig-
 heid als 't waare te barsten drijgt, is buiten kijf
 en elk kan 'er zich gemakkelijk van overtuigen!
 Ik laate de keuze aan u over, welk van *deeze*
drie gevallen (en meer zijn 'er niet mogelijk
 dan deeze drie) Gij nu voor *U* kiezen wilt.
Abandonneert Gij uwen Duivel; zo wordt Gij
 een Verrader van 't geene in uw hart is omgegaan:

En

En wilt Gij uw hart vrij pleiten; zo moet Gij u of voor *Krankzinnig* te boek stellen, of toestemmen, dat ik in mijn' Brief pag. 131 gelijk heb, en dat — *vergeef mij de zonde!* -- Uw *Duivel* U geasfisteert heeft. —

Wien anders dan een' *Krankzinnigen* kan het te binnen schieten, om zich met het Pistool voor de Kop te schieten, en een zelfsmoordenaar te worden? Gij laat *uwen Held* (pag. 139) den haan van een Pistool meer dan eens, dus ten minsten drie of viermaal; overhaalen; om zich voor de Kop te schieten, en voegt 'er dan bij: *bij kot het niet eens doen*. Zo gij niet *Krankzinnig* zijt, zo gevee ik het u in *Tien!* om het *ééns* te doen! Wat praat gij daar van in drie of Vier, niet *ééns!*

Pag. 140. vertelt Gij ons, dat uw held, zich des nachts notit zonder *Nagtkaars* vertrouwt; hoewel hij reeds een *eerlijk Bekkeriaan* geworden was! *Hoe gij dit zult zamen knoopen; meldt gij ons* niet. (pag. 140.) Ik zal het naderhand melden, hoe het *kan* en *moet* op eene *pragmatische wijze* zamengeknoopt worden. Gij verbeeldt u zeker, dat alle booze geesten en spookken bang voor de *Nagtkaars* zijn, en door het licht verjaagt worden! Maar daarin hebt gij wel mis! Want er blijft toch altijd tusschen den *Vader der duisternis* en tusschen een *Kind der duisternis*, een onderscheid. De *Vader der duisternis*; speelt immers *volgens uw gevoelen*, in onze *verschik*

lichte tijden, zijne rol *publiek* in de Wareld. 't Is waar, ik heb hem nooit zien speelen, en wensch hem ook niet te zien spelen, want ik houde niets van die *Spektakels* daar 't Gemeen en Meester J. H. bij staat te gaapen. Maar dat neemt niet weg dat hij *volgens Uw gevoelen*, zijne rol op den hellen Middag speelt. En hij die dat doet, zou voor den slaauwen schijn van een dun nachtkarsje bang zijn? Dat geloof ik nooit! Maar! de *Kinderen der Duisternis*, dat stemme ik toe, die zijn bang voor het licht en den schijn dien eene *Nachtkars* geeft. Om 'er u van te overtuigen zo *praesenteer*' ik u eene weddenschap, dat *Gij Kind der Duisternis en Vader der Biographie* van I. V, de *courage* niet hebt, om met *uwe Biographie in de hand*, in eene stikduistere Nacht voor de deur van *Mijn Heer den FISCAAL* te blijven staan, zo dra *Mijn Heer JANUS GROTIUS*, of een ander braaf *HEER* uit uw *Negende Hoofdstuk*, u eene *brandende Nachtkars* voor het Aangezicht houdt? — Hebt gij zin in de Weddenschap? zo bepaald den prijs. --- Liet gij nog een stuksken van het hart van dien Visch, dien *TOBIAS* Cap. 6. uit het Water trok, door *Uwen held* op gloeiende Koolen in zijne slaapkamer leggen, zo zou het zich nog eenigzins laten hooren! Maar! 't schijnt wel dat Gij u beeter op het *Kettermaaken*, dan op het *Duivelbannen* verstaat! en beeter *liegen* en *lasteren* dan *bidden*, en *goedsdoen* kunt!

Wat betreft de twee zaaken: *bang voor spooken*,

benauwd voor den duivel, en teffens een *eerlijk Bekkeriaan te zijn!* die kan elk, *behalven U*, zeer gemakkelijk zaamenknoopen, wanneer hij maar over de menschelijke Ziel, over de vooroordeelen, die wij in de jeugd bij elkanderen vergaard hebben, en ons ingeprent zijn, over den diepen Indruk dien zij op onze Ziel, volgens de ondervinding, maaken, en over de kracht en het geweld die zij op ons hebben, niettegenstaande wij ze reeds lange afgelegd hebben, heeft nagedacht. Wanneer men dit gedaan heeft, zo zal men overtuigd zijn, dat wij met ons verstand dikwerf over de zocheden, die men ons in de jeugd heeft ingeprent, lachen en spotten, terwijl ons hart nog altijd min of meer de uitwerkzelen der vooroordeelen bij zich bespeurt. Mijns bedunkens is 'er geen gemakkelijker Weg, die tot den *Bekkerianismus* voert, dan wanneer men de Menschen als zij nog Kinderen zijn, veele *Spookbistorien* en *Duivela-reijen* vertelt. Zodra zij tot rijpere Jaaren, tot jaaren van onderscheid koomen, en zelfs beginnen te denken en te onderzoeken, en dan ontwaart worden, dat 'er veele gekke zaaken, die te zot zijn, om van een redelijk Mensch geloofd te worden, mede onder doorloopen, zo gaan zij ongemeen gemakkelijk 'er toe over, om alles voor gekheid te houden en zomtijds nog *Spook* nog *Duivel* te gelooven, en rondit te ontkennen dat de duivel nog tegenwoordig op een Mensch werkt of

• kan

kan werken. Dat zijn dan de gevolgen, van zutke onredelijke en onchristelijke opvoedigen! En bleef het maar bij het ontkennen van de *Spoken*, en bij het *Lochenen van de magt des duivels* en deszelfs *Heerschappij*, die hij als een Dwingeland, volgens het gevoelen van sommigen, nog tot op dit Uur, over de Menschen zal hebben; ik zou het zeer gaarne laten *passereen*: Maar! het gaat helaas verder! Wat voor *snaaksche, komike, koddige, lustige, korswijlige, wonderbaarlijke, ongereijmde, ongegronde, krankzinnige, vreeslijke*, en *onbetoogbaare zaaken* worden ons niet zomtijds in onze jeugd vertelt, met bijvoeging dat *bet essentieele Waarbeden zijn, zonder welke te gelooven, niemand een goed orthodox Christen zijn, of zalig worden kan!* Welke zijn zoms de gevolgen hiervan? Deezen, dat dikwerf het goede met het kwaade verworpen wordt en de Menschen ophouden *Christenen* te zijn, en *Naturalisten* worden! *Zeker* zo er eene zaak in de Waereld is, waarmede en waarbij men behoedzaam, omzichtig, nauwkeurig en gemoedelijk, met het licht van de Rede en van de Openbaaring in de hand, moet te werkgaan; zo is het wel zeker het Onderwijs 't welk men aan jonge Kinderen in die Waarheden geeft, welke tot den Godsdienst, dien grooten Schat in Nood en dood, in leven en in sterven, behooren. Moet iemand niet het hart bloeden, wanneer hij aan het

ziekbedde van een stervend Christen, die in de jeugd verwaarloosd is, komt en dan ontwaar worden moet, dat de stervende, door Jesus bloed verlost, Christen, over niemand, dan over den *Duivel* klaagt, en voor *hem* schrikt, zitterd en beeft, *dien* onze goddelyke Verlosser *de magt* genoomen heeft. Ebr. II. 14 *wiens werken bij verstoort heeft* 1. Joh. III. 8. *die met ketenen der duisternisse gebonden is* 2. PETR. II: 4. *dien Christus* Luc. X: 18. *van zijne hoogte, uit den Hemel* als een' Blikzem zag naa beneden storten, waar zijne Magt smoorde! --- Dat zijn de gevolgen en Voordeelen van het veel *catechiseeren* en prediken, over de groote Magt die de Duivel nog tegenwoordig hebben zal, dat Christenen op hun Sterfbedde, tot hun groot Nadeel, de zoheden nog niet vergeen en afleggen kunnen! — Zijn zij er ten deezen opzichte wel veel beter aan dan de *ouden Joden* er aan waren met hunnen zoo genoemden *Doods Engel*, dien zij *ASMODEUS*, of *SAMNIEL* (*) noemden en dien *PAULUS* Ebr. II: 14. in het oog heeft? (**)

Mis-

(*) Men kan hierover naleszen den *Ridder MICHAELIS* in zijne Verklaring van den Brief aan de *Hebreeuwen* bij Capit. II. 14. *Wetstein*. Nov: Testament. Graecum over Rom. V. v. 14. en meer anderen.

(**) *Misfchien* heeft onze *Gezegende Zaligmaaker*, bij Joh XIV. 30. deezen *Doods Engel* ook in het Oog, wanneer hij,

Misfchien hebben de Lezers die Boeken in de Noten
aangahaalt niet bij de hand, daarom zal ik hier het
een

---

hij, de gewoone en doorgaans aangename Taal van het Volk uit wijze toégevingheid fprak, en zeide: *Want de VORST DEEZER WAERELD komt, en heeft niets aan mij.* Bijaldien JESUS onmiddelijk tot ons gefproken hadde, tot ons, die wij van zulk een' *Doods Engel*, niets weeten, zo zou hij misfchien zich dus uitgedrukt hebben: *Mijn sterfuur nadet en de Dood komt met langzaame Tree en aan, om mij mijn Leven te rooven. Maar de natuurlijke Dood heeft geen de mindste Magt over mij. Moest ik om eigener Zonden willen sterven, zo zou ik zeker eeuwig leeven! Want ik heb nooit gezondigt. Maar ten einde de Waereld overtuigd worde, dat ik mijnen Vader beminne, en uit Liefde tot hem zijnen Wil volbrengte, zo staat op en laat ons deeze plaats verlaten, om dat ik niet hier maar op Golgotha, mijn Leven vrijwillig en uit eige Magt, ter Verzoening der Waereld laten zal, zo als ik de Magt heb om het wederom te nemen.* IOH X. 18. Deeze merkwaardige en gewichtige Woorden van JESUS zijn, mij althans, bij alle andere Verklaringsen die er van gegeven worden, duister en onverftaanbaar geweest en gebleeven. Maar mij dunkt wanneer men ze in dien zin opvat, dat JESUS op den zo genoemden *Doods-engel* der Joden, in dezelve zinspeelt; zo wordt alles duidelijk en verftaanbaar, zowel voor de Jongeren van JESUS, als voor ons, en de zin van deeze woorden is en wordt leerrijk en vruchtbaar. Ziet WETSTEINII N. T. *Gracum* bij Rom. V. 14. en bij Ebr. II. 14. en Joh. XII. 31.

een en ander daarvan, aanstippen. De *ouden Joden* naamelijk, verbeeldden zich, dat God den *Duiwel* tot den *Beul* van het geheele menschelyke geslacht gemaakt heeft, onder wiens handen elk Mensch sterfen moet. Wanneer nu het sterfuur van een mensch nadert, zo verschijnt deeze *Meester HANS*, aan den stervenden in eene *alleroreeslijkste gedaante*, met het *zwaard des doods* in de hand, waaraan *drie vergiftige Droppels Water* hangen. Zodra de stervende zijnen *Beul* in 't oog krijgt, begint hij te *agoniseeren* en de doodstrekken komen in zijn *Wezen* ten voorschijn, terwijl hij van *Angst* en *Schrik* zijnen mond wijd open doet, waarin *SAMNIEL* de drie vergiftige droppels, die aan zijn *Zwaard* hangen, laat vallen, en waarvan de *eerste* hem van het leven berooft, de *tweede* aan hem de bleeke doodverwe schenkt, en de *derde* hem tot de *Verweezing* voorbereidt. Zijn *Moordwerk* verrigt hebbende, wafcht hij zijn *Zwaard* in het *Water* af, dat hij in het huis vindt, en vertrekt! Zodra nu de kranke *Jood* het afgelegd had, wierd al het *Water*, dat thans natuurlijker wijze vergiftigd en dodelijk geworden was, op straat of in de graft gegooit, op dat er geen andere *Smous* zich den dood aan drinken, en dus niet zo als behoorde, sterfen zou. — *PAULUS*, deeze verlichte *Man Gods*, wist te wel, dat zich diergelijken *Volksvooroordeelen* niet lieten *wegredeneren*, en *weg filosofheeren*, daarom liet hij *SAMNIEL* Hebr.

II: 14. staan waar het stond, en sloeg een' geheel anderen weg in, om het nadeel te verhoeden, 't welk dit Vooroordeel zou kunnen na zich slepen. En welken weg dan? Den besten dien hij kiezen kon. Gelieft hem zelfs bij PAULUS op de aangehaalde plaats natezien. Onze hedendaagfche Joden hebben *deezee Zotheid* en *deezeen Beul*, tegen een ander Vooroordeel geruild, gelijk ik *bet eerst* van een Man, die geloofwaardig en veel bij Joodfche fterfbedden geweest is, vernomen, en waarom ik ook dus verre verzuijmd heb, om er Jooden zelve na te vraagen. Onze hedendaagfche Jooden namelijk, verbeelden zich, dat, wanneer één van de *Natie* aan de *pestilentie* of aan de *koorts* sterft, hij vast en zeker verdoemd wordt. Mifchien hebben zij die *Zotheid*, uit Levit. XXVI: 16. Deut. XXVIII: 22. afgeleid, of elders ergens van daan gehaald. Dewijl zij nu natuurlijker wijze niet gaarne zien, dat hun ftervende broeder verdoemd worde; zoo maaken zij zich zeer ongerust: tot dat hunne Vraag: *Iſchter ook Koortſch?* MYN HEER! — met *Neen!* beantwoordt is, en dan ſtellen zij zich gerust, en laaten den Kranken *in Vrede* en *met gejuich tot zijne Vaderen vergadert worden.*

Zulke ingewortelde, verjaarde en tot in het Merg doorgedronge Vooroordeelen, die zelfs *Volks Vooroordeelen* geworden zijn, met *Raifonnementen* te willen te keer gaan, of met geweld te willen uitroijen, heet *vergeefsſch werk doen.*

Dat leeren wij ook van den *grootsten Leeraar der Waereld*, van *onzen gezegenden Zaligmaaker*. Wel is waar, hij geeft zijnen tijdgenoten en ons, *duidelijk wenken*, die ons leeren dat veele zo genoemde Bezetenen in zijne dagen, niets anders dan kranke Menschen waren. Ziet b. v. MATH: XII: 22. en 27. MATH XVII: 21. Maar JESUS heeft nooit getracht, door wijdloopige *Raisonnementen* dit Vooroordeel, uit het hart der Joden als met geweld te verdrijven. En zulks wel om geene mindere rede, dan om dat zulks toch niet zoude gelukt hebben, en om dat het *niet konde* gelukken! — En dat besluit ik daaruit, *om dat JESUS het niet gedaan heeft!* De *gebeurtenis* die bij MATHEUS: VIII, vs. 28-34. geboekt is, en in het Landschap der *Gergesenen* of *Gadareenen* MARC: V: I, voorviel, bewijst echter dat er waare Bezetenen geweest zijn. (*) En dat is genoeg! Maar met dat alles wil ik wel bekennen, als iemand maar de
ove-

(*) Zo bekend het is: dat *Balthasar Bekker* de Magt en het Vermogen van den Duivel, om op de Lighaamen in *deze Waereld* te kunnen werken, ontkend heeft, zo bekend is het ook, dat de Leeraars in uwe Kerk, *deze Ketterij afweeren* moeten. Toen in de voorgaande Eeuw, hier in Neerland, door VOETIUS en zijne *Aanbangeren*, verscheide twisten over de *Cartesiaansche Philosophie* in
be-

overige wezenlijke Geloofs- en Zedenleeren van
JESUS aannam, en er als een braaf Christen naar
leef-

beweging gebragt worden, schreef ook BEKKER, een klein Tractaatje onder den tijtel: *de Philosophia Cartesiana admonitio candida et sincera*, gedrukt te Wezel. 1668. in *Duodecimo*, waarin hij veinft, als of hij geenszins *deezee Philosophie* verdedigde, maar enkel poogte te bewijzen, dat de tegenwerpingen tegen dezelve niets om het lijf hebben. Maar echter wordt daarin het Gevoelen van *Cartesius*: dat het Wezen van de ziel *enkel in het denken* bestaat, voor *onfchadelijk* gehouden en te boek gesteld. Uit dit en eenige andere grondbeginselen, trok hij het gevolg: de *Duivel*, wiens wezen *enkel en alleen in het denken* bestaat, kan buiten zich, op de Lighaamen in onze *Waereld* niet werken. *Ergo. Ergo.* Ik heb meer dan eens het Geluk gehad, met Mannen te spreken, die tegen het Gevoelen van BEKKER gezwooren hadden, en *Cartesiaanen* waaren! — En al waaren zij *Wolfsanen* geweest: het zou 'er niets toe noch afdoen. (Want WOLF beweert ook: *dat het wezen van een GEEST, als GEEST, in het denken bestaat!*) Ik hebben mijne Verwondering te kennen gegeven daarover, dat men het *Wezen* van een *Geest*, (gelijk dan de *Duivel* een *Geest is*) enkel in *het denken*, zoekt en vindt, en toch in staat is van te kunnen gelooven: *dat de DUIVEL buiten zich op Lighaamen in deezee Waereld, kan werken en daadelijk werkt.* Want! bestaat het *Wezen* van den *Duivel*, als *Geest*, enkel in *het denken*, en is het *ten eenemaale en volstrekt onmogelijk*, dat een eindig Wezen, *enkel door denken*, eene uitwerking in een Lighaam, 't

leefde; zo zou ik hem daarom niet voor een *Ker-
ter*, voor een *Ongelooovigen*, voor een *Vrijgeest*
hou-

---

welk *buiten dit denkend eindig Wezen* is, te voorschijn
kan brengen; zo moet het ook waar zijn, dat BALTHA-
SAR BEKKER gelijk heeft, en dat die Eed tegen hem,
wel met eene *goede Intentie*, maar *van veelen* niet met
overleg, uit eene duidelijke kennis en met eene volle en wel-
gegronde Overtuiging, gezworeen wordt! — Maar deeze
Mannen waren niet in staat, om mij te toonen, dat *Carte-
sijn* zo wel als *WOLF* verongelijkt worden, en dat men de *de-
finitie* of *Beschrijving* die deeze Wijsgeeren van een *Geest* als
Geest geven, geruft kan aannemen, en toch in staat is de *Moge-
lijkheid* daarvan dat een *Geest op de Ligchaamen*, kan wer-
ken, en in dezelve Veranderingen kan voortbrengen, te bewij-
zen, en redelijker wijze te gelooven! Een weinig meer *Pbi-
losopie* zou in de *Theologie* bij deeze Heeren geen kwaad
kunnen, en een weinig meer *Theologie* zou de *Philosophie*
van veele *Philosophen* bruikbaar maken! Ei Lieve! Gij
Heer *Biographus Honorarius*, moest eens duidelijk toonen,
dat het waar is, 't geen ik kort vooraf gezegd heb. Gij
zoudt meeningeen van Uwe Geloofsgenooten dienst doen.
Maar zo U, gelijk ik in der daad vreeze, de Noot te hart
is, om ze te kraaken; zo koopt U een *Pbilosophische*
Nutekraaker; of gaat bij één' van de Discipelen van *Mijn*
Oom een Lesje haalen. Hij zal U wél te recht helpen! —
Want, dat het School van *Mijn Oom*, nog wel aan Uwe
Verlichting en *verbeetering*, zo zij niet onder de *Impossi-
bilia* behooren, wil werken, blijkt duidelijk, uit de on-
glankbaare Moeite, en lastigen Arbeid, dien ik tot het op-
stel-

houden of zwaartigheid maaken, en hem voor mijn geloofs broeder te erkennen, om dat hij de Bezeten in het Landschap de Gergesenen of Gadareenen enkel voor krankzinnige Menschen houdt.

Want

---

stellen van deezen brief heb besteedt, en nooit nocht nooit zou besteedt hebben, zo de *Biograph* niet in *Uwe* persoon gevonden wird.

BEDENKING van den JONGEN, die de *Correcturen* brengt en haalt!

Zou *Mijn Heer* de NEEF ook wel weten, dat wij *Correctuurdragers* in Engeland, *Duivelen* genoemd worden? Zo ja, dan zal hij ook wel weten, dat de *Duivelen* zich wel degelijk nog heden ten daage, met de Fouten der Menschen bemoeijen, dezelve ophaalen, en aanbrengen. Hoe kan hij dan den *Duivelen* zo hard vallen, en stellen 't geene, waarvan wij *Zijn E.* het tegendeel, zouden kunnen bewijzen. De Heer *Biographus Honorarius*, zou 'er bijzonder bekwaam toe zija, met ons in *Compagnie* te doen, want hij *haalt* ook gaarne de Zonden van zijn' Even Mensch op en brengt ze aan, terwijl hij ze als een Christen diende te bedekken; vermits hij immers noch in ons *Gild* noch in dat van de *Verklikkers* aangetekend is, en 'er ook geen Voordeel hoe genaamd van heeft, dat hij de Fouten aan 't *Publiek* verkiikt. Ziet zijn *Leven* pag: 103.

De Zetter word vriendelijk varzocht, deeze mijne *Bedenking*, met alle Letteren, die 'er toe vereischt worden, hieronder op pag: 283. te plaatsen.

Want de hoofdzaak verliest er niets bij, maar zou er veeleer door winnen: wanneer hij zich over deeze gebeurtenis (*) met die woorden verklaarde, die men op de plaatzen in de *Nota* aangewezen, vinden kan, en die ik tot gerief van u en van anderen hier vertaalt in lasfchen zal:

„ De Mensch was krankzinnig (zegt de aange-
 „ haalde *Recensent*) zijne bedorvene Imaginatie
 „ schiep hem eene *Legioen* Duivelen, en *Rasernij* was
 „ het, die hem deed wenschen, dat de Menigte van
 „ Duivelen in de Kudde mogt vaaren. De Heiland,
 „ die door zijne Wonderwerken, nooit Schade ver-
 „ oorzakt heeft, liet het thans uit wijze redenen ge-
 „ schieden. Uit alle gewesten kwamen Lijders tot
 „ hem, en wierden van hem geholpen. Zeer
 „ ge-

(*) Dus heeft zich de *Recensent* van M. J. G. MEYERS, *Historia diaboli, seu commentatio de Diaboli majorumque spirituum existentia, statibus, judicii, consilii, potestate*. Tubingae. 1777 daarover verklaart in zijne *Recensie* die men vindt: in *der ersten Abtheilung des Anhanges* zum XXV ——— XXXVI. Bande der *Allgemeinen deutschen Bibliothek* pag. 116 en de *Schrijver der Geschichte der Menschheit und der Religion, in Erzählungen zur Unterweisung der Jugend*. Berlin 1776 l. c. pag. 210. volg. Ziet ook FARMER over de *daemonische Bezetenen*. Tweede Hoofdstuk, tweede afdeeling pag. 197 --- 216. *Ned: Vertaaling*.

„ gemakkelijk konde de achterdogt ontstaan, als
 „ of *gezonde* Menschen omgekocht waaren, de
 „ Rol van *Kranken* te speelen; zulk een vroom
 „ bedrog is wel meer gespeelt. De Heiland liet
 „ dus de Krankheid, van den Krankzinnigen op
 „ de *Varkens* vallen. De Krankzinnige stond ge-
 „ zond en als een verstandig Mensch daar, en de
 „ *Varkens* wierden dol en razend. Het sterkst
 „ Bewijs dat in der daad eene *Rafernij* in den
 „ Mensch geweest was. enz. enz.

De TWEEDE SCHRYVER vooronderstelt; „ dat
 „ een van deeze uitzinnige en raazende Menschen,
 „ in zijne gezonde dagen, van *JESUS* en desfelvs
 „ wonderwerken iets gehoord heeft: hij liep hem
 „ dus te gemoed, en schreeuwde, gelijk onzin-
 „ nige Menschen gewoon zijn te doen, verwarde
 „ en onverstaanbaare Woorden. *JESUS*, om hem
 „ de Vrees te beneemen sprak hem vriendelijk
 „ toe: *hoe heet gij? Legio!* was het Antwoord,
 „ *want wij zijn veele* (de *RECENSENT* bidt en
 „ smeekt alle redelijke en verstandige Menschen
 „ wél en gemoedelijk te overleggen, of hier niet
 „ de *uitzinnigheid* duidelijk doorstraale en in de
 „ Oogen valle? Men denke van de *Daemonen*,
 „ 't geen men wil; zo zal echtergeen *verstandig*
 „ *Mensch* 5000 of 6000 *Duivelen* in een eenig
 „ Mensch *inquantieren*. 't Heeft mij altoos ten
 „ uittersten gesmert, wanneer deeze Woorden van
 „ deezen krankzinnigen in de *Dogmatica*, ja zelfs
 „ wel

„ wel in de *Catechismen* (*), als een Bewijs van
 „ de meenigte der duivelen aangehaald, worden)
 „ J E.

(*) De Heer *Recensent* heeft ten volien gelijk! Zij die
 eene *Dogmatica*, of een' *Catechismus*, of eene *Predikatie*
 schrijven, zullen toch wel zekerlijk, gelijk alle Jooden-
 en Christen-Menschen doen, den Duivel voor een' grooten
 Leugenaar houden. En nu dienden zij ook toch wel te be-
 griipen, dat het niet wijs en verstandig gehandeld is, aan hun
 Gevoelen geene Eer en aan hunne stelling geene Kracht bij-
 zet, wanneer zij hun Gevoelen aandringen, met *Argu-
 menten*, die zij volgens hunne eige *Verklaaring*, uit den
 Mond van den *Duivel*, dien *Aartsleugenaar* haalt
 en hunne stellingen onderschraagen met Bewijzen, welke
 zij volgens de *Verklaaring van anderen* uit den Mond
 van krankzinnige Menschen ontleenen. En meer gevallen
 zijn hier niet mogelijk. Deeze Menschen zijn of bezeetere
 geweest en de duivel heeft uit hen gesproken; in dit geval
 is het Bewijs *logenschig*! Of het zijn krankzinnige Men-
 schen geweest: en in dit geval is het Bewijs ook krankzinn-
 nig! ——— Wanneer toch zal men eens ophouden de
 Schrifuurteksten den Lezeren en Hoorderen, zonder Voor-
 deel en oordeel, op eens de Aandacht storende en den tijd
 vermoordende wijze, bij het *Doufijn*, bij honderden ja bij
gebeele Kavelingen toetertellen? En wanneer zal men daar-
 entegen beginnen met de uitlegkundige Goudschaal in de
 hand, de Schrifuurtexten, tegen die stellingen, die er door
 bewaetheid zullen en moeten worden, nsauwkeurig aftewee-
 gen? — Honderdmaal word 'er van Duivelen, in 't
meercvuldig Getal van zommigen gesproken, zonder dat zij

„ JESUS, oordeelende, dat het nog niét van
 „ pas zou zijn, zich met Wederlegging van dit
 „ Bijgeloof te bemoeijen, of met den Krankzin-
 „ nigen te *disputeeren*, sprak naar de taal van her
 „ Land, en naar het Begrip van den Zieken, en
 „ gebood den duivel, dat hij zou uitvaaren! De
 „ Krankzinnigen baden, in naam van de duive-
 „ len

eene eenige plaats uit den Bijbel *behoorelijk* aanhaalen, om te toonen dat zij met den bijbel spreken en recht hebben zich dus uitedrukken. Want dat weet gij zeker dat het Grieksche woord *δαιμονος*, onze nederlandsche *Duivel*, in den *gebeelen griekschcn Bijbel*, NOOIT, in *plurali*; in 't *meervoudig getal* voorkomt. En dat (Mischien enkel en alleen Act: X. 38. uitgezondert, mij zijn ten minsten niet meer plaetzen voorgekomen) wanneer van *Bezeene* of *Zieke* of *Krankzinnige Menschen* in het N. T. gewaagd word, altoos het woord *δαιμονιον*, of *δαίμων*, en nooit het woord *δαιμονος*, duivel, gebeezigd wordt, dat zal u denkelijk ook wel bekend zijn. Wat er voor een Onderscheid is of zijn zal tuschen *δαιμονος* duivel en tuschen *δαίμων*, *geest*, toont FARMER in zijne *Verbandeling over de daemonische Bezeetenen* pag. 8. volg. Dat ACT: X. 38. Geene uitzondering oplevert, zal door hem l. c. pag 51. getoond zijn. En dat, op drie plaatzen waar het woord *δαιμονος*, *duivelen* in 't *meervoudig getal* in het *Nieuwe Testament* gevonden wordt. t. w. 1. Tim. III. 1. 2 Tim. III. 3. en Tit. II. 3. Idit woord niet door *duivelen*, maar door *Lasterareffen*, en *Agterklappers*, moet vertaald worden, kan een Kind begripen.

„ Ien, van welken zij waanden bezeten te worden, hen te vergunnen, dat zij in de Kudde varkens mogten vaaren, welke op den Oever hun Voedzel zochten. JESUS vergunt het hem ”.

„ De *krankheid der rasernij* voer in de Varkens en zij wierden rasend. Den *Gadareneren*, geschiede geen ongelijk, om dat hunne *Varken-Negotie* tegen de wet was! En het wonderwerk van Jesus wierd dies te oogenschijnlijker en viel meer en sterker in het oog. Dewijl de kranken werkelijk van hunne krankzinnigheid bevrijd wierden, en de Rasernij aan de Varkens zichtbaar wierd; zo verdween alle achterdogt, of de zaak tusfchen JESUS en den Kranken van te vooren afgesprooken ware enz. enz.

Zo *Tolerant* als ik omtrent dit stuk denke, zo denken ook groote Mannen in de *gereformeerde Kerk*, gelijk men bij wijze van eene regelmaatige gevolgtrekking kan opmaaken, uit het leerrijk en stichtelijk Vonnis, 't welk ABRAHAM HEIDANUS en FREDERICH SPANHEIM, in hunne dagen over BALTHASAR BEKKERS *Catechismus*, gestreeken hebben, en 't welk alle onredelijke *Zelooten*, *Kettermeesters* en *Kettermaakers* 't zij zij *Pensjonarii* 't zij zij *Honorarii* zijn, dienen te leezen. Hunne merkwaardige Woorden vertaald zijnde luiden aldus:

Het

„ Het is eene booze, schandelijke
 „ en schadelijke gewooneheid, welke
 „ in onze dagen, onder de *Broede-*
 „ *ren* is ingekroopen, die nogthans
 „ een en hetzelfde geloof belei-
 „ den, en door éenerlei uiterlij-
 „ ken godsdienst onderling ver-
 „ bonden zijn, *dat*, — zo dra ie-
 „ mand den gebaanden weg ver-
 „ laat, en van anderen afwijkt, 't
 „ zij in Manieren van spreken, 't
 „ zij in Manieren van zekere waar-
 „ heden te verhandelen, zekere
 „ schriftuurteksten te verklaren,
 „ of zijn gevoelen voortstellen, —
 „ zich terstond Woordenvitters (of
 „ *Mikrologen*) vinden, die hem
 „ dwalingen en Ketterijen aantij-
 „ gen, hem met den gehaaten Naam
 „ van een *Arminiaan* of *Socini-*
 „ *aan* brandmerken, en hem als
 „ zulkeen, bij anderen zwart en
 „ verdacht maaken en aanklagen.
 „ Daardoor wordt de Christelijke

T

„ lief-

„ liefde, die *alles gelooft*, en *alles*
 „ *hoopt*, gekwetst en beledigd,
 „ de lust tot leeren uitgebluscht,
 „ de vrede in de Kerk gestoort,
 „ de roem van een Man, die zich
 „ door zijne schriften, en op ande-
 „ re wijze, bij de Kerk heeft ver-
 „ diend gemaakt, bevlekt en be-
 „ zwalkt; en den scheuringen,
 „ twisten en verbitteringen, deur
 „ en poort geopend. —

„ Nadat wij den Catechismus van
 „ *Doctior BEKKER*, met alle mo-
 „ gelijke oplettendheid hebben door-
 „ gelezen, moeten wij bekennen,
 „ dat wij niet scherpziende ge-
 „ noeg geweest zijn, daarin iets
 „ te ontwaaren, 't welk verdiende,
 „ den *Schrijver* van eene *Ketterij*
 „ of van den *Socinismus* te beschul-
 „ digen, vermits de geheele twist
 „ *enkel op den Zin van zommige*
 „ *Schriftuurteksten* uitdraait, waar-
 „ over de *Schrijver* eenige bijzon-
 „ de-

„ dere gedachten en minder ge-
 „ bruikelijke spreekmanieren, ge-
 „ *barzardeert* of gewaagt heeft.
 „ Maar zulk een luttel en ligt
 „ onderscheid is niet groot en ge-
 „ wigtig genoeg; om de *Eenig-*
 „ *heid in den geest door den band*
 „ *des Vreedes*, desweegen te moc-
 „ ten en te mogen verstooren. —

*Leest dit Vonnis MYN HEER! en leest het
 met Aandacht! leert het van buiten! Neemt het
 ter harten! gedraagt 'er u na! en*

*Verwacht HET VERVOLG, zo lang het
 u lust!*

Geschreeven op
 IRENE NLUST;
 25 Maij 1781.

D R U K F O U T E N .

Pag	1. Regël	7	staat: den 6den	lees: den 7den
— 21 —	14	...	<i>tinneg:etende</i>	... <i>tinnegie:terende</i>
— 3 —	9	...	troostrovend	... troostro-vende
— 6 —	14	<i>Nota</i>	... <i>bartis.</i>	... <i>bartis</i>
— —	15	...	<i>Marmoveis</i>	... <i>Marmo-reis</i>
— 8 —	6	...	Schrijven.	... Schrijven?
— 11 —	15	...	Keuze	... Leuze
— —	16	...	Keuze	... Leuze
— 14 —	4	<i>Nota</i>	... beidens	... rhijdens
— 17 —	9	...	<i>emos.</i>	... <i>emo</i>
— 19 —	1	...	<i>occurare</i>	... occurfare
— 21 —	24	...	LIBERI.	... LIBERII
— 38 —	2	...	6 Mei	... 7. Mei
— 71 —	3	<i>Nota.</i>	<i>επιγραφης</i>	... <i>επιγραφης</i>
— 71 —	9	<i>Nota.</i>	<i>μυποδίζωμος</i>	... <i>μυποδίζωμος</i>
— 79 —	13	<i>Nota.</i>	<i>פנ"בי</i>	... <i>פנ"בי</i>
— 11 —	25	...	<i>romaniek</i>	... <i>romanike</i> of <i>Roman-tische</i>
— 145 —	28	...	<i>Rudingerus</i>	... <i>Ero-mus</i> <i>Rudin-gerus</i>
— 189 —	1	...	Negende	... Tiende
— 201 —	1	...	Tiende	... Elfde
— 210 —	1	...	Elfde	... Twaalfde
— 226 —	1	...	Twaalfde	... Dertiende

493/40

